

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ
ΩΡΑ 9.30 πμ, 17 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2016

Επιμέλεια: Ρόϊδω Μητούλα

Ο όρος «βιωσιμότητα» σχετίζεται με τη ζωή και την επιβίωση των όντων, των ατόμων μέσα στην κοινωνία, αλλά κυρίως μέσα στο περιβάλλον. Και αυτό γιατί από το περιβάλλον μπορεί και έχει ζωή είτε το ζωικό, είτε το φυτικό βασίλειο. Όμως, τα τελευταία χρόνια, η βιώσιμη ανάπτυξη δεν ενδιαφέρει μόνο τους περιβαλλοντολόγους. Ενδιαφέρει όλους τους κλάδους των επιστημών, οι οποίοι ο καθένας από το δικό του γνωσιολογικό υπόβαθρο προτείνει τα κατάλληλα εργαλεία για την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης. Βέβαια, τα αποτελέσματα της ανάπτυξης δεν θα ήταν θετικά εάν οι επιστημονικοί κλάδοι δρούσαν αυτόνομα, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη και τους υπόλοιπους κλάδους. Οι οικονομικοί, κοινωνικοί, χωρικοί, πολιτισμικοί και άλλοι παράγοντες δεν διαμορφώνονται ανεξάρτητα αλλά αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, διαμορφώνοντας το τελικό αποτέλεσμα. Η καλή συνεργασία και επικοινωνία θα οδηγήσει στη σωστή ιεράρχηση των αναγκών, ώστε να εφαρμόζονται οι κατάλληλες δράσεις στην κατάλληλη περιοχή και την κατάλληλη χρονική στιγμή.

Τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων και ιδιαίτερα των περιφερειακών, δηλαδή των μικρότερων αστικών συγκροτημάτων που αποτελούν πρωτεύουσες περιφερειών, νομών, αλλά και μικρότερες πόλεις και κομοπόλεις. Όλες αυτές οι πόλεις αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της Ελλάδας. Μιας χώρας που πρέπει να ανακάμψει σε όλα τα επίπεδα και για να ανακάμψει χρειάζεται αφενός να αντιμετωπίσει τα προβλήματά της και αφετέρου να αξιοποιήσει τις δυνατότητές της.

Η παρούσα Ημερίδα επιχειρεί να προσεγγίσει όλους αυτούς τους τομείς που αποδεδειγμένα αποτελούν βασικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν μία περιφερειακή πόλη στη βιώσιμη ανάπτυξη και εντάσσονται στο τρίπτυχο περιβάλλον - οικονομία - κοινωνία και πολιτισμός.

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη, Καθηγήτρια
Ελένη Θεοδωροπούλου, Καθηγήτρια
Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Καθηγήτρια
Άννα Σαϊτή, Καθηγήτρια
Πάρις Τσάρτας, Καθηγητής
Γεώργιος Χονδρογιάννης, Καθηγητής
Κωνσταντίνος Αμπελιώτης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Κωνσταντίνα Κουτρούμπα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ρόϊδω Μητούλα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Αικατερίνη Αντωνοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια
Βασίλειος Δέσης, Επίκουρος Καθηγητής
Δημήτριος Ζμπάινος, Επίκουρος Καθηγητής
Βασιλική Κωσταρέλλη, Επίκουρη Καθηγήτρια
Γεώργιος Μαλινδρέτος, Επίκουρος Καθηγητής
Ελένη Σαρδιανού, Επίκουρη Καθηγήτρια
Δέσποινα Σδράλη, Επίκουρη Καθηγήτρια

Δρ. Μαρία Γκούσια-Ρίζου, Ε.ΔΙ.Π.
Δρ. Παναγιώτα Καραμέτου, Ε.ΔΙ.Π.
Δρ. Ελένη Παστραπά, Ε.ΔΙ.Π.

Δρ. Ιωάννης Κωστάκης, Π.Δ.407

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

Επιτροπή Δημοσίων Σχέσεων Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας

Ρόϊδω Μητούλα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμήματος
Δημήτριος Ζμπάινος, Επίκουρος Καθηγητής
Γεώργιος Μαλινδρέτος, Επίκουρος Καθηγητής
Σδράλη Δέσποινα, Επίκουρη Καθηγήτρια

Υπεύθυνη Επικοινωνιακού Υλικού
Δρ. Παναγιώτα Καραμέτου, Ε.ΔΙ.Π.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

Πρόεδρος Γραμματείας
Δρ. Παναγιώτης Γιαννόπουλος, Προϊστάμενος Γραμματείας

Μέλη
Παναγιώτα Γιαννούλη, Μέλος Ε.Τ.Ε.Π.
Ελένη Παστραπά, Μέλος Ε.ΔΙ.Π.
Έλσα Καραγεώργου, Γραμματεία Π.Μ.Σ. «Εκπαίδευση και Πολιτισμός»
Κωνσταντίνα Παναγιωτακοπούλου, Υπ.Δρ. Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
Ξενοφώντας Πασσάς, Υπ.Δρ. Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
Παναγιώτης Παναγιωτόπουλος, Υπ.Δρ. Χαροκοπείου Πανεπιστημίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Εισαγωγή στο Θέμα: Ελληνικές περιφερειακές πόλεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη Ρόϊδω Μητούλα,	6
Η συμβολή της φυσιογνωμίας των ελληνικών περιφερειακών πόλεων στην ανάπτυξή τους Ιωσήφ Στεφάνου	9
Η συμβολή της φυσιογνωμίας της πόλης της Λάρισας στην ανάπτυξή της Ρόϊδω Μητούλα Ευαγγελία Καντζούρα	14
Ταυτότητα περιφερειακών πόλεων και δίκτυα επισκεψιμότητας Κωνσταντίνος Μωραΐτης	27
Έξυπνη ανάπτυξη περιφερειακών πόλεων: Η περίπτωση του Φεστιβάλ Φωτογραφίας και Βίντεο της Πρέβεζας Γρηγόριος Βλασσάς	37
Η προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλός βιώσιμης ανάπτυξης μιας σύγχρονης περιφερειακής πόλης: Η περίπτωση της Καλαμάτας Ιωάννα Σπηλιοπούλου	39
Βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης των Ιωαννίνων μέσα από την πνευματική και πολιτιστική της ταυτότητα Αθανάσιος Μπαλέρμπας	52
Ανάπτυξη Δικτύου "μεταφοράς πολιτισμού" στην πόλη της Τρίπολης και στους δορυφορικούς οικισμούς της Αρκαδίας Σόνια Μαυρομμάτη Γεώργιος Μαλινδρέτος	63
Η συμβολή του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη του Βόλου Όλγα Αστάρια	73
Πάτρα και Ηράκλειο: προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης δυο μεγάλων ελληνικών περιφερειακών κέντρων Μηνάς Αγγελίδης	80
Η συμβολή του Τμήματος Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού στη βιώσιμη ανάπτυξη: Η περίπτωση της αγροδιατροφής στη Θήβα Αικατερίνη Μαρινάγη	87
Χαλκίδα-Παλίρροια: Από μία βιβλιογραφική περιδιάβαση στα αναπτυξιακά τεκμήρια με μία έρευνα πεδίου Στέφανος Καραγιάννης Αμαλία Καραμπέκου	92

Στρατηγικές ανάπτυξης για την οικοδόμηση «έξυπνων» πόλεων: Η περίπτωση της Καλαμπάκας	104
Ελένη Θεοδωροπούλου Χρήστος Σταμόπουλος	
Χρήση νέων τεχνολογιών για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε περιφερειακές πόλεις	120
Χρήστος Μιχαλακέλης	
Πράσινες δημόσιες προμήθειες: Ένα «έξυπνο» εργαλείο για «έξυπνες» πόλεις	135
Δημήτριος Κάρναβος	
City Branding - Η εμπειρία των αισθήσεων	146
Παναγιώτης Καλδής	
Συμπεράσματα Ημερίδας: Μπορούν οι Ελληνικές Περιφερειακές Πόλεις να αναπτυχθούν με όρους βιωσιμότητας;	154
Ρόϊδω Μητούλα	

Εισαγωγή στο Θέμα

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ρόϊδω Μητούλα,

Αναπλ.Καθηγήτρια Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
Πρόεδρος Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας
mitoula@hua.gr

Ο όρος βιωσιμότητα σχετίζεται με τη ζωή και με την επιβίωση των όντων, των ατόμων μέσα στην κοινωνία, αλλά κυρίως μέσα στο περιβάλλον. Και αυτό γιατί από το περιβάλλον μπορεί και έχει ζωή είτε το ζωικό, είτε το φυτικό βασίλειο.

Όμως, τα τελευταία χρόνια, η βιώσιμη ανάπτυξη δεν ενδιαφέρει μόνο τους περιβαλλοντολόγους. Ενδιαφέρει όλους τους κλάδους των επιστημών, οι οποίοι ο καθένας από το δικό του γνωσιολογικό υπόβαθρο προτείνει και τα κατάλληλα εργαλεία για την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης. Βέβαια, τα αποτελέσματα της ανάπτυξης δεν θα ήταν θετικά εάν οι επιστημονικοί κλάδοι δρούσαν αυτόνομα, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη και τους υπόλοιπους. Οι οικονομικοί, κοινωνικοί, χωρικοί, πολιτισμικοί και άλλοι παράγοντες δεν διαμορφώνονται ανεξάρτητα αλλά αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλεπιδρούν ο ένας πάνω στον άλλο, διαμορφώνοντας το τελικό αποτέλεσμα. Η καλή συνεργασία και επικοινωνία θα οδηγήσει και στη σωστή ιεράρχηση των αναγκών, ώστε να εφαρμόζονται οι κατάλληλες δράσεις στην κατάλληλη περιοχή και την κατάλληλη χρονική στιγμή.

Ταυτόχρονα, τα τελευταία χρόνια πολύς λόγος γίνεται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων και ιδιαίτερα των περιφερειακών. Δηλαδή των μικρότερων αστικών συγκροτημάτων που αποτελούν πρωτεύουσες περιφερειών, νομών, αλλά και ακόμη μικρότερες πόλεις και κωμοπόλεις. Όλες αυτές οι πόλεις αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της Ελλάδας. Μιας Ελλάδας που με την παρούσα οικονομική κρίση υποφέρει. Μιας Ελλάδας που πρέπει να ανακάμψει σε όλα τα επίπεδα και για να ανακάμψει πρέπει να αντιμετωπίσει από τη μία πλευρά τα προβλήματά της και από την άλλη να αξιοποιήσει τις δυνατότητές της.

Τα ζητήματα αυτά θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τόσο σε κεντρικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, δεδομένου ότι θα πρέπει να συνεχιστούν οι προσπάθειες επίλυσης των προβλημάτων των περιφερειακών αυτών πόλεων.

Οι περιφερειακές πόλεις εμφανίζουν δημογραφική απώλεια σε σχέση με τις μεγαλουπόλεις, ανεπαρκείς θέσεις εργασίας και ελλειπείς αστικές υπηρεσίες. Αυτή η κατάσταση μπορεί να αποδοθεί στην αποδυνάμωση του ρόλου του πρωτογενούς τομέα παραγωγής κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Σήμερα όμως, ο πολυεπίπεδος ρόλος της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της δασοκομίας κ.ά. είναι αναγνωρισμένος και συνίσταται σε παραγωγικό και κοινωνικό. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής έχουν κατά το παρελθόν χρηματοδοτήσει αρκετές δράσεις στους συγκεκριμένους τομείς, και μερικές μάλιστα καινοτόμες, όπως ο αγροτουρισμός.

Τα τελευταία, λοιπόν, χρόνια, επιδιώκεται η ισόρροπη χωροταξική ανάπτυξη του χώρου. Από την πλευρά τους οι κάτοικοι των περιφερειακών πόλεων, θα έχουν στη διάθεσή τους τρόφιμα και φυσικές εγκαταστάσεις για τουρισμό και αναψυχή. Ειδικά μέτρα ως προς το θέμα αυτό λαμβάνονται επίσης και για τις παράκτιες περιοχές και τα νησιά.

Μέσω της γενικότερης πολιτικής για την περιφερειακή ανάπτυξη δίνεται η ευκαιρία στις ελληνικές πόλεις για βιώσιμη ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία και το Ταμείο Συνοχής μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην ανάκτηση των ιστορικών κέντρων των πόλεων δίνοντας νέα ώθηση στην οικονομική τους ζωή και στον τουρισμό. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η βελτίωση μέσω αναπλάσεων προβληματικών περιοχών.

Ταυτόχρονα, οι προσπάθειες για την κοινωνική ένταξη μεταναστών και των φτωχότερων πολιτών μέσα από προγράμματα κατάρτισης και αυτοαπασχόλησης δημιουργεί μια κοινωνία ανοιχτών ευκαιριών και μπορεί να έχει ευεργετικές επιπτώσεις στην ποικιλία και στην ομαλή κοινωνική ζωή της πόλης.

Ήδη, η εφαρμογή κατά το άμεσο παρελθόν των πολιτικών των Διαρθρωτικών Ταμείων κάτω από διάφορες διαδικασίες, έχει να παρουσιάσει ορισμένες ευεργετικές επιδράσεις στον αστικό ιστό. Οι σημαντικές αστικές αναπλάσεις σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και πολλές περιφερειακές πόλεις, προσέφεραν την ανάκτηση ιστορικών κέντρων και συνοικιών. Δόθηκε νέα ώθηση σε παραγωγικές δραστηριότητες, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις έγινε εφικτή η αναβίωση παραδοσιακών επαγγελμάτων και ασχολιών, δεδομένα δηλαδή που συμβάλλουν στη βιωσιμότητα μιας πόλης.

Συμπληρώθηκε η νομοθεσία προστασίας του αστικού φυσικού περιβάλλοντος και ετέθησαν οι απαραίτητες προδιαγραφές για τη χρήση γης και τεχνολογίας στον αστικό χώρο. Οι ενέργειες αυτές αναμένεται να ενταθούν ιδιαίτερα με τα νέα προγράμματα. Η βιωσιμότητα στην αστική ανάπτυξη αποτελεί σταθερή επιλογή της πολιτείας και προσαρμόστηκαν προς την κατεύθυνση αυτή όλες οι αστικές λειτουργίες. Το νέφος και η κυκλοφοριακή συμφόρηση της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, του Ηρακλείου και άλλων πόλεων αντιμετωπίστηκαν. Το παράδειγμα μιας καθαρότερης ατμόσφαιρας ακολουθούν και οι υδάτινοι πόροι. Έτσι, η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις ήδη ανακτούν παραλίες και κάτοικοι και επισκέπτες απολαμβάνουν καλύτερη ποιότητα ζωής.

Επίσης, η προστασία του πολιτιστικού πλούτου έχει ιδιαίτερη σημασία για τις ελληνικές πόλεις που είναι γεμάτες εκτός από φυσικά αξιοθέατα και με ιστορικά και αρχαιολογικά μνημεία. Οι δράσεις που προβλέπονται από τα προγράμματα των διαρθρωτικών ταμείων όχι μόνο χαρακτηρίζονται ως θετικά για την προστασία τους και για την ανάδειξή τους, αλλά συμβάλλουν και στην αποτελεσματικότερη αξιοποίησή τους. Έτσι, μπορεί να επέλθει μια νέα τουριστική ανάπτυξη με ευμενείς επιπτώσεις στην αστική οικονομία. Ταυτόχρονα, η καλύτερη διαχείριση του τουριστικού ρεύματος θα προστατεύσει τον παραδοσιακό χαρακτήρα των ελληνικών πόλεων.

Η αστική ανάπτυξη δίνει τη δυνατότητα σε ορισμένες ελληνικές πόλεις να διαδραματίσουν ένα νέο οικονομικό ρόλο. Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών και των καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών μπορεί να δώσει ώθηση στις αστικές οικονομίες και να αντιμετωπίσει μια σειρά κοινωνικών προβλημάτων, όπως η ανεργία και η περιθωριοποίηση.

Οι ελληνικές πόλεις που διαθέτουν πανεπιστημιακές σχολές έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν επιστημονικά ερευνητικά κέντρα και να αποκτήσουν αξιόλογη πνευματική και επιστημονική κίνηση.

Ταυτόχρονα, πολλές μεσαίου μεγέθους ελληνικές περιφερειακές πόλεις αποτελούν το κέντρο μεγάλων αγροτικών περιοχών. Παρόλα αυτά συχνά εμφανίζονται αποκομμένες από την ενδοχώρα τους, προς την οποία παρέχουν ελάχιστες μόνο υπηρεσίες. Η δυνατότητα για διασύνδεση με τις κεντρικές περιοχές βάσει των σχεδίων της Ε.Ε. για μια καινοτόμο αγροτική ανάπτυξη, μπορεί να τις ενισχύσει καθοριστικά να πετύχουν τη βιωσιμότητά τους.

Υπογραμμίζεται ότι η περιφερειακή πολιτική έχει πλέον καθοριστικό λόγο σε κάθε πρόγραμμα ανάπτυξης. Επηρεάζει άμεσα τα μέτρα πολιτικής στους μεγάλους τομείς της οικονομίας (πχ. αγροτικός τομέας, απασχόληση κ.ά) και έμμεσα όλους τους τομείς δράσης της Δημόσιας Διοίκησης (πχ. μεταφορές, περιβάλλον, δημόσια έργα, τοπική αυτοδιοίκηση κ.ά.) μέσω των Χρηματοδοτήσεων, των διαφόρων προγραμμάτων, των Οδηγιών και των γενικότερων κατευθύνσεων. Ιδιαίτερα, όσον αφορά στην απασχόληση, που θεωρείται σημαντική για την τοπική ανάπτυξη, καταβάλλεται προσπάθεια ώστε να ενισχυθούν οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται σε τοπικό επίπεδο.

Ταυτόχρονα, η προσβασιμότητα και προσπελασιμότητα σήμερα διευκολύνεται μέσω των σύγχρονων συγκοινωνιών. Στην Ελλάδα, το πρόβλημα του γεωμορφολογικού δυϊσμού αμβλύνεται, εφόσον οι μεγάλες διοικητικές μονάδες, των οποίων τα όρια καθορίστηκαν με κριτήριο και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής, παύουν να είναι απομονωμένες τουλάχιστο στο βαθμό που ήταν στο παρελθόν. Έτσι, άνθρωποι, προϊόντα και επιχειρήσεις μετακινούνται ανετότερα και δεν εμποδίζονται στην επαφή τους με τον έξω κόσμο.

Η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών δίνει ώθηση στην τοπική βιώσιμη ανάπτυξη. Εκσυγχρονίζονται οι επιχειρήσεις, ενισχύεται η υλικοτεχνική υποδομή και με τα προγράμματα κατάρτισης εκπαιδεύεται το ανθρώπινο δυναμικό ώστε να μπορεί να χρησιμοποιήσει τις νέες τεχνολογικές δυνατότητες για την εξυπηρέτηση που θα διευρύνουν την ακτίνα δράσης ενός τόπου.

Η μέχρι σήμερα πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης των πόλεων, έχει ενισχύσει τις πόλεις. Η δράση αφορά τομείς όπως τις μεταφορές, την ενέργεια, τις νέες τεχνολογίες στις τηλεπικοινωνίες και την πληροφορική, την τεχνολογία, την αντιμετώπιση της ανεργίας και την ενίσχυση των επιχειρήσεων, το περιβάλλον, τον τουρισμό, τον πολιτισμό, την αγροτική ανάπτυξη κ.ά.

Η παρούσα Ημερίδα επιχειρεί να προσεγγίσει όλους αυτούς τους τομείς που αποδεδειγμένα αποτελούν βασικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν μία περιφερειακή πόλη στη βιώσιμη ανάπτυξη και εντάσσονται στο τρίπτυχο περιβάλλον - οικονομία - κοινωνία και πολιτισμός. Το βασικό ερώτημα το οποίο καλείται να απαντήσει είναι εάν «οι ελληνικές περιφερειακές πόλεις μπορούν να αναπτυχθούν με όρους βιωσιμότητας και ποιοί είναι αυτοί».

Για την απάντηση του πιο πάνω ερευνητικού ερωτήματος κλήθηκαν να απαντήσουν διεκεκριμένοι επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων. Μέσα από το δικό του γνωσιολογικό επίπεδο, ο κάθε ένας από αυτούς κατέθεσε τη γνώση, την εμπειρία, τα ερευνητικά αποτελέσματα και τις προτάσεις του για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών περιφερειακών πόλεων.

Η Ημερίδα κατέληξε σε Συμπεράσματα και Προτάσεις, τα οποία καταγράφονται στο τέλος του παρόντος εγχειριδίου.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΣ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ

Ιωσήφ Στεφάνου

Ομότιμος Καθηγητής Ε.Μ.Π., Πρόεδρος Ινστιτούτου Σύρου Βιώσιμης Ανάπτυξης, Πολιτισμού και
Παράδοσης
josephstefanou@gmail.com

Περίληψη

Είναι γνωστή η θέση πως η φυσιογνωμία μιας πόλης ή ενός τόπου είναι στην κυριολεξία η γνώμη που σχηματίζουμε για τη φύση αυτής της πόλης ως ολοκληρωμένης οντότητας, όπως επίσης είναι πλέον κοινά αποδεκτό ότι αυτή η φυσιογνωμία εκφράζεται από το τοπίο και από την ίδια τη συνολική αντίληψη που αυτή η πόλη έχει σχηματίσει κατ'αρχήν για τον ίδιο της τον εαυτό και στη συνέχεια εκπέμπει προς τους επισκέπτες ή τους όποιους άλλους ενδιαφερόμενους γι' αυτήν.

Η εισήγηση θα προσπαθήσει, με παράδειγμα το πολεοδομικό συγκρότημα Ερμούπολης - Άνω Σύρου, να δείξει ότι η φυσιογνωμία του συγκεκριμένου συγκροτήματος διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην όλη ανάπτυξή του, αφού εμπεριέχει όλα τα στοιχεία της ταυτότητας, όλους τους υλικούς και άυλους πόρους, καθώς και όλες τις εν δυνάμει δυνατότητές του, άρα είναι αυτή η οποία κατευθύνει τις επιλογές και την αναπτυξιακή πορεία του.

Λέξεις Κλειδιά: Φυσιογνωμία, Χώρος, Τόπος, Τοπίο, Ερμούπολη

Εισαγωγή

Το Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, το οποίο ιδρύθηκε με πρωτοβουλία μου το 1995 και το οποίο διηύθυνα μέχρι και την αναχώρησή μου από την ενεργό υπηρεσία μου ως Καθηγητής του ιδρύματος τέλη του 2005, επικεντρώθηκε εξ αρχής σε θέματα που αφορούσαν την αισθητική ποιότητα των πόλεων - και γενικά των τόπων - και στη διερεύνηση μεθόδων για την ανάλυση, την εκτίμηση, την αξιολόγηση και τη δυνατότητα ανάδειξης όλων εκείνων των δεδομένων, υλικών και άυλων, που μπορούν να εξασφαλίσουν αυτή την ποιότητα.

Στα πλαίσια αυτά μια σειρά εφαρμοσμένων Ερευνών, εντεταλμένων κυρίως από διάφορους φορείς, αλλά και βασικών Ερευνών συνδεδεμένων με την ίδια την εκπαιδευτική μας δραστηριότητα (διδασκορικών, μεταδιδασκορικών ή άλλων επιστημονικών εργασιών) εκπονούνται σ' αυτά τα δώδεκα μέχρι σήμερα χρόνια ζωής του Εργαστηρίου (βλ. 1. Βιβλιογραφία - αναφορές). Παράλληλα, αντίστοιχες εκδόσεις, δημοσιεύσεις, άρθρα, παρουσιάσεις σε συνέδρια, δημοσιοποιούν το περιεχόμενο των Ερευνών αυτών και τροφοδοτούν και εμπλουτίζουν τη διδασκαλία, τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

Χώρος - Τόπος - Τοπίο

Οι θέσεις μας στο θέμα της φυσιογνωμίας της πόλης και η προσπάθεια αξιοποίησής τους στον Πολεοδομικό Σχεδιασμό της Ερμούπολης απαύγασμα όλης αυτής της εμπειρίας, στηρίζονται σε μια ουσιώδη διάκριση. Αυτήν ανάμεσα στο χώρο και στον τόπο. Ο χώρος, όπως και ο χρόνος, αποτελεί μian αφηρημένη συνθήκη. Είναι ένα απλό περιέχον και η αξία του στηρίζεται στην περιεκτικότητά του. Ο αφηρημένος χώρος από μόνος του δεν έχει χαρακτήρα ούτε ιδιαίτερη

φυσιογνωμία. Αυτά τα δύο στοιχεία εμφανίζονται από τη στιγμή που η παρουσία του ανθρώπου με τις δραστηριότητές του συγκεκριμενοποιεί το χώρο πληρώνοντάς τον με ανθρωποποιητές μορφές, με λειτουργίες, με όνειρα, με προσδοκίες, με συναισθήματα, με σημασίες. Τότε, ο χώρος έχει μετατραπεί σε τόπο (Στεφάνου, 1984). Ο τόπος έχει χαρακτήρα που συγκροτείται από το σύνολο των ιδιάζοντων χαρακτηριστικών των μορφών κάθε είδους που τον αφορούν, και από τη στιγμή που έχει πλέον μια οντότητα, μπορούμε και μιλάμε και για φυσιογνωμία (Stefanou 1980).

Χαρακτήρας και φυσιογνωμία, λοιπόν, αφορούν στον τόπο, εμφανίζονται όμως ως φυσικό τοπίο. Είναι άλλωστε γνωστές οι περίφημες συνταγές, τόσο για τις τεχνικές προοπτικής κλπ. όσο και για τα στοιχεία που θα έπρεπε να συγκροτούν το θεματικό περιεχόμενο ενός «καλού τοπίου». Στον αιώνα μας όμως, ιδίως μετά την ενασχόληση των επιστημόνων με την εικόνα του τόπου (Τερκενλή, 1996) και την κυριαρχία τους στην περιοχή αυτή έναντι των καλλιτεχνών, ως τοπίο πλέον δεν θεωρείται η απεικόνιση της αντιληπτικής εικόνας ενός τόπου αλλά η αντιληπτική εικόνα καθαυτή (Lynch, 1962)

Χώρος, τόπος, τοπίο! Γενική χωρική συνθήκη ο χώρος, συγκεκριμένος βιωμένος με δικά του χαρακτηριστικά ο τόπος, εικόνα αντίληψη που εμφανίζει το σύνολο των χαρακτηριστικών του τόπου σε μια ενιαία αντίληψη - τον χαρακτήρα - το τοπίο.

Η φυσιογνωμία

Και η φυσιογνωμία; Η φυσιογνωμία είναι η γνώμη που σχηματίζουμε για τη φύση μιας οντότητας. Αυτή αφορά την μοναδικότητα, την ταυτότητα, ακόμα την προσωπικότητα ενός τόπου, όπως αυτή διατυπώνεται και εμφανίζεται μέσα από τα χαρακτηριστικά του τοπίου του. Έτσι εύκολα μπορούμε να καταλάβουμε γιατί δικαιούμαστε να μιλάμε για ελληνικό χαρακτήρα πχ. ενός τόπου, για χαρακτήρα ορεινό ή νησιώτικο, βιομηχανικό ή τουριστικό, όχι όμως και για ελληνική φυσιογνωμία σε έναν οικισμό. Η φυσιογνωμία αφορά την ίδια του την οντότητα, γι αυτό ξεκίνησα από το όνομα. Το όνομα πρώτος και κύριος φορέας της «ταυτότητας» ενός τόπου, πυκνωτής του Λόγου και του Μύθου αυτού του τόπου, μπορεί επάξια να θεωρηθεί ως το κύριο στοιχείο της φυσιογνωμίας του. Το όνομα! «Εν αρχή ην ο Λόγος», ο απαραίτητος για κάθε δημιουργία. Στη Γραφή η δύναμη του Λόγου είναι αναμφισβήτητη. «Και είπεν ο Θεός... και εγένετο... και είδε ο Θεός ότι καλόν...» και τότε λοιπόν αφού τελειώνει, κρίνεται και αξιολογείται αυτή η πρώτη η λογική, η πνευματική δημιουργία, αρχίζει η κατασκευή της: «και εποίησεν ο Θεός...» Μετά το όνομα, μετά τη λέξη, ακολουθεί η εικόνα. Μετά το «είπεν», το «είδε». Μετά το νοηματικό περιεχόμενο, η αισθητική εντύπωση, η οπτική, η ακουστική, η οσμητική, η γευστική, η απτική. Και σε προηγούμενα κείμενά μας για τη φυσιογνωμία της πόλης, τονίσαμε τη σημασία αυτής της αισθητικής εντύπωσης και την ανάγκη της αισθητικής κρίσης, την αναγκαιότητα και απαίτηση του «είδεν ότι καλά λίαν». Έτσι υποστηρίξαμε ότι η οποιαδήποτε κριτική για ένα τόπο ξεκινά πάντα από την αισθητική κρίση εφόσον ο τόπος αντιμετωπίζεται καταρχήν ως αισθητικό αντικείμενο. Για τον λόγο αυτό δίνουμε άλλωστε τόση σημασία στο τοπίο, την εικόνα-εντύπωση του τόπου, τον υλικό δηλαδή φορέα επί του οποίου εντοπίζονται όλες οι εντυπώσεις που ένας τόπος μεταδίδει.

Η φυσιογνωμία έχει ασφαλώς να κάνει με τον χαρακτήρα, δεν μπορεί όμως να συγχέεται με αυτόν, και αυτό γιατί η φυσιογνωμία δεν μπορεί να μοιραστεί, να κατηγοριοποιηθεί, να τυπολογηθεί. Η φυσιογνωμία αναφέρεται αποκλειστικά στη μοναδικότητα της οντότητας ενός τόπου, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το τοπίο του, μέσα από αυτό που προσφέρει η αντιληπτική του εικόνα.

Εδώ επομένως δικαιολογείται και η χρήση του όρου «συνολική εικόνα» (Moles, 1972), αφού κάθε μορφή αντίληψης, όραση, ακοή, αφή, όσφρηση, γεύση, όπως και η κιναισθητική και η λογική αντίληψη των στοιχείων ενός τόπου, δίνουν την δική τους συγκομιδή ως συνεισφορά στην διαμόρφωση, την αντίληψη και στη συνέχει τη γνώση και βίωση του τόπου αυτού. Είναι γνωστές οι έρευνες στις μέρες μας για τον ρόλο π.χ. των ακουστικών τοπίων ή για την αξία των οσμητικών

αποδόσεων ενός τόπου. Έτσι όταν μιλάμε για την αισθητική φυσιογνωμία, για παράδειγμα, της Αθήνας θα πρέπει να διακρίνουμε ότι:

- ο όρος αισθητική με την σύγχρονη σημασία του θεωρείται ως η ψυχολογική και η σημαντική ερμηνεία των στοιχείων (Derrida, 1993) που συγκροτούν το αισθητικό αντικείμενο του τοπίου της Ερμούπολης, του Ναυπλίου ή άλλης πόλης,
- Η φυσιογνωμία, σύμφωνα με τις θεωρητικές θέσεις που προηγήθηκαν, αναφέρεται στην οντότητα της συγκεκριμένης πόλης, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το σύνολο των ιδιαζόντων χαρακτηριστικών της.

Και εδώ χρειάζεται μια περαιτέρω διευκρίνιση. Όταν αναφερόμαστε στην οντότητα μιας πόλης, αναφερόμαστε όχι στον αφηρημένο χώρο, την έκταση που καταλαμβάνει, αλλά στην ίδια την έννοια της χώρας όπως αυτή δίνεται στον Πλατωνικό Τίμαιο και ξαναπροβάλλεται σήμερα μέσα από τις εργασίες διαφόρων διανοητών όπως του Derrida, Χώρα=Τόπος+Μύθος+Λόγος (Στεφάνου Ιωσ., Στεφάνου Ιουλ., 1999). Η **πόλη-Χώρα** ως χωροχρονικό περιβάλλον δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των ατομικών συνειδήσεων των **πολιτών** της. Η συνεύρεση και συνεργασία όλων αυτών των ατομικών συνειδήσεων παράγει τη **συλλογική συνείδηση** της πόλης. Η έκφραση αυτού του μοναδικού προϊόντος της πόλης είναι αυτό που ονομάζουμε **πολιτισμό**.

Η χρονική διάσταση, το τότε, το τώρα, το μετά, επηρεάζει λοιπόν σημαντικά το χαρακτήρα του τοπίου. Ίσως εδώ θα πρέπει να αναφερθούμε στην αντιστοιχία των όρων χώρος, χρόνος, τοπίο, και στον χρόνο. Από την αφηρημένη συνθήκη του χρόνου, η ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα σε όλα τα επίπεδα εμφανίζει τον «καιρό» και την «εποχή». Αντίστοιχος του χωρικού «τόπου» ο χρονικός «καιρός» δίνει στο «τότε» την αίγλη του μύθου και του «λόγου» και όπως προστρέχουμε στο τοπίο για να περιγράψουμε την «εικόνα του τόπου», το «χρονικό» και το «χρονογράφημα» είναι τα αναλογικά εκείνα στοιχεία που περιγράφουν τον «καιρό», τη συγκεκριμένη ιστορική εποχή.

Όσα μέχρις εδώ αναπτύχθηκαν ορίζουν τις βασικές κατευθύνσεις αλλά και σηματοδοτούν γενικότερα το στίγμα μιας Έρευνας πάνω στο χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία των τόπων. Βέβαια, η προσέγγιση του τόπου, του λόγου και του μύθου μιας μεγαλούπολης π.χ. δεν είναι καθόλου εύκολο πράγμα. Όμως, η συστηματική ανάλυση και ερμηνεία ενός τοπίου και η συσχέτισή του με όλα εκείνα τα ιδεολογικά και συναισθηματικά (μυθολογικά) δηλαδή τα πολιτιστικά στοιχεία που το συνοδεύουν είναι απαραίτητη προϋπόθεση στην όποια προσπάθεια εντοπισμού αυτού του χαρακτήρα και ανάδειξης της φυσιογνωμίας οποιασδήποτε πόλης. (Στεφάνου Ιωσ., Στεφάνου Ιουλ., 1989)

Η Ερμούπολη

Η Έρευνα για την Ερμούπολη με δεδομένη την προτεραιότητα της αισθητικής κρίσης, όπως αναφέρθηκε στην αρχή, ξεκινά με την ανάλυση της αισθητικής ποιότητας της πόλης. Ασχολείται δηλαδή κυρίως με το αστικό τοπίο. Στη συστηματική καταγραφή, ερμηνεία και αξιολόγηση των φυσικών και ανθρωποποιητών μορφημάτων που σχηματίζουν την οπτική εικόνα της πόλης, θα προστεθούν όλα εκείνα τα μορφήματα (ήχοι, οσμές, γεύσεις, αφές κ.ά.) που προσφέρουν οι υπόλοιπες αισθήσεις, καθώς και όλες εκείνες οι εντυπώσεις ψυχολογικής ή ιδεολογικής προέλευσης που ολοκληρώνουν την αντίληψη του τόπου. Και εφόσον δεχόμαστε ότι ουσιαστικά το αστικό τοπίο είναι αυτό που τελικά κρίνεται ως αισθητικό αντικείμενο για την αξιολόγηση ενός τόπου, και αφού αυτό το τοπίο δεν είναι τίποτε άλλο από την αντιληπτική προσφορά αυτού του τόπου, είμαστε υποχρεωμένοι να ασχοληθούμε με την ανάγνωση της αντιληπτικής δομής της Ερμούπολης.

Οι μέθοδοι προσέγγισης και διερεύνησης της αντιληπτικής δομής ενός τόπου, τα τελευταία χρόνια έχουν αποτελέσει αντικείμενο σειράς Ερευνών και είναι λίγο πολύ γνωστές. Ενδεικτικά αναφέρονται τα βασικά μορφήματα τα οποία συγκροτούν μια τέτοια δομή, αλλά και μερικά

ιδιαίτερώς σημαίνοντα στοιχεία που βοηθούν στην κατανόησή της, όπως ο εντοπισμός των φωτεινών και σκιερών αντιληπτικά ενοτήτων, η ανάδειξη της διαφοράς των φυσικών από τις ψυχολογικές αποστάσεις, οι ισχυροί πόλοι αναγνωρισιμότητας κ.ά. Όλα αυτά, όπως και στην περίπτωση μιας αισθητικής ανάλυσης, θα πρέπει να ερευνηθούν τόσο στην κλίμακα ολόκληρης της πόλης, όσο και σε κλίμακες των επί μέρους τόπων της, κέντρου, γειτονιάς και αλλού. Τέλος, μια τρίτη κατηγορία στοιχείων που παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και την ανάδειξη της φυσιογνωμίας είναι αυτά που αναφέρονται στις χρήσεις και στις λειτουργίες. Μετά από την αισθητική και αντιληπτική διερεύνηση των κελυφών, η Έρευνα επάνω στον τρόπο λειτουργίας και στη χρήση τους ολοκληρώνει την προσέγγιση του τόπου.

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στον εντοπισμό των βασικών ποιοτήτων που χαρακτηρίζουν την πόλη, όπως την αναγνωσιμότητα, την αναγνωρισιμότητα, τον προσανατολισμό, την προσπελασιμότητα, την αίσθηση, την προστασία, την ασφάλεια, την ιστορικότητα και μια σειρά ακόμα ποιοτήτων που αφορούν στις ιδεολογικές και μυθολογικές διαστάσεις της πόλης (Stefanou, 1978).

Ο λόγος και ο μύθος αφορούν πλέον στο έλλογο στοιχείο, στον ανθρώπινο παράγοντα. Με τη δική τους ανάλυση και ερμηνεία που συν επάγεται όχι μόνο αναφορά στην ποίηση, τη λογοτεχνία, την τέχνη, τη θρησκευτική και κοινωνική έκφραση μιας πόλης αλλά και την χρησιμοποίηση μιας σειράς ψυχομετρικών μεγεθών, έγινε δυνατή η ποιοτική αξιολόγηση της Ερμούπολης. Ο βαθμός πρωτοτυπίας, η ποικιλία των στοιχείων, ο βαθμός πυκνότητας του πραγματικού, η δύναμη της επιβολής, η ικανότητα δημιουργίας έντονων εικόνων, η συνειρμική απόδοση, ο βαθμός συμβολισμού, ο βαθμός εξύψωσης, ο βαθμός ευαισθησίας, πολυπλοκότητας, πληροφόρησης, η ικανότητα μεταφοράς (είναι σαν) η ιεραρχία των στοιχείων, η ενότητα της αντιληπτικής δομής, ο βαθμός κοινοτυπίας, ο βαθμός ιδιοποίησης, οδηγούν στον χαρακτηρισμό του τοπίου μιας πόλης σε μια αισθητική κατηγορία (Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης, 2000-2001). Η αισθητική αυτή κρίση αναφέρεται πια στην οντότητα της πόλης, όπως στην ταυτότητά της και στο μοναδικό τρόπο που αυτή εκφράζεται.

Συμπεράσματα

Για την Ερμούπολη όλη αυτή η ανάλυση, ερμηνεία και αξιολόγηση των δεδομένων (Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης, 2003), οδήγησε σε καινοτόμες προτάσεις προκειμένου όχι απλά να προστατευτεί αλλά και να δοθεί ευκαιρία ανάδειξης και εξέλιξης της φυσιογνωμίας της. Η ιδιαιτερότητα π.χ. του ανάγλυφου και η δυνατότητα θέασης της πόλης από ψηλά επέβαλε την ανάγκη ελέγχου και του πέμπτου επιπέδου δομής, αυτού των ταρατσών και στεγών.

Η διαδοχική και από διαφορετικές αποστάσεις προσέγγισης με πλοίο αποκάλυψη των εντυπωσιακών όψεων της πόλης προς τη θάλασσα οδήγησε σε μια σειρά μέτρων για την εξασφάλιση της αισθητικής ποιότητας των προσφερομένων εικόνων, ενώ οι δυνατότητες θέας από ορισμένα σημεία (belvedere) της πόλης οδήγησε σε ένα σύστημα συνδυασμού της απρόσκοπτης θέας με τους αντίστοιχους όρους δόμησης (Στεφάνου, Μαράτου, 2004). Η διεύρυνση του ιστορικού κέντρου το οποίον πλέον συμπεριλαμβάνει και την περιοχή ιστορικής κατοικίας και την περιοχή ιστορικής βιομηχανίας, και ο χαρακτηρισμός του σε ιστορικό τόπο θα επιτρέπει πλέον όχι μόνο την προστασία του αξιολογότερου αυτού κελύφους αλλά και την απελευθέρωση της υπόλοιπης πόλης από όρους και κανονισμούς δόμησης που οδηγούσαν σε ένα φτηνό μιμητισμό και κατ' επέκταση σε υποβάθμιση και υποτίμηση της μοναδικής γνήσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της Ερμούπολης (Στεφάνου, 2002). Ακόμα, η ανάγκη διαφύλαξης όχι μόνο ορισμένων κατηγοριών χρήσης αλλά και των ειδικών μορφών χρήσης (Βούζα, 1997), οδηγεί σε μέτρα που εξασφαλίζουν την έκφραση της φυσιογνωμίας της πόλης στο βαθμό που αυτή επηρεάζεται από τις ίδιες τις λειτουργίες της. Το ίδιο συμβαίνει και με την ειδική αντιμετώπιση των ρεμάτων και των παραρεματιών ζωνών που όχι μόνο εξασφαλίζουν το φυσικό αερισμό της πόλης αλλά και διεξόδους φυγής, ταυτόχρονα με την παρουσία του φυσικού στοιχείου στο

εσωτερικό μιας πυκνά δομημένης πόλης στο κέντρο της.

Εν όψει της καταλυτικής επέλασης και των αποτελεσμάτων της παγκοσμιοποίησης (Στεφάνου, Μητούλα, 2003) στη φυσιογνωμία όλων των πόλεων σε παγκόσμια κλίμακα, πιστεύουμε ότι τα αποτελέσματα της Έρευνας για την Ερμούπολη, που ήδη τροφοδότησαν την αντίστοιχη πολεοδομική μελέτη του Δήμου (η οποία ευρίσκεται στο στάδιο θεσμοθέτησης) έχουν πολλά να προσφέρουν στην αντιμετώπιση της προστασίας και ανάδειξης της φυσιογνωμίας των ελληνικών πόλεων.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Οι Συνεργάτες του Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης που ανάλογα με τις ανάγκες συμμετείχαν κατά καιρό στις Έρευνες είναι: Ομότ. Καθηγ. Ι. Στεφάνου, Α. Χατζοπούλου Καθηγητές Ι. Τσουδερός, Π. Τουλιάτος, Εμ. Κορρές Αναπλ. Καθηγητές Κ. Μωραΐτης, Π. Κοσμόπουλος (ΑΠΘ), Ρ. Μητούλα (Χαροκ. Πανεπιστ)
Επίκ. Καθηγητές Δ. Στεφάνου (ΑΠΘ)
Διδάκτορες: Θ. Μαράτου, Αικ. Βούζα, Ε. Καλικαντζάρου, Σ. Γερασίμου, Μ. Μεντζίνη, Α. Οικονόμου, Α., Αθανασούλη Υποψ. Διδάκτορες: Ι. Στεφάνου, Σ. Πετράτου, Ε. Χατζηγεωργίου, Α. Κωστή, Ε. Φραντζή.
- Στεφάνου Ιωσ. (1984), «Η Ψυχολογία των τόπων. Από τον πραγματικό χώρο στον φανταστικό τόπο» Institut Francais d' Athenes Αθήνα
- Stefanou J. (1980), Etudes des paysages-vers une Iconologie de V image (Doctorat d' Etat) Univ. de Strasbourg I
- Τερκενλή Θ. (1996), «Το πολιτισμικό τοπίο. Γεωγραφικές προσεγγίσεις», Εκδ. Παπαζήση Αθήνα
- Lynch K. (1962), «The image of the city», M.I.T. press Boston Mass
- Moles A. (1972), «Theorie d' indormation et perception esthetique», Ed. Denoel/Gonthier Paris
- Derrida J. (1993), «Khora», Ed. Galilee Paris
- Στεφάνου Ιωσ., Στεφάνου Ιουλ. (1999), «Η περιγραφή της εικόνας της πόλης», Πανεπιστ. Εκδόσεις ΕΜΠ. Αθήνα
- Στεφάνου Ιωσ., Στεφάνου Ιουλ. (1989), «Το αστικό τοπίο», εκδ. Τομέα Πολεοδομίας Χωροταξίας Αθήνα
- Stefanou J. (1978), «Le paysage Touristique et la Carte Postale», Univ. L. Pasteur Strasbourg
- Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης (2000-2001), «Υποστήριξη πολεοδομικής σύνθεσης με ευφυείς μηχανισμούς λήψεως αποφάσεων» Πρόγραμμα Αρχιμήδης
- Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης (2003), «Ο πολεοδομικός σχεδιασμός της Ερμούπολης. Μια πρότυπη αντιμετώπιση Ιστορικής πόλης», Τυποκυκλαδική. ΕΜΠ
- Στεφάνου Ιωσ., Μαράτου Θ. (2004), «Όροι δόμησης και Φυσιογνωμία ιστορικών πόλεων. Το παράδειγμα της Ερμούπολης» Τεχνικά Χρονικά Αθήνα
- Στεφάνου Ιωσ. (2002), «Ιστορικές πόλεις και τουρισμός. Το παράδειγμα της Ερμούπολης.» Εισήγηση στο συνέδριο. Νησιωτικός Τουρισμός Πανεπιστήμιο Αιγαίου Μυτιλήνη
- Βούζα Κ. (1997), «Μέθοδος ψυχαναλυτικής αξιολόγησης της αισθητικής θεώρησης των οικισμών», Διδακτορική διατριβή ΕΜΠ
- Στεφάνου Ιωσ., Μητούλα Ρ. (2003), «Η παγκοσμιοποίηση η Ευρωπαϊκή ενοποίηση και η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης», Εκδ. Παπαζήση Αθήνα

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ

Ρόϊδω Μητούλα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρος Τμήματος Οικιακής
Οικονομίας και Οικολογίας
mitoula@hua.gr

Ευαγγελία Καντζούρα

Εκπαιδευτικός, Απόφοιτη Π.Μ.Σ. «Βιώσιμη Ανάπτυξη» Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
evangeliakantzoura@gmail.com

Περίληψη

Η βαθιά ύφεση που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία και η ανάγκη ανάκαμψής της βρίσκονται σήμερα στην κορυφή των ημερήσιων διατάξεων. Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η ανάκαμψη απαιτεί ταυτόχρονα με την αντιμετώπιση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της χώρας. Η ανάδειξη της φυσιογνωμίας συγκαταλέγεται στις πρώτες προτεραιότητες, προκειμένου να προωθηθεί η οποιαδήποτε δράση για τη βιώσιμη ανάπτυξη ενός τόπου. Στο πλαίσιο αυτό, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τη συμβολή της φυσιογνωμίας της πόλης της Λάρισας στην ανάπτυξή της.

Για τις ανάγκες της εργασίας πραγματοποιήθηκε έρευνα με ερωτηματολόγια σε τυχαίο δείγμα διακοσίων πολιτών στην Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας, το Σεπτέμβριο του 2016. Παράλληλα, από τη διερεύνηση των βιβλιογραφικών πηγών και την επιτόπια παρατήρηση, εντοπίστηκαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης της Λάρισας που συνιστούν τη φυσιογνωμία της και οι πυκνωτές φυσιογνωμίας της πόλης. Τέλος, διερευνήθηκε κατά πόσον η ανάδειξη της φυσιογνωμίας της Λάρισας μπορεί να βελτιώσει την τοπική κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα και να οδηγήσει την πόλη στην ανάπτυξη και την ευημερία.

Λέξεις κλειδιά: Φυσιογνωμία, πυκνωτές φυσιογνωμίας, Λάρισα, ανάπτυξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πόλη είναι ζωντανός οργανισμός που προέρχεται από το παρελθόν, βιώνει το παρόν και οραματίζεται το μέλλον. Οι σημερινές συνθήκες, της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, δεν μπορούν να αφήσουν ανεπηρέαστη την ελληνική πόλη. Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η ανάσχεση της ύφεσης και η ανάκαμψη απαιτούν, ταυτόχρονα με την αντιμετώπιση των κακώς κειμένων, τη βελτίωση όλων των παραγόντων που προσδιορίζουν την αποτελεσματικότητα της οικονομίας και δη την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της πόλης και συνακόλουθα της χώρας.

Η ανάδειξη και διατήρηση της φυσιογνωμίας συγκαταλέγεται στις πρώτες προτεραιότητες, προκειμένου να προωθηθεί η οποιαδήποτε δράση, το ποιοτικό άλμα για τη βιώσιμη ανάπτυξη ενός τόπου (Στεφάνου, 2016). Η στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη επιζητεί τον ισόρροπο συνδυασμό της αποτελεσματικότητας της οικονομίας, της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης και της προστασίας του περιβάλλοντος, έχοντας πάντοτε ως κεντρικό πυρήνα την ποιότητα ζωής, ευπρεπή διαβίωση και κοινωνική συμμετοχή σε ένα υγιές περιβάλλον (Μητούλα & Πασσάς, 2011).

Στην εισήγησή μας γίνεται προσπάθεια, αφού διευκρινιστεί η έννοια της φυσιογνωμίας της πόλης επί τη βάση των πλέον σύγχρονων επιστημονικών απόψεων, να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά στοιχεία ταυτότητας της πόλης της Λάρισας που αναδεικνύουν τη φυσιογνωμία της και συμβάλλουν στην ανάπτυξή της. Συγκεκριμένα, η εισήγηση εστιάζει στον αστικό χώρο και αναλύει την αισθητική ποιότητα της πόλης της Λάρισας. Ακολούθως, διερευνάται η σχέση ανάμεσα στη φυσιογνωμία της πόλης και την ανάπτυξή της και διατυπώνονται τρόποι αξιοποίησης της φυσιογνωμίας στο πλαίσιο της ανάπτυξης.

1. ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ

Κατόπιν βιβλιογραφικής επισκοπήσεως, διαπιστώνουμε ότι όλες οι αναφορές επάνω στο θέμα της φυσιογνωμίας της πόλης ξεκινούν πάντοτε με τη διάκριση ανάμεσα στο χώρο και τον τόπο. Η διάκριση αυτή κρίνεται αναγκαία, καθώς ο χώρος συνιστά μια αφηρημένη συνθήκη που μετατρέπεται σε τόπο τη στιγμή που ο άνθρωπος ζει, δημιουργεί, εξελίσσεται και υπάρχει Σε αυτόν. Ο χώρος γίνεται τόπος και αποκτά για τον άνθρωπο μια ιδιαίτερη οντότητα με ιδιαίτερο χαρακτήρα, μια φυσιογνωμία με την οποία τα άτομα αλληλεπιδρούν (Στεφάνου, 2000).

Η φυσιογνωμία αναφέρεται αποκλειστικά στη μοναδικότητα της οντότητας ενός τόπου, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το τοπίο του, μέσα από τη συνολική του εικόνα. Αναφέρεται στην καλή γνώμη που σχηματίζουμε για μια πόλη, δηλαδή σε αυτή που μας επιτρέπει να διακρίνουμε μια σειρά από ποιότητες, αυτή που εκφράζει μια σειρά ιδιότητες θετικές, ιδιότητες που συγκροτούν το καλό. Η ανάδειξη της φυσιογνωμίας γίνεται πάντα μέσα από τη συστηματική ανάλυση και ερμηνεία ενός τοπίου και τη σύνδεσή του με τα ιδεολογικά και συναισθηματικά, τα πολιτιστικά στοιχεία, που το συνοδεύουν (Στεφάνου, 2005β).

Το χαρακτήρα του τοπίου επηρεάζει σημαντικά η χρονική διάσταση. Ο χρόνος μετατρέπεται, παρουσία του ανθρώπου, από αφηρημένη συνθήκη στον «καιρό» την «εποχή». Σε αντιστοιχία με το χωρικό «τόπο», ο χρονικός «καιρός» αποδίδει στο «τότε» την αίγλη του «μύθου» και του «λόγου» (Στεφάνου, 2005α). Κάθε πόλη έχει ιδιαίτερη ιστορία και το δικό της μύθο, που της προσδίδει ξεχωριστή ταυτότητα, γεγονός που επιβεβαιώνει τη θέση ότι η φυσιογνωμία κάθε τόπου είναι μοναδική (Στεφάνου και Μητούλα, 2005).

Η φυσιογνωμία του τόπου διαμορφώνεται μέσα από μια μεγάλη ποικιλία στοιχείων (Στεφάνου, 2000). Η πυκνωτική αξία του ονόματος μιας πόλης είτε σε λογικές είτε σε μυθολογικές εκφράσεις έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Η εκτίμηση της φυσιογνωμίας, η γνώμη για τον τόπο, βασίζεται στα μορφολογικά δεδομένα του, τα φυσικά στοιχεία και το κλίμα. Προς τούτοις, η παρουσία του πράσινου αποτελεί κύριο στοιχείο της φυσιογνωμίας. Τα ιστορικά και πολεοδομικά στοιχεία, τα μνημεία, η πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αναγνώριση της φυσιογνωμίας μιας πόλης. Ένα ακόμη στοιχείο είναι ο πολύ υψηλός βαθμός κοινωνικότητας που αναπτύσσεται στις ελληνικές πόλεις (Στεφάνου και Μητούλα, 2005).

3. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

3.1. Το όνομα της πόλης

Είναι γεγονός ότι εδώ και χιλιετίες η πόλη φέρει συνεχώς το ίδιο όνομα και βρίσκεται πάντοτε στην ίδια θέση. Η ονομασία «Λάρισα», κατά το μεγάλο γεωγράφο της αρχαιότητας Στράβωνα, έχει πελασγική προέλευση και σημαίνει ακρόπολη, φρούριο. Επρόκειτο για ένα όνομα που συναντούμε σε πολλές περιοχές της λεκάνης της Ανατολικής Μεσογείου.

Εντούτοις, η μυθολογία μάς δίνει μια διαφορετική προσέγγιση. Η Νύμφη Λάρισα την ώρα που διέσχιζε τον Πηνειό γλίστρησε, έπεσε και πνίγηκε στα ορμητικά νερά του. Το ατύχημα αυτό αποτέλεσε αφορμή να πάρει η πόλη που διασχίζει ο Πηνειός το όνομά της. Μάλιστα, σε ένα

όμορφο αργυρό νόμισμα του 4ου π.Χ. αιώνα αποτυπώνεται η ωραία μορφή της Νύμφης Λάρισας (Παπαθεοδώρου, 2012).

3.2. Η γεωγραφική θέση της πόλης

Η πόλη της Λάρισας είναι χωροθετημένη στο κεντρικότερο σημείο της Ελλάδος. Συγκεκριμένα, απλώνεται σε 335,12 τ.χλμ στο ΒΑ τμήμα της θεσσαλικής πεδιάδας, στις δύο όχθες του ποταμού Πηνειού. Έχει υψόμετρο 70μ. περίπου και χαρακτηρίζεται από την έλλειψη μεγάλων κλίσεων, εδαφικών εξάρσεων, λόφων και βουνών.

Κύριο χωροταξικό χαρακτηριστικό της Λάρισας αποτελεί η διέλευση του βασικού άξονα ανάπτυξης της Ελλάδας από την πόλη, του άξονα Πατρών - Αθηνών - Θεσσαλονίκης - Ευζώνων (ΠΑΘΕ), που ενώνει τη νότια με τη βόρεια Ελλάδα. Επιπλέον, η Λάρισα συνδέεται οδικώς, μέσω της Εγνατίας οδού, με το δυτικό τμήμα της χώρας, την Ήπειρο και βρίσκεται επάνω στον κύριο σιδηροδρομικό άξονα που έχει αναπτυχθεί στη Ελλάδα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων, 2015)

Διοικητικά, είναι η πρωτεύουσα της Περιφέρειας Θεσσαλίας και της ομώνυμης Περιφερειακής Ενότητας και η έδρα του ομώνυμου Δήμου. Επιπλέον, η Λάρισα αποτελεί έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδας (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων, 2015).

Η σημαντική θέση της Λάρισας, στην Κεντρική Ελλάδα, στη χώρα και στον ευρύτερο χώρο των Βαλκανίων, εξηγεί τον πρωτεύοντα ρόλο που διαδραματίζει κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορίας στην κοινωνικοοικονομική ζωή. Επί του παρόντος, η γεωγραφική θέση της Λάρισας αποτελεί «ένα πολύ δυνατό, φυσικό και άκρως λειτουργικό brand name» (Μεταξάς, 2016).

3.3. Τα φυσικά στοιχεία του τόπου

Η θέση της αρχαίας Λάρισας στις όχθες του Πηνειού ποταμού, συνέβαλε στην κατοίκησή της ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Η ύπαρξη του ποταμού Πηνειού συνιστά μοναδικό χαρακτηριστικό της πόλης. Ο Πηνειός συνθέθηκε σταδιακά με τον αστικό ιστό¹ και αποτελεί ζωντανό ενδιαίτημα της πόλης βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής. Μάλιστα, η έντονη παρουσία του υγρού στοιχείου στην πόλη της Λάρισας με απλής μορφής ή γλυπτά σιντριβάνια παραπέμπει στον Πηνειό ποταμό (Σκριμιζέα, 2012).

Ο ποταμός Πηνειός έχει χαρακτηριστεί ως υδροβιότοπος από Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων. Επίσης, μεγάλο οικολογικό ενδιαφέρον εντός των ορίων της Λάρισας, νοτιοδυτικά του αστικού ιστού της πόλης, παρουσιάζει η προστατευόμενη από το Natura «Περιοχή Θεσσαλικού Κάμπου». Σημαντικός βιότοπος στον Δήμο Λαρισαίων, καταγεγραμμένος στο σύστημα CORINE, εντοπίζεται στα Λιβάδια Τερψιθέας (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων, 2015).

Το κλίμα της περιοχής Λάρισας έχει τα στοιχεία του ηπειρωτικού κλίματος της πεδινής Θεσσαλίας. Το κυριότερο χαρακτηριστικό του είναι το μεγάλο θερμομετρικό εύρος (έως 22 βαθμούς) μεταξύ καλοκαιριού και χειμώνα. Η μέση ετήσια θερμοκρασία κυμαίνεται μεταξύ 16°C και 17°C, ενώ η μέση τιμή της υγρασίας είναι 66,23% ετησίως. Το καλοκαίρι στην πόλη είναι εξαιρετικά θερμό, με τη μέγιστη θερμοκρασία να έχει αγγίξει τους 45,2°C. (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων, 2015)

Λίγα χιλιόμετρα βορειότερα από την πόλη της Λάρισας βρίσκεται η υψηλότερη οροσειρά στην Ελλάδα, ο Όλυμπος, ένα βουνό απaráμιλλης ομορφιάς και μια ανεξάντλητη πηγή ιστορίας και μύθου. Συνέχεια του Ολύμπου, γεωλογικά, είναι η Όσσα. Ανάμεσα στα δύο βουνά, «για να

¹ Κατασκευάστηκαν πεζόδρομοι και ποδηλατόδρομοι κατά μήκος των κοιτών του, μικρό λιμάνι λέμβων, ράμπες πρόσβασης από τους περιμετρικούς δρόμους και το πάρκο Αλκαζάρ, νέα οδογέφυρα και πεζογέφυρες και επεκτάθηκαν οι χώροι πρασίνου (Δήμος Λάρισας, 2009).

βρει διέξοδο στη θάλασσα ο Πηνειός και να φανεί η κατακλυσμένη με νερά θεσσαλική πεδιάδα», η κοιλάδα των Τεμπών αποτελεί ένα σημείο ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς, πόλος επισκεψιμότητας και εκπαίδευσης (Μπάτζιου-Ευσταθίου, Α., 2012). Τα ανατολικά όρια της Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας περιβρέχει το Αιγαίο Πέλαγος, δημιουργώντας παραλιακή ζώνη μήκους 60 χλμ. περίπου.

3.4. Τα ιστορικά και πολεοδομικά στοιχεία

Η πόλη της Λάρισας κατοικείται από τη νεολιθική εποχή (6500 - 3000 π.Χ.) μέχρι σήμερα, αποτελώντας μία από τις αρχαιότερες πόλεις στον κόσμο (Γαλλής κ.ά., 1985· Ζιαζιάς, 1994). Είναι γεγονός ότι η εικόνα του σημερινού οικιστικού αποθέματος της πόλης έχει άμεση σχέση με τις διαχρονικές εξελίξεις της (Σκριμιζέα, 2012). Στα τέλη του 7^{ου} αιώνα π.Χ., η Λάρισα ήταν μια πλούσια πόλη και πρωτεύουσα του κράτους της Πελασγιώτισας (Κουτσαυτούλη, 2008). Σημείωσε σημαντική ακμή που έφτασε στο ζενίθ της την περίοδο 450 - 370 π.Χ. Κατά το διάστημα 344 π.Χ. έως 1210 μ.Χ. η πόλη δέχθηκε σειρά επιδρομών που την οδήγησαν στα όρια της εγκατάλειψης (Δεριζιώτης, 1985). Στη Βυζαντινή περίοδο όμως, αποτελούσε θρησκευτικό κέντρο, μητρόπολη με δεκατέσσερις επισκοπές (Φαρμακίδου, 1926).

Η Λάρισα ανήκε στην Οθωμανική αυτοκρατορία ως το 1881, γεγονός που επηρέασε εκ βάθρων την πολεοδομική οργάνωση, δίνοντάς της τη δομή μιας τυπικής οθωμανικής πόλης, προσαρμοσμένη στα χαρακτηριστικά της περιοχής (Γαλλής κ.ά., 1985). Την περίοδο αυτή, ήταν το κέντρο της οικονομικής, διοικητικής, στρατιωτικής και κοινωνικής ζωής στη Θεσσαλία (Ζιαζιάς, 1994). Στις αρχές του 20ου αι., η εγκατάσταση των προσφύγων από την Ανατολική Ρωμυλία και τη Μικρά Ασία, η γερμανική κατοχή (1941 - 1944 μ.Χ.) και οι καταστροφές που προκάλεσε, καθώς και τα φυσικά φαινόμενα, όπως οι καταστροφικοί σεισμοί του 1941 και της δεκαετίας του 1950 και οι πλημμύρες λόγω της υπερχειλίσης του Πηνειού αλλοίωσαν την εικόνα της πόλης (Τσαντίλης, 2006).

Η πόλη υπήρξε θύμα της απρογραμματίστης, ανεξέλεγκτης επέκτασης της αστικής ανάπτυξης μέχρι το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα². Η εικόνα του κέντρου της πόλης άλλαξε, πολλά αξιόλογα κτίσματα καταστράφηκαν παράλληλα με στοιχεία από τη φυσιογνωμία και ταυτότητα της ιστορίας της, ενώ επιδεινώθηκαν οι συνθήκες κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων. Στις αρχές της δεκαετίας του '80, η Λάρισα είχε την εικόνα μιας «αναπτυσσόμενης», αλλά απρόσωπης πόλης που είχε σχεδόν σβήσει τη μακροχρόνια ιστορία της (Δήμος Λαρισαίων, 2015).

Η δεκαετία του '80 ήταν η αφετηρία για μια συστηματική διαδικασία ανασυγκρότησης της πόλης της Λάρισας, με ειδικό στόχο την ανάδειξη της περιοχής του ευρύτερου ιστορικού κέντρου της. Η αστική ανάπλαση συνίσταται από την αποκάλυψη του αρχαίου θεάτρου και την κατεδάφιση πολυκατοικιών, τη δημιουργία εκτεταμένου πλέγματος πεζοδρόμων με ανάδειξη των κοινοχρήστων και δημοσίων χώρων και τη δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου, τη σύνδεση βασικών κοινόχρηστων χώρων και ιστορικών τόπων, την ένταξη του Πηνειού στον αστικό ιστό της Λάρισας, τη λειτουργία και τη συνολική εικόνα της πόλης (Σταθακόπουλος, 2011).

3.5. Τα μνημεία

Η πόλη της Λάρισας διατηρεί μνημεία που μαρτυρούν αδιαπραγμάτευτα τη λαμπερή διαχρονική της ιστορία. Μάλιστα, το 2003 το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων της Ελλάδας ανακήρυξε την πόλη ως ένα αρχαιολογικό μνημείο, αφού η σύγχρονη πόλη της Λάρισας έχει κυριολεκτικά κτιστεί και διαστρωματωθεί πάνω στα ερείπια και μνημεία της αρχαίας πόλης. Σήμερα, θα συμπληρώναμε ότι η πόλη και δη το ιστορικό της κέντρο

² Το 1986 θεσμοθετείται νέο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, ενώ το 1988 - 1989 επεκτείνεται το σχέδιο πόλης και ως αποτέλεσμα, η πόλη οριοθετείται στη σημερινή της έκταση.

αποτελεί μία πολιτιστική διαδρομή³ (Δήμος Λαρισαίων, 2015). Ακολουθώντας, παρουσιάζονται τα σημαντικότερα μνημεία της πόλης που αναδεικνύουν τη φυσιογνωμία της.

Το Α' Αρχαίο Θέατρο της Λάρισας οικοδομήθηκε κατά τον 3ο αιώνα π.Χ. με λευκό μάρμαρο εξαιρετικής ποιότητας στις νότιες υπώρειες του λόφου του Φρουρίου. Αποτελεί το μοναδικό αρχαίο θέατρο που βρίσκεται στον αστικό ιστό μιας σύγχρονης ελληνικής πόλης⁴. Το αρχαίο αυτό θέατρο έχει χωρητικότητα περίπου δώδεκα χιλιάδων θεατών και έχει φιλοξενήσει θεατρικές παραστάσεις και διάφορες εκδηλώσεις. Επί του παρόντος, βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο της αποκατάστασης προκειμένου να καταστεί πλήρως προσβάσιμο και λειτουργικό (Καλλίνος κ.ά., 2001).

Το Β' Αρχαίο θέατρο οικοδομήθηκε τον 1^ο αιώνα π.Χ. Είναι μικρότερο και λιγότερο διατηρημένο από το Α' Αρχαίο θέατρο. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, είναι προσβάσιμο αλλά δεν είναι ανοιχτό σε οργανωμένες επισκέψεις κοινού.

Το Μπεζεστένι της Λάρισας, όπως μαρτυρά η ονομασία του, ήταν μια σκεπαστή υφασματογορά στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είχε κτιστεί στο ψηλότερο σημείο του λόφου, στην αρχαία ακρόπολη της Λάρισας, γνωστό και ως Φρούριο και χρονολογείται περίπου στα τέλη του 15ου και στις αρχές του 16ου αιώνα. Θεωρείται μνημείο μεγάλης ιστορικής σημασίας που πρέπει να αναδειχθεί και να είναι επισκέψιμο.

Η Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου εντοπίστηκε το 1978 στην κορυφή του λόφου του Φρουρίου, νότια του οθωμανικού μπεζεστενίου. Η περιβλεπτή θέση της βασιλικής, η επιγραφή «Αχιλλείου Αρχιεπισκόπου καί τοῦτο το ἔργον, καθώς και πλίνθοι με τη σφραγίδα ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ ταύτισαν τη βασιλική με τον ναό που ήταν αφιερωμένος στον Άγιο Αχίλλειο, προστάτη και πρώτο επίσκοπο της πόλης. Στα ανατολικά της παλαιοχριστιανικής βασιλικής έχουν βρεθεί παλαιοχριστιανικό λουτρό και μεσοβυζαντινός ναός (Καλλίνος κ.ά., 2001).

Ο Μύλος του Παππά χτίστηκε το 1883 και λειτούργησε ως πενταόροφος βιομηχανικός μύλος. Σήμερα το αρχιτεκτονικό συγκρότημα του Μύλου, μνημείο της βιομηχανικής κληρονομιάς της πόλης, συγκαταλέγεται στον κατάλογο των διατηρητέων μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού. Έχει αναστηλωθεί από το Δήμο Λαρισαίων και στεγάζει την πολιτιστική και καλλιτεχνική δημιουργία της πόλης. Στις εγκαταστάσεις του λειτουργούν θέατρο, υπαίθριος κινηματογράφος, μπαρ, κουκλοθέατρο (Τιριτόμπα)⁵, σχολή χορού και αίθουσα παραστάσεων, καθώς και αίθουσα για τη Φιλαρμονική του Δήμου. Αποτελεί ένα φωτεινό κομμάτι της ιστορίας της πόλης που διαφυλάσσεται ως πολύτιμη κληρονομιά.

Το μνημείο του Ιπποκράτη βρίσκεται απέναντι από το πάρκο του Αλκαζάρ. Το 1826 αποκαλύφθηκε ο τάφος του Ιπποκράτη, του Έλληνα ιατρού και πατέρα της Ιατρικής που έζησε στην πόλη και το 1978 στήθηκε κενοτάφιο και μαρμάρινος αδριάντας που φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Γιώργο Καλακαλά. Το 1986 ιδρύθηκε κενοτάφιο Ιατρικό Μουσείο.

3.6. Μουσεία και χώροι πολιτισμού

Το Διαχρονικό Μουσείο οικοδομήθηκε στις νότιες παρυφές της πόλης και εγκαινιάστηκε το 2015. Ο ρους της ιστορίας της Θεσσαλίας ενοποιείται στο Διαχρονικό μουσείο. Περιλαμβάνει αρχαιότητες από την Παλαιολιθική έως την Οθωμανική περίοδο. Σκοπός της δημιουργίας του

³ Η διαδρομή μπορεί να ξεκινήσει από το Μνημείο του Ιπποκράτη και το πάρκο Αλκαζάρ όπου απολαμβάνοντας το καταπράσινο περιβάλλον διασχίζουμε την γέφυρα Αλκαζάρ με τον Πηνειό Ποταμό. Στην συνέχεια, ανηφορίζουμε προς τον Ιερό ναό του Αγίου Αχιλλείου όπου μπορούμε να απολαύσουμε την θέα από ψηλά. Στον λόφο του φρουρίου, συναντάμε το Μπεζεστένι και ακριβώς δίπλα την Βασιλική του αγίου Αχιλλίου. Κατηφορίζοντας και προχωρώντας στο πλέγμα των πεζόδρομων της Λάρισας συναντάμε το Α' Αρχαίο Θέατρο και στη συνέχεια το Β' Αρχαίο Θέατρο. Έπειτα, σε κοντινή απόσταση, οδηγούμαστε στον Μύλο του Παππά.

⁴ Απέχει μόλις ένα οικοδομικό τετράγωνο από τη κεντρική πλατεία.

⁵ Το πρώτο και μοναδικό Μουσείο Κούκλας στην Ελλάδα με πάνω από 300 κούκλες που έχουν βραβευθεί σε διεθνείς διαγωνισμούς

Μουσείου είναι να ευαισθητοποιήσει τους κατοίκους στα κατάλοιπα του παρελθόντος και την ανάγκη προστασίας τους.

Η Δημοτική Πινακοθήκη της Λάρισας αποτελεί μία από τις τρεις κορυφαίες της Ελλάδας. Στεγάζει ολόκληρη τη συλλογή ζωγραφικών έργων του Γ.Ι. Κατσίγρα, διάσημων Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Στους χώρους της, με εμβαδόν 10.000 τ.μ., οργανώνονται εργαστήρια, εκπαιδευτικά προγράμματα και εκθέσεις σε συνεργασία με ελληνικούς και διεθνείς οργανισμούς και διαχειριστές πολιτισμού.

Το Λαογραφικό - Ιστορικό Μουσείο εγκαινιάστηκε το 1983 στη συνοικία της Χαραυγής, κοντά στο κέντρο της πόλης. Οι συλλογές του Μουσείου αριθμούν περί τα 20.000 αντικείμενα. Ο μεγαλύτερος όγκος των οποίων εμπίπτει χρονολογικά στον 19ο αι. και στο πρώτο μισό του 20ου αι. Εικονογραφεί την πολιτισμική ταυτότητα της Λάρισας και της ευρύτερης περιοχής (Γιοβρή, 2011).

Η Αβερώφειος Γεωργική Σχολή οικοδομήθηκε το 1901 και βρίσκεται στα περίχωρα της πόλης. Λειτουργεί ως κέντρο επαγγελματικής εκπαίδευσης εξυπηρετώντας εκπαιδευτικούς σκοπούς σε μια περιοχή που η γεωργία είναι πηγή βιοπορισμού και ανάπτυξης. Το υποδειγματικό συγκρότημα των κτηρίων της αποτελεί μνημείο της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης.

3.7. Χρήσεις γης και λειτουργίες της πόλης

Μια κατηγορία στοιχείων που διαμορφώνουν το χαρακτήρα και αναδεικνύουν τη φυσιογνωμία είναι αυτά που αφορούν τις χρήσεις και τις λειτουργίες (Στεφάνου, 2007). Η διαμόρφωση των χρήσεων γης στην πόλη της Λάρισας έχει αναπτυχθεί συγκεντρικά και χωρίς να έχουν επιβληθεί συγκεκριμένες πολεοδομικές ρυθμίσεις (Πετράκος κ.ά, 2003). Το κέντρο της πόλης παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συγκέντρωση των διοικητικών και οικονομικών χρήσεων, ενώ στην περιοχή της πλατείας Ταχυδρομείου και του Φρουρίου, στο δίκτυο των κεντρικών πεζοδρόμων αναπτύσσονται οι εμπορικές λειτουργίες⁶.

Η κατοικία συνυπάρχει με κεντρικές λειτουργίες, σε αντίθεση με τις περιοχές επέκτασης του σχεδίου πόλης όπου οι περιοχές κατοικίας διαχωρίζονται σαφώς από εκείνες των κοινωφελών και κοινόχρηστων χώρων αλλά και των δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν γύρω από αυτούς. Στη Λάρισα υπάρχουν, επίσης, και αρκετές περιοχές κατοικίας που κτίστηκαν με το σύστημα της οργανωμένης δόμησης.

Οι χώροι εκπαίδευσης βρίσκονται διάσπαρτοι στον πολεοδομικό ιστό. Οι σχολικές μονάδες της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι οργανωμένες, κατά κύριο λόγο, σε σχολικά συγκροτήματα σε σαράντα περίπου συνοικίες της πόλης. Αναφορικά με την ανώτατη εκπαίδευση⁷, το Τμήμα της Ιατρικής, το Τμήμα Βιοχημείας και Βιοτεχνολογίας και το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο βρίσκονται στην περιοχή Μεζούρλο, νότια της πόλης. Στις δυτικές συνοικίες, στα όρια της πόλης, λειτουργούν τέσσερις σχολές και δεκατέσσερα τμήματα Τ.Ε.Ι.

Σημαντικό κομμάτι της έκτασης της πόλης της Λάρισας καταλαμβάνουν οι στρατιωτικές μονάδες και μάλιστα βρίσκονται σε καίριες θέσεις για την πόλη. Είναι γεγονός ότι την περίοδο που οι στρατιωτικές μονάδες εγκαταστάθηκαν στη Λάρισα, οι περιοχές αυτές βρίσκονταν εκτός του οικισμού. Σήμερα, όμως, που η πόλη έχει εξαπλωθεί προς το νότο, η εγκατάστασή τους κατακερματίζει τον αστικό ιστό (Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων, 2015).

⁶ Τα τελευταία χρόνια, μεγάλες αλυσίδες καταστημάτων έχουν ανοίξει υποκαταστήματα, ενώ έχουν εγκατασταθεί πολυκαταστήματα εντείνοντας ροές επισκεπτών προς τη Λάρισα (Γιοβρή-Διαμαντή, 2015).

⁷ Αυτή παρέχεται στην ευρύτερη περιοχή Λάρισας από τμήματα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

4. Η ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

4.1. Η Μεθοδολογία της έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό να διερευνήσει τις απόψεις των κατοίκων της πόλης της Λάρισας απέναντι στη φυσιογνωμία της πόλης και τη συμβολή της στην τοπική ανάπτυξη. Για το σκοπό αυτό, συντάχθηκε ερωτηματολόγιο σύμφωνα με προγενέστερες εμπειρικές μελέτες.

Μοιράστηκαν 200 ερωτηματολόγια αποκλειστικά σε κατοίκους της πόλης της Λάρισας το Σεπτέμβριο του 2016. Το ερωτηματολόγιο της δειγματοληπτικής έρευνας αποτελείτο από δύο υποενότητες. Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τα δομικά στοιχεία της φυσιογνωμίας της Λάρισας και τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη και η δεύτερη δημογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου.

4.2. Το προφίλ του δείγματος

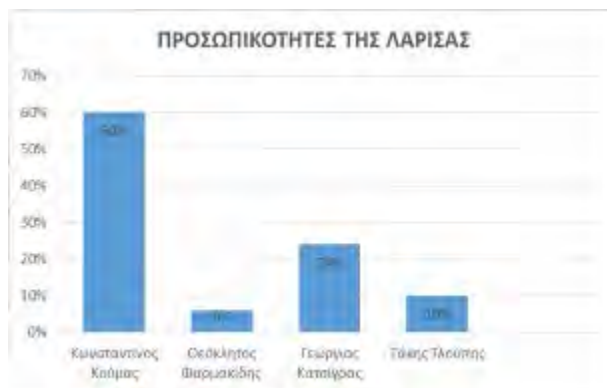
Το δείγμα μας αποτελείται περίπου κατά 46% από γυναίκες και κατά 54% από άνδρες. Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος είναι περίπου 42 ετών. Σχετικά με το επίπεδο μόρφωσης, το 45% έχει ολοκληρώσει τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και το 55% έχει αποκτήσει πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ. Το 12,3 % των ερωτώμενων έχουν μεταπτυχιακό και το 6% είναι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου.

Το 62,25% του δείγματος απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το 20,48% στο δευτερογενή και το 4,52% στον πρωτογενή. Η διάρθρωση του απασχολούμενου πληθυσμού κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας στο δείγμα μας, παρουσιάζει εικόνα ανάλογη με αυτή του Δήμου Λαρισαίων. Όσον αφορά το εισόδημα των ερωτηθέντων, το 48,50% δήλωσε ότι διέθετε εισόδημα 20.000-10.000€, ενώ μόλις το 5,90% δήλωσε εισόδημα μεγαλύτερο των 40.000€.

4.3. Η πολιτιστική περιοχή της Λάρισας

Αναφορικά με τις απόψεις των ερωτώμενων για το μνημείο που χαρακτηρίζει τη Λάρισα, η πλειοψηφία του δείγματος, το 88%, θεωρεί ότι πρώτο είναι το Α' Αρχαίο θέατρο, ενώ το 4% τον Μύλο του Παππά, το 4% το Μπεζεστένι και το 4% τη Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου. Γίνεται λοιπόν, κατανοητή η σημασία και η αξία που προσδίδει στη γνώμη που σχηματίζουν για τη Λάρισα, το Α' Αρχαίο θέατρο.

Εξέχουσα προσωπικότητα της πόλης ανακηρύσσει το σύνολο του δείγματος (60%) τον Κωνσταντίνο Κούμα, έναν από τους σημαντικότερους στοχαστές της νεότερης Ελλάδας. Το 24% απάντησε ότι ο Γεώργιος Κατσίγρας, ο γιατρός, ο συλλέκτης έργων τέχνης, ο μεγάλος δωρητής της Λάρισας, είναι χαρακτηριστική προσωπικότητα την πόλης, ενώ το 10 % υποστηρίζει τον Τάκη Τλούπα, τον καλλιτέχνη που με τον φακό του αποτύπωσε την ιστορία της Λάρισας, τις όμορφες γωνιές και τους ανθρώπους της. Το 6% θεωρεί το πρόσωπο του Θεόκλητου Φαρμακίδη, του κορυφαίου νεοέλληνα διαφωτιστή και αγωνιστή της ελληνικής επανάστασης ως αντιπροσωπευτικό της πόλης.

Διάγραμμα 1. Χαρακτηριστικό μνημείο

Διάγραμμα 2. Προσωπικότητες της πόλης

Στις σημαντικότερες εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου στην πόλη της Λάρισας, το 60% δήλωσε το παζάρι⁸, που διαρκεί επτά ημέρες και πραγματοποιείται στα τέλη του Σεπτεμβρίου. Το 28% του δείγματος υποστηρίζει ότι το Φεστιβάλ του Πηνειού, που διεξάγεται στην κοίτη του ποταμού με θεματικές ενότητες τον πολιτισμό, το περιβάλλον και την κοινωνική αλληλεγγύη, αποτελεί εκδήλωση που χαρακτηρίζει την πόλη. Το 12% θεωρεί το «Πολιτιστικό καλοκαίρι» με τις αμέτρητες συναυλίες και παραστάσεις, ενώ το 10% δηλώνει τα Αχιλλεία, προς τιμή του πολιούχου Αγίου Αχιλλείου με πλήθος εκδηλώσεων σε όλη την πόλη. Τα θεματικά πάρκα των Χριστουγέννων στον Μύλο του Παππά υποστηρίζει ένα μικρότερο ποσοστό (8%).

4.4. Το ηχητικό, το γευστικό και το οσμητικό τοπίο της πόλης

Η οιαδήποτε κριτική για μια πόλη έχει πάντοτε την αρχή της στην αισθητική κρίση. Στην καταγραφή, ερμηνεία και αξιολόγηση των μορφημάτων που συνθέτουν την οπτική εικόνα της πόλης, προστίθενται όλα εκείνα τα μορφήματα που προσφέρουν οι υπόλοιπες αισθήσεις, πέραν της όρασης. Λαμβάνονται υπ' όψιν επιπροσθέτως όλες εκείνες οι εντυπώσεις, ψυχολογικής ή ιδεολογικής προέλευσης, που διαμορφώνουν την αντίληψη του τόπου (Στεφάνου, 2007).

Η ακουστική ερμηνεία του τοπίου, το ηχητικό τοπίο καθορίζει τις μνημιακές μας αναφορές για έναν τόπο. Στη Λάρισα, ως κύριοι παράγοντες που επιδρούν στο ακουστικό περιβάλλον, σύμφωνα με το δείγμα μας, ανέκυσαν το οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο, σε ποσοστό 36% και 32% αντίστοιχα. Το 18% του δείγματος υποστηρίζει ότι το ηχητικό τοπίο της πόλης χαρακτηρίζουν οι ήχοι που προκαλούν οι προσγειώσεις στρατιωτικών αεροσκαφών στις κατοικημένες περιοχές της Λάρισας. Εν τοιαύτη περιπτώσει, το πρόβλημα της ηχορύπανσης σχετίζεται άμεσα με το σχεδιασμό χρήσεων γης. Ακολούθως, το 10% θεωρεί ότι οι έντονες φωνές των ανθρώπων, καθώς έχουν μία ανεπτυγμένη διάθεση για κοινωνικές σχέσεις, μία έκφραση της κοινωνικότητας, συνθέτουν το ηχητικό τοπίο, ενώ το 4% δηλώνει το πέταγμα των πουλιών.

Διάγραμμα 3. Ήχοι της πόλης

Όσον αφορά το γευστικό τοπίο της Λάρισας, το 36% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι το διαμορφώνει το κεμπάπ, το 24% υποστηρίζει το ψητό αρνί, το 22% τις παραδοσιακές πίτες και το 18% τον πλαστό. Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι τη γαστρονική κουλτούρα της πόλης διαμορφώνουν edésματα που βασίζονται σε ονομαστά ξεχωριστά προϊόντα, ιδιαίτερα γεννήματα της θεσσαλικής

⁸ Φιλοδοξία του Δήμου είναι να αποδώσει στο παζάρι την παλιά του αίγλη, καθώς ανάγεται στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.

γης, το χοιρινό κρέας, το αρνί, τα σιτηρά, η φέτα, τα λαχανικά και τα τοπικά είδη ζυμαρικών (Διάγραμμα 4).

Το σύνολο του δείγματος (87%) υποστηρίζει ότι οσημτικό τοπίο της πόλης της Λάρισας συνθέτουν τα φυτά της. Συγκεκριμένα, η αξία των οσημτικών αποδόσεων της ακακίας και της μανόλιας, που ξεχωρίζουν στην πόλη σε 38% και 28% αντίστοιχα, κατά τους ερωτηθέντες πολίτες, διαμορφώνει τη «μνήμη» της όσφρησης στη Λάρισα. Άλλα φυτά που συναντούμε στην πόλη είναι ο πλάτανος (30%) και το πεύκο (4%).

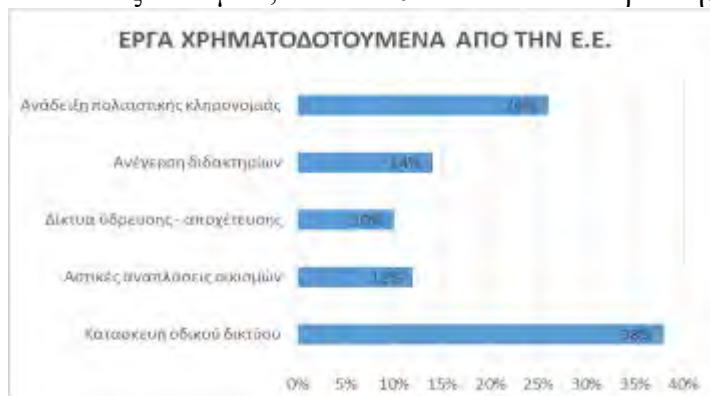
Διάγραμμα 4. Χαρακτηριστικό φαγητό της Λάρισας

Διάγραμμα 5. Χαρακτηριστικό φυτό της Λάρισας

4.5. Έργα χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι ευρωπαϊκοί πόροι που διατίθενται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και δη στη Λάρισα συνιστούν ένα αποτελεσματικό εργαλείο ανάπτυξης που στοχεύει στη βελτίωση της ζωής των πολιτών και των υπηρεσιών. Οι ερωτηθέντες πολίτες της Λάρισας υποστηρίζουν σε ποσοστό 38% ότι τα ευρωπαϊκά κονδύλια απορροφήθηκαν στην κατασκευή του οδικού δικτύου. Το 26% θεωρεί ότι επενδύθηκαν στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Λάρισας, το 14% στην εκπαίδευση και δη στην ανέγερση διδακτηρίων, το 12% δηλώνει ότι αποδόθηκαν στις αστικές αναπλάσεις οικισμών, ενώ το 10% στα δίκτυα ύδρευσης - αποχέτευσης.

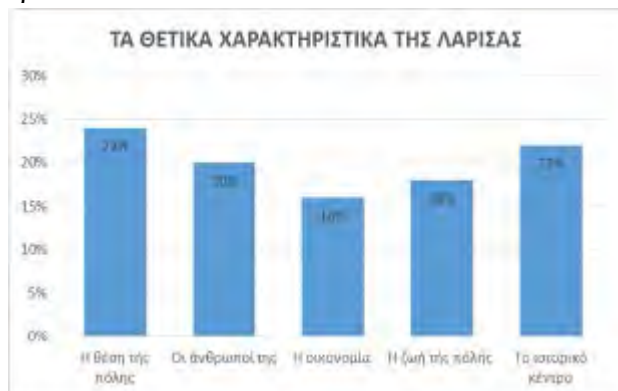
Διάγραμμα 6. Έργα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε.

4.6. Αξιολόγηση της συνολικής εικόνας της πόλης

Οι πολίτες του δείγματός μας κλήθηκαν να αξιολογήσουν τη συνολική εικόνα της πόλης της Λάρισας. Η μέγιστη σημαντικότητα της γεωγραφικής της θέσης αποτυπώνεται και στην έρευνά μας, με το 24% να δηλώνει τη θέση ως το πιο θετικό στοιχείο της πόλης. Το 22% υποστηρίζει το ιστορικό κέντρο, με τα μνημεία, τους πεζόδρομους και τις πλατείες, το 20% τους ανθρώπους της, το έμπυχο υλικό της πόλης, το 18% τη ζωή της πόλης με τις μικρές καθημερινές απολαύσεις που

αυτή προσφέρει στους κατοίκους, τους φοιτητές και τους επισκέπτες, ενώ το 16% την οικονομία της.

Σχετικά με τις αδυναμίες της πόλης, οι ερωτώμενοι δήλωσαν σε ποσοστό 34% το κλίμα. Είναι γεγονός ότι τα υψηλά επίπεδα υγρασίας και η αύξηση των ημερών με πολύ υψηλές θερμοκρασίες που παρατηρείται τα τελευταία έτη λόγω της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής, επηρεάζει τους πολίτες. Το 20% του δείγματος θεωρεί την έλλειψη χώρων στάθμευσης, ενώ το 18% υποστηρίζει τη ρύπανση από ανθρωπογενείς δραστηριότητες αστικές, βιομηχανικές και παραγωγικές. Το 16% δηλώνει ως αρνητικό της πόλης την ύπαρξη στρατιωτικών εγκαταστάσεων σε καίριες θέσεις για την πόλη και το 12% αξιολογεί αρνητικά την πόλη ως προς τους χώρους πρασίνου.

Διάγραμμα 7. Θετικά χαρακτηριστικά

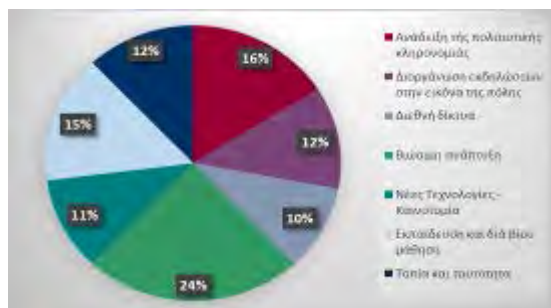
Διάγραμμα 8. Αρνητικά χαρακτηριστικά

4.7. Η συμβολή της φυσιογνωμίας της Λάρισας στην ανάπτυξη

Πυλώνας της Τοπικής Ανάπτυξης θεωρείται η ανάδειξη της φυσιογνωμίας σε ποσοστό 76,7%. Το 90% των ερωτώμενων θεωρεί ότι η ανάδειξη της φυσιογνωμίας μπορεί να βελτιώσει την τοπική κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα.

Το 87,6% υποστηρίζει ότι η αστική ανάπλαση συνέβαλε στην ανάδειξη της φυσιογνωμίας της πόλης. Το 93,3% θεωρεί ότι η φυσιογνωμία της πόλης της Λάρισας έχει συμβάλει στην ανάπτυξή της, με το 36% του δείγματος να πιστεύει ότι η ανάπτυξη της πόλης οφείλεται στην ανάδειξη της φυσιογνωμίας της. Το 89% δηλώνει ότι η φυσιογνωμία της Λάρισας μπορεί «να γεφυρώσει» την οικονομική κρίση με την ανάπτυξη.

Οι βασικότεροι παράγοντες με τους οποίους η φυσιογνωμία της Λάρισας μπορεί να συμβάλλει στην Ανάπτυξη είναι η κλίση προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (24%), η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής (16%), η Εκπαίδευση και διά βίου μάθηση (15%), η διοργάνωση εκδηλώσεων στην εικόνα της πόλης (12%), τα τοπία και η ταυτότητα της πόλης (12%), ενώ ακολουθούν οι νέες τεχνολογίες και η καινοτομία (11%) και τα διεθνή δίκτυα (10%).

Διάγραμμα 9. Τρόποι συμβολής στην Τοπική Ανάπτυξη μέσω της ανάδειξης της φυσιογνωμίας

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επί του παρόντος, στην Ελλάδα, η γεφύρωση της κρίσης και της ευκαιρίας που προσφέρει η χώρα επιβάλλεται από τις συνθήκες. Η ανάγκη για διατήρηση και ανάδειξη της φυσιογνωμίας της είναι περισσότερο από κάθε άλλο τόπο επιβεβλημένη. Και αυτό, γιατί η Ελλάδα διαθέτει ξεχωριστά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία προβάλλουν την ταυτότητά της, την κάνουν να διαφέρει από τις άλλες χώρες και μπορούν να την οδηγήσουν στην ανάπτυξη και την ευημερία. Η φυσιογνωμία του τόπου δεν περιορίζεται σε ό,τι συλλαμβάνει η όραση, αλλά αποτελεί το σύνολο των αισθητικών, συναισθηματικών και ιδεολογικών στοιχείων που ένας τόπος αποπνέει.

Η Λάρισα είναι μία ελληνική πόλη μεσαίου μεγέθους, με ισχυρή κεντροβαρική γεωγραφική θέση τόσο στην Περιφέρεια Θεσσαλίας όσο και στην Ελλάδα. Η γεωμορφολογία της, το πεδινό της ανάγλυφο, καθιστά την πόλη προσβάσιμη και ανοιχτή προς όλους. Οι εναλλαγές μεταξύ του αστικού τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος συνθέτουν τη φυσιογνωμία μιας ιδανικής και ποιοτικής πόλης, που μπορεί να προσελκύσει επισκέπτες, επαγγελματίες, επενδυτές, φοιτητές και μόνιμους κατοίκους.

Πυκνωτές φυσιογνωμίας της πόλης αναδεικνύονται το Α' Αρχαίο θέατρο, ο ποταμός Πηνειός, η ζωή της εφόσον είναι ζωντανή πόλη και η οικονομία της. Το εκτεταμένο δίκτυο των πεζόδρομων και οι ποδηλατόδρομοι συνιστούν στοιχεία που τραβούν την προσοχή, στοχεύουν στη βιώσιμη κινητικότητα και, κατ' επέκταση, στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης. Η παραποτάμια πόλης της Λάρισας με την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και την ομορφιά του κέντρου της, τη δραστηριοποίηση του αγροτικού τομέα και την ανάπτυξη υπηρεσιών «είθε να καταστεί αειφορικά αξιοβίωτη», ισχυρό κέντρο οικονομικά και κοινωνικά, εκπληρώνοντας το όραμά της.

Γενικότερα από το σύνολο της έρευνας, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η σχέση μεταξύ φυσιογνωμίας και ανάπτυξης, πέραν από το ότι έχει αναδειχθεί σε πεδίο εξαιρετικού ενδιαφέροντος, είναι μια σχέση αλληλένδετη, στην οποία ο ανθρώπινος παράγοντας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Ως καθοριστικοί παράγοντες για τη συμβολή της φυσιογνωμίας στην ανάπτυξη προτείνονται η εφαρμογή των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και η αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος. Επίσης, υποδεικνύουμε την εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση, γιατί όπως είπε ο Ελύτης «*χρειαζόμαστε παιδεία...να διατηρήσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας μας*». Μάλιστα, η ύπαρξη Πανεπιστημίων και ΤΕΙ μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά σε πολλά ερευνητικά πεδία, ούσα συνιστώσα της τοπικής ανάπτυξης. Ακολουθώντας, η διοργάνωση γεγονότων εθνικής και ευρωπαϊκής εμβέλειας στην εικόνα της πόλης, η προβολή των τοπίων και της ταυτότητας της πόλης επιδρούν θετικά στην προσέλκυση τουρισμού. Οι νέες τεχνολογίες για την προώθηση προβολής των δράσεων τουρισμού και η καινοτομία, καθώς και η δημιουργία διεθνών δικτύων επικοινωνίας και συνεργασίας προτείνονται προκειμένου να επιτευχθεί η εξωστρέφεια της πόλης σε ένα έντονα διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Γαλλής, Κ., Σακελλίων, Γ. & Σπανός, Κ. (1985). *Λάρισα: Παρελθόν-Παρόν και Μέλλον*. Πρακτικά του Α' Ιστορικού-Αρχαιολογικού Συμποσίου που διεξήχθη στη Λάρισα 26-28.4.1985.
- Γιοβρή, Ε., 2011. *Αναγκαιότητα Διασφάλισης, Σχεδιασμός και Δικτύωση Αστικών Υπαίθριων Χώρων στην Πόλη της Λάρισας σύμφωνα με τις Αρχές του Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού*. (Μη εκδοθείσα Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Γιοβρή-Διαμαντή, Ε., 2015. *Λάρισα - Η πορεία εξέλιξης σε μία βιώσιμη πόλη μέσω της δικτύωσης των αστικών υπαίθριων χώρων*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.citybranding.gr/> [Ανακτήθηκε 17 Σεπτεμβρίου 2016]
- Δεριζιώτης, Λ., 1985. *Παλαιοχριστιανικά κτίσματα της πόλεως Λαρίσης*. Πρακτικά του Α' Ιστορικού-Αρχαιολογικού Συμποσίου, Λάρισα: Παρελθόν και Μέλλον που διεξήχθη στη Λάρισα 26-28 Απριλίου 1985, 199-204.
- Δήμος Λαρισαίων, 2015. *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων 2015 - 2019*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.larissa-dimos.gr/> [Ανακτήθηκε 1 Οκτωβρίου 2016]
- Δήμος Λαρισαίων, 2015. *Λάρισα-Υποψήφια πολιτιστική πρωτεύουσα 2021*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.larissa2021.eu/> [Ανακτήθηκε 20 Σεπτεμβρίου 2016]
- Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ, Καθηγητής Στεφάνου, Ι., 2000. *Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*. Αθήνα: ΕΜΠ και ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Εργαστήριο Τουρισμού, Σχεδιασμού, Έρευνας και Πολιτικής του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 2015. *Στρατηγικό Σχέδιο Μάρκετινγκ Λάρισας*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.tirei.gr/> [Ανακτήθηκε 22 Σεπτεμβρίου 2016]
- Ζιαζιάς, Γ., 1994. *1900-1950: Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα - 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις*. Λάρισα
- Καλλίνος, Ε., Καλογιάννη, Χ., Καραγκούνης, Δ., Μπεκερτζής, Ε., Μόσιαλος, Λ. και άλλοι, 2001. *Αποκάλυψη του Αρχαίου Θεάτρου Λάρισας*. ΤΕΕ Τμήμα Κεντρικής και Δυτικής Θεσσαλίας, Λάρισα, 2001, <http://library.tee.gr/digital/larlib/2412.pdf>
- Μάτσακα, Α., 2012. *Η εξέλιξη του λόφου του Φρουρίου στη Λάρισα*. (Μη εκδοθείσα Διπλωματική Εργασία). Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ.
- Μεταξάς, Θ., 2016. *Λάρισα: Στρατηγικό Σχέδιο Μάρκετινγκ Λάρισας: «Ανοικτή πόλη» σε τροχιά εξωστρέφειας*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.ert.gr> [Ανακτήθηκε 5 Σεπτεμβρίου 2016]
- Μητούλα, Ρ. & Πασσάς, Ξ., 2011. *Η συμβολή του Άλσους στη Βιώσιμη Ανάπτυξη αστικών πυκνοδομημένων περιοχών. Η περίπτωση του Άλσους Αιγάλεω*. Πρακτικά συνεδρίου από το 9^ο Εθνικό Συνέδριο Περιφερειακή Ανάπτυξη και Οικονομική Κρίση: Διεθνής Εμπειρία και Ελλάδα που διεξήχθη στην Αθήνα 6-7 Μαΐου 2011. Φορέας διεξαγωγής Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου, Α., 2012. *Η Κοιλιάδα των Τεμπών*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.archaiologia.gr/> [Ανακτήθηκε 25 Οκτωβρίου 2016].
- Ντανίκα, Α., 2008. *Λάρισα: Οι αλλαγές στη φυσιογνωμία της πόλης από την προσάρτηση ως το Μεσόπολεμο (1881-αρχές 20^{ου} αιώνα)*. (Μη εκδοθείσα Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Παπαθεοδώρου, 2012. *Λάρισα : Από τις αρχαιότερες πόλεις της Ευρώπης*. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://history-of-macedonia.com/> [Ανακτήθηκε 8 Σεπτεμβρίου 2016]
- Στεφάνου, Ι., 2005α. *Περί τόπου και τοπίου. Αρχιτέκτονες*, 49 Β, 61-62.
- Στεφάνου, Ι., 2005β. *Προϋποθέσεις προστασίας και ανάδειξης της φυσιογνωμίας των ελληνικών τόπων*. Πρακτικά από τη Διεθνή έκθεση και συνέδριο για την τεχνολογία περιβάλλοντος «Heleco '05» που διεξήχθη στην Αθήνα 3-6 Φεβρουαρίου 2005. Φορέας διεξαγωγής Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.
- Στεφάνου, Ι. & Μητούλα, Ρ., 2005. *Οι Επιδράσεις της Παγκοσμιοποίησης στο Ελληνικό Αστικό Τοπίο. Αειχώρος*, 4(1), 4-18.
- Στεφάνου, Ι., 2007. *Η αστική ανάπλαση ως ευκαιρία για την ανάδειξη της φυσιογνωμίας της πόλης*. Πρακτικά από την Επιστημονική Ημερίδα Διαχείριση περιβάλλοντος για την

προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς που διεξήχθη στην Αθήνα 12 Μαρτίου 2007. Φορέας διεξαγωγής Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

- Στεφάνου, Ι., 2016. *Η ανάδειξη της φυσιογνωμίας του τόπου. Ο ρόλος των Πυλών στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας των Παραδοσιακών Οικισμών*. 6^ο Διαπανεπιστημιακό Σεμινάριο Βιώσιμης Ανάπτυξης, Πολιτισμού & Παράδοσης που διεξήχθη στη Σύρο 27/6-2/7/2016. Φορέας διεξαγωγής Ινστιτούτο Σύρου.
- Σκριμιζέα, Μ.-Ε., 2012. Πολεοδομικός και Κοινωνικός Μετασχηματισμός. Από το «χειρότερο παράδειγμα πόλης», στη Λάρισα. Ε.Μ.Π. - Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Δ.Π.Μ.Σ. Αρχιτεκτονική - Σχεδιασμός του Χώρου. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: www.arch.ntua.gr [Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου 2016]
- Σταθακόπουλος, Π., 1989. *Αναβάθμιση και εξυγίανση του Ιστορικού Κέντρου της πόλης και της ευρύτερης περιοχής του ποταμού Πηνειού*. Ερευνητικό Πρόγραμμα Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου.
- Σταθακόπουλος, Π., 2011. *Αστικές Αναπλάσεις: Το εγχείρημα της Λάρισας 20 χρόνια μετά*. Πρακτικά Ημερίδας Αστικές Αναπλάσεις που διεξήχθη στην Αθήνα 5 Μαΐου 2011. Φορέας διεξαγωγής Επιστημονική Εταιρεία Πολεοδομικού και Χωροταξικού Δικαίου.
- Τσαντίλης, Κ., 2006. *Η επιδίωξη της αξιοβίωτης πόλης. Η περίπτωση της Λάρισας ποιοι στόχοι, με ποιους τρόπους, για ποια πόλη*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Φαρμακίδου, Ε., 1926. *Η Λάρισα, από των Μυθολογικών χρόνων μέχρι της προσαρτήσεως αυτής εις την Ελλάδα (1881)*. Καλλιτεχνικά τυπογραφεία Κων. Παρασκευόπουλος, Βόλος

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑΣ

Δρ Κωνσταντίνος Μωραΐτης
Αρχιτέκτων Μηχανικός, Καθηγητής
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ
email: mor@arsisarc.gr

Περίληψη

Η προώθηση της ταυτότητας πόλεων εμφανίζει επιχειρησιακό-ερευνητικό ενδιαφέρον στο πλαίσιο της ενίσχυσης της περιγητικής κίνησης, της προσέλκυσης επενδύσεων, όπως και της ενίσχυσης της επιχειρησιακής ποιότητας του πληθυσμού. Ωστόσο, μία ανάλογη προσπάθεια, πρώτη εισαγωγική παρατήρηση, διαθέτει και βαθύτερη πολιτιστική και πολιτική εντέλει σκοπιμότητα· σκοπιμότητα συνυφασμένη με την ενίσχυση της ‘αξιοπρέπειας της κατοίκησης’ στις επιμέρους αστικές περιοχές. Επιπλέον, δεύτερη εισαγωγική παρατήρηση, η προσπάθεια αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει σε θετικότερα αποτελέσματα, αν στρεφόταν όχι σε μεμονωμένες πόλεις, αλλά στη συσχέτισή τους με ευρύτερες περιοχές ενδιαφέροντος, πέρα από το αστικό πεδίο, και σε δίκτυα επισκεψιμότητας ικανά να συσχετίσουν περισσότερες από μία πόλεις.

Λέξεις κλειδιά: Ταυτότητα Περιφερειακών Πόλεων, Δίκτυα Επισκεψιμότητας, Αρκαδία

Εισαγωγή: Η αναγνώριση, κατασκευή και προώθηση της ταυτότητας του τόπου και η συμβολή του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού

Η εισήγηση αυτή πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε δυο άλλες που αναφέρονταν στη ‘φυσιογνωμία’ των πόλεων και στο ‘city branding’. Θα ασχοληθούμε και εμείς με την ταυτότητα του τόπου, με το ‘place branding’ κινούμενοι από λόγους ‘ιδιοτέλειας’. Προσωπικής επαγγελματικής ιδιοτέλειας, όσο και ιδιοτέλειας επιστημονικής ομάδας προέλευσης, συντεχνιακής ιδιοτέλειας.

Αλλά διαθέτει η ‘ιδιοτέλεια’ αυτή, πέρα από το επαγγελματικό ενδιαφέρον για την ομάδα των αρχιτεκτόνων, από την οποία προέρχομαι και ουσιαστικότερο επιστημονικό ενδιαφέρον. Ενδιαφέρον που συνδέεται με την υπόδειξη πως η αναγνώριση της ταυτότητας του τόπου ή αν χρησιμοποιήσουμε έναν περιεκτικότερο όρο η αναγνώριση της ταυτότητας του ‘τοπίου’,⁹ αναφέρεται σε όρους αναγνώρισης και ερμηνείας της αντίληψης, σε παιδεία εποπτική την οποία οι αρχιτέκτονες διαθέτουν σε βαθμό υψηλότατο.

Συνδέεται επιπλέον όμως, η αναγνώριση της ταυτότητας του τόπου και κύρια η ‘ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ’, η ενίσχυση και προώθησή της, εδώ πρέπει να επιμείνουμε ιδιαίτερα, με τον φυσικό-υλικό σχεδιασμό και τη σύνθεση. Με τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, τον αστικό σχεδιασμό και τον τοπιακό σχεδιασμό.

Αυτόν τον σχεδιασμό όμως, όπως και την υλοποίηση των κατασκευών που θα ενισχύσουν την ταυτότητα του τόπου, μπορώ να τον πραγματοποιήσω καλά ΜΟΝΟ εγώ, ως αρχιτέκτονας, μπορούμε να τον πραγματοποιήσουμε καλά ΜΟΝΟ εμείς... ως αρχιτέκτονες.

⁹ Θα θυμίσουμε πως ο όρος ‘τοπίο’, πληρέστερα πολιτισμικό ‘τοπίο’, περιγράφει το υλικό υπόβαθρο του τόπου, φυσικό ή ανθρωπογενές, μαζί με τις πολιτισμικές κοινότητες και κοινωνίες που το προσδιορίζουν και προσδιορίζονται από αυτό. Πολιτισμικές κοινότητες και κοινωνίες που το αντιλαμβάνονται, το ερμηνεύουν, το περιγράφουν και το παριστούν ή το διαμορφώνουν και το κατοικούν, με τις κάθε είδους παρεμβάσεις και κατασκευές τους σε αυτό.

1. Επικοινωνιακή προβολή και αρχιτεκτονική, υλική υποστήριξη της ταυτότητας του τόπου

Ο επικοινωνιακός διαφημιστικός σχεδιασμός, ο σχετικός με την ταυτότητα μιας πόλης, της πολιτιστικής και εμπορικής ταυτότητας της πόλης της Καλαμάτας για παράδειγμα, είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την προώθησή της.

Εικ. 1: Η επικοινωνιακή διαφημιστική προβολή της πολιτιστικής και εμπορικής ταυτότητας της πόλης της Καλαμάτας, συσχετισμένη με τον χορό.

Αλλά εξίσου και ίσως σημαντικότερη είναι η προβολή αυτής της ταυτότητας με αρχιτεκτονικούς όρους και όρους αστικού σχεδιασμού. «Το Μέγαρο Χορού της Καλαμάτας είναι μια από τις πιο σημαντικές υποδομές πολιτισμού στην πόλη», δήλωνε ο δήμος Καλαμάτας, εν όψει και της διεκδίκησης του ορισμού της ως πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης.

Εικ. 2: Το Μέγαρο Χορού της Καλαμάτας σημαντική υποδομή πολιτισμού και στοιχείο αρχιτεκτονικής προβολής της ταυτότητας της πόλης.

Ας σημειώσω βέβαια πως δε μπορώ να εξομοιώσω την ‘ταυτότητα’ ενός τόπου, με την ‘ταυτότητα’ προώθησης μιας ‘μάρκας’ παπουτσιών για παράδειγμα... και ας προσθέσω πως η ενίσχυση της ταυτότητας ενός τόπου, πόλης, περιοχής, απευθύνεται πρώτιστα στους κατοίκους του. Σε αυτούς πρώτιστα απευθύνεται, ενισχύοντας αυτό που αποκαλούμε ‘αξιοπρέπεια της κατοίκησης’ και αποκτώντας το καθοριστικότατο, κατά την άποψή μας, πολιτικό της ενδιαφέρον.

Τότε όμως η προσωπική μας επαγγελματική ή έστω η ‘συντεχνιακή’ μας ιδιοτέλεια εξαγνίζεται, από ένα αίτημα ήθους πολιτικού και αποκτά την υπερηφάνεια της αναφοράς στην Αρκαδία για παράδειγμα. Στην ‘Ευδαίμονα Αρκαδία’¹⁰ αναφοράς του Δυτικού και παγκόσμιου πολιτισμού.

2. Τα δίκτυα των αναφορών και αφηγήσεων: Η ‘Αρκαδία’ των νεότερων Δυτικών πολιτιστικών και πολιτικών οραμάτων

Η προηγούμενη αναφορά μας στην Αρκαδία, μας επιτρέπει να αναφερθούμε στην προσωπική εμπειρία από μια παλαιότερη προσπάθειά μας διερεύνησης των δυνατοτήτων ενίσχυσης και προώθησης της ταυτότητας της Αρκαδικής Ασέας και στη συνέχεια της Τρίπολης.

Ο μικρός οικισμός της Ασέας ‘κατοικείται’ από την πολιτιστική μνήμη του σημαντικότετου νεοέλληνα ποιητή της ‘Αμοργού’. Μνήμη που υπερβαίνει, στο πλαίσιο του πρόσφατου ποιητικού μας πολιτισμού, τα στενά όρια του τόπου της ακόμη και τη γοητεία του ορεινού της τοπίου. Αυτή η αρχική μας διαπίστωση ακολουθήθηκε άμεσα από μια δεύτερη εντυπωσιακότερη. Ο Αρκαδικός οικισμός της Ασέας, ευνοημένος από τη γέννηση σε αυτήν του Νίκου Γκάτσου, ακόμη και η κεντρική παρουσία της Τρίπολης, αιωρούνται σε μια ευρύτερη ατμόσφαιρα αίγλης που φθείρει τα δικά τους περιγράμματα και αφομοιώνει τη σημασία τους σε όρους τοπιακής, πολιτισμικής, πολιτιστικής και εντέλει πολιτιστικής ταυτότητας που υπερβαίνει τα πραγματικά γεωγραφικά τους όρια.

Αναφερόμαστε στη σημασία της λέξης ‘Αρκαδία’, όπως καταξιώνεται στη Δυτική ιστορία από την περίοδο ήδη των αρχαίων Λατίνων ποιητών της ρωμαϊκής αρχαιότητας, κύρια όμως κατά την νεότερη Δυτική ιστορία, όταν αναλαμβάνει να δηλώσει το εξιδανικευμένο τοπίο. Το τοπίο το οποίο, πέρα από τη φυσική αισθητική του ποιότητα, παραπέμπει στον οραματικό τόπο της πρωτογενούς πολιτικής ελευθερίας, της προσωπικής ευτυχίας και της αισθησιακής ερωτικής αμεσότητας.

Στη διαπίστωση αυτής της συνταρακτικής σημασίας που αποδίδει στην Αρκαδία μια από τις σημαντικότερες, αν όχι τη σημαντικότερη ‘ονομασία ταυτότητας - brand name’ τοπιακής αναφοράς του Δυτικού πολιτισμού, μας βοήθησε βέβαια η συνεισφορά του Erwin Panofsky (1983), όπως και η γοητευτική περιήγηση του Faust στον δεύτερο τόμο του γνωστού αριστουργήματος του Johann Wolfgang von Goethe. Στη λογοτεχνική αυτή αφήγηση ο ήρωας του έργου διατρέχει, με τη συνοδεία της οπτασίας της Ωραίας Ελένης, την Ελλάδα.

Οι δύο ταξιδιώτες θα φθάσουν τελικά στην Αρκαδία, στη χώρα «την πιο όρια από τον ήλιο κάτω της γης, που όλες ευεργετεί» και ο Faust, μιλώντας στην Ωραία Ελένη, θα εξηγήσει στη σύντροφο της περιπλάνησής του, πως «όλα ενώνονται εκεί πέρα, όπου άρχει η φύση καθαρή... στην πάντα αγέραστη Αρκαδία». Ο λογοτεχνικός ήρωας συνεχίζει, απευθυνόμενος στη μυθική καλλονή. «Βρήκες γλυκειά χώρα και τύχη, οι θρόνοι μας βγάλαν ανθιά, κι η αγάπη μας ας επιτύχει Αρκαδική πια λευτεριά»¹¹, τονίζοντας αυτό το οποίο εκπροσωπεί, για τη νεότερη Δυτική σκέψη, η αναφορά στο Ελληνικό τοπίο γενικά, στο Αρκαδικό τοπίο πολύ ειδικότερα. Τονίζοντας δηλαδή

¹⁰ Παραπέμπουμε στον αντίστοιχο τίτλο του βιβλίου του Pedro Olalla (2005).

¹¹ Σε μετάφραση Δημήτρη Λάμψα (2011).

πως το Ελληνικό και Αρκαδικό τοπίο αποτελούν τις εμβληματικές καταγωγικές αναφορές τόπου, τις συνδεδεμένες με την πολιτική ελευθερία και την προσωπική ευδαιμονία. Αναφορές δηλαδή που αφορούν όχι μια περιορισμένη ‘εθνικιστική’ προβολή, αλλά πολύ ευρύτερα ένα πολιτιστικό και πολιτικό ενδιαφέρον που συνδέεται με τη συνολική ανάδυση του νεότερου Δυτικού πολιτισμού.

Εικ. 3: ‘Ο Gæthe στην ύπαιθρο, στη Ρώμη’ του Johann Heinrich Wilhelm Tischbein (1786).

Προσέξτε. Η ταυτότητα της Αρκαδίας ή η ταυτότητα της Τρίπολης, αν με ενδιέφερε να προβάλλω ειδικότερα αυτήν την πόλη, συσχετισμένη με τη γύρω περιοχή της, αποκτούν σημασία τόσο εκτενέστερη όσο μπορούν να ενταχθούν σε ένα ‘δίκτυο σημασιών’ που υπερβαίνει τον περιορισμένο χωρικό τους εντοπισμό.

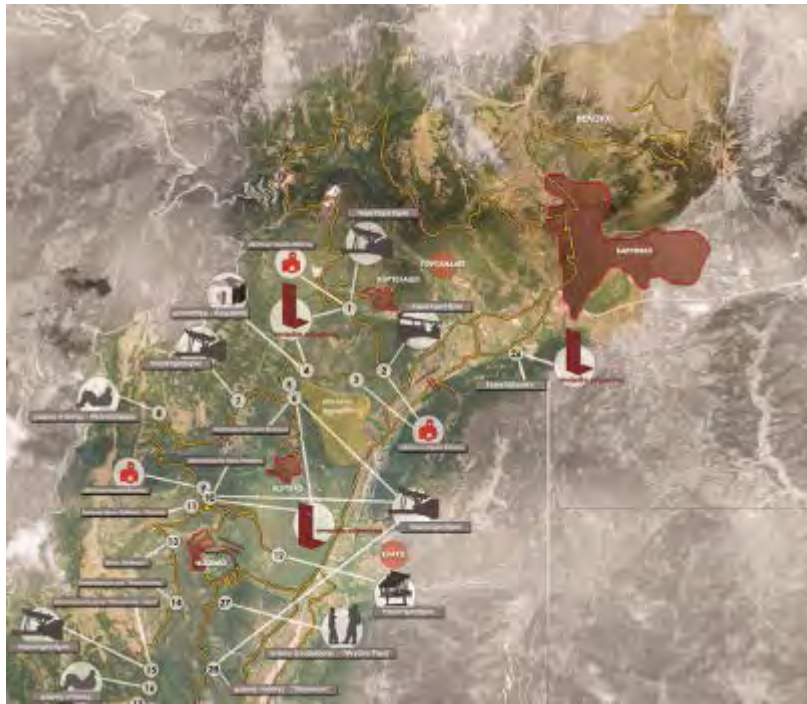
Αναφερόμαστε βέβαια σε ένα ευρύτερο πλέγμα συσχετισμού, σε ένα ευρύτερο δίκτυο σημασιών, καθώς είναι σαφές πως η σημασία συγκροτείται, πάντα, ως αποτέλεσμα ‘δομικών’ συσχετισμών, καταδήλωσης και συμπαράδηλωσης, ανάμεσα σε σύνολα σημείων.¹² Αν αυτό ισχύει σε γενικό, σημασιολογικό επίπεδο, ισχύει επίσης με έμφαση, στο ειδικότερο επίπεδο συγκρότησης Χωρικών Δικτύων.

Ας συμπληρώσουμε, πως η ενίσχυση και προώθηση της ταυτότητας περιοχών, για οποιονδήποτε λόγο, επιχειρησιακό ή πολιτισμικής-πολιτικής σημασίας, αναφέρεται με έμφαση στην ποιότητα του τοπίου, φυσικού ή πολιτισμικού τοπίου. Με αυτήν τη συμπλήρωση, προφανώς η προηγούμενη αναφορά μας στη σημασία των χωρικών δικτύων ενισχύεται. Το τοπίο αναφέρεται αναγκαστικά σε έκταση τόπου, έκταση που δε μπορούμε να σαρώσουμε και να οργανώσουμε αντιληπτικά και ερμηνευτικά, παρά μόνο ‘συσχετίζοντας’ τα μέρη σε δομικές ενότητες συνάψεων των εστιακών μερών, παράγοντας δηλαδή συστήματα δικτυακών σχέσεων.

Σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής μπορούμε να σας μεταφέρουμε την εμπειρία από μια ανάλογη προσπάθεια προβολής της ταυτότητας του νομού Ευρυτανίας. Η προσπάθεια αυτή συνδέεται με επικοινωνιακά τεχνάσματα, όπως η χρήση της ευφύεστατης πρότασης διαφημιστικής προβολής, «το δικό μου νησί, είναι το Καρπενήσι». Αλλά συνδέεται επίσης με τη μελέτη συγκρότησης δικτύων περιήγησης στα οικολογικά πάρκα, στο τοπίο της Ευρυτανίας που ολοκληρώθηκε το 2012¹³.

¹² Με την έννοια αυτή η σημασία είναι αναγκαστικά, πάντοτε ‘διαφορική’.

¹³ Σε συνεργασία του γράφοντος με τον συνάδελφο αρχιτέκτονα, Καθηγητή Ε.Μ.Π. Γ. Γιαννίτσαρη.

Εικ. 4: Μελέτη συγκρότησης δικτύων περιήγησης στα οικολογικά πάρκα της Ευρυτανίας. Παράδειγμα από τη Πάρκο Καρπενησιώτη.

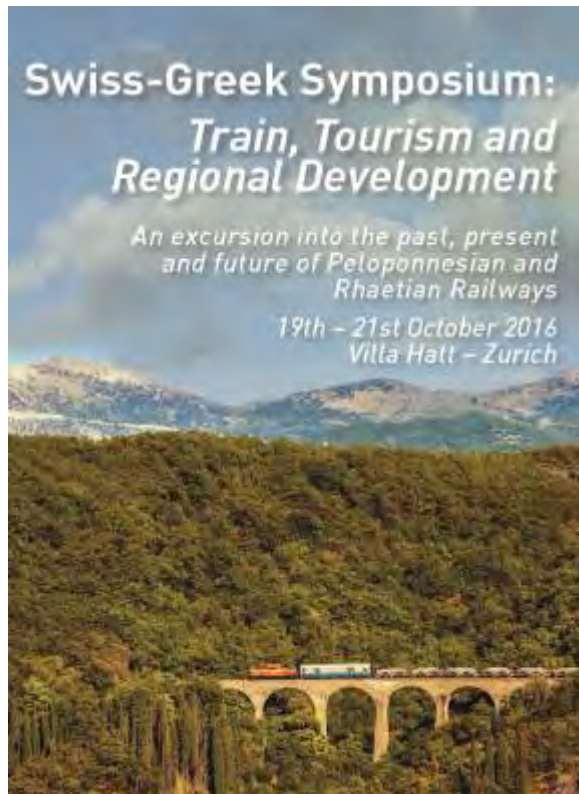

Εικ. 5: Παραδείγματα επιμέρους κατασκευών για τη συγκρότηση του δικτύου ενίσχυσης της Ιδιαίτερης Ταυτότητας των Οικολογικών Πάρκων στην περιοχή του Δήμου Καρπενησίου. Είναι σημαντικό να επιμείνουμε στην έννοια του δικτύου σημείων αναφοράς της ταυτότητας.

Η μελέτη περιελάμβανε τη συγκρότηση των δικτύων, αλλά και τον σχεδιασμό των κατασκευών που υλοποιούν και ενεργοποιούν τα επιμέρους σημαντικά σημεία του δικτύου. Κατασκευών όπως αυτές που παρουσιάζουμε. Αλλά αυτή η συνολική προσέγγιση, επιχειρησιακού και χωρικού σχεδιασμού προβολής των δικτύων προώθησης της ταυτότητας του τόπου, απαιτεί την αρχιτεκτονική συμμετοχή. **Αυτήν την προσέγγιση, ΣΥΝΟΛΙΚΑ, μπορούμε να την πραγματοποιήσουμε μόνον εμείς, οι αρχιτέκτονες.**

3. Το σιδηροδρομικό δίκτυο της Πελοποννήσου, σημαντικό δίκτυο επισκεψιμότητας και ανάδειξης της ταυτότητας του τόπου

Συνεχίζοντας την παρουσίαση παραδειγμάτων συγκρότησης δικτύων επισκεψιμότητας και προβολής της ταυτότητας του τόπου θα αναφερθούμε στη συνέχεια, στην πρόταση αναζωογόνησης ενός υπάρχοντος δικτύου, σημαντικότετου για τον ελληνικό χώρο, τόσο εξαιτίας της ιδιαίτερης δικής του σημασίας, ιστορικής και επιχειρησιακής, όσο και εξαιτίας των σημαντικότετων, συχνά μοναδικών σημείων τοπιακού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Πρόκειται για το σιδηροδρομικό δίκτυο της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου και της **πρότασης υπαγωγής του στον κατάλογο με τα 1.031 Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO**.

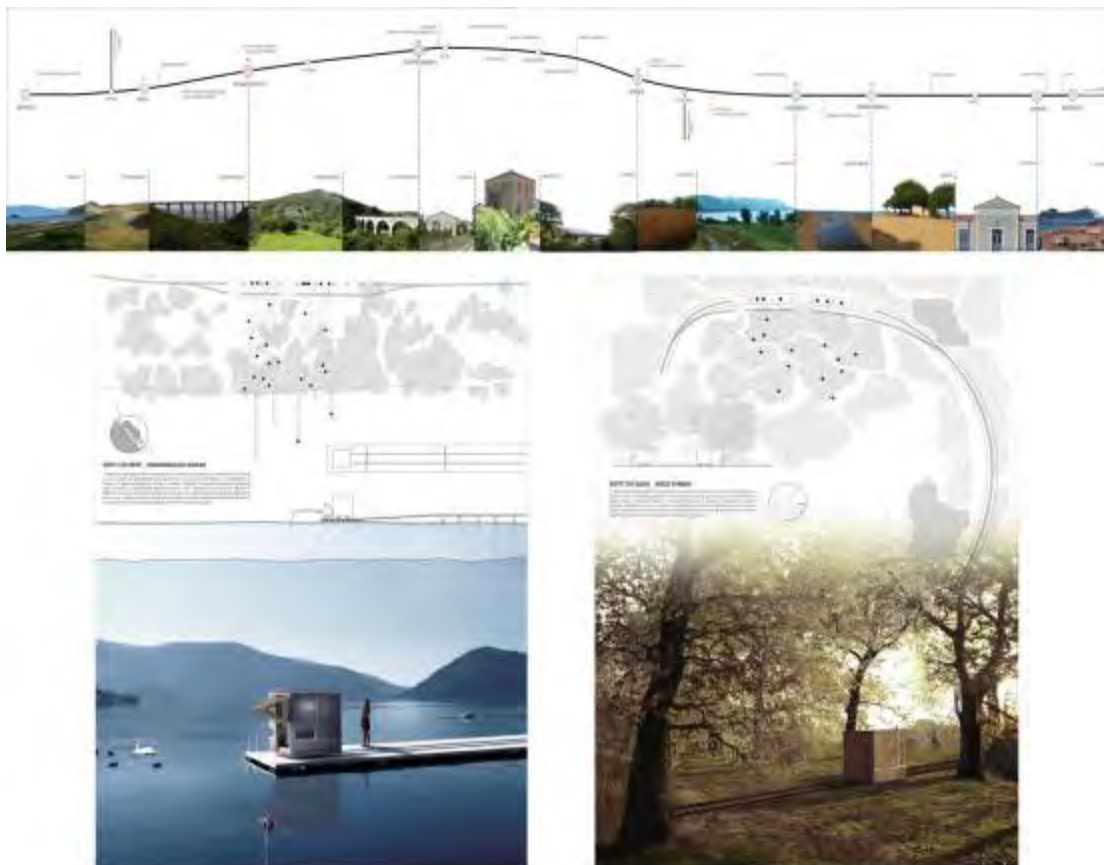
Εικ. 6: Συμπόσιο για τον χαρακτηρισμό του σιδηροδρομικού δικτύου της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στα μνημεία της UNESCO.

Η πρόταση αυτή παρουσιάστηκε σε διεθνές ελβετικό-ελληνικό συμπόσιο με συμμετοχή του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Ζυρίχης ETH και της Περιφέρειας Πελοποννήσου, τον Οκτώβριο του 2016.

Θα σημειώσουμε πως η πρόταση διαθέτει το προηγούμενο της Ρετινής σιδηροδρομικής γραμμής, Rhätische Bahn, Rhaetian Railway στην αλπική ορεινή περιοχή της νοτιοανατολικής Ελβετίας, που περιλαμβάνεται επίσης στον κατάλογο των μνημείων ολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Πέραν από περιοχές υψηλού περιηγητικού ενδιαφέροντος, όπως το St. Moritz ή το Lugano, αλλά παραπέμπει επίσης σε μια ιδιαίτερη εθνοτική ομάδα που μπορεί να θεωρηθεί παλαιότερος πολιτισμικός πυρήνας του Ελβετικού πληθυσμού. Πρόκειται για τη Ραετινή ομάδα πληθυσμού που το γλωσσικό της ιδίωμα, διατηρεί στοιχεία από την αρχαία Ετρουσκική γλώσσα. Έτσι η ενίσχυση του αντίστοιχου τοπιακού και πολιτισμικού δικτύου που συνδέεται με την αντίστοιχη σιδηροδρομική γραμμή, διαθέτει, πέρα από περιηγητικό, οικονομικό ενδιαφέρον και στόχευση πολιτιστική, πολιτική.

Αν η πολιτιστική κληρονομιά και η κατάδειξη του πολιτιστικού ήθους δεν περιορίζονται στις υλικές εκδηλώσεις και μόνο, όπως τα μνημεία και τα αντικείμενα ή τα τοπικά-τοπιακά μορφώματα τα οποία διατηρήθηκαν στην πορεία του χρόνου, αλλά περιλαμβάνει και την άυλη κληρονομιά, τότε πολύ περισσότερο δεν πρέπει να την ‘εγκλωβίσουμε’ ή να την ‘εντοπίσουμε’ σε περιορισμένα σημεία του χώρου. Αντίθετα πρέπει μάλλον να της αποδίδουμε την ελευθερία που υπαγορεύουν οι εκτάσεις των χωρικών δικτύων και των δικτύων των σημασιών.

Μια ανάλογου προσανατολισμού πρόταση είχε περιγράψει και η διπλωματική εργασία «Κατοικία εν κινήσει», του Μάριου-Μιχαήλ Πετρόγκωνα και του Μάριου Τακόπουλου που παρουσιάστηκε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π. τον Φεβρουάριο του 2015.

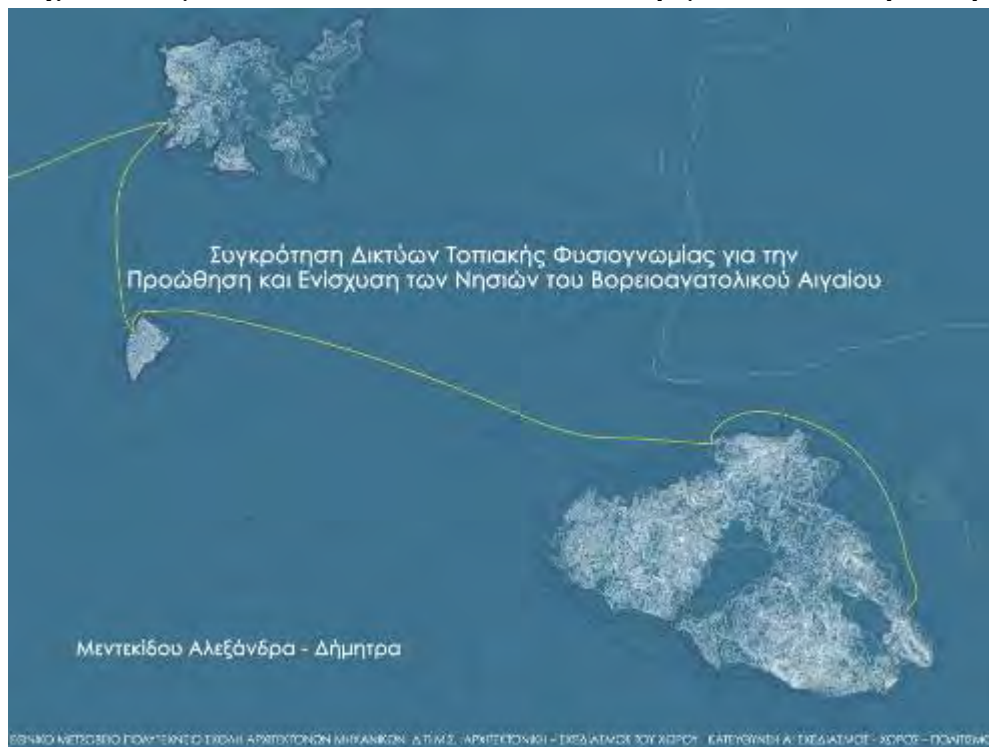

Εικ. 7: «Κατοικία εν κινήσει», του Μ.-Μ. Πετρόγκωνα και Μ. Τακόπουλου. Διπλωματική εργασία που παρουσιάστηκε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π. τον Φεβρ. 2015. Υπεύθυνοι διδάσκοντες: Δ. Παπαλεξόπουλος, Κ. Μωραΐτης. Αυτή όμως η πρόταση ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ σχεδιασμού, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο από αρχιτέκτονες.

Στην πρόταση αυτή, ο σιδηροδρομικός συρμός φιλοξενεί στα βαγόνια του χώρους εκπαιδευτικής ξενάγησης και εργασίας, ώστε ομάδες επισκεπτών να μπορούν να περιηγηθούν σιδηροδρομικά την κεντρική και νότια Πελοπόννησο, είτε για λόγους γενικότερου πολιτισμικού ενδιαφέροντος είτε για λόγους περισσότερο εξειδικευμένων ακαδημαϊκών-επιστημονικών δραστηριοτήτων. Αλλά η μετακίνηση αυτή ανάμεσα σε διαδοχικά σημεία πολιτισμικού, πολιτιστικού ή τοπιακού ενδιαφέροντος, συνοδεύεται και από τη μεταφορά, σε ειδικά διαμορφωμένα βαγόνια, μονάδων στοιχειώδους κατοίκησης. Οι μονάδες αυτές κατέρχονται από τον συρμό, για να συγκροτήσουν μικρές κοινότητες κατασκηνωτών σε σημαντικές περιοχές υποδοχής. Προκύπτει έτσι μια ευέλικτη επισήμανση σημείων ενός γεωγραφικού δικτύου, του

οποίου οι συνάψεις αντιστοιχούν στην ακολουθία της σιδηροδρομικής γραμμής, ενώ η απόδοση σημασίας στους επιμέρους κόμβους μπορεί να μεταβάλλεται ως προς την έντασή της.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, τόσο το παράδειγμα της ταυτότητας ευρύτερων περιοχών, όπως η Αρκαδία ή σαφών δικτυακών σχέσεων επισκεψιμότητας, μεταθέτουν το πρόβλημα της ενίσχυσης των Περιφερειακών Πόλεων, σε πρόβλημα ενίσχυσης ευρύτερων περιοχών που η ταυτότητά τους προβάλλεται με τη συγκρότηση Δικτύων Επισκεψιμότητας. Με διαφορετική διατύπωση μικροί εστιακοί τόποι μπορούν να προβληθούν με ουσιωδέστερο τρόπο αν συσχετιστούν μεταξύ τους και αν συνδεθούν επίσης με τόπους κεντρικότερου ενδιαφέροντος.

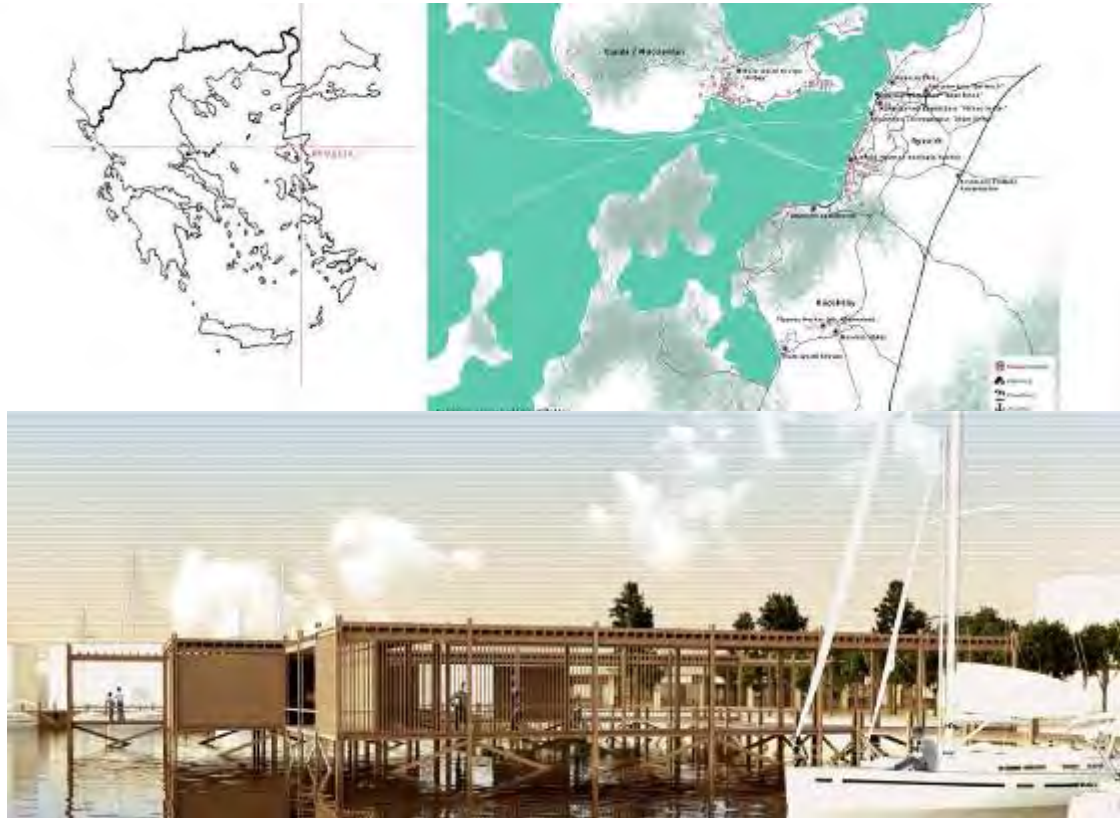
Εικ. 8: «Συγκρότηση Δικτύων Τοπικής Φυσιογνωμίας για την Προώθηση και Ενίσχυση των Νησιών του Βορειοανατολικού Αιγαίου» της Α. – Μ. Μεντεκίδου. Διπλωματική εργασία που παρουσιάστηκε στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα ΔΠΜΣ 'Αρχιτεκτονική Σχεδιασμός του Χώρου' του Ε.Μ.Π. το 2016. Υπευθ. διδάσκων Κ. Μωραΐτης

4. Θαλάσσια δίκτυα επισκεψιμότητας, σε συσχετισμό με χερσαία δίκτυα και η δυνατότητα δια-συνοριακών συσχετισμών προώθησης της ταυτότητας τόπων

Αν η περιγραφή του σιδηροδρομικού δικτύου, διαθέτει χωρικά καταγεγραμμένη την ακολουθία της κίνησης, τα δίκτυα πλεύσης στον θαλάσσιο χώρο ορίζονται από τους υλικούς κόμβους-τόπους τους κύρια, με τις υποδείξεις των θαλάσσιων κινήσεων να παραμένουν σαφείς για τους έμπειρους ναυτίλους και μόνο.

Η παρατήρηση εντούτοις πως η ομάδα αυτών των τελευταίων δεν περιορίζεται στις μέρες μας στους επαγγελματίες της θάλασσας, αλλά αναπτύσσεται σε μεγάλες ομάδες ερασιτεχνών και πως συνδέεται επιπλέον με την πρωτογενή γοητεία της ιστιοπλοΐας, με την πρωτογενή βιωματική προσέγγιση του θαλάσσιου τοπίου, οδήγησε στην πρόταση για τη συγκρότηση δικτύων τοπικής φυσιογνωμίας, με στόχο την προώθηση και ενίσχυση των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου (Μεντεκίδου 2016).

Στην περίπτωση αυτή επίσης, το πρόβλημα ενίσχυσης περιφερειακών πόλεων μετατίθεται σε πρόβλημα ενίσχυσης ευρύτερων θαλάσσιων και παραθαλάσσιων περιοχών που η ταυτότητά τους προβάλλεται με τη συγκρότηση δικτύων επισκεψιμότητας, δικτύων θαλάσσια πλεύσης που μπορούν να συσχετιστούν με δίκτυα χερσαίων κινήσεων. Πρόκειται βέβαια για πρόταση ιδιαίτερα σημαντική αν αναλογιστούμε την ιδιοτυπία του ελληνικού θαλάσσιου χώρου, με τον εκτεταμένο αριθμό των νησιών του και το μεγάλο μήκος των παραλίων του.

Εικ. 9: «Αϊβαλί: Από τον ιστορικό πυρήνα στον παράλιο χώρο» της Ε. Ι.Καριμάλη και Ο. Κντέα. Διπλωματική εργασία που παρουσιάστηκε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π. τον Ιούλιο του 2016. Σπουδ.: Υπ. διδάσκοντες: Μ. Μάρκου, Κ. Μωραΐτης. Μπορούμε να διεκδικήσουμε δίκτυα επισκεψιμότητας που υπερβαίνουν τις συνοριακές γραμμές;

Πρόκειται για πρόταση που η επαυξημένη της εκδοχή θα μπορούσε να διεκδικήσει ‘διασυνοριακές συνάψεις με περιοχές του Ανατολικού Αιγαίου, με τις οποίες η αναλογία του τοπίου και το κοινό ιστορικό και πολιτισμικό-πολιτιστικό παρελθόν και το κυριότερο η εγγύτητα των αποστάσεων, θα επέτρεπε ένα εγχείρημα ‘cross-border’ place branding. Ένα εγχείρημα δηλαδή διασυνοριακής προβολής κοινών στοιχείων ταυτότητας και τουριστικών-περιηγητικών συσχετισμών’, όπως με το γειτονικό στα νησιά μας Αϊβαλί. Εφόσον βέβαια οι πολιτικές συνθήκες το επέτρεπαν.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Μεντεκίδου Α. Μ. (2016): *Συγκρότηση Δικτύων Τοπιακής Φυσιогνωμίας για την Προώθηση και Ενίσχυση των Νησιών του Βορειανατολικού Αιγαίου*. Διπλωματική εργασία που παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ 'Αρχιτεκτονική Σχεδιασμός του Χώρου' του Ε.Μ.Π.
- Moraitis K (2016): "Hellenic historic landscape and modern political ethics", in *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal* – V. 4/2016. Syros: KIMKES ed.
- Olalla P. (2015): *Ενδαίμων Αρκαδία. Η σαγήνη ενός μύθου στον πολιτισμό της Δύσης*. Αθήνα: Εκδ. Road.
- Panofsky E. (1983): *Meaning in the Visual Art*. Middlesex: Penguin Books, σσ. 340-367.
- Von G the J. W. (2011): *Φάουστ – τόμος Β'.* Αθήνα: Εκδ. Ελευθεροτυπίας.

ΕΞΥΠΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΒΙΝΤΕΟ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Γρηγόριος Βλασσάς

Καθηγητής Τ.Ε.Ι. Αθήνας, Διευθυντής Π.Μ.Σ. «Παραγωγή Βίντεο, Οπτικοακουστικά Μέσα και Κινούμενα Γραφικά» και του Ερευνητικού Εργαστηρίου ARTEC του Τ.Ε.Ι. Αθήνας
vlassasg@teiath.gr

Το φεστιβάλ φωτογραφίας και βίντεο της Πρέβεζας¹⁴ ξεκίνησε τη δράση του το 2016 και προγραμματίζεται να γίνει θεσμός με διάρκεια 9 ημέρες, το τελευταίο δεκαήμερο του Ιουνίου που μέσα σε αυτές συμπεριλαμβάνονται 2 Σαββατοκύριακα, άρχισε με τους καλλίτερους οiwονούς αφού ένας παθιασμένος καλλιτεχνικός διευθυντής και μία πρόεδρος της οργανωτικής επιτροπής τα έδωσαν όλα για να το ανεβάσουν σε πολύ υψηλό επίπεδο.

Η τέχνη της φωτογραφίας και του βίντεο έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον 20 αιώνα, έχοντας καταλυτική επίδραση στη διαμόρφωση αυτού που αποκαλείται σύγχρονος οπτικός πολιτισμός. Σήμερα περισσότερο από ποτέ αντί να διαχωρίζουμε αυτές τις καλλιτεχνικές εκφράσεις πρέπει να τις συνδέουμε διότι έχουν κοινή γλώσσα, τη γλώσσα της οπτικής εικόνας.

Το 1ο Φεστιβάλ που διοργάνωσε η Ελληνική Φωτογραφική Εταιρεία Πρέβεζας με τη συνεργασία του Δήμου Πρέβεζας φιλοδοξεί να καταξιωθεί ως η κορυφαία συνάντηση των δημιουργών στο χώρο της φωτογραφίας και του βίντεο στην βορειοδυτική Ελλάδα, αγκαλιάζοντας τις καλλιτεχνικές αναζητήσεις από τον Ελληνικό χώρο αρχικά και φιλοδοξώντας τον διεθνή στην συνέχεια, αξιοποιώντας τις υπάρχουσες δομές και τη θερμή αποδοχή της τοπικής κοινωνίας, δίνοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα τόσο σε καταξιωμένους δημιουργούς όσο και σε νέους να παρουσιάσουν αξιόλογες εργασίες στον τομέα της φωτογραφίας, του βίντεο και των εγκαταστάσεων.

127 δημιουργοί φωτογράφοι και σκηνοθέτες ταινιών μικρού μήκους που εκφράζονται με τη στατική ή την κινούμενη εικόνα ήταν φέτος επιλεγμένοι να συμμετάσχουν. Στο φεστιβάλ πραγματοποιήθηκαν 22 ατομικές εκθέσεις φωτογραφίας, 1 επετειακή ομαδική, 3 εγκαταστάσεις και η συμμετοχή - προβολή 57 ταινιών βίντεο, έργα 66 δημιουργών. Παράλληλα με το εκθεσιακό πρόγραμμα ολοκλήρωσαν τις δραστηριότητες του φεστιβάλ, κυκλικά τραπέζια για τη φωτογραφία το βίντεο και τις εγκαταστάσεις, βραδιά αφιερωμένη στην ιστορία της Ελληνικής φωτογραφίας, Portfolio Reviews και παρουσιάσεις βιβλίων. Είναι αξιοσημείωτο ότι την πρωτοβουλία της ΕΦΕΠ για τη δημιουργία του 1^{ου} Φεστιβάλ, που για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στην πόλη της Πρέβεζας, αγκάλιασαν όλοι οι τοπικοί φορείς. Θεωρώ ότι τέτοιες πρωτοβουλίες συμβάλουν αποφασιστικά στην πολιτιστική ανάπτυξη και έχουν μια προστιθέμενη αξία επειδή πραγματοποιούνται στην περιφέρεια.

Οι εκδηλώσεις της πρώτης χρονιάς είχαν έναν κύριο στόχο να καταδείξουν την ποικιλία του έργου που έχει πραγματοποιηθεί από μια γενιά δημιουργών έως τώρα φιλοδοξώντας την καταξίωσή τους από το μεγάλο κοινό.

Τα στάδια ήταν η ιδέα, το στάδιο της υλοποίησης, η χαρά του **ναι** το πετύχαμε και η φιλοδοξία **ναι** μπορούμε να το κάνουμε θεσμό, **ναι** μπορεί η Πρέβεζα να γίνει η πόλη της φωτογραφίας στην Ελλάδα. Όλα αυτά χωρίς ούτε μια στιγμή αμφιβολίας, απογοήτευσης ή παραίτησης, από μία ομάδα ανθρώπων που άλλοι ήταν σε θέσεις εξουσίας και προβολής και άλλοι που ως ταπεινοί εργάτες δούλευαν για το καλλίτερο. Χωρίς όμως τη δική τους συμμετοχή το εγχείρημα θα είχε αποτύχει.

¹⁴ «1^ο Φεστιβάλ Φωτογραφίας & Βίντεο στην Πρέβεζα ως δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού», Διοργάνωση Ε.Φ.Ε.Π. & Δήμος Πρέβεζας, 23 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 2016

Αυτά ως προς το εικαστικό κομμάτι των εκδηλώσεων που έγιναν διότι υπάρχει και ένα ακόμη κομμάτι πολύ ισχυρό για την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Ποιο είναι αυτό. Μα αναμφίβολα αυτό του ειδικού τουρισμού. Του τουρισμού που προσελκύει τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα.

Πολιτιστική προσέλκυσης επισκεπτών λοιπόν και ανάδειξη της ελκυστικότητας μιας πόλης ως υπερτοπικός πολιτισμικός προορισμός στην εγχώρια και διεθνή αγορά. Και εδώ είναι η πρόκληση διότι η Πρέβεζα ενώ είναι ένα μοναδικό μνημείο πολιτισμού, ένα ανυπέρβλητο μνημείο φυσικής ομορφιάς είναι γνωστή στο πανελλήνιο λόγω της αυτοκτονίας του Κώστα Καρυωτάκη το 1928 αλλά και του ερωτικού σκανδάλου του μητροπολίτη Στυλιανού Κορνάρου το έτος 1976. Η Πρέβεζα είναι γνωστή και λόγω των γαρίδων της περιοχής του Αμβρακικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι αναφορά σε αυτές γίνεται στην ταινία James Bond του 1981 "Για τα μάτια σου μόνο" (For your eyes only) με τον Roger Moore. Η Πρέβεζα λοιπόν με μόνιμο πληθυσμό 20.795 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011, που απέχει από την Αθήνα 375 χλμ, από τα Ιωάννινα 110 χλμ και από το Αεροδρόμιο του Ακτίου 3 χλμ. έχει απόλυτα ανάγκη να επιμηκύνει την τουριστική της περίοδο.

Η δυναμική της
σε ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

- εντός πόλης 5, κλίνες 316 περίπου
 - εκτός πόλης 1 στα 2,5 χλμ κλίνες 235 περίπου
- εκτός των ενοικιαζόμενων δωματίων.

ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ – ΤΑΒΕΡΝΕΣ – ΨΗΣΤΑΡΙΕΣ – ΟΥΖΕΡΙ

40 περίπου. Ενδεικτικά αναφέρονται: η Τρελή Γαρίδα, η Πρέβεζα, Αμβρόσιος, η Ψάθα, 4 εποχές κλπ.: όπου σερβίρουν κρέας αλλά κυρίως φρέσκο ψάρι, γαρίδες φρέσκιες και πετάλι (παραδοσιακός τρόπος μαγειρέματος του κέφαλου).

ΠΑΡΑΛΙΕΣ

- Λουτρά - κυανή ακτή (10' με τα πόδια) όπου βρίσκονται και τα ιαματικά λουτρά
- αλωνάκι (3χλμ)
- μονολίθι (10 χλμ) με πολλά beach bars
- κανάλι (15 χλμ) με διάφορα ξενοδοχεία, beach bars Π.χ. Μάνγκο

Έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη που θα πρέπει να ξέρει και να καλύπτει τα θέλω του επισκέπτη δηλαδή να προσμετρά το διαθέσιμο χρόνο και το εισόδημά του. Την Πρέβεζα, λοιπόν, πρέπει να τη δούμε αλλά και να την κατοχυρώσουμε στη συνείδηση του δέκτη θεατή και υποψήφιου επισκέπτη των εκδηλώσεων ως ένα σημαντικό δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού στο χώρο της εικόνας κινούμενης & στατικής. Για να επιτευχτεί ο στόχος αυτός χρειάζεται στρατηγικό μάρκετινγκ για την αύξηση της αναγνωσιμότητας των δρώμενων, δημιουργικότητα και πολλές καινοτομίες.

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΩΣ ΜΟΧΛΟΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Ιωάννα Σπηλιοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
iaspi@otenet.gr

Περίληψη

Την 13η και 15η Σεπτεμβρίου του 1986 έπληξαν την όμορφη και ιστορική πόλη της Καλαμάτας μεγάλοι σεισμοί. Τον Ιούνιο του 1996 απονεμήθηκε στην πόλη το βραβείο της *Europanostra* για τη διάσωση του ιστορικού της κέντρου και την αναστήλωση των ιστορικών της κτηρίων, μετά τους σεισμούς. Η παρούσα δημοσίευση έχει ως κύριο στόχο να δείξει πώς η περαιτέρω προστασία και σωστή αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Καλαμάτας ως του κυριότερου μέρους του πολιτιστικού της αποθέματος, καθώς και η συνέχιση των έργων εξωραϊσμού και ενίσχυσης των πολιτισμικών πόρων σε ολόκληρο τον Νομό Μεσσηνίας στο πλαίσιο μίας βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης, τής παρείχαν τη δυνατότητα να διεκδικήσει τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021, στην Ελλάδα, φτάνοντας στην τελική φάση της διαδικασίας πρόκρισης (Ψαρουδάκης και Σπυροπούλου και Παντελιάδου, (επιμ.), 2017)¹⁵.

Λέξεις κλειδιά: Καλαμάτα, Καλαμάτα και βιώσιμη ανάπτυξη, πολιτισμός και βιώσιμη ανάπτυξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Το ιστορικό της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής εξέλιξης της Καλαμάτας. Η κυρίως πόλη και το λιμάνι της

Η ιστορική για την απελευθέρωση της Ελλάδας πόλη της Καλαμάτας αποτέλεσε κατά τις πρώτες δεκαετίες ύπαρξης του ελληνικού κράτους ένα εξελισσόμενο αστικό κέντρο, το οποίο κατόρθωσε λόγω της οικονομικής του άνθησης να ανελιχθεί σε σημαντικό πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο της Πελοποννήσου, αλλά και ολόκληρης της χώρας. Η φυσιογνωμία της πόλης με τις πολλαπλές μεταμορφώσεις της κατά τη διάρκεια της ιστορικο-κοινωνικής της διαδρομής θεμελιώθηκε πάνω στις δομές του ανθρωπογενούς και μη περιβάλλοντος, περί τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Εκείνη την εποχή η Καλαμάτα γνώρισε τη δική της *belle époque*, που άφησε μέχρι σήμερα ανεξίτηλα τα ίχνη της στη διαμόρφωση του πολιτισμικού τοπίου της πόλης (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 13-23: Σπηλιοπούλου, 2012, 653-654: Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 9-12).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο του πολεοδομικού συστήματος της Καλαμάτας αποτελεί η ιστορική του διάρκεια από τους προϊστορικούς χρόνους έως σήμερα, που έχει αποτυπωθεί κατά μεγάλο μέρος γραμμικά στον χώρο με τη σταδιακή επέκταση της πόλης από το κάστρο προς το λιμάνι. Το ιστορικό της κέντρο, η παλιά πόλη, περιλαμβάνει τους χώρους που αναπτύχθηκε ο

¹⁵ Στις 11.11.2016 ολοκληρώθηκε η διαδικασία επιλογής των υποψηφίων ελληνικών πόλεων, που διεκδίκησαν τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021. Οι τρεις πόλεις που προκρίθηκαν στην τελική φάση, Ελευσίνα, Καλαμάτα και Ρόδος, παρουσίασαν τους αναθεωρημένους φακέλους υποψηφιότητάς τους στο αμφιθέατρο του ΥΠ.Π.Ο, ενώπιον της δωδεκαμελούς επιτροπής των εμπειρογνομόνων. Ο τίτλος απονεμήθηκε ομόφωνα στην Ελευσίνα. Η Ελλάδα θα φιλοξενήσει τον θεσμό το 2021, μαζί με τις πόλεις Novrad της Σερβίας και Timisoara της Ρουμανίας (βλ. http://www.yppo.gr/2/g22.jsp?obj_id=66952).

οικισμός της αρχαίας, βυζαντινής, φραγκικής και οθωμανικής εποχής, καθώς και τμήμα του χώρου που αναπτύχθηκε την εποχή της οικονομικής της άνθησης, περί τα τέλη του 19ου αιώνα (Σπηλιοπούλου, 2012, 654-655).

Κατά τη διάρκεια της φραγκικής κυριαρχίας (1204-1383), η Καλαμάτα βρίσκεται σε περίοδο ακμής. Στην περίοδο αυτή ανάγεται και το κάστρο της, χαρακτηριστικό δείγμα φράγκικου οχυρού, που αποτελεί σήμερα έναν από τους σημαντικότερους πολιτισμικούς πόρους της πόλης (Σπηλιοπούλου, 2012, 656)¹⁶. Περί τα τέλη της Οθωμανικής κυριαρχίας, το ελληνικό στοιχείο αποκτά δύναμη και παρατηρείται οικονομική άνθηση στην πόλη. Η Καλαμάτα αρχίζει να επεκτείνεται εκτός του περιβόλου των τειχών, λαμβάνοντας πλέον τη μορφή ενός οργανωμένου αστικού κέντρου (Σπηλιοπούλου, 2012, 653-654).

Μετά την απελευθέρωση, η πόλη επεκτείνεται αρκετά έξω από τον αρχικό πυρήνα του κάστρου με κέντρο την Πλατεία των Αγίων Αποστόλων. Παρά δε το γεγονός ότι ήδη το 1867 εκπονήθηκαν δύο χωριστά σχέδια, ένα για την κυρίως πόλη, το 1867, και ένα για την παραλία της, το 1868, η πρώτη επίσημη πολεοδομική παρέμβαση έγινε μόλις το 1905, με την οποία εγκρίθηκε απλά η τροποποίηση του προϋπάρχοντος σχεδίου (Σπηλιοπούλου, 2012, 665). Το κέντρο γύρω από την Πλατεία των Αγίων Αποστόλων διατηρείται και επεκτείνεται προς την Πλατεία 23ης Μαρτίου και την Αριστομένους (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 176). Η περιοχή αυτή αποκτά τον σημερινό της χαρακτήρα ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν η Καλαμάτα γίνεται το εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο της Νότιας Πελοποννήσου (Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 11). Αντίθετα με το παλιότερο τμήμα της πόλης, το ρυμοτομικό σχέδιο της νέας πόλης συγκροτείται με το ιπποδάμειο σύστημα από την ανατολική όχθη του ποταμού Νέδοντα, γύρω από τον οδικό και σιδηροδρομικό άξονα προς το λιμάνι (Αριστομένους). Αλλά και στον πολεοδομικό ιστό της παλιάς πόλης γίνονται σημαντικές επεμβάσεις με σκοπό την ευθυγράμμιση των δρόμων. Τις τεθλασμένες οδούς έρχονται να αντικαταστήσουν φαρδείς δρόμοι, όπως η οδός Υπαπαντής στην αντίστοιχη εκκλησία και η Λεωφόρος Σιδηροδρομικού Σταθμού στο κτήριο του ΟΣΕ, εφόσον στα 1901 επιτυγχάνεται η σιδηροδρομική σύνδεση με την υπόλοιπη Ελλάδα (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 15, 118, 146, 166: Σπηλιοπούλου, 2012, 666-667).

Το σημερινό λιμάνι της Καλαμάτας υπήρχε ήδη ως πυρήνας πριν από την Επανάσταση. Συστηματικά σχεδιάζεται όμως ως αστικό κέντρο στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όταν συντελούνται σημαντικές αλλαγές στον ελληνικό χώρο, με πέρασμα από την ενδοχώρα προς τα παράλια. Μόλις το 1882 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος του λιμανιού, επιτακτικό αίτημα των Καλαματιανών εμπόρων της δεκαετίας του 1850. Την κατασκευή του ανέλαβε ο εργολάβος Μάτσας και την αποπεράτωσή του οι μηχανικοί Λουδοβίκος Περτιμερμέτ και Καίσαρας Πασπίνι. Η ολοκλήρωση των λιμενικών έργων το 1901 συνέβαλε στην αναβάθμιση της Παραλίας και οδήγησε στην πληθυσμιακή της αύξηση (Σπηλιοπούλου, 2012, 666-669). Η οικονομική ανάπτυξη έφερε και την εκβιομηχάνισή της (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2002), η οποία επέβαλε την ενίσχυση των συγκοινωνιακών υποδομών (Μηλίτση-Νίκα και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, 2010, 184-187). Το 1904 εγκαταστάθηκε ο Σιδηροδρομικός Σταθμός της Παραλίας (σημερινό άρκο του ΟΣΕ), ενώ το 1910 άρχισε να λειτουργεί και "τροχιόδρομος", δηλ. ηλεκτροκίνητο τραμ, που με τα πράσινα βαγόνια του μετέφερε τους Καλαματιανούς από την Επάνω πόλη στην Παραλία. Έτσι

¹⁶ Κτίστηκε το 1208 από τον ιδρυτή του Πριγκιπάτου της Αχαΐας, Γοδεφρείδο Α΄ Βιλλεαρδουίνου, στο βορειότερο σημείο της πόλης, στα ερείπια της Μυκηναϊκής Ακρόπολης των Φαρών και στη θέση προϋπάρχοντος βυζαντινού κάστρου. Εκεί έζησε και η περίφημη Ισαβέλλα Βιλλεαρδουίνη, γνωστή ως «Πριγκηπέσα Ιζαμπώ». Το εσωτερικό του Κάστρου είναι πλέον επισκέψιμο, ενώ οι τουρίστες μπορούν να το θαυμάσουν και περιμετρικά, να απολαύσουν την πανοραμική θέα της πόλης και να αναπαυθούν στο μικρό θέατρο του προαυλίου χώρου, όπου κάθε Ιούλιο πραγματοποιούνται παραστάσεις του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.

προέκυψε ένα διπολικό σύστημα σύνδεσης της κυρίως πόλης με τον πυρήνα του λιμανιού (Σπηλιοπούλου, 2012, 669-670).

Κατά την περίοδο των ετών 1850-1930 παρατηρείται στην παλιά και τη νέα πόλη της Καλαμάτας μεγάλη οικοδομική άνθηση με εκπροσώπηση όλων σχεδόν των αρχιτεκτονικών ρευμάτων που απαντούν στην πρωτεύουσα, αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Διακρίνονται οι εξής τύποι κτηρίων (Σπηλιοπούλου, 2012, 666-670, ιδιαιτ. υποσημ. 81: Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 15-17):

- I. Προκλασικιστικά ή πρώιμα κλασικιστικά κτήρια
- II. Κλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του ώριμου κλασικισμού
- III. Υστεροκλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του όψιμου κλασικισμού
- IV. Εκλεκτικιστικά κτήρια με ποικίλες επιδράσεις (αναγέννηση, μπαρόκ, μανιερισμός, στοιχεία rustique, γοτθικές ή αραβικές επιδράσεις)
- V. Κτήρια σε ρυθμό *Art -nouveau* / *Jugendstil* - *Wiener Secession*
- VI. Κτήρια της εποχής του μεσοπολέμου.

Η Καλαμάτα μετά τους σεισμούς: Η διάσωση του ιστορικού κέντρου και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης

Καλαμάτα αποτελούσε έως τα μέσα της δεκαετίας του 80 ένα από τα πιο όμορφα αστικά κέντρα της χώρας. Η ποικιλία των αρχιτεκτονικών τύπων που αναφέρθηκε, συνιστούσε την πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης, άρρηκτα συνδεδεμένης με τον πολεοδομικό της ιστό (Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 18). Την 13η και 15η Σεπτεμβρίου του 1986 έπληξαν όμως την όμορφη αυτή και ιστορική πόλη οι μεγάλοι σεισμοί. Και δεν αποτελεί υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι η Καλαμάτα άντεξε το μεγάλο αυτό "σοκ" των σεισμών, διότι είχε θωρακιστεί τον προηγούμενο χρόνο με έναν σύγχρονο και συνάμα ανθρώπινο σχεδιασμό, το Σχέδιο Πόλεως του 1985 (Ντοκόπουλος, κ.ά. 1980-1988), που είχε ανατεθεί ήδη το 1979 στο αρχιτεκτονικό γραφείο του Γρηγόρη Διαμαντόπουλου και των συνεργατών του από τον τότε δήμαρχο, Σταύρο Μπένο. Βάσει αυτού του σχεδιασμού είχαν προωθηθεί όλα τα σοβαρά έργα της πόλης, καθώς και σημαντικές πολεοδομικές ρυθμίσεις, που περιόρισαν αισθητά τις καταστροφικές συνέπειες σε υλικές καταστροφές και ανθρώπινα θύματα και αποτέλεσαν το στέρεο υπόβαθρο επάνω στο οποίο στηρίχθηκε η γιγάντια προσπάθεια ανασυγκρότησης της πόλης μετά τους σεισμούς (Δήμος Καλαμάτας, 9/89, 3). Αναμφισβήτητα τα έργα στο ιστορικό κέντρο υπήρξαν από τα πιο δύσκολα και σύνθετα, εφόσον είχαν ως στόχο να δώσουν το κλίμα, τις ιστορικές διαστάσεις αλλά και τη ζωντάνια της περιοχής αυτής με νέες εμπορικές και πολιτιστικές λειτουργίες, που να ταιριάζουν στον χώρο. Δεν ήταν επίσης εύκολο να περιοριστούν τα 350 αξιόλογα κτήρια της αρχικής καταγραφής στα 99, που τελικά κηρύχθηκαν διατηρητέα από το ΥΠ.ΠΟ και 50 από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. (Σπηλιοπούλου, 2012, 721-722). Κριτήρια της τελικής επιλογής ήταν η ιστορική και αρχιτεκτονική τους αξία, καθώς και η οργανική τους ένταξη στον πολεοδομικό ιστό της πόλης. Ο Δήμος Καλαμάτας, στην προσπάθειά του να συμβάλει στη διάσωσή τους, αγόρασε κάποια από αυτά με χρήματα δωρεών για να τα επισκευάσει, αποσκοπώντας στην επανάχρησή τους από τις δημοτικές υπηρεσίες και τους πολιτιστικούς φορείς της πόλης (Δήμος Καλαμάτας, 1990). Πρόκειται συνολικά για 23 κτήρια που προσπάθησε να επαναφέρει στην πρωταρχική τους μορφή ή να μεταμορφώσει λειτουργικά, ακολουθώντας ήδη προ 30 ετών μία τακτική πολυσυζητημένη στις μέρες μας ως προς την αποκατάσταση, διασκευή και συμβατή επανάχρηση παλαιότερων οικοδομημάτων (Σπηλιοπούλου, 2012, 719-721). Ακολουθεί σύντομη αναφορά στα κυριότερα ιδιόκτητα διατηρητέα του Δήμου ανά αρχιτεκτονικό τύπο, καθώς και στις υπηρεσίες και τους φορείς που στεγάζουν (Σπηλιοπούλου, 2012, 670-716: Σπηλιοπούλου, 2016), ενώ έχει προστεθεί και μικρός αριθμός περαιτέρω διατηρητέων κτηρίων, που παρουσιάζουν κάποια σημαντική ιδιαιτερότητα.

Ι. Προκλασικιστικά ή πρόιμα κλασικιστικά κτήρια

Η Καλαμάτα παρουσιάζει ήδη μετά την απελευθέρωση δείγματα αξιόλογης αρχιτεκτονικής. Τα κτήρια αυτής της εποχής εγκαταλείπουν σιγά-σιγά την παραδοσιακή μορφολογία για να ενστερνισθούν τον νεοκλασικισμό (Δημητσάντου-Κρεμέζη, 2016, 13-14). Ανήκουν ή σε έναν προκλασικιστικό τύπο κτηρίων, που δείχνει τη μετάβαση από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική στην κλασικιστική ή είναι πρόιμα νεοκλασικά.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της κατηγορίας είναι ένα κτήριο που δεν ανήκει στον Δήμο, το **"Μπενάκειο"** (βλ.εικ. 1). Πρόκειται για το δεύτερο αρχοντικό που κτίζει ο Π. Μπενάκης στην πλατεία Αγ. Αποστόλων προς αντικατάσταση του κατεστραμμένου το 1770 από τους Τούρκους. Ανοικοδομήθηκε μετά το 1821 ως διάδοχος του προαναφερθένος αρχοντικού της οικογενείας και στέγαζε επί μακρόν το Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας μαζί με τη ΛΗ' ΕΠΚΑ (Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων), έως τα εγκαίνια του νέου μουσείου, τον Ιούνιο του 2009. Σήμερα εξακολουθεί να στεγάζεται στο κτήριο η ΕΦΑ (Εφορεία Αρχαιοτήτων) Μεσσηνίας.

Εικ. 1: Το «Μπενάκειο», όπου στεγάζεται σήμερα η ΕΦΑ Μεσσηνίας

Αντιπροσωπευτικά δείγματα της μετάβασης από την παραδοσιακή στην κλασικιστική αρχιτεκτονική αποτελούν και τα εξής ιδιόκτητα κτήρια του Δήμου:

Το κτήριο **"Κρασσакόπουλου"**, όπου στεγάζονται τα Γραφεία του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου (ΔΗΠΕΘΕΚ).

Το κτήριο **"Φιτσάλου - Κλειδώνα"** (βλ.εικ. 2) επί της οδού Παπάζογλου 5 στην Παλαιά Αγορά, που στεγάζει από το 2002 τη **Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας, "Α. Τάσσο"**, μία από τις σημαντικότερες της ελληνικής περιφέρειας (Βαρβιτσιώτης, 2007)¹⁷.

¹⁷ Ανήκει στην Κοινωφελή Επιχείρηση Δήμου Καλαμάτας "ΦΑΡΙΣ". Το 2007 πήρε το όνομα του καλαματιανής καταγωγής χαράκτη Α. Τάσσου. Εκτός από έργα του μεγάλου Μεσσήνιου χαράκτη, στην Πινακοθήκη, χώρο τέχνης που αντανακλά τα εικαστικά δρώμενα της δεκαετίας του '80 στη ζωγραφική, τη γλυπτική, την κεραμική και τη χαρακτική, υπάρχουν έργα των Χρ. Μπότσογλου, Π. Τέτση, Τ. Κατσουλίδη, Γ. Ψυχοπαίδη, Β. Κατράκη, Κ. Βαρώτσου, Μ. Κατζουράκη, Γ. Βαλαβανίδη, Ο. Ζούνη κ.ά. Ο πυρήνας των 350 έργων της χαρακτηρίζεται από πολυμορφία εικαστικών τάσεων και ρευμάτων και αποτελείται από προσφορές Ελλήνων δημιουργών στην πόλη, μετά το σεισμό του 1986. Τα εν λόγω έργα έχουν εμπλουτιστεί και από μεταγενέστερες δωρεές αρκετών καλλιτεχνών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι περιοδικές εκθέσεις που οργανώνονται από την ίδια την Πινακοθήκη ή σε συνεργασία με αναγνωρισμένους εικαστικούς φορείς και οι οποίες καλύπτουν όλες τις μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, κλασικές αλλά και πρωτοποριακές (<http://www.kalamata.gr/.../282-dimotiki-pinakothiki-kalamatas-a-tassos.html>).

Το κτήριο "**Λαλέα**", όπου στεγάζεται το κέντρο Ψυχικής Υγείας, το μοναδικό στο είδος του στην Πελοπόννησο.

Το τέως "**Γυμνάσιο Παραλίας**", όπου στεγάζονται η Σχολή Εικαστικών και η Κεραμεική Σχολή της ΔΕΠΑΚ (Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης).

Το κτήριο "**Χανδρινού-Δασκαρόλη**", που στεγάζει τη Διεύθυνση Περιβάλλοντος του Δήμου Καλαμάτας.

Το κτήριο "**Τσίγκου**", που στεγάζει σήμερα την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου, και αποτελεί το πιο αξιόλογο πρώιμο κλασικιστικό οικοδόμημα στο ιστορικό κέντρο της πόλης.

Εικ. 2: Το κτήριο «Φιτσάλου-Κλείδωνα», όπου στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη «Α. Τάσος»

II. Κλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του ώριμου κλασικισμού

Εμφανής είναι στην Καλαμάτα ο διαμεσολαβητικός ρόλος του κλασικισμού. Τα κλασικιστικά κτήρια αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο αριθμό οικοδομημάτων που κατασκευάστηκαν μεταξύ 1880-1920 και είναι διάσπαρτα σε όλη την πόλη. Θα περιοριστούμε στην αναφορά ενός χαρακτηριστικού παραδείγματος, που βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο και ανήκε στον Δήμο. Πρόκειται για το κτήριο "**Πλεμματιά – Βογόπουλου**" (εικ. 3), όπου στεγάστηκε το 2016 η μόνιμη έκθεση της Συλλογής Ελληνικών Ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια» του Λυκείου Ελληνίδων Καλαμάτας (Λ.Ε.Κ.), όταν ολοκληρώθηκε η μακρόχρονη επισκευή του¹⁸.

¹⁸ Ο εκθεσιακός χώρος ελληνικών ενδυμασιών του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας (Λ.Ε.Κ.), ολοκληρώθηκε μετά από δεκαετίες με την οικονομική ενίσχυση του Ιδρύματος Γεωργίου & Βικτωρίας Καρέλια και εγκαινιάστηκε την 1η Οκτωβρίου 2016 από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κ. Προκόπη Παυλόπουλο. Το κτήριο, το οποίο παραχωρήθηκε στο Λ.Ε.Κ. από τον Δήμο Καλαμάτας υπό τον όρο της αποπεράτωσης και διαμόρφωσής του ιδίαις δαπάναις, στεγάζει τη συλλογή ελληνικών ενδυμασιών «Βικτωρία Γ. Καρέλια». Η συλλογή δημιουργήθηκε από το ιδρυτικό μέλος του Λ.Ε.Κ., κα Βικτωρία Καρέλια, αρχικά ως προσωπική συλλογή, και στη συνέχεια παραχωρήθηκε στο Λ.Ε.Κ., προκειμένου να ενσωματωθεί σε έναν καταξιωμένο φορέα προστασίας και προβολής της ελληνικής παράδοσης. Πρόκειται για μία από τις πληρέστερες συλλογές ελληνικών ενδυμασιών σε πανελλήνιο επίπεδο. Περιλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό ενδυματολογικών συνόλων, γυναικείων και ανδρικών, από όλες τις περιοχές της Ελλάδας, καθώς και έναν αριθμό μεμονωμένων ενδυματολογικών εξαρτημάτων. Την αρχιτεκτονική μελέτη του έργου έκανε ο αρχιτέκτων κ. Θανάσης Κυρατσούς. Την προετοιμασία των εκθεμάτων επιμελήθηκαν η ενδυματολόγος και Πρόεδρος του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος κα Ιωάννα Παπαντωνίου και ο σκηνογράφος κ. Σταμάτης Ζάννος (www.kareliafoundation.org.gr?page_id=964).

Εικ. 3: Το κτήριο «Πλεμματιά-Βογόπουλου», εκθεσιακός χώρος του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας, όπου στεγάζεται η μόνιμη έκθεση Ελληνικών Ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια»

III. Υστεροκλασικιστικά κτήρια ή κτήρια του όψιμου κλασικισμού

Είναι κτήρια που στην Καλαμάτα χρονολογούνται συνήθως μετά το 1910 και φέρουν τα κύρια χαρακτηριστικά του ώριμου κλασικισμού με κάποιες όμως διαφοροποιήσεις. Αντιπροσωπευτικό δείγμα του είδους αποτελεί το πρώην ξενοδοχείο "**Βασιλικόν**" επί της οδού Αριστομένους, που στεγάζει σήμερα τη ΔΕΤΑΚ (Δημοτική Επιχείρηση του Δήμου).

Αξιόλογα στρατιωτικά δείγματα του όψιμου κλασικισμού στο Ανατολικό Κέντρο της πόλης αποτελούν και τα δύο κτήρια του πρώην 9ου Συντάγματος Πεζικού, που κηρύχθηκαν διατηρητέα από το ΥΠ.ΠΟ το 1989 και αποκτήθηκαν από τον Δήμο κατόπιν της αποδόσεως ολοκλήρου του Παλαιού Στρατοπέδου από το Υπ. Εθνικής Αμύνης στη Δημοτική Αρχή, για να παραχωρηθούν στη συνέχεια στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου για τη στέγαση της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών. Πρόκειται για το **κτηριακό συγκρότημα "Λόχου" Παλαιού Στρατοπέδου** που στεγάζει τη Σχολή και για το **κτήριο "Διοικητηρίου" Παλαιού Στρατοπέδου**, στο οποίο στεγάζεται η διοίκησή της. Τα δύο διώροφα κτήρια από λιθοδομή παρουσιάζουν μεγάλο αρχιτεκτονικό και μορφολογικό ενδιαφέρον με απόλυτη συμμετρία στις όψεις και λιτό ύφος στα επιμέρους μορφολογικά τους στοιχεία.

Η **οικία των "Εφεσίων"** είναι και αυτή ένα ιδιαίτερα αξιόλογο υστεροκλασικιστικό κτήριο της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα, έργο Ιταλού αρχιτέκτονα. Το κτήριο, που στέγαζε επί μακρόν και το Γαλλικό Ινστιτούτο της Καλαμάτας (1958-1987), υπέστη μεγάλες καταστροφές από τους σεισμούς, αλλά το 1987 κηρύχθηκε διατηρητέο και αγοράστηκε από το ΥΠ.ΠΟ, για να αποκατασταθεί και να διασκευαστεί σε μουσειακό χώρο, με την προοπτική να στεγάσει μελλοντικά το Μουσείο της Πόλεως της Καλαμάτας.

Το **Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας («Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή»)**, που ανήκε ήδη πριν από τους σεισμούς στο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας, αποτελεί παράδειγμα γενναίας πρόσμιξης παλαιού με νέο κτίσμα (Λιακατάς και Πεχλιβανίδου, 1982, 236-237: Λιακατάς και Πεχλιβανίδου, 1992, 145-151). Το "Πανταζοπούλειο" Πολιτιστικό Μέγαρο στεγάζει στον 5ο όροφο τη **Λαϊκή Βιβλιοθήκη Καλαμάτας**, μία από τις μεγαλύτερες της ελληνικής περιφέρειας (έτος

ίδρυσης 1933), και στον 4ο όροφο την εξίσου σημαντική **Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης** (έτος ίδρυσης 1962)¹⁹.

IV. Εκλεκτικισμός

Σε πολλά κτήρια που ανοικοδομήθηκαν στην Καλαμάτα στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, παρατηρούνται εκλεκτικιστικές τάσεις. Ανάλογα με το είδος των μορφολογικών στοιχείων που κυριαρχούν, διακρίνονται αποκλίσεις (αναγέννηση, μπαρόκ, μανιερισμός, στοιχεία rustique, γοθικές ή αραβικές επιδράσεις). Κάτω από άμεση γαλλική και βορειοϊταλική επίδραση κτίζεται εδώ γύρω στα 1900-1920 σημαντικός αριθμός εκλεκτικιστικών κτηρίων, που βρίσκονται διάσπαρτα κυρίως στις καινούργιες περιοχές. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει το **"Δημαρχείο"** της πόλης (βλ.εικ. 4), πρώην οικία Π. Ψάλτη. Το κτήριο κηρύχθηκε το 1987 διατηρητέο από το ΥΠ.ΠΟ και περιήλθε στην ιδιοκτησία του Δήμου κατόπιν ανταλλαγής με το Δημόσιο. Για να στεγαστεί το Δημαρχείο, αποπερατώθηκαν η επισκευή του κτηρίου και η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου.

Το **"Ζουμπούλειο"** ή Μέγαρο Ζουμπούλη, στις οδούς Παν. Καίσαρη και Αναγνωσταρά, αποτελεί επίσης ένα αξιόλογο εκλεκτικιστικό δημιούργημα στο ιστορικό κέντρο της πόλης, κτισμένο επίσης γύρω στα 1905. Το κτήριο αγοράστηκε από τον Δήμο Καλαμάτας το 1985 και επισκευάστηκε με δαπάνη του μετά τους σεισμούς, για να στεγάσει τη Σχολή Χορού της ΔΕΠΑΚ (Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης).

Εικ. 4: Το Δημαρχείο Καλαμάτας, πρώην οικία Ψάλτη

V. Art -nouveau / Jugendstil

Κάτω από την επίδραση των αρχιτεκτονικών αυτών ρευμάτων αποκτούν οι όψεις μερικών κτηρίων στην Καλαμάτα νατουραλιστικά αποδοσμένες διακοσμήσεις. Χρονολογούνται γύρω στα 1920 και βρίσκονται στις νεόδμητες περιοχές της πόλης, κυρίως στην Παραλία επί της "Λεωφόρου Τελωνείου", σημερινής οδού Ναυαρίνου.

¹⁹ Η συλλογή της, που συγκροτήθηκε χάρη σε δωρεές καλλιτεχνών και συλλεκτών, περιλαμβάνει 430 έργα ζωγραφικής, σχέδια, χαρακτικά, κατασκευές και γλυπτά. Σήμερα εκτίθενται περισσότερα από 100 έργα των δεκαετιών 1950 και 1960, τα οποία απηχούν τις εικαστικές αναζητήσεις των Ελλήνων δημιουργών της μεταπολεμικής περιόδου. Προσφέρεται επίσης μαγνητοσκοπημένη ξενάγηση εικόνας και λόγου (DVD) και φωτογραφικό αρχείο με όλους τους πίνακες της συλλογής. (<http://www.laikivivliothiki.gr>).

VI. Κτήρια της εποχής του Μεσοπολέμου

Ένα από τα σημαντικότερα δείγματα της εποχής του Μεσοπολέμου ήταν η **Παλαιά Δημοτική Αγορά** στην Πλατεία Αγίων Αποστόλων, ένα οικοδομικό συγκρότημα που ανοικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1927-1929 στον χώρο που χρησιμοποιούσαν ως υπαίθρια Λαχαναγορά. Το περίκεντρο αυτό κτήριο που έφερε στο κέντρο σκεπασμένο αίθριο, υπέστη σοβαρές ζημιές από τους σεισμούς. Το 1988, μετά την απόφαση του Δήμου Καλαμάτας να παραχωρηθεί ο χώρος για την ανέγερση μουσείου, άρχισε από το ΥΠ.ΠΟ η ανακατασκευή του κτηριακού συγκροτήματος της Αγοράς, που ολοκληρώθηκε το 2004. Ακολούθησε μουσειολογική μελέτη επανέκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Καλαμάτας, το οποίο εφίλοξενείτο με την ΛΗ' ΕΠΚΑ προσωρινά στο "Μπενάκειο", και διεύρυνσης της έκθεσης με μεσαιωνικά ευρήματα. Το νέο **Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας** εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 2009²⁰.

Η Καλαμάτα σήμερα: από το βραβείο *Europa Nostra* στη διεκδίκηση του τίτλου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2021

Η πόλη της Καλαμάτας κατέχει κεντρικό σημείο στον μυθό του Μεσσηνιακού κόλπου και στους πρόποδες του Ταυγέτου, παρέχοντας τις υποδομές και τις πρακτικές εξυπηρετήσεις ενός αστικού κέντρου, αλλά και ένα όμορφο φυσικό περιβάλλον, που προσφέρεται για αναψυχή. Όπως προαναφέρθηκε, ήδη από το 1985 γίνονται συστηματικές προσπάθειες χωροταξικού και πολεοδομικού ανασχεδιασμού της πόλης, βάσει των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης, πρόγραμμα που συνεχίστηκε και μετά το σαρωτικό κτύπημα του Εγκέλαδου, το 1986. Από το 2004 και εξής ο Δήμος Καλαμάτας προχώρησε στη μελέτη και την υλοποίηση έργων ανάπλασης του κέντρου και του παραλιακού μετώπου της πόλης, που οδήγησαν σε έργα εξωραϊσμού, όπως πεζοδρομήσεις και διαπλατύνσεις πεζοδρομίων. Βαρύνουσας σημασίας για την ανάδειξη σημαντικού μέρους της πλούσιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Καλαμάτας και την οργανικότερη ένταξη της στον σύγχρονο πολεοδομικό ιστό υπήρξε κατά κύριο λόγο η πεζοδρόμηση της οδού Αριστομένους (βλ. εικ. 5). Ο Δήμος προχώρησε επίσης στην κατασκευή πλατειών και ποδηλατοδρόμων²¹, με στόχο την αποσυμφόρηση του κορεσμένου κέντρου και του παραλιακού της μετώπου, καθώς και τον σταδιακό περιορισμό της χρήσης Ι.Χ. (Σπηλιοπούλου, 2016).

²⁰ Παρουσιάζονται τα σημαντικότερα αρχαιολογικά ευρήματα της Μεσσηνίας με σύγχρονη μουσειολογική προσέγγιση. Προσφέρονται σύγχρονα διαδραστικά εκπαιδευτικά μέσα, καθώς και πλούσια εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία, παιδιά και οικογένειες (<http://www.archmusmes.gr>).

²¹ Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί στην πόλη της Καλαμάτας ένα εκτενές δίκτυο ποδηλατοδρόμων, χάρη στο οποίο αρκετοί κάτοικοι της πόλης έχουν στραφεί στη χρήση του ποδηλάτου για τις μετακινήσεις τους. Σε αυτό βοηθά και το γεγονός ότι η Καλαμάτα είναι επίπεδη πόλη, χωρίς ανηφόρες και κατηφόρες, δίνοντας στον ποδηλάτη τη δυνατότητα να υλοποιήσει τις μετακινήσεις του, χωρίς να ταλαιπωρείται και να κουράζεται. Ο ποδηλατόδρομος αρχίζει από την αγορά της Καλαμάτας στο ύψος του ΚΤΕΛ και διασχίζει την οδό Σπάρτης και Νέδοντος, ακολουθώντας μία πορεία γύρω από το ιστορικό κέντρο της πόλης. Στη συνέχεια διασχίζει την Αριστομένους, ακολουθώντας μία πανέμορφη διαδρομή μέσα από την κεντρική πλατεία της πόλης και δίπλα στο πάρκο του ΟΣΕ, φτάνοντας μέσω των οδών Κρήτης και Μιαούλη στην παραλιακή οδό της Ναυαρίνου. Η διαδρομή που ακολουθεί είναι μαγική, καθώς ο ποδηλάτης απολαμβάνει 2,5 χιλιόμετρα πλάι στη θάλασσα, περνώντας από πολυτελέστατα ξενοδοχεία, παραδοσιακές ταβέρνες, μοντέρνες καφετέριες και μπαρ, ατέλειωτες αμμουδιές και γραφικούς μύλους και λιμάνια. Ο ποδηλατόδρομος της Καλαμάτας, συνολικού μήκους περίπου 4 χιλιομέτρων, διασχίζει όλη την πόλη, αρχίζοντας από τη μία άκρη της και καταλήγοντας στην άλλη, περνώντας από τα σημαντικότερα και ομορφότερα σημεία της. Μεταξύ αυτών είναι το κάστρο της Καλαμάτας, η κεντρική αγορά, το ιστορικό κέντρο, η κεντρική πλατεία, το δημοτικό θέατρο, η νομαρχία, το πάρκο του ΟΣΕ, το λιμάνι, ο μύλος και η παραλία.

Εικ. 5: Η οδός Αριστομένους, μετά την ανάπλαση και πεζοδρόμησή της

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80, ιδιαίτερα όμως μετά τους καταστροφικούς σεισμούς του 1986, η πόλη της Καλαμάτας άρχισε να επενδύει ουσιαστικά στην πολιτιστική ανάπτυξη, γι' αυτό και υπήρξε μία από τις επίλεκτες πόλεις της Ελλάδας, που συμμετείχαν στο πρόγραμμα «Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων» με το Διεθνές Κέντρο Χορού και το υψηλής ποιότητας Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας²². Στο πλαίσιο δεκαετούς προγραμματικής σύμβασης με το Κράτος, ο Δήμος Καλαμάτας ίδρυσε τη Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (ΔΕΠΑΚ, 1985) με στόχο την καλλιτεχνική και αισθητική καλλιέργεια των πολιτών και την υποστήριξη της σύγχρονης επαγγελματικής και ερασιτεχνικής καλλιτεχνικής δημιουργίας στους διαφορετικούς τομείς της τέχνης. Υποστηρίχθηκε έτσι η λειτουργία Εικαστικού Εργαστηρίου, Δημοτικού Ωδείου, Δημοτικής Σχολής Χορού, της Δημοτικής Πινακοθήκης «Τάσσος», του Διεθνούς Κέντρου Χορού και του Δημοτικού Πάρκου Σιδηροδρόμων²³, του μόνου

²² Το 1^ο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (ΔΦΧΚ) εγκαινιάστηκε κατά το διάστημα 17 Ιουλίου - 3 Αυγούστου 1995 στο υπαίθριο αμφιθέατρο του Κάστρου Καλαμάτας, αποσπώντας διθυραμβικές κριτικές. Έκτοτε το ΔΦΧΚ λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο τον Ιούλιο. Πρόκειται για το πρώτο εξειδικευμένο Φεστιβάλ Σύγχρονου Χορού της Ελλάδας, η φήμη του οποίου αυξάνεται συνεχώς. Σήμερα μάλιστα έχει εξελιχθεί σε έναν από τους επιτυχέστερους πολιτιστικούς θεσμούς της χώρας με διεθνή απήχηση, προσελκύοντας κάθε χρόνο ολοένα και περισσότερους επισκέπτες από την Ελλάδα, αλλά και το εξωτερικό. Το Διεθνές Κέντρο Χορού, που διοργανώνει το ΔΦΧΚ, υπάγεται στην Κοινοφελή Επιχείρηση του Δήμου Καλαμάτας «Φάρις» και στεγάζεται στο Μέγαρο Χορού.

²³ Το Δημοτικό Πάρκο Σιδηροδρόμων Καλαμάτας (Πάρκο του ΟΣΕ) είναι το μοναδικό στο είδος του υπαίθριο μουσείο στην Ελλάδα, γνωστό σε όλους τους φίλους των Σιδηροδρόμων ανά τον κόσμο. Ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1986, αλλά λόγω του καταστροφικού σεισμού που έπληξε την Καλαμάτα το ίδιο διάστημα, η ολοκλήρωσή του έγινε το 1990. Βρίσκεται σε απόσταση πέντε λεπτών από την κεντρική πλατεία της πόλης, ακολουθώντας την οδό Αριστομένους με κατεύθυνση προς το λιμάνι. Ο χώρος που επιλέχθηκε για να δημιουργηθεί το ανοιχτό αυτό μουσείο - εκθετήριο, συνολικής έκτασης 54 στρεμμάτων, ήταν ο παλιός σταθμός «Καλαμάτα - Λιμνή», καθώς και η γειτονική έκταση του ΟΣΕ, που την εποχή του ατμού ήταν χώρος με καρβουναποθήκες. Όλο το εκθεσιακό υλικό προέρχεται από τον ΟΣΕ (δίκτυο Πελοποννήσου και Θεσσαλίας), εκτός από τον συρμό του ΗΣΑΠ, και έχει παραχωρηθεί στον Δήμο Καλαμάτας με καθεστώς χρησιδανείου (www.ose.gr).

θεματικού πάρκου της Ελλάδας με θέμα την ιστορία του σιδηροδρόμου. Το 2008 η ΔΕΠΑΚ ενσωματώθηκε στη νέα δημοτική επιχείρηση «Φάρις», η οποία περιλαμβάνει επιπλέον το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας, το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης και τη Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας. Στην πόλη λειτουργούν επίσης και άλλοι φορείς σύγχρονου πολιτισμού διαφορετικής κλίμακας, όπως το Φεστιβάλ Δρόμου, το Kalamata Jazz Festival, θεατρικά σχήματα κ.ά.

Λόγω της πολυετούς επένδυσής της στον Πολιτισμό, η πρωτεύουσα της Μεσσηνίας διαθέτει σήμερα πολιτιστικές υποδομές, ικανές να φιλοξενούν ποικιλία εκδηλώσεων σύγχρονου πολιτισμού υψηλών προδιαγραφών και απαιτήσεων, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη «Τάσσος», η Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή και το ξακουστό Μέγαρο Χορού ή Πολιτιστικό Μέγαρο Μαρία Κάλλας²⁴, η κατασκευή του οποίου χρηματοδοτήθηκε από το Γ' και Δ' ΚΠΣ και ολοκληρώθηκε το 2012.

Η υπό όρους αειφορίας αξιοποίηση της πλούσιας ιστορίας, των πολιτισμικών πόρων και της φυσικής ομορφιάς της Μεσσηνίας μέσω μορφών εναλλακτικού τουρισμού (Spilioroulou and Kouri, 2014, 110-111), καθώς και η αναμόρφωση των χερσαίων, αερίων και θαλασσίων δικτύων πρόσβασης, έχουν αρχίσει να επιτρέπουν την προσέλκυση τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, δημιουργώντας πηγές εισοδήματος για την τοπική κοινωνία (Spilioroulou and Kouri, 2014, 107-109).

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η μεγάλη προσφορά των δύο Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που λειτουργούν στην Καλαμάτα, του ΤΕΙ Πελοποννήσου και της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (Spilioroulou and Kouri, 2014, 104-106), καθώς συνεχίζουν την παράδοση της πόλης στις επιστήμες και τα γράμματα, αποτελώντας ταυτόχρονα και μία δυναμική για περιφερειακή ανάπτυξη (Spilioroulou and Kouri, 2014). Η έρευνα που διεξάγουν, μπορεί να περάσει τουλάχιστον εν μέρει μέσα από πρακτικές εφαρμογές στη διασύνδεσή της με την τοπική κοινωνία, καθώς και στη διάχυση των αποτελεσμάτων της στο κοινωνικό σύνολο. Από παράδειγμα αποτελεί η επιστημονική παραγωγή του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών (ham.uop.gr) της Σχολής της Καλαμάτας (βλ. εικ. 6), αναφορικά με την εν γένει πολιτισμική κληρονομιά της πόλης και τη διαχείρισή της μέσα από σχετικά δημοσιεύματα, εκπόνηση διδακτορικών διατριβών, πτυχιακών και διπλωματικών εργασιών, Πρακτική Άσκηση των φοιτητών σε Πολιτιστικούς Φορείς της πόλης, καθώς και εκπόνηση μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων.

Ουσιαστική κρίνεται και η σύμπραξη της τοπικής κοινωνίας στην ανάδειξη και διαχείριση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης με τη νεοσυσταθείσα ομάδα “πάμε βόλτα”, που διοργανώνει περιηγήσεις ανιχνεύοντας τα μονοπάτια της καλαματιανής ιστορίας και πολιτισμικής κληρονομιάς. Οι θεματικές της περιηγήσεις έχουν ως επίκεντρο την λιγότερο γνωστή ιστορία της πόλης και των κατοίκων της²⁵.

²⁴ Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, επί της οδού Αρτέμιδος, κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό. Πρόκειται για ένα κτήριο σε σχήμα ανάποδου «Τ», που αναπτύσσεται σε τρεις όγκους (υψηλότερο- μεσαίο- χαμηλότερο), συνολικού εμβαδού 7.000 τ.μ., από μπετόν, γυαλί και σίδηρο. Ο αρχιτεκτονικός του χαρακτήρας παραπέμπει σε βιομηχανικό κτήριο, σεβόμενος το «παρελθόν» του οικοπέδου, το οποίο «φιλοξενούσε» ένα εργοστάσιο (www.kalamata.gr/episkeptes/interest-points/27-megaro-xoroy-kalamatas.html).

²⁵ Στις επιμέρους δράσεις της ομάδας συγκαταλέγονται: α. Σε συνεργασία με το “Kalamatain”, έναν διαδικτυακό τόπο προβολής της Μεσσηνίας για τουρισμό, ενημέρωση και εικονικές ξεναγήσεις, δημιουργεί μέσω προφορικών μαρτυριών το Μεσσηνιακό Οπτικοακουστικό Αρχείο. Μέσα από συνεντεύξεις παλαιών κατοίκων της Καλαμάτας αλλά και ολόκληρης της Μεσσηνίας που βιντεοσκοπεί, καταγράφει την γνωστή και άγνωστη ιστορία του τόπου. Πρόκειται για αφηγήσεις καθημερινών, απλών ανθρώπων ως συμβολή στη διάσωση και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. β. Σε συνεργασία με μέλη της ομάδας (αρχιτέκτονα, φωτογράφο κ.ά.), καταγράφει και αναδεικνύει τα διατηρητέα κτήρια της

Εικ. 6: Τα Διδασκτήρια της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών

Επίλογος

Επιδιώκοντας την οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανάπτυξη της πόλης, ο Δήμος Καλαμάτας κατόρθωσε κατά τις δύο δεκαετίες που παρήλθαν από τη βράβευση της *Europa Nostra*, το 1996, να ατενίζει και πάλι με αισιοδοξία το μέλλον, επιδεικνύοντας εκ νέου μία δυναμική, που επέτρεψε στην πόλη να υποβάλει φάκελο υποψηφιότητας για τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2021 και να φτάσει στην τελική φάση της διαδικασίας διεκδίκησης. Σε αυτό συνέβαλε αναμφίβολα και η ποικιλομορφία των πολιτιστικών πόρων της Μεσσηνίας εν γένει (Spilioroulou and Kouri, 2014, 114-118)²⁶, καθώς και η συνέχιση των έργων εξωραϊσμού και ενίσχυσης τους σε ολόκληρο τον Νομό, στο πλαίσιο μίας βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης. Πρόκειται εν πολλοίς για τα έργα αποκατάστασης - ανάδειξης μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, που υλοποιήθηκαν από την ΛΗ' ΕΚΠΑ, την 26η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και άλλες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού στην Π.Ε., κατά τα έτη 2011-2015²⁷. Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί το Βραβείο Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά / *Europa Nostra* 2016 στην κατηγορία “Συντήρηση”, με το οποίο τιμήθηκε

Καλαμάτας, μέσα από μία σειρά δράσεων (συλλογή υλικού, επιτόπια έρευνα, φωτογράφιση, καλαίσθητες πινακίδες σήμανσης με πληροφορίες).

²⁶ Κυριότεροι πολιτισμικοί πόροι Καλαμάτας: Αρχιτεκτονική κληρονομιά Καλαμάτας, Κάστρο Καλαμάτας, Ναός Υπαπαντής Σωτήρος, Εκκλησία Αγίων Αποστόλων, Ιερά Μονή Καλογραιών, Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας, Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας, εκθεσιακός χώρος του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας, όπου στεγάζεται η μόνιμη έκθεση Ελληνικών Ενδυμασιών «Βικτωρία Καρέλια», Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας, Δημοτική Πινακοθήκη «Τάσσο», Πάρκο ΟΣΕ - Δημοτικό Πάρκο Σιδηροδρόμων, Διεθνές Φεστιβάλ Χορού και Μέγαρο Χορού. Κυριότεροι πολιτισμικοί πόροι Μεσσηνίας: Καρδαμύλη, Αρχαία Μεσσήνη, επανομαζόμενο Ανάκτορο του Νέστορος στον Άνω Εγκλιανό, Νιόκαστρο, Κάστρο Μεθώνης, Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου, Ναός Επικουρίου Απόλλωνα στις Βάσσες της Φιγαλείας.

²⁷ Σύμφωνα με το ενημερωτικό φυλλάδιο και τις εκδόσεις που μου απέστειλε στις 22.12.2016 υπηρεσιακά η ΕΦΑ Μεσσηνίας, την οποία και ευχαριστώ θερμότατα, πρόκειται για τα εξής: Ανάκτορο Νέστορος, Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου, «Στα ίχνη της Πύλου», Στερέωση τμήματος νοτίου τείχους Κάστρου Κορώνης, Πύργος Δουράκη στην Καστάνια Μάνης, Ναός Αγίου Νικολάου στο Καμπινάρι Πλάτσας, Ανδρομονάστηρο Μεσσηνίας, Αναστήλωση ανατολικού τμήματος κάστρου Ανδρούσας, Καθολικό Νέας Μονής Βουλκάνου, Αποκατάσταση του ναού του Αγίου Νικολάου στη Μεσόρουγα Αλαγονίας, Υδραγωγείο στη θέση «Τούρλες» Καλαμάτας. Τα έργα αυτά είχαν ενταχθεί στα Επιχειρησιακά Προγράμματα «Δυτικής Ελλάδος - Πελοποννήσου - Ιονίων νήσων 2007-2013», «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα και «Ενίσχυση της Προσπελασιμότητας».

το έργο αποκατάστασης του Βυζαντινού Ναού του Αγίου Πέτρου Καστάνιας Δυτικής Μάνης (εικ. 7)²⁸.

Εικ. 7: «Αποκατάσταση του Βυζαντινού ναού Αγίου Πέτρου Καστάνιας». Βραβείο Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά / Europa Nostra 2016

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Βαρβιτσιώτης, Ι.Μ. (2007). «Το δώρο του Εγκέλαδου στην Καλαμάτα». "Βήμα", 25.3.2007, 10.56.
- Δημητσάντου-Κρεμέζη, Κ. (2016). *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Καλαμάτα. Neoclassical architecture in Kalamata*. Αθήνα: Εταιρεία Μεσσηνιακών Αρχαιολογικών Σπουδών.
- Δήμος Καλαμάτας (9//89). *3 χρόνια ανασυγκρότησης μετά τους σεισμούς*.
- Δήμος Καλαμάτας (1990). *Τα ιδιόκτητα διατηρητέα κτήρια του Δήμου*.
- Καλαμάτα '89. *Η ανασυγκρότηση της πόλης μετά τους σεισμούς*. Αθήνα: Infacoma.
- Λιακατάς, Ι. και Πεχλιβανίδου, Α. (1982). «Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας». Α' βραβείο. *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 16, 236-237.
- Λιακατάς, Ι. και Πεχλιβανίδου, Α. (1992). «Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας». *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 26, 145-151.
- Μηλίτση-Νίκα, Α. και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, Χρ. (2002). *Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας Ευαγγελίστρια Α.Ε. Συνοπτική καταγραφή και ιστορική εξέλιξη από το δικηγορικό αρχείο του Παναγιώτη Παπαθεωδώρου*. Καλαμάτα: Γ.Α.Κ. / Αρχεία Ν. Μεσσηνίας, αρ. 3.
- Μηλίτση-Νίκα, Α. και Θεοφιλοπούλου-Στεφανούρη, Χρ. (2010). *Καλαμάτα. Οδοιπορικό σε πλατείες και δρόμους της πόλης μέσα από τα τεκμήρια δημοσίων και ιδιωτικών αρχείων, 1830-1840*. Καλαμάτα: Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Μεσσηνίας.
- Ντοκόπουλος, Δ. κ.ά. (1980-1988). *Καλαμάτα: Ρυθμιστικό σχέδιο - Plan general*. Αθήνα: ΚΕΠΑΜΕ (Κέντρο Πολεοδομικών και Αρχιτεκτονικών Μελετών Ερευνών).
- Σπηλιοπούλου, Ι. (2012). «Η πολεοδομική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της Καλαμάτας από τα προεπαναστατικά χρόνια έως την περίοδο του μεσοπολέμου. Η τύχη της πόλης μετά τους σεισμούς». Στο *Μεσσηνία: Συμβολές στην ιστορία και στον πολιτισμό της*, εκδοτική εποπτεία Γ.

²⁸ Το μνημείο αποκαταστάθηκε μεταξύ των ετών 2013 και 2014 με μέριμνα του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της ΕΛΛΕΤ και υπό την εποπτεία της 26ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Η πραγματοποίηση του έργου κατέστη εφικτή χάρη στη γενναιόδωρη χορηγία του Θανάση και της Μαρίνας Μαρτίνου. Η τελετή της τοπικής απονομής του βραβείου και τα αποκαλυπτήρια της τιμητικής πλάκας από τους Αντιπροέδρους της Europa Nostra, Ανδρούλα Βασιλείου και Κώστα Καρρά, έλαβε χώρα στις 5/11/2016 στην Καστάνια με την ευγενική υποστήριξη του Δήμου Δυτικής Μάνης («Αγ. Πέτρος-Βραβείο Europa Nostra. Νέα ζωή για την Καστάνια», αναρτήθηκε στο: ellet.gr/taneamasarchive/taneamas9_23_12-2016.htm).

- Ξανθάκη-Καραμάνου, επιστημονική επιμέλεια Α.Ν. Δουλαβέρας και Ι.Κ. Σπηλιοπούλου, 653-727. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Spiliopoulou, I. and Kouri, M. (2014). “Design and promotion of Cultural Tourism Routes in Messenia with the Participation of the Department of History, Archaeology and Cultural Resources Management of the University of Peloponnese”, *Sustainable Development, Culture, Traditions Journal* 1a, 2a, 103-124 / Σπηλιοπούλου, Ι. –Κουρή, Μ. (2014). «Σχεδιασμός και προώθηση Διαδρομών Πολιτισμικού Τουρισμού στη Μεσσηνία με τη σύμπραξη του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου», *Περιοδικό Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτισμός, Παραδόσεις* 1a, 2a, 116-141 (ηλεκτρονική έκδοση σε cd).
 - Σπηλιοπούλου, Ι. (2016). «Περιδιαβάζοντας τον ιστορικό πυρήνα της Καλαμάτας: νέες προσεγγίσεις ως προς την ανάδειξη και διαχείριση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ενός σύγχρονου αστικού κέντρου με τη σύμπραξη της τοπικής κοινωνίας». Στο *Ημερίδα «Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός»*, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού - ΥΠ.ΠΟ.Α. 26^η Ε.Β.Α. - Δήμος Καλαμάτας - ΤΕΕ, Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας – «Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή», Σάββατο, 11 Οκτωβρίου 2014: <https://www.ellet.gr/Imerides2016> (ηλεκτρονική έκδοση Πρακτικών).
 - Ψαρουδάκης, Κ. και Σπυροπούλου, Σ. και Παντελιάδου, Ε. (επιμ.) (2017). «Η Ελευσίνα “Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης” για το έτος 2021», *Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών. Ελληνικό Τμήμα. Ενημερωτικό Δελτίο* 9, Ιανουάριος, 5-6.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Αθανάσιος Μπαλέρμπας
Διδάκτωρ Ε.Μ.Π., Εκπαιδευτικός
a.balermipas@gmail.com

Περίληψη

Το πολιτισμικό και πνευματικό φορτίο ενός αστικού συνόλου αποτελεί έναν εξέχοντα παράγοντα που συμβάλλει στο σχηματισμό της φυσιογνωμίας της συγκεκριμένης πόλης. Ως στοιχείο της φυσιογνωμίας της διαδραματίζει έναν ξεχωριστό ρόλο στην εικόνα της. Επομένως, μπορεί να αξιοποιηθεί ως φορέας βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης.

Το πολιτισμικό και πνευματικό υπόβαθρο της πόλης λειτουργεί προς την κατεύθυνση της αυτοσυνειδησίας των κατοίκων της. Ταυτόχρονα, εφόσον μετουσιωθεί σε αστικό Λόγο και Μύθο, δημιουργεί τη δυνατότητα αφενός της αυτόνομης προσέλκυσης επισκεπτών και αφετέρου της ανάπτυξης ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων τόσο σε επίπεδο παραγωγής, όσο και σε επίπεδο υπηρεσιών.

Η πόλη των Ιωαννίνων διαθέτει ένα ισχυρό πολιτιστικό και πνευματικό δυναμικό, το οποίο σε θεωρητικό επίπεδο έχει αναδειχθεί σε μεγάλο βαθμό. Η αξιοποίησή του, όμως, στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, παρά το γεγονός ότι ανήκει στην περιφέρεια της Ηπείρου, προς την οποία κατευθύνονται πολλά ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα.

Ο κύριος λόγος για την κατάσταση αυτή είναι η έλλειψη ενός ενοποιητικού ιστού των στοιχείων της πολιτιστικής και πνευματικής ταυτότητας της πόλης. Επιπλέον, δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς η εκμετάλλευση των σύγχρονων τεχνολογιών στην ανάδειξη και διαρκή ένταξη των παραπάνω στοιχείων στην τοπική οικονομία.

Λέξεις Κλειδιά: *Ιωάννινα, βιώσιμη ανάπτυξη πόλης ταυτότητα πόλης, πολιτιστική και πνευματική ταυτότητα*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Ελλάδα, παρότι ο τουρισμός αποκαλείται «η βαριά βιομηχανία» της χώρας, δεν αξιοποιεί παρά εντελώς επιφανειακά και αποσπασματικά την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας. Η εικόνα ενός προορισμού που θα συνδυάζει την απόλαυση του κάλλους του φυσικού περιβάλλοντος με τη γνωριμία με έναν τόπο που, όχι μόνο γέννησε έναν από τους σημαντικότερους πολιτισμούς, αλλά σε αυτόν αποτυπώθηκε μια πολυκύμαντη ιστορική πραγματικότητα, θα συγκροτούσε ένα μοναδικό τουριστικό προϊόν. Παρά το γεγονός ότι η παραπάνω συνθήκη είναι κοινά αποδεκτή πολύ λίγες - και κυρίως ασυνεχείς - προσπάθειες έχουν γίνει προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Εκείνο που αποτελεί σημαντική έλλειψη για τη δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου, είναι η αδυναμία να αποκρυσταλλωθεί και κυρίως να προβληθεί με συνεκτικό τρόπο η φυσιογνωμία του τόπου, κυρίως δε των αστικών τοπίων της χώρας. Στην περίπτωση που αυτό επιτευχθεί, τότε είναι αναμενόμενο να μεταβληθεί ριζικά η αξιοποίηση του τουριστικού προϊόντος της χώρας, γι' αυτό είναι απαραίτητο ο σχεδιασμός αυτός να εντάσσεται στις επιταγές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Σημαντικές έρευνες και εργασίες έχουν δείξει εμφαντικά το μέγεθος της σημασίας που έχει για έναν τόπο η σχηματοποίηση μιας έντονης φυσιογνωμίας και η διαρκής ενίσχυσή της. Ειδικότερα για τον αστικό χώρο, οι πρωτοποριακές έρευνες του τομέα Πολεοδομίας - Χωροταξίας του Ε.Μ.Π. υπό την καθοδήγηση του Ομότιμου Καθηγητή σήμερα, κ. Ιωσήφ Στεφάνου, μας έχουν προσφέρει ένα επαρκές και ολοκληρωμένο σύστημα κριτηρίων, για να καταλήξουμε στις συνιστώσες που κάθε φορά σχηματοποιούν τη φυσιογνωμία της νεοελληνικής πόλης.

Ο προσδιορισμός, η διαφύλαξη και η ενίσχυση της φυσιογνωμίας ενός αστικού συνόλου, μιας πόλης, αποτελούν μια διαδικασία με πολλαπλές επιδράσεις στη ζωή και στην ανάπτυξή της, τόσο στο διαχρονικό, όσο και στο συγχρονικό της επίπεδο. Ο αστικός χώρος είναι αναγκαίο να θεωρηθεί ως ένας ζωντανός οργανισμός που υφίσταται αλλαγές και μεταλλάξεις. Επομένως, η επισήμανση των στοιχείων που συνθέτουν την ιδιαίτερη εικόνα του λειτουργεί, όπως ακριβώς λειτουργεί και η αυτογνωσία σε μια ανθρώπινη προσωπικότητα. Στην περίπτωση αυτή ο άνθρωπος μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα που ζει νιώθει την ανάγκη να διακρίνεται και να ακολουθεί πορεία με διαφοροποιητικά από τους συνανθρώπους του χαρακτηριστικά, προκειμένου να θεμελιώσει μια ιδιαίτερη προσωπικότητα και να αποκτήσει ρόλο στο κοινωνικό σύνολο.

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η αναζήτηση των κυρίαρχων στοιχείων της φυσιογνωμίας της πόλης αποτελεί μια διαδικασία που αναλύθηκε στο προηγούμενο στάδιο. Ειδικότερα για την πόλη των Ιωαννίνων είναι φανερό ότι κατηγορίες αναζήτησης των στοιχείων της αποτελούν το φυσικό ανάγλυφο της πόλης, όπου δεσπάζει η λίμνη, τα αρχιτεκτονικά της χαρακτηριστικά, αλλά και, όπως είναι φυσικό, το κάστρο της. Εξίσου σημαντικός είναι ο Λόγος και ο Μύθος της πόλης, καθώς καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την εικόνα που αυτή εκπέμπει. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η ισχύς που απολαμβάνουν ο μύθος και ο λόγος μιας πόλης είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι και οι δύο απευθύνονται και στο λογικό και στο θυμικό του ανθρώπου. Οι παραστάσεις, επομένως, που δημιουργούνται διαρκούν για πολύ και υπάρχει η δυνατότητα ανατροφοδότησής τους. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που ο μύθος ή ο λόγος μιας πόλης αποδεικνύονται ισχυρότεροι ή διαρκέστεροι της σύγχρονης πραγματικότητας.

Είναι άξιο αναφοράς το γεγονός ότι σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί με σκοπό να καταγραφεί η εικόνα της πόλης, ως προς τα κυρίαρχα στοιχεία της φυσιογνωμίας της πόλης οι απαντήσεις των μόνιμων κατοίκων διαφέρουν σε αξιοσημείωτο βαθμό από εκείνες των επισκεπτών ως προς το κύριο πολιτιστικό μνημείο της πόλης και της ευρύτερης περιοχής. Συγκεκριμένα, οι επισκέπτες στη συντριπτική τους πλειοψηφία θεωρούν ότι το κάστρο των Ιωαννίνων με το τζαμί του καθορίζει αποφασιστικά τη φυσιογνωμία της πόλης κυρίως ως προς τον πολιτιστικό της χαρακτήρα. Αντίθετα, οι μόνιμοι κάτοικοι προκρίνουν στην αντίστοιχη θέση τον αρχαιολογικό χώρο του μαντείου της Δωδώνης. Πέρα, όμως, από το γεγονός ότι επισκέπτες και μόνιμοι κάτοικοι δεν συμπίπτουν στο προαναφερθέν ζήτημα του κυρίαρχου πολιτιστικού μνημείου της πόλης, δεν παύει η φυσιογνωμία της τελευταίας να καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τα ιστορικά αρχιτεκτονικά της σημεία.

Ο Λόγος και ο Μύθος της πόλης αντικατοπτρίζει την ιστορική της διαδρομή

Είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει ελληνική πόλη που να μην συνοδεύει τον λόγο και τον μύθο της με στοιχεία από την πολυσχιδή ιστορική πορεία της ευρύτερης περιοχής. Έτσι, και τα Ιωάννινα έχουν μια πολυκύμαντη ιστορική πορεία στον χρόνο. Η ίδρυση της πόλης των Ιωαννίνων οφείλεται στον Ιουστινιανό, τον 6ο αιώνα μ.Χ., μέσω της μετοίκησης των κατοίκων της Ευροίας. Ο ιστορικός Προκόπιος (6ος μ. Χ. αιώνας) ταυτίζει την πόλη με την Νέα Εύροια που περιΕτείχισε

ο Ιουστινιανός, ενώ στα πρακτικά της Πατριαρχικής Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως το 879 μ.Χ. (γνωστής και ως “Συνόδου του Φωτίου”) υπογράφει και ο "Ζαχαρίας Επίσκοπος Ιωαννίνων". Άλλη αναφορά για την παρουσία της πόλης έχουμε από αυτοκρατορικό σιγίλλιο του Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου (1020 μ.Χ.) και από την Αλεξιάδα της Άννας Κομνηνής (1082 μ.Χ.). Κατά την περίοδο αυτή και για πολύ ακόμα χρονικό διάστημα, η πόλη των Ιωαννίνων φέρεται να περιορίζεται, μόνο εντός του φρουρίου. Σύμφωνα με την παράδοση η πόλη - κάστρο πήρε το όνομά της από τον πρώτο οικιστή της, τον Ιωάννη, ή από την Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου που υπήρχε μέσα στο κάστρο πριν την καταστροφή του 1611.

Το 1082, τα Ιωάννινα καταλαμβάνονται από τους Νορμανδούς του Βοημούνδου, γιού του Ροβέρτου Γυισκάδου. Το 1185, πιθανολογείται καταστροφή των Ιωαννίνων από το Νορμανδικό πεζικό, υπό την αρχηγία του Γουλιέλμου Β', βασιλιά της Σικελίας.

Το 1204, τα Ιωάννινα καταλαμβάνονται από τον Μιχαήλ Άγγελο Κομνηνό, ο οποίος εγκαθιδρύει έτσι τη δυναστεία των δεσποτών της Ηπείρου, με πρωτεύουσα την Άρτα. Έτσι, τα Ιωάννινα θ' ακολουθήσουν τις ιστορικές εξελίξεις του Δεσποτάτου της Ηπείρου διαδραματίζοντας ρόλο προπυργίου του βυζαντινού φεουδαρχισμού στις αλληπάλληλες επιδρομές των Φράγκων, Βενετών, Αλβανών και Σέρβων.

Επί των ημερών του Μιχαήλ Α' του Αγγέλου τα Ιωάννινα φέρονται ν' αναπτύσσονται και να ευημερούν. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές, κατά την περίοδο αυτή, συγκεντρώνονται στα Ιωάννινα επίσημοι και λόγιοι πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, μετά την κατάληψη αυτής, από τους Φράγκους. Επίσης, κατά την περίοδο αυτή περί το 1206, σημειώνεται ανακαίνιση των τειχών του φρουρίου και ίδρυση στο μικρό νησί της λίμνης Παμβώτιδας, στη Μονή Σπανού, της Σχολής Φιλανθρωπινών και στην αρχαιότατη Μονή του Αγίου Νικολάου Στρατηγοπούλου, της ομώνυμης Σχολής. Οι δύο αυτές μονές θα αποτελέσουν αργότερα τον πυρήνα της μεγάλης καλλιτεχνικής ανάπτυξης που γνώρισε το Νησί, κυρίως κατά τον 16ο αιώνα.

Το 1318, με τη δολοφονία του Θωμά Α', τελευταίου της δυναστείας των δεσποτών της Ηπείρου, Αγγέλων Κομνηνών, τα Ιωάννινα συγκεντρώνουν την προσοχή και τις βλέψεις των Βυζαντινών, των Ανδεγαυών και των Σέρβων. Τελικά, τα Ιωάννινα υποτάσσονται στο Βυζάντιο, ύστερα από την επέμβαση του Ιωάννη Συργιάννη από το Βεράτιο, ο οποίος έπεισε τους Ιωαννίτες, να υποταχθούν στον Ανδρόνικο Β', ώστε να αποκτήσουν την ευμένειά του. Σ' αυτή τη συμφωνία υποταγής, οφείλονται τα δύο χρυσόβουλα (1319 και 1321) του Ανδρόνικου Β', τα οποία είναι πολύ αποκαλυπτικά για την ιστορία των Ιωαννίνων και για την εξέλιξη των φεουδαλικών σχέσεων.

Το 1339 η βυζαντινή κυριαρχία στα Ιωάννινα, διακόπτεται από την κατάληψή τους από τους Σέρβους. Το 1431, οι κάτοικοι των Ιωαννίνων επέλεξαν να γίνουν υποτελείς στους Τούρκους, υπό τον Σινά πασά και εγκαθιδρύεται στα Ιωάννινα η τουρκική κυριαρχία, η οποία διαρκεί 482 έτη, δηλαδή μέχρι το 1913. Οι Οθωμανοί δίνουν στους Γιαννιώτες μεγάλα προνόμια: να κατοικούν μέσα στο κάστρο και να ελέγχουν το κανόνι, να είναι απαλλαγμένοι από κάθε βίαιη μεταφορά και από το παιδομάζωμα, να διατηρούν τις εκκλησίες τους, να έχουν εκκλησιαστικό δικαστήριο και να συνεχίζουν να εισπράττουν τα εισοδήματα των γαιών τους, με μόνον όρο –να υπηρετούν την Υψηλή Πύλη. Επίσης σημαντικό, ήταν και το προνόμιο που επέτρεπε στους χριστιανούς γαιοκτήμονες να κρατήσουν άθικτες τις περιουσίες τους, με την δέσμευση να συμμετέχουν στις στρατιωτικές εκστρατείες του Σουλτάνου.

Ο 17ος αιώνας, όμως, θα αποτελέσει την απαρχή της ακμής των Ιωαννίνων, η οποία θα κορυφωθεί στο δεύτερο του 18ου, με την ανάπτυξη του εμπορίου. Η ανάπτυξη αυτή οδηγεί και σε σημαντική πληθυσμιακή αστική συγκέντρωση. Επίσης, τα Ιωάννινα παρουσιάζουν και λαμπρότατη πνευματική παράδοση αιώνων. Ήδη από το 1206 χρονολογείται η ίδρυση δύο σχολών στις Μονές Σπανού και Ντίλιου, όπου δίδαξαν και μαθήτευσαν επιφανείς λόγιοι και στοχαστές.

Με τις σχολές αυτές διατηρήθηκε στην Ήπειρο η ελληνική παιδεία και καλλιεργήθηκαν τα ελληνικά γράμματα και η λόγια παράδοση μέχρι της εποχής του αστικού μετασχηματισμού.

Από τα μέσα του 17ου αιώνα, οι φιλογενείς Ιωαννίτες, επηρεασμένοι από τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό, χρηματοδότησαν την ίδρυση νέων σχολών στα Ιωάννινα. Έτσι, ιδρύθηκαν, μέσα στην πόλη των Ιωαννίνων, οι σχολές του ηγούμενου Επιφανίου (1648), που αποκαλείται μικρή, η σχολή Γκούμα (1676), που αποκαλείται μεγάλη, η Μαρουτσαία (1746), η Καπλάνειος (1797) και αργότερα η Ζωσιμαία (1828).

Από τον 18ο αιώνα, τα Ιωάννινα αναδεικνύονται το σημαντικότερο πνευματικό κέντρο του νέου Ελληνισμού και της προεπαναστατικής πνευματικής Ελλάδας.

Από το 1431 και μέχρι την εποχή του Αλή (1788), πλην του επαναστατικού κινήματος του Διονυσίου (1611), του επικαλούμενου Σκυλόσοφου, κανένα πολεμικό ή άλλο αξιόλογο γεγονός δεν συντελείται στα Ιωάννινα. Την ίδια εποχή σημειώνεται μετοικεσία στην πόλη Αλβανών εποίκων, αλλά και ενός μεγάλου αριθμού Σεφαραδιτών Εβραίων από την Ισπανία, οι οποίοι για να ξεφύσουν τις διώξεις των καθολικών βασιλέων της χώρας αποδέχονται σχετική πρόταση του Σουλτάνου και εγκαθίστανται εντός της Οθωμανικής επικράτειας. Από το 1788 και για 50 χρόνια μετά, σημειώνονται, στην πόλη των Ιωαννίνων, γεγονότα εξαιρετικής σημασίας.

Το 1788, ο Αλή ανέρχεται στην εξουσία των Ιωαννίνων εγκαινιάζοντας το τυραννικό καθεστώς. Για την περίοδο αυτή, η προσωπική ιστορία του Αλή είναι και η ιστορία Ιωαννίνων αλλά και όλης της Ηπείρου. Τα Ιωάννινα παρά τη στυγνή τυραννία, αναπτύσσονται συνεχώς. Επί της εποχής του Αλή κορυφώνεται ο αστικός μετασχηματισμός της πόλης και τα Ιωάννινα παρουσιάζονται ως το καλύτερο αστικό κέντρο της προεπαναστατικής Ελλάδας. Ειδικότερα, ο Αλή, για δική του ασφάλεια και πλουτισμό, περιορίζει και διώκει τους μπάηδες τιμαριούχους και διευρύνει τις προϋποθέσεις αστικής ανάπτυξης των Ιωαννίνων. Επισκευάζει το φρούριο (1812-1815), ανοίγει δρόμους προς Άρτα Θεσσαλία και Παραμυθιά, υποτάσσει τη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, κτίζει ανάκτορα, ιδρύει στρατιωτική σχολή με Γάλλους καθηγητές, στην οποία έμελλε να φοιτήσουν οι επισημότεροι οπλαρχηγοί της ελληνικής Επανάστασης και ευνοεί την ανάπτυξη των εμπορευματικών σχέσεων. Κατά την εποχή αυτή, η τοπική αγορά των Ιωαννίνων, συγκαταλέγεται μεταξύ των σημαντικότερων του Ελλαδικού χώρου.

Οι παραπάνω εξελίξεις είχαν ουσιαστικές επιπτώσεις και στο ιδεολογικό υπόβαθρο των Ιωαννιτών. Αρκετοί από αυτούς προσχωρούν στις αρχές της Γαλλικής Επανάστασης. Η ιδεολογική αυτή μεταβολή δεν μπορεί παρά να συνδέεται και με τα κηρύγματα του Ρήγα και της Φιλικής Εταιρείας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, ένας από τους ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, καταγόταν από τα Ιωάννινα, ούτε ότι από το 1816 και μετά πολλοί έμποροι, πολιτικοί και διανοούμενοι Ιωαννίτες φέρονται να έχουν μνηθεί σ' αυτήν. Από το 1819 και μετά, τα Ιωάννινα, εκτός από πνευματικό κέντρο του νέου Ελληνισμού, καθίστανται συγχρόνως και το σπουδαιότερο πολιτικό κέντρο εθνικής κίνησης και διαφώτισης.

Το 1822 τα Ιωάννινα καταλαμβάνονται από τον Χουρσίτ πασά μετά από σκληρή πολιορκία που σχεδόν κατέστρεψε τα 4/5 της πόλης. Ο Αλή πασάς σκοτώνεται στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος στο νησάκι της λίμνης Παμβώτιδος.

Με τη λήξη του Απελευθερωτικού Αγώνα του 1821 – 1829, τα Ιωάννινα δεν συμπεριλήφθηκαν στην επικράτεια του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους.

Τα Ιωάννινα απελευθερώθηκαν την 21η Φεβρουαρίου του 1913 προς το τέλος του Α' Βαλκανικού πολέμου. Στους μήνες που θα ακολουθήσουν θα αποχωρήσει σταδιακά η πλειοψηφία των Τουρκογιαννιωτών (μουσουλμάνοι που μιλούν ελληνικά). Τέλος, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα Ιωάννινα καταλήφθηκαν προσωρινά από ιταλικά στρατεύματα, από τον Μάιο μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1917.

Στη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής και συγκεκριμένα στις 25 Μαρτίου 1944 οι κατακτητές συγκεντρώνουν τα περισσότερα μέλη της εβραϊκής κοινότητας της πόλης (1850 περίπου άτομα) και τα στέλνουν στο στρατόπεδο εξόντωσης των ναζί στο Άουσβιτς.

Μετά την Απελευθέρωση, η πόλη δοκιμάστηκε στη διάρκεια του Εμφυλίου ως σημείο καταφυγής των χωρικών που υπέφεραν από τις συγκρούσεις, καθώς και από το γεγονός της γειτνιάσής της με τα πεδία των συγκρούσεων στους ορεινούς όγκους στον Γράμμο και στο Βίτσι.

Έκτοτε, ακολούθησε την τύχη της υπόλοιπης Ελλάδας, πάντα ως πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού και της περιφέρειας της Ηπείρου.

Το Κάστρο ως κυρίαρχο στοιχείο της φυσιογνωμίας της πόλης

Το Κάστρο των Ιωαννίνων είναι κτισμένο στο νοτιοανατολικό άκρο της πόλης και στη μικρή βραχώδη χερσόνησο που εισχωρεί στην Παμβώτιδα λίμνη. Τη σημερινή του μορφή την οφείλει στην ύστερη οθωμανική περίοδο έχοντας όμως ενσωματώσει τμήματα προγενέστερων οχυρώσεων. Τα δύο φυσικά υψώματα που υπάρχουν στο εσωτερικό του κάστρου από τη βυζαντινή ήδη εποχή είχαν διαμορφωθεί ως ακροπόλεις. Η βορειοανατολική είναι γνωστή ως ακρόπολη του **Ασλάν πασά** και η νοτιοανατολική ακρόπολη που αποκαλείται **Ιτς Καλέ**.

Στην περιοχή του Ιτς Καλέ τοποθετείται η μεσοβυζαντινή οχύρωση της πόλης με πιο εμβληματικό στοιχείο τον κυκλικό **πύργο** του **Βοημούδου**. Στη συγκεκριμένη ακρόπολη έχουν αποκαλυφθεί τα ερείπια του σεραγιού του Αλή πασά, καθώς και τα λοιπά στρατιωτικής φύσης οικοδομήματα που συμπλήρωναν το συγκρότημα. Η νοτιοανατολική ακρόπολη λειτουργεί σήμερα ως αρχαιολογικός χώρος, όπου ο επισκέπτης μπορεί να επισκεφθεί το Βυζαντινό μουσείο, το κτίριο του «Θησαυροφυλακείου», όπου φιλοξενείται μόνιμα έκθεση της τοπικής τέχνης της αργυροχοΐας, το Φετιχέ τζαμί, όπου επίσης υπάρχει έκθεση της καθημερινής ζωής των Ιωαννίνων την εποχή του Αλή πασά. Ακόμα, ο επισκέπτης μπορεί να δει τον τάφο του Αλή πασά, το κτήριο των «Μαγειρειών», όπου σήμερα φιλοξενείται αναγνωστήριο, ενώ υπάρχουν και άλλα κτήρια που με πιο έντονη συντήρηση μπορούν να χρησιμοποιηθούν για ποικίλους σκοπούς.

Η βορειοανατολική ακρόπολη διαθέτει και αυτή σημαντικά βυζαντινά στοιχεία, όπως η πύλη στη νότια πλευρά που προστατεύεται από κυκλικό πύργο. Τα αντίστοιχα οθωμανικά μνημεία που διασώζονται είναι το τζαμί του **Ασλάν πασά** με τον ομώνυμο τάφο (τουρμπές), ο μεντρεσές (ιεροδιδασκαλείο) και τα μαγειρεία. Επίσης, με την ακρόπολη γειτνιάζουν το χαμάμ, η τουρκική βιβλιοθήκη και το Σουφαρί σαράι.

Εντός του Κάστρου ο επισκέπτης μπορεί ακόμα να θαυμάσει την Εβραϊκή Συναγωγή, η οποία αποτελεί ένα από τα παλαιότερα και μεγαλύτερα αντίστοιχα κτήρια στην Ελλάδα.

Τα κυριότερα αρχιτεκτονικά μνημεία της πόλης

Εκτός από το Κάστρο του Ιτς Καλέ που εντάσσει την πόλη στον χορό των “καστροπολιτειών” της χώρας μας, η τελευταία έχει σημαντικά αρχιτεκτονικά και άλλα μνημεία που λειτουργούν ως τοπόσημα, κατά τον Ιωσήφ Στεφάνου στο έργο του “*Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*”. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι χριστιανοί κάτοικοι εκδιώκονται από το Κάστρο μετά την αποτυχημένη επανάσταση του Διονυσίου το 1611 και τότε ιδρύονται αρκετές συνοικίες εκτός του τελευταίου. Παράλληλα, καταλυτική ήταν και η πολιορκία της πόλης το 1822 από τα σουλτανικά στρατεύματα, καθώς ένα πολύ μεγάλο μέρος της πόλης καταστράφηκε. Όμως, στη διάρκεια του 19ου αιώνα χάρη σε σημαντικές δωρεές Ηπαιρωτών της διασποράς ανακαινίζονται και κτίζονται πολλοί ναοί. Έτσι, μπορούμε να επισημάνουμε :

- Τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Αθανασίου που κτίστηκε το 1832 και ακολουθεί τον αρχιτεκτονικό ρυθμό της θολωτής τρίκλιτης βασιλικής. Βρίσκεται βόρεια του λόφου

Λιθαρίτσα κοντά στην παραλίμνια συνοικία Σιαράβα. Το τέμπλο του ναού αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ηπειρώτικης ξυλογλυπτικής του 19ου αιώνα.

- Ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου - Αρχιμανδρείο. Ως καθολικό της μονής Αρχιμανδρείου καταγράφεται για πρώτη φορά στις πηγές το 1383. Στη σημερινή του μορφή ο ναός ολοκληρώθηκε το 1864 και πρόκειται για μια μεγάλων διαστάσεων τρίκλιτη θολωτή βασιλική με τρεις αψίδες ανατολικά και νάρθηκα στα δυτικά. Κατά τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας στο σημείο εκείνο βρισκόταν το σημαντικότερο νεκροταφείο της πόλης και η συνοικία του Αρχιμανδρείου. Ο ναός παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω της αρχιτεκτονικής του, των εικόνων και του μαρμάρινου τέμπλου του. Σε μικρή απόσταση νοτιοανατολικού του ναού υψώνεται μνημειακό πυργοειδές καμπαναριό που κτίστηκε το 1936 σε σχέδια του αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου.
- Ο ναός της Παναγίας Περιβλέπτου, κτισμένος σε χαμηλό λόφο στη νότια είσοδο της πόλης. Και αυτός ακολουθεί τον τύπο της τρίκλιτης θολωτού βασιλικής και οι επιγραφές του δίνουν πολύτιμα ιστορικά στοιχεία.
- Ο ναός της Αγίας Μαρίνας, ο οποίος βρίσκεται σε μια από τις παλαιότερες συνοικίες της πόλης, την Καλούτσιανη. Χαρακτηριστικό του είναι ότι ενσωματώνει αρχιτεκτονικά στοιχεία της τοπικής κοσμικής αρχιτεκτονικής του μέσου του 19ου αιώνα. Επίσης, στις τοιχογραφίες του εντοπίζουμε αρκετά δυτικά πρότυπα, ενώ το τέμπλο του είναι ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο.
- Ο ναός της Αγίας Αικατερίνης, ο οποίος αποτελεί μετόχι της μονής Αγίας Αικατερίνης του Σινά. Βρίσκεται στην παλαιά συνοικία της Καραβατιάς, ανατολικότερα του Αρχιμανδρείου.
- Ο ναός του Αγίου Νικολάου Αγοράς βρίσκεται κοντά στη σημερινή οδό Ανεξαρτησίας και κτίστηκε μεταξύ των ετών 1837 – 1842. Σημαντικές είναι οι φορητές εικόνες του ναού, εκ των οποίων οι δεσποτικές είναι ρωσικής προέλευσης καθώς και άλλες που αποτελούν δωρεές των ευεργετών αδελφών Ζωσιμάδων και Γ. Χατζηκώνστα.
- Το τζαμί της Καλούτσιανης που βρίσκεται στην πλατεία της ομώνυμης συνοικίας. Με ολοκληρωμένες της εργασίες αποκατάστασής του αποτελεί ένα εξαιρετικό δείγμα ισλαμικής αρχιτεκτονικής του 18ου αιώνα.
- Το τζαμί του Βελή πασά ή Τσιεκούρ τζαμί βρίσκεται στη νότια πλευρά του λόφου των Λιθαριτίων στο μέσο μεγάλης ακάλυπτης έκτασης που διαμορφώνεται στις νοτιοανατολικές παρυφές του. Νότια και ανατολικά αυτού του σημείου αναπτύσσονται οι συνοικίες Τσιεκούρ και Πλιθοκοπιό. Μαζί με τον μεντρεσέ (ιεροδιδασκαλείο) που είναι κτισμένος στα βόρειά του, αποτέλεσαν αναπόσπαστα μέρη του σεραγιού που παραπλεύρως είχε κτίσει ο Αλή πασάς για λογαριασμό του γιου του Βελή. Το τζαμί σήμερα έχει παραχωρηθεί στον δήμο Ιωαννινών, ενώ στον μεντρεσέ στεγάζεται το Μουσείο Εθνικής Αντίστασης.
- Ο Προμαχώνας Λιθαρίτσια, ο οποίος είναι κτισμένος στον ομώνυμο χαμηλό λόφο σε μικρή απόσταση νοτιοδυτικά του κάστρου. Χτίστηκε από τον Αλή πασά περί το 1800 και αποτελεί εντυπωσιακό δείγμα της ύστερης οθωμανικής οχυρωματικής αρχιτεκτονικής.
- Το μνημειακό Ρολόι της πόλης υψώνεται στην κεντρική πλατεία κοντά στο κτίριο της Η' Μεραρχίας και αποτελεί έργο του Γιαννιώτη αρχιτέκτονα Π. Μελίρρυτου, ο οποίος χρησιμοποίησε στην κατασκευή του τεχνίτες από τα φημισμένα μαστοροχώρια της Κόνιτσας και της Κωστανιανής. Το κομψό αυτό αρχιτεκτόνημα συνδυάζει στοιχεία της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής με χαρακτηριστικά του ανατολικού ρυθμού.

Στην πόλη τόσο εντός όσο και εκτός του Κάστρου - έχουν διασωθεί χαρακτηριστικοί τύποι γιαννιώτικων σπιτιών. Ειδικότερα τα αρχοντόσπιτα, όπως η κατοικία του Δεσπότη (οικία Χουσεΐν μπέη), τα αρχοντικά Πυρσινέλλα, Μίσιου, Βαρζέλη, Τζαβέλα, το κτίριο της Δημοτικής

Πινακοθήκης και το Παλιό Δημαρχείο αποτελούν εξαιρετικά ενδιαφέροντα δείγματα τοπικής αρχιτεκτονικής. Επίσης, κτίρια από επώνυμους αρχιτέκτονες της περιοχής παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως το κτίριο του Ταχυδρομείου (έτος κατασκευής 1905), το Καπλάνειο Μέγαρο, η παλιά Ζωσιμαία Σχολή ή η Παπαζόγλειος Υφαντική Σχολή.

Το Νησί και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του

Το νησάκι που βρίσκεται στη λίμνη Παμβώτιδα, κοντά στην ανατολική της όχθη και απέναντι από το Κάστρο των Ιωαννίνων έχει έκταση μόλις 0,2 τετρ. χλμ. Φιλοξενεί ένα μικρό οικισμό στο βορειότερο του σημείο και επτά μονές, αφού από τη βυζαντινή εποχή αποτέλεσε ένα σημαντικό **μοναστικό κέντρο**. Ο ιστός του οικισμού αποτελείται από χαμηλά λιθόκτιστα κτήρια με στέγες από σχιστόπλακα και λιθόστρωτα στενά δρομάκια. Στο δυτικό του τμήμα εντοπίζονται ορισμένες πιο μνημειακές οικίες με νεοκλασικά χαρακτηριστικά που διαθέτουν και ιδιόκτητα λιμανάκια. Στο κέντρο του οικισμού δεσπόζει ο **ενοριακός ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου**, μια τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με εξάπλευρη ασίδα στην ανατολική πλευρά και με νάρθηκα στα δυτικά.

Οι επτά μονές: του Αγίου Νικολάου του Φιλανθρωπηνού ή του Σπανού, του Αγίου Νικολάου Στρατηγοπούλου ή Ντίλιου, της Παναγίας Ελεούσας, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, του Αγίου Παντελεήμονος και του Προφήτη Ηλία έχουν η καθεμία εξαιρετικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, σπάνιες τοιχογραφίες και φορητές εικόνες και ιστορικούςμύθους που εξάπτουν τη φαντασία και το ενδιαφέρον του επισκέπτη.

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΓΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Με αυτή την ιδιαίτερη φυσιογνωμία θα ανέμενε κάποιος ότι τα Ιωάννινα θα είχαν δημιουργήσει μια ανθηρή τουριστική βιομηχανία. Εάν μάλιστα η πόλη συνδεθεί με δημοφιλείς κοντινούς προορισμούς που διαθέτουν ποικιλία τουριστικά χαρακτηριστικά, όπως τα Ζαγοροχώρια και η Κέρκυρα, και σημαντικά αξιοθέατα, όπως ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης και το σπήλαιο του Περάματος, μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η ευρύτερη περιοχή διαθέτει το πολιτιστικό και φυσικό υπόβαθρο για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη που θα βασίζεται κατά κύριο λόγο στον περιηγητικό τουρισμό.

Πόσο κοντά είμαστε σε αυτή την πραγματικότητα; Δυστυχώς τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας (ΕΣΥΕ) μας δείχνουν ότι το προφανές επιστέγασμα του πολιτισμικού φορτίου της πόλης δεν ισχύει. Συγκεκριμένα, οι διανυκτερεύσεις επισκεπτών στην ευρύτερη περιφέρεια της Ηπείρου καίτοι σε αυτήν περιλαμβάνονται οι παραθεριστικές περιοχές των Ζαγοροχωριών και των ακτών της Θεσπρωτίας αντιστοιχούν στο 1,3% των διανυκτερεύσεων που σημειώθηκαν στη χώρα το 2013 (Πίνακες 1 & 2), ενώ την επόμενη χρονιά η αύξηση ήταν πολύ μικρή (Πίνακας 3).

Από την άλλη πλευρά η περιφέρεια της Ηπείρου, πέρα του γεγονότος ότι ανήκει στις πιο φτωχές περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμφανίζει και σημαντικά ποσοστά ανεργίας. Όπως φαίνεται στον σχετικό Πίνακα (4) η ανεργία το 2014 έφτασε το 25% αναδεικνυοντάς την και ως το σημαντικότερο πρόβλημα καθημερινότητας για τους κατοίκους. Από την άλλη πλευρά τα Ιωάννινα ανήκουν στους δέκα δήμους της Ελλάδας με τον μεγαλύτερο μέσο όρο ηλικίας των κατοίκων, τα 53,6 έτη, γεγονός που δείχνει την αδυναμία της οικονομικής ζωής της πόλης να «κρατήσει» τη νέα γενιά της πόλης προσφέροντάς της εργασίες με προοπτική και δυναμική ανάπτυξης.

Η επισκεψιμότητα σε τουρίστες της πόλης θα μπορούσε να αυξηθεί σε σημαντικό βαθμό, εφόσον η τελευταία συγκροτούσε μια ενιαία και συνεκτική εικόνα και την εξέπεμπε με σύγχρονους τρόπους προς την παγκόσμια περιηγητική αγορά. Όπως προαναφέρθηκε, σύμμαχος σε αυτή την προσπάθεια θα ήταν και το γεγονός της κοντινής απόστασης σημαντικών περιηγητικών προορισμών, της Κέρκυρας, των Ζαγοροχωριών και των ακτών της Θεσπρωτίας.

Πυρήνας της εικόνας των Ιωαννίνων θα πρέπει να αποτελέσει το Κάστρο τους συνεπικουρούμενο από το Νησάκι της Παμβώτιδας και τα μνημεία της πόλης. Η εικόνα της επιβίωσης σημαντικών στοιχείων μιας μεσαιωνικής και μεταμεσαιωνικής καστροπολιτείας των Βαλκανίων οφείλει να υποστηριχθεί συνεκτικά από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού και τις τοπικές αρχές - Δήμος και Περιφέρεια - αλλά και από ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

Μια ενδεικτική πρόταση που θα συνέβαλλε στη συνοχή της φυσιογνωμίας της πόλης θα ήταν η διασύνδεση του Κάστρου με το Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων Βρέλλη που βρίσκεται 12 χλμ νότια της πόλης. Επίσης, θα μπορούσαν να διοργανωθούν αναβιωτικές εκδηλώσεις σημαντικών γεγονότων σε συνεργασία με αντίστοιχους ιστορικούς συλλόγους και τη συνδρομή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, έτσι ώστε να υπάρξει προσέλκυση ακόμα μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι σύγχρονες τεχνολογίες απουσιάζουν σχεδόν από όλες τις μνημειακές παρουσιάσεις στην πόλη, γεγονός που στη σημερινή ψηφιακή εποχή συνιστά βαρύτατη παράλειψη και στην ουσία εξοβελισμό από τη σύγχρονη τουριστική πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, δεν υπάρχει καμία συντονισμένη και οργανωμένη προβολή της εικόνας της πόλης βασισμένη στις σύγχρονες αρχές του μάρκετινγκ τόπων. Η περιήγησή της γίνεται αποσπασματικά και αποκλειστικά με την πρωτοβουλία των επισκεπτών, ανάλογα με τις πληροφορίες που οι ίδιοι έχουν κατορθώσει να συγκεντρώσουν ή βασιζόμενοι σε εμπειρίες και ακούσματα γνωστών τους προσώπων.

Η βιώσιμη ανάπτυξη στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε να ενισχυθεί τόσο από τη διαδικασία προβολής της πόλης, όσο και από τα αποτελέσματα αυτής. Έτσι, με την αξιοποίηση τόσο ευρωπαϊκών, όσο και εγχώριων πόρων από την ιδιωτική οικονομία θα μπορούσε να οργανωθεί σε επίπεδο προβολής και δημιουργίας υποδομών το περιηγητικό προϊόν. Αυτή η διαδικασία θα δημιουργούσε θέσεις εργασίας που θα ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς μεταξύ των νέων επιστημόνων κι γενικότερα εργαζομένων. Επίσης, η διαχείριση του περιηγητικού προϊόντος θα δημιουργούσε σημαντικές ευκαιρίες για επιχειρήσεις, εργαζόμενους και αυτοαπασχολούμενους σε πολλούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.

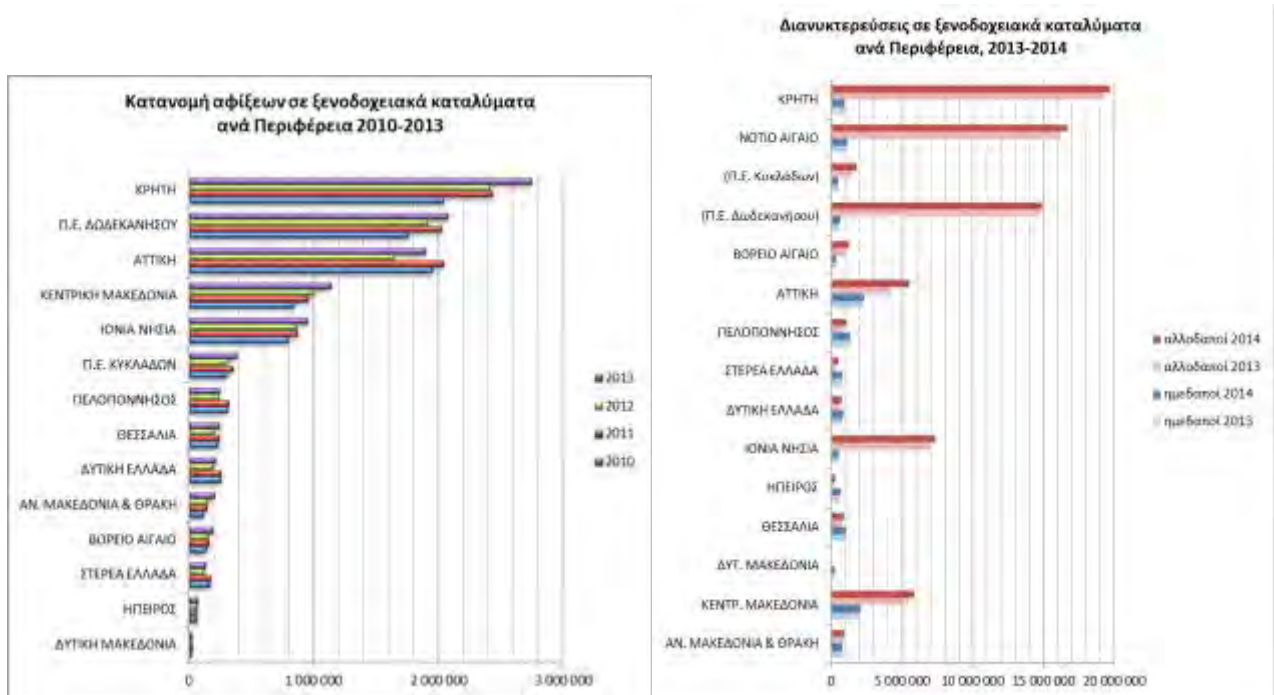
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης των Ιωαννίνων θα μπορούσε να ενισχυθεί σε σημαντικό βαθμό από μια διαδικασία που θα περιλαμβάνει μια σειρά από δράσεις, όπως :

- Τη συγκρότηση μιας ενιαίας και συνεκτικής φυσιογνωμίας της πόλης
- Την προώθηση της εικόνας της πόλης με σύγχρονα μέσα απόλυτα συμβατά με την ψηφιακή εποχή
- Τη δημιουργία υποδομών κατάλληλων να υποστηρίζουν τη φυσιογνωμία του τόπου
- Τη δημιουργία των κατάλληλων φορέων διαχείρισης του περιηγητικού προϊόντος που θα ανακύψει από τις παραπάνω δράσεις.

Είναι σίγουρο ότι η τοπική οικονομία και η κοινωνία έχουν να ωφεληθούν σε μεγάλο βαθμό από ενέργειες τέτοιου είδους.

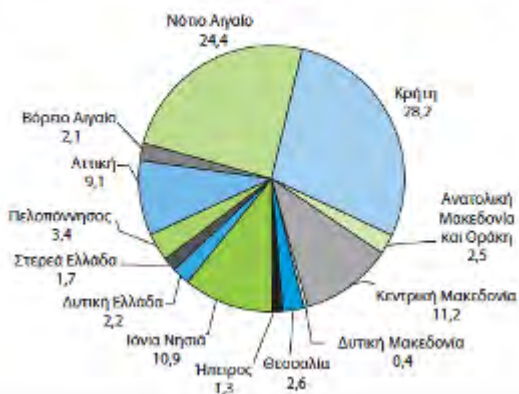
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**6. Διανυκτερεύσεις Ελλήνων και αλλοδαπών στα καταλύματα
ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ, 2013**

Χώρα	Περιφέρειες	2012	2013			Μεταβολή% από αλλοδαπούς διανυκτερεύσεων 2013/2012
			Σύνολο	Αναλογία %	Πληρότητα κλι- νων %	
Σύνολο		64.407	71.491	100,0	45,2	11,0
Ανατολική Μακεδο- νια και Θράκη		1.556	1.822	2,5	27,5	17,1
Κεντρική Μακεδο- νια		7.707	8.001	11,2	43,4	3,8
Δυτική Μακεδονία		284	317	0,4	18,7	11,5
Θεσσαλία		1.768	1.886	2,6	26,6	6,7
Ηπείρος		840	899	1,3	26,4	7,0
Ιόνια Νησιά		7.174	7.818	10,9	57,6	9,0
Δυτική Ελλάδα		1.478	1.552	2,2	29,1	5,0
Στερεά Ελλάδα		1.196	1.239	1,7	21,1	3,6
Πελοπόννησος		2.165	2.444	3,4	25,3	12,9
Αττική		5.788	6.480	9,1	37,4	12,0
Βόρειο Αιγαίο		1.271	1.493	2,1	32,9	17,4
Νότιο Αιγαίο		15.473	17.410	24,4	53,8	12,5
Κρήτη		17.707	20.132	28,2	60,7	13,7

**Ποσοστιαία (%) κατανομή διανυκτερεύσεων Ελλήνων και
αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και
κάμπινγκ, 2013**

**9. Εργατικό δυναμικό και ποσοστό ανεργίας
κατά περιφέρεια, 2010 - 2014**

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο Χώρας	5.029,1	4.996,2	4.890,1	4.843,3	4.810,6
Εργατικό δυναμικό	4.889,8	4.854,3	4.695,0	4.513,2	4.536,2
Απασχολούμενοι	636,4	681,8	1.195,1	1.336,3	1.274,4
Ανεργία	12,7	17,9	24,4	27,5	26,8
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	261,9	258,4	256,7	255,9	257,1
Εργατικό δυναμικό	223,6	206,1	198,1	187,4	195,0
Απασχολούμενοι	38,3	52,1	58,6	68,5	62,2
Ανεργία	14,5	20,1	22,8	26,8	24,2
Κεντρική Μακεδονία	825,0	810,2	799,8	792,6	790,3
Εργατικό δυναμικό	714,8	680,2	590,4	553,6	563,4
Απασχολούμενοι	113,1	160,0	209,4	239,0	227,1
Ανεργία	13,7	19,7	26,2	30,2	28,7
Δυτική Μακεδονία	118,4	117,7	114,3	112,6	113,9
Εργατικό δυναμικό	102,2	90,6	80,4	77,1	82,5
Απασχολούμενοι	18,2	27,2	33,9	35,6	31,4
Ανεργία	15,4	23,1	29,7	31,5	27,6
Θεσσαλία	152,5	144,9	145,2	143,1	142,0
Εργατικό δυναμικό	133,3	121,1	112,5	103,9	103,9
Απασχολούμενοι	19,2	25,8	32,7	39,1	38,0
Ανεργία	12,6	16,3	22,5	27,4	26,8
Ηπείρος	333,6	321,6	319,8	315,3	312,9
Εργατικό δυναμικό	293,3	267,4	247,5	235,3	233,5
Απασχολούμενοι	40,4	54,1	72,5	80,0	79,4
Ανεργία	12,1	16,8	22,0	23,4	23,4
Ιόνια Νησιά	96,2	94,7	94,5	91,8	90,5
Εργατικό δυναμικό	82,2	81,3	80,6	75,2	71,1
Απασχολούμενοι	14,0	13,3	13,9	16,6	15,4
Ανεργία	14,6	14,1	14,7	18,1	21,4

**9. Εργατικό δυναμικό και ποσοστό ανεργίας
κατά περιφέρεια, 2010 - 2014 (συνέχεια)**

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014
Δυτική Ελλάδα	297,8	289,8	284,5	282,9	281,9
Εργατικό δυναμικό	262,3	238,9	211,7	202,7	200,9
Απασχολούμενοι	35,5	50,9	72,8	80,2	81,1
Ανεργία	11,9	17,6	25,6	28,4	28,7
Στερεά Ελλάδα	243,6	244,4	237,6	238,4	236,5
Εργατικό δυναμικό	213,1	198,0	171,4	171,3	173,1
Απασχολούμενοι	30,4	46,4	66,3	67,1	63,5
Ανεργία	12,3	19,0	27,9	28,2	26,8
Αττική	1.912,9	1.878,6	1.865,0	1.839,5	1.824,9
Εργατικό δυναμικό	1.672,4	1.540,4	1.384,2	1.312,0	1.323,9
Απασχολούμενοι	240,5	338,2	481,8	527,5	499,0
Ανεργία	12,6	18,0	25,8	28,7	27,3
Πελοπόννησος	253,2	248,2	244,1	245,0	246,2
Εργατικό δυναμικό	228,8	214,1	197,2	191,3	188,7
Απασχολούμενοι	24,4	34,1	46,9	53,8	57,5
Ανεργία	9,6	13,8	19,2	21,9	23,4
Βόρειο Αιγαίο	79,1	78,8	84,7	84,2	80,2
Εργατικό δυναμικό	71,6	67,0	66,2	65,6	62,3
Απασχολούμενοι	7,3	11,8	18,5	18,5	17,9
Ανεργία	9,4	13,0	21,8	22,0	22,3
Νότιο Αιγαίο	153,9	154,2	154,8	156,0	154,9
Εργατικό δυναμικό	131,4	130,7	131,0	122,8	123,8
Απασχολούμενοι	22,4	23,4	23,8	35,2	31,1
Ανεργία	14,6	13,2	13,4	21,3	20,1
Κρήτη	296,1	294,8	288,0	286,0	279,2
Εργατικό δυναμικό	260,7	248,3	223,9	214,8	212,2
Απασχολούμενοι	35,4	46,5	64,1	71,2	66,9
Ανεργία	12,0	15,8	22,3	26,9	28,0

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Συλλογικό έργο (1978), *ΙΣΤΟΡΙΑ του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ*. Τόμοι Ι' & ΙΑ'. Αθήνα: ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.
- Στεφάνου Ιουλία και Ιωσήφ, (1985), *Το Αστικό Τοπίο*, Αθήνα : εκδ. Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ
- Παπασταύρου Ι. Αναστάσιος, (1998), «*Ιωαννίνων Εγκώμιόν*», *Το Παρελθόν Που Δεν Χάθηκε*, Ιωάννινα.
- Στεφάνου Ιουλία και Ιωσήφ, (1999), *Η περιγραφή της Εικόνας της Πόλης*, Αθήνα : Παν/κές Εκδόσεις ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ
- Στεφάνου Ιωσήφ, (2000), *Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*, Αθήνα : εκδ. ΠΑΝ/ΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΚΑΙ ΥΠΕΧΩΔΕ
- Συλλογικό έργο, (2009), *Μνημεία των Ιωαννίνων*, Ιωάννινα : ΥΠΠΟ – 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, (Σεπτέμβριος 2004), *Η Ελλάδα σε Αριθμούς – Greece in Numbers*, Αθήνα : Ελληνική Στατιστική Αρχή
- Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, *Η ιστορία της πόλης των Ιωαννίνων* [τελευταία επίσκεψη στον ιστότοπο 01/11/2017] www.ioannina.uoi.gr/history

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΙΚΤΥΟΥ "ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ" ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Σόνια Μαυρομμάτη

Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π.
sonia@desarch.gr

Γεώργιος Μαλινδρέτος

Επίκουρος Καθηγητής Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
gmal@hua.gr

Περίληψη

Η ενεργοποίηση του «Δικτύου Μεταφοράς Πολιτισμού» αναπτύχθηκε μέσω της διερεύνησης ανάδειξης της φυσιογνωμίας της πόλης της Τρίπολης και της ευρύτερης Αρκαδικής περιφέρειας από τη διεπιστημονική ομάδα συμβούλων Desarch²⁹ στα πλαίσια υποστήριξης του φακέλου υποψηφιότητας ΠΠΕ που ανατέθηκε από το Δήμο Τρίπολης το 2015.

Η πόλη της Τρίπολης και η ευρύτερη περιοχή του νομού Αρκαδίας, διαθέτοντας πληθώρα φυσικών, αρχαιολογικών, ιστορικών και πολιτιστικών πόρων και απίστευτη εναλλαγή τοπίων, παρουσιάζει γεωγραφική, οικονομική, και κοινωνική συνέχεια, συνοχή και ενότητα, που την καθιστά τόσο κατάλληλο για την εφαρμογή μιας ενιαίας στρατηγικής ανάπτυξης. Με φίλτρο την **άμεση, σε πραγματικό χρόνο και οικονομική** προσέγγιση - και με αφετηρία τις θεωρητικές προσεγγίσεις των Αστικών Οικοσυστημάτων Καινοτομίας³⁰ - συγκροτείται το σχέδιο διαχείρισης και ανάπτυξης πολιτιστικών υποδομών μέσω **τριών κυρίαρχων στρατηγικών** με τη σύγχρονη εφαρμογή καινοτόμων ευφυών συστημάτων για την ανάπτυξη μίας έξυπνης πόλης του μέλλοντος **ως διαδικασία παραγωγής πολιτισμού:**

- I. Δημιουργία και ανάπτυξη δικτύων βιώσιμης κινητικότητας και **πράσινων διαδρόμων**.
- II. Δημιουργία και ανάπτυξη **πολιτιστικών δικτύων** και νέων **πόλων/κόμβων πολιτισμού**.
- III. Ανάπτυξη **καινοτόμων συστημάτων παραγωγικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων**.

Οι κύριοι στόχοι διατυπώνονται στην ανάπτυξη δικτύων και στην προβολή σημαντικών πόλων/ κόμβων δημιουργώντας άξονες πολιτισμού και επιχειρηματικότητας, και πορείες φυσικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, που θα ανασυνθέσουν τις περιοχές διοικητικού κέντρου, κατοικίας και εργασίας και θα επαναπροσδιορίσουν τη **διάδραση πόλης – περιφέρειας** αλλά και **πόλης – Αρκαδικού τοπίου** παράλληλα με:

- την ενίσχυση δράσεων σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας,
- προβολή επιλεγμένων πολιτιστικών πόρων με χρήση νέων τεχνολογιών,
- ανάπτυξη νέων και τόνωση υπαρχόντων δικτύων παραγωγής τοπικών προϊόντων σε συσχέτιση με πολιτιστικά δίκτυα

με τελικό σκοπό τη δημιουργία ενός δικτύου ενδιαφερομένων και τοπικών κοινωνιών και τη συσχέτιση του σύγχρονου αστικού κέντρου με **οικισμούς-δορυφόρους πολιτισμού**.

Ως σημαντικός άξονας ανάδειξης και ενίσχυσης των πολιτιστικών υποδομών οργανώνεται η ενεργοποίηση του σιδηροδρομικού δικτύου όχι μόνο ως δίκτυο μεταφοράς και συγκοινωνίας αλλά ως **«δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού»** με επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος στο Σταθμό

²⁹ TRIPOLIS 2021 IN ARCADIA 2014 – 2015 Διεπιστημονική έρευνα ανάδειξης της φυσιογνωμίας της Τρίπολης με όρους Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πρωτεύουσας. Σ. Μαυρομμάτη, Γ. Γκουμπούλου, Χ. Μαυρομμάτη, Α. Μωραίτου

³⁰ ΑΟΚ (UIE) 2012 – 2015 Ερευνητικό έργο: Αστικά Οικοσυστήματα Καινοτομίας μοντέλο ανάπτυξης έξυπνης και εξυπνότερης πόλης. Δ. Παπαλεξόπουλος, Σ. Μαυρομμάτη, Α. Χανή, Ε. Αντωνοπούλου, Β. Παπαλεξόπουλος, Γ. Αδαμόπουλος

Τρίπολης αλλά και των μικρότερων σταθμών του δικτύου στην περιοχή της Αρκαδίας που έχουν διατηρητέα κτίρια χαρακτηρισμένα ως «μνημεία τέχνης» και ως δραστική συμβολή στην τόνωση του πολιτιστικού δικτύου της πόλης, της ευρύτερης γειτνιάζουσας περιοχής της και κατ' επέκταση όλου του νομού και περιφέρειας.

Το «**δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού**» τελικά ορίζεται ως δυναμικό μοντέλο που στόχο έχει τη δημιουργία κι ανάπτυξη ενός δικτύου μεταφερόμενων «πολιτιστικών» χώρων σε προσωρινά ανενεργούς κόμβους κατά μήκος του σιδηροδρομικού δικτύου μεταφοράς και συγκοινωνίας της ευρύτερης περιφέρειας της Πελοποννήσου.

Λέξεις κλειδιά: Έξυπνη πόλη, παραγωγή, δημιουργική πόλη, δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού, έξυπνη κινητικότητα, Τρίπολη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προβολή του Αρκαδικού ιδεώδους στο σύγχρονο αστικό τοπίο.

*“The visitor to Arcadia today, stranger he or she may be to the land, will no doubt expect to hear the sounds of Pan’s song, but the goat-god is not likely to show himself playing his pipe. Yet, his presence still lingers behind every hook, nook and fur tree. Yet the world today is not quite the way pan’s world. It does not have the ancient harmony, nor does it recognize the melodies of the ancient Syrinx, the nymph for whom pan fashioned the first musical instrument with the right sizes of kalamia and then handed it down to the Arcadian shepherds.”*³¹ (John P. Anton)

Το σημερινό αστικό τοπίο της Τρίπολης διαφέρει κι αντιτίθεται στις σχηματοποιήσεις του αρκαδικού τοπίου που έχουμε συνθέσει μέσα από το πνευματικό, συναισθηματικό και μυθολογικό φορτίο που φέρει ο τόπος με το όνομα Αρκαδία. Από τη μια πλευρά η σύγχρονη πόλη με αρκετά σύνθετα προβλήματα που αφορούν τόσο τη δομή και λειτουργία της όσο και τη σχέση της με το περιβάλλον της - είτε φυσικό, πολιτισμικό, κοινωνικοοικονομικό - κι από την άλλη οι υποθετικές παραστάσεις της Αρκαδίας και η έννοια του Αρκαδισμού.

Η ποιητική εικόνα της «εν Αρκαδία» απλής ζωής εναρμονισμένης με τη φύση αποτελεί το κύριο και προφανές χαρακτηριστικό στην αφετηρία ερμηνείας και κατανόησης του ιδεώδους του Αρκαδισμού. Αντίστοιχα και η χρήση του όρου Αρκαδία για να δηλωθεί ένα τοπίο ως υψηλής ποιότητας με αντιστοιχίες στις αρχαιοελληνικές απαρχές της δυτικής ιστορίας αλλά και η περιγραφή του Αρκαδικού τοπίου ως η «*φυσικότητα επεξεργασία των διαμορφώσεων του τοπίου και η συμπλήρωσή του με κλασικιστικά κτίσματα, συχνά κενά λειτουργίας, που αναφύονται και αυτά ως «φυσικά» συμπληρώματα των στοιχείων του τόπου*».³² Ποια είναι όμως εκείνα τα όμοια ή/και διαφοροποιά στοιχεία και ιδιάζοντα χαρακτηριστικά που θα μπορούσε να εντοπίσει μια διερεύνηση συσχέτισης του φυσικού κι αστικού τοπίου της Τρίπολης με το αρκαδικό τοπίο; Ακόμα γενικότερα με ποιο τρόπο δύναται να ανασυγκροτηθεί ο χαρακτήρας της πόλης και να επαναπροσδιοριστεί η φυσιογνωμία της;

«*Η Φυσιογνωμία αφορά στη μοναδικότητα, στην ταυτότητα, ακόμα στην προσωπικότητα ενός τόπου, όπως αυτή διατυπώνεται και εμφανίζεται μέσα από τα χαρακτηριστικά του τοπίου του. [...] ...μέσα από αυτό που προσφέρει η αντιληπτική του εικόνα [...] αναφέρεται στην οντότητα της*

³¹ John P. Anton (2009), *Arkadica. Speeches and Studies*. Troia Publications SA, Koropi

³² Μωραΐτης Κ. (2012), Το τοπίο πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου. Παρουσίαση και θεωρητικός συσχετισμός των σημαντικότερων νεότερων προσεγγίσεων της τοπιακής επεξεργασίας του τόπου, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, Αθήνα.

συγκεκριμένης πόλης [...] όχι στον αφηρημένο χώρο, στην έκταση που καταλαμβάνει, αλλά στην ίδια την έννοια της “χώρας”, τόπου δηλαδή με ιδιαίτερο προσωπικό λόγο και μύθο...»³³

Η προσέγγιση του τόπου, του λόγου και του μύθου μιας πόλης δεν είναι μια απλή διαδικασία και η όποια προσπάθεια εντοπισμού του χαρακτήρα και ανάδειξης της φυσιογνωμίας μιας πόλης προϋποθέτει τη συστηματική ανάλυση και ερμηνεία ενός τοπίου και τη συσχέτισή του με όλα εκείνα τα ιδεολογικά και συναισθηματικά (μυθολογικά) στοιχεία που το συνοδεύουν.³⁴ Στοιχεία τόσο φυσικά όσο και ανθρωποποίητα που συλλειτουργούν και συνυπάρχουν μέσα στην αφηρημένη συνθήκη του χρόνου δημιουργώντας ένα πλέγμα ιστορικά χρονογραφικών αφηγήσεων και εικόνων της πόλης και της ευρύτερης περιοχής της - που ολοκληρώνουν τη φυσιογνωμία της - από την Αρκαδία των μύθων και του Βιργιλίου μέχρι την Τριπολιτσα της Οθωμανικής εποχής κι από την Αρκαδία των περιηγητών μέχρι τα σύγχρονα πεζοπορικά μονοπάτια του Μαινάλου.

Για την Τρίπολη αλλά και την ευρύτερη περιοχή της Αρκαδίας, οι διαδικασίες σχεδιασμού και διαχείρισης με εφαρμογή καινοτόμων ευφών συστημάτων για την ανάπτυξη μίας **έξυπνης πόλης του μέλλοντος** δημιουργούν το κατάλληλο πλέγμα δράσεων κι επιλογών που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη και βελτίωση των υφιστάμενων πολιτιστικών και άλλων υποδομών της πόλης, της ευρύτερης περιοχής και της Περιφέρειας Πελοποννήσου με όρους βιωσιμότητας και αειφορίας και ταυτόχρονη ανάδειξη της ιστορικής και πολιτισμικής της φυσιογνωμίας ως σημαντικός πόλος προβολής του Ευρωπαϊκού πολιτισμού.

1. Καινοτόμες αστικές παρεμβάσεις. Η ιδέα της δικτύωσης.

Η βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος αφορά στη σύνθεση και σχεδιασμό ενός δικτύου αστικών και περιαστικών παρεμβάσεων με έμφαση στο περιβάλλον - τόσο το φυσικό μέσα και γύρω από την πόλη όσο και το οικιστικό - που αφενός θα ενισχύουν τις υφιστάμενες υποδομές της πόλης και της ευρύτερης περιοχής κι αφετέρου θα αναπτύξουν νέες καινοτόμες υποδομές με εφαρμογές νέας τεχνολογίας, ικανές να αποτελέσουν υποδοχείς δράσεων για την εξελισσόμενη σύγχρονη αλλά και μελλοντική καθημερινή διαβίωση. Η ανάδειξη της φυσιογνωμίας της πόλης αφορά στον εντοπισμό, ανασυγκρότηση, ενδυνάμωση και προβολή εκείνων των στοιχείων και ποιοτήτων που την χαρακτηρίζουν - από στοιχεία ιστορικά και πολιτισμικά μέχρι ποιότητες σχετικές με τις ιδεολογικές και μυθολογικές διαστάσεις της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.

Απέναντι σε μια ιστορική πόλη τοποθετημένη στο κέντρο του Αρκαδικού τόπου με αποτυπωμένα στον ιστό της ανάμικτα τα ίχνη του ισχυρού ιστορικού της παρελθόντος - όπως το δαιδαλώδες δίκτυο κυκλοφορίας, το μορφολογικά ενδιαφέρον κτηριακό της απόθεμα και τα ενταγμένα στο σύγχρονο σώμα της αρχαιολογικά μέλη - αρθρώνονται οι στρατηγικές για τη μετάβαση και προβολή του πολύπλοκου σύγχρονου φυσικού και αστικού χώρου σε ανάπτυξη μιας πόλης με όρους Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πρωτεύουσας.

Το πλαίσιο αυτό καθορίζεται κυρίως μέσα από το τρίπτυχο:

Περιβάλλον / Αστικός χώρος

Κοινωνική Δομή

Παραγωγή / Επιχειρηματικότητα

τις δυνατότητες δικτύωσης διαφόρων και διαφορετικών στοιχείων και ποιοτήτων και στοχεύει στην πολιτισμική προβολή και ανάδειξη τόσο του αστικού κέντρου της Τρίπολης όσο και της ευρύτερης περιοχής.

Η πόλη της Τρίπολης και η ευρύτερη περιοχή του νομού Αρκαδίας, διαθέτοντας πληθώρα φυσικών, αρχαιολογικών, ιστορικών και πολιτιστικών πόρων και απίστευτη εναλλαγή τοπίων,

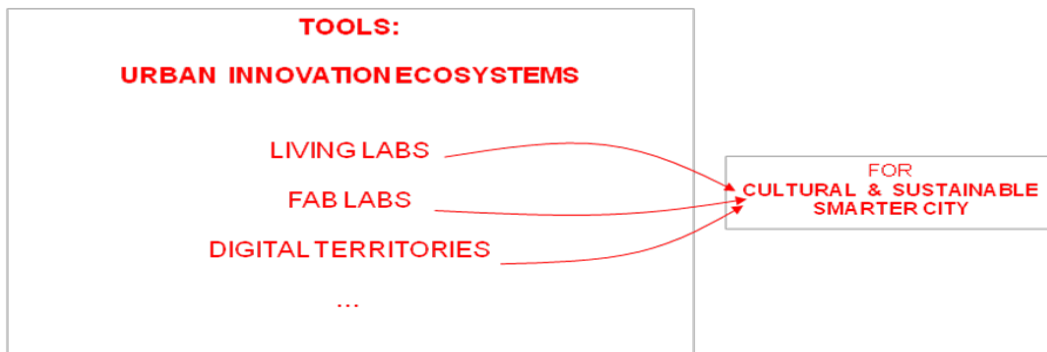
³³ Στεφάνου, Ι. (2000), Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, σελ.9

³⁴ Τερκενλή, Θ. (1996), Το πολιτισμικό τοπίο. Γεωγραφικές προσεγγίσεις, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

παρουσιάζει γεωγραφική, οικονομική, και κοινωνική συνέχεια, συνοχή και ενότητα, που την καθιστά τόσο κατάλληλο για την εφαρμογή μιας ενιαίας στρατηγικής ανάπτυξης.

Με φίλτρο την **άμεση**, σε **πραγματικό χρόνο** και **οικονομική** προσέγγιση συγκροτείται το σχέδιο διαχείρισης και ανάπτυξης των υποδομών μέσω τριών κυρίαρχων στρατηγικών πολιτισμικής προβολής με τη σύγχρονη εφαρμογή καινοτόμων ευφυών συστημάτων για την ανάπτυξη μίας πόλης του μέλλοντος ως **διαδικασία παραγωγής πολιτισμού**:

- I. **Δημιουργία και ανάπτυξη δικτύων βιώσιμης κινητικότητας και πράσινων διαδρόμων.**
 - Συρραφή φυσικού και αστικού τοπίου.
 - Ροές κίνησης πεζών, αυτοκινήτων, MMM, ποδηλάτου με ενίσχυση καινοτόμων εφαρμογών έξυπνης κινητικότητας.
 - Διαχείριση χώρων στάθμευσης. Πύλες / είσοδοι πόλης, σύνδεση, προσβασιμότητα.
- II. **Δημιουργία και ανάπτυξη πολιτιστικών δικτύων και νέων πόλων/κόμβων πολιτισμού.**
 - Προβολή και αξιοποίηση σημαντικών κτιρίων, διατηρητέων (εγκαταλελειμμένων ή μη) κτιρίων, αστικών κενών και δημόσιου χώρου με δράσεις πολιτισμού, ανάπτυξης καινοτομιών,
 - Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, με άξονα την προβολή του ιστορικού βάθους/συνέχειας της μνήμης της πόλης.
 - Δημιουργία νέων πόλων/ κόμβων πολιτισμού με τη σύγχρονη ανάδειξη τόπων διαφορετικών ποιοτήτων και νέα αστικότητα.
- III. **Ανάπτυξη καινοτόμων συστημάτων παραγωγικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.**
 - Δικτύωση παραγωγής, προβολή και διαχείριση συστημάτων παραγωγής και επιχειρηματικότητας.
 - Τουριστική προβολή και αξιοποίηση.

Οι κύριοι στόχοι διατυπώνονται στην ανάπτυξη δικτύων και στην προβολή σημαντικών πόλων/ κόμβων δημιουργώντας άξονες πολιτισμού και επιχειρηματικότητας, και πορείες φυσικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, που θα ανασυνθέσουν τις περιοχές διοικητικού κέντρου, κατοικίας και εργασίας και θα επαναπροσδιορίσουν τη **διάδραση πόλης - περιφέρειας** αλλά και **πόλης - Αρκαδικού τοπίου**:

- A. Δικτύωση δημόσιων χώρων και σημαντικών πόλων / κόμβων του αστικού χώρου,
 - Μουσείων, αρχαιολογικών χώρων, πολιτιστικών κέντρων
 - Πανεπιστήμιο, Ερευνητικά/εκπαιδευτικά κέντρα (Living Labs, Fab Labs)
 - Αθλητικών κέντρων
 - Πύλες πόλης, τοπόσημα, ιστορικά ίχνη
 - Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι, πλατείες, αστικά κενά, φυσικά στοιχεία
- B. Δικτύωση διαδρομών - ροών κίνησης Πεζών - Ποδηλάτου - Αυτοκινήτου - χώρων στάθμευσης - MMM και σταθερής τροχιάς

Δικτύωση / διασύνδεση ανάπτυξης κοινοτομιών στο αστικό περιβάλλον της Τρίπολης

Η άρθρωση των προτεινόμενων δικτύων οργανώνεται με τη χάραξη και ανάδειξη πολιτιστικών και πράσινων διαδρόμων :

▪ Πολιτιστικοί διάδρομοι

Το πλέγμα Πολιτιστικών Διαδρόμων που οργανώνεται στην Τρίπολη, έχει ως στόχο να αναδείξει τη διαχρονικότητα των σημαντικότερων τόπων και μνημείων που συναντάμε, τόσο στο εσωτερικό της όσο και στον εξωαστικό χώρο της ευρύτερης Αρκαδίας. Πρόθεσή του να ενώσει τους κεντρικούς αρχαιολογικούς / ιστορικούς / πολιτιστικούς χώρους με τα σημαντικότερα μνημεία και τοπία που συναντάμε στο Αρκαδικό τοπίο και ιδιαίτερα με: τις παρυφές του όρους Πάρνωννα, τα όρια της αγροτικής γης, τις πύλες της πόλης, το δίκτυο οικισμών και αρχαιολογικών χώρων (Πόλεις Κράτη κατά την αρχαιότητα), τις ιστορικές διαδρομές και τους νέους παραγωγικούς/πολιτιστικούς δρόμους που στοιχειοθετούν τη διεθνή προβολή του Αρκαδικού ιδεώδους .

Το προτεινόμενο πλέγμα Πολιτιστικών Διαδρόμων λαμβάνει υπόψη του τους υφιστάμενους χώρους πολιτιστικών / εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μεγάλης εμβέλειας, οι οποίοι ήδη λειτουργούν ή βρίσκονται σε φάση προγραμματισμού και ενισχύονται με τη δημιουργία και ανάπτυξη νέων πόλων/ κόμβων πολιτισμού στο μεταβατικό όριο πόλης φυσικού τοπίου αλλά και στο εσωτερικό του αστικού χώρου με την αξιοποίηση σημαντικών κτιρίων/ τοποσήμων και ελεύθερων χώρων (αστικά κενά).

Living Lab for Culture. Κεντρική πλατεία Άρεως, Κόμβος Πολιτισμού.

▪ Πράσινο δίκτυο – Συρραφή φυσικού τοπίου με αστικό – Φίλτρο μετάβασης

Μέσω των **πολιτιστικών δικτύων** που δύνανται να αναπτυχθούν σε μια γεωγραφική ενότητα δημιουργούνται οι συνθήκες για βελτίωση κι ανάδειξη τόσο των ίδιων των πολιτιστικών πόρων της (με τη μορφή των πολιτιστικών διαδρομών), των μουσείων της (δίκτυα μουσείων) και των τακτικών τοπικών παραδοσιακών εκδηλώσεων που εκφράζουν και τη λεγόμενη άυλη κληρονομιά (έθιμα, παράδοση, γλωσσικούς ιδιωτισμούς, κλπ). Εξίσου σημαντική η συμβολή της δικτύωσης στη διατήρηση κι ανάδειξη της ταυτότητας ενός τόπου μιας και μέσω της διασύνδεσης διαφορετικών ποιοτήτων τόπων και τοπίων εξασφαλίζει τη διαφοροποίησή τους και διατήρηση της ιδιαιτερότητάς τους.

Συμπερασματικά με βασικό κίνητρο τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης μεταξύ:

φύσης και πόλης,

Αρκαδικού και αστικού τοπίου

και προβολή του Αρκαδικού Ιδεώδους στη σύγχρονη αστική καθημερινότητα, αναδύονται τα κυρίαρχα στοιχεία ενός ολιστικού σχεδίου πολιτιστικής διαχείρισης μεταλλάσσοντας την πόλη της Τρίπολης και την περιφέρειά της σε **Cultural Smarter City**:

- Η **Αρκαδία** και η έννοια του **Αρκαδικού Ιδεώδους** ως δυνατό στοιχείο προβολής (brand name) της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.
- Οι **πράσινοι** και **πολιτιστικοί διάδρομοι** ως δίκτυο μεταφοράς, προβολής και σύνδεσης των ιστορικών και τοπιακών ιχνών με την αειφόρα μεταβαλλόμενη σύγχρονη πόλη, τους δορυφόρους οικισμούς και το Αρκαδικό τοπίο.
- Η ανάπτυξη στρατηγικών διαχείρισης προορισμού και **δημιουργία ταυτότητας προορισμού** της Τρίπολης αλλά και επιλεγμένων περιαστικών παραδοσιακών οικιστικών συνόλων και χωρικών ενότητων της Αρκαδίας.
- Η ενίσχυση ήπιων μορφών εναλλακτικού τουρισμού, αγροτουρισμού και δημιουργία clusters, προβάλλοντας τα εξαιρετικής ποιότητας αγροτικά προϊόντα και τα παράγωγά τους (με κυρίαρχο το κρασί), ως ισχυρό πλεονέκτημά της περιοχής.
- Η ενδυνάμωση της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο με τη δημιουργία **κόμβων πολιτισμού και καινοτομίας**.
- Η αξιοποίηση, ανάδειξη και δικτύωση των πολιτιστικών και φυσικών πόρων **με νέα σύγχρονα μέσα ψηφιακής τεχνολογίας** και καινοτόμες ιδέες, με σεβασμό στη μοναδικότητα και ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής.
- Η δικτύωση τομέων και δραστηριοτήτων (διαμονή, διατροφή, φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, βιοτεχνία, χειροτεχνία) προκειμένου να ενισχυθεί και να επιτευχθεί η προστιθέμενη αξία της **τοπικής ταυτότητας**.

2. Ενεργοποίηση του σιδηροδρομικού δικτύου και λειτουργία του ως «Δίκτυο Μεταφοράς Πολιτισμού» CULTURE RAIL NETWORK. Δίκτυο Μεταφοράς Πολιτισμού και Κόμβος Πολιτισμού ΟΣΕ

Το σιδηροδρομικό δίκτυο της περιοχής Πελοποννήσου βρίσκεται σε αναστολή λειτουργίας αλλά οι συντηρήσεις στις γραμμές και εν γένει στις εγκαταστάσεις των σταθμών συνεχίζονται με αποτέλεσμα το δίκτυο να είναι προσωρινά ανενεργό αλλά διατηρείται σε καλή κατάσταση ώστε να μπορεί εύκολα να επαναλειτουργήσει.

Ειδικότερα για την ευρύτερη περιοχή της Αρκαδίας, το σύνολο του κτιριακού αποθέματος στο Σταθμό Τρίπολης αλλά και στους μικρότερους σταθμούς του δικτύου στην περιοχή της Αρκαδίας διαπιστώνεται ως ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας καθότι οι περισσότεροι σταθμοί έχουν διατηρητέα κτίρια χαρακτηρισμένα ως «**μνημεία τέχνης**».

Ως σημαντικός άξονας ανάδειξης και ενίσχυσης των πολιτιστικών υποδομών οργανώνεται η ενεργοποίηση του σιδηροδρομικού δικτύου όχι μόνο ως δίκτυο μεταφοράς και συγκοινωνίας αλλά ως «**δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού**» με επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος στο Σταθμό Τρίπολης αλλά και των μικρότερων σταθμών του δικτύου στην περιοχή της Αρκαδίας που έχουν διατηρητέα κτίρια χαρακτηρισμένα ως «**μνημεία τέχνης**» και ως δραστική συμβολή στην τόνωση του πολιτιστικού δικτύου της πόλης, της ευρύτερης γειτνιάζουσας περιοχής της και κατ' επέκταση όλου του νομού και περιφέρειας.

Στα πλεονεκτήματα είναι ότι οι διαδρομές του τρένου στο Αρκαδικό τοπίο είναι μοναδικές αφού δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν με άλλο μέσο (αυτοκίνητο ή ποδήλατο) και οι εικόνες που λαμβάνει ο επισκέπτης με λίθινα και μεταλλικά γεφύρια, σήραγγες σκαμμένες στο χέρι και απaráμιλλης φυσικής ομορφιάς τοπίο αποτελούν μοναδική εμπειρία.

Το «**δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού**» τελικά ορίζεται ως δυναμικό μοντέλο που στόχο έχει τη δημιουργία κι ανάπτυξη ενός δικτύου *μεταφερόμενων «πολιτιστικών» χώρων* σε προσωρινά ανενεργούς κόμβους κατά μήκος του σιδηροδρομικού δικτύου μεταφοράς και συγκοινωνίας της ευρύτερης περιφέρειας της Πελοποννήσου.

Άξονες ενεργοποίησης σιδηροδρομικού δικτύου μεταφοράς πολιτισμού:

- **Κεντρικός σταθμός Τρίπολης** με βοηθητικά κτήρια κι αποθήκες: μετατροπή του σε **κόμβο πολιτισμού και κέντρο δράσης** (πολυώρος πολιτισμού, μουσείο, εκθέσεις, γραφεία, κατάλληλη διαμόρφωση περιβάλλοντα χώρου για υποστηρικτές υπαίθριες δράσεις, προβολή του συμπλέγματος ως μια μικρογραφία του ευρύτερου δικτύου, κλπ)
- Η ενεργοποίηση λειτουργίας των σταθμών και του σιδηροδρομικού δικτύου ως μεταφορικό μέσο και ως **μέσο ροής-μεταφοράς πολιτισμού** (ειδικά διαμορφωμένα βαγόνια-υποδοχείς για θεατρικές και άλλες καλλιτεχνικές δράσεις) αλλά και ως ροή βόλτας/αναψυχής με τραινοποδήλατα (railbike).

- Επιλογή από πληθώρα σταθμών που ήδη είναι χαρακτηρισμένοι ως «**μνημεία τέχνης**» (π.χ. Παρθένι, Τρίπολη, Μάκρη, Μανάρης, Ανεμοδούρι, Άσσεα, Ρούτσι, κλπ). Πρόταση για μελέτες αποκατάστασης και έρευνα για μια διαδικτυακή σύνδεσή τους. Πιθανή η ενεργοποίηση και εμπλοκή συλλόγων τοπικών και ομάδων με θέμα το σιδηρόδρομο.
- Κάθε σταθμός μέσα σε διαφορετικό χρόνο να αποτελεί έκθεμα και μουσείο ταυτόχρονα και να γίνονται δράσεις ακόμα και στον περιβάλλοντα χώρο που συνήθως είναι εξαιρετικής ποιότητας λόγω του φυσικού περιβάλλοντος.
- Οι σταθμοί αυτοί να παραμείνουν ως δυνατότητα **χώρων υποδοχέων για καλλιτεχνικές δράσεις** ως παρακαταθήκη και μάλιστα να οργανωθεί μια γιορτή με κάποιες θεματικές πιθανότατα υπό την αιγίδα και οργάνωση του ΟΣΕ. Ακόμη μερικοί από αυτούς θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν επισκέπτες ως ειδικού τύπου καταλύματα και να συνδυασθούν με πεζοπορία σε μονοπάτια ή επισκέψεις σε ιστορικούς τόπους και μοναστήρια ενισχύοντας μορφές εναλλακτικού τουρισμού.
- Διερεύνηση ταυτόχρονης λειτουργίας χρήσεων πολιτισμού και μεταφοράς. **Επίπεδα ροών μεταφοράς** (π.χ. επιβάτες, προϊόντα, κλπ) και κατευθύνσεις διαχείρισης του δικτύου (τουριστική προώθηση, «εξευγενισμός» χρήσης)
- Διερεύνηση δυνατοτήτων **ενεργοποίησης εναλλακτικών μορφών παραγωγής πρωτότυπων προϊόντων** με συμβολή του σιδηροδρομικού δικτύου.

Living Lab for Culture. Κόμβος Πολιτισμού ΟΣΕ.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- TRIPOLIS 2021 IN ARCADIA 2014 - 2015 Διεπιστημονική έρευνα ανάδειξης της φυσιογνωμίας της Τρίπολης με όρους Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πρωτεύουσας.
- *DESARCH Consulting Team: Σ. Μαυρομμάτη, Γ. Γκουμοπούλου, Χ. Μαυρομμάτη, Α. Μωραΐτου*
- ΑΟΚ (Urban Innovation Ecosystems) 2012 - 2015 Ερευνητικό έργο Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ: Αστικά Οικοσυστήματα Καινοτομίας μοντέλο ανάπτυξης έξυπνης και εξυπνότερης πόλης. Δ. Παπαλεξόπουλος, Σ. Μαυρομμάτη, Α. Χανή, Ε. Αντωνοπούλου, Β. Παπαλεξόπουλος, Γ. Αδαμόπουλος
- John P. Anton (2009), Arkadica. Speeches and Studies. Troia Publications SA, Koropi
- Μωραΐτης Κ. (2012), Το τοπίο πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου. Παρουσίαση και θεωρητικός συσχετισμός των σημαντικότερων νεότερων προσεγγίσεων της τοπιακής επεξεργασίας του τόπου, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, Αθήνα.
- Στεφάνου, Ι. (2000), Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, σελ. 9
- Τερκενλή, Θ. (1996), Το πολιτισμικό τοπίο. Γεωγραφικές προσεγγίσεις, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

Πηγές Εικόνων και Χαρτών

Δημιουργία και επεξεργασία ομάδα έρευνας *DESARCH Consulting Team*.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

Όλγα Αστάρα

Διδάκτωρ Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, Καθηγήτρια Εφαρμογών Τ.Ε.Ι. Ιονίων Νήσων
oastara@gmail.com

Περίληψη

Αντικείμενο αυτής της εργασίας είναι να καταδείξει και να υπογραμμίσει τα πολιτιστικά στοιχεία που συνέβαλαν στην επίτευξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην πόλη του Βόλου. Παρουσιάζονται και αναλύονται οι θέσεις επιστημόνων στα πεδία της βιώσιμης ανάπτυξης της βιώσιμης αστικής συγκρότησης της αρχιτεκτονικής και του περιβάλλοντος προκειμένου να διαπιστωθεί η συμβολή του πολιτισμού στη Βιώσιμη ανάπτυξη του Βόλου. Το τελευταίο επιβεβαιώνεται μέσα από την αποκατάσταση, προστασία, και προβολή παλαιών κτιρίων (βιομηχανικών, ιδιωτικών, δημοσίων κ.λπ.) ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής κατασκευής (κλασικής, εκλεκτικιστικής, πηλιορείτικης) στα οποία αποδίδονται νέες χρήσεις που περιλαμβάνουν δραστηριότητες πολιτισμού, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας.

Λέξεις Κλειδιά: Πολιτισμός, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Βόλος

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η σύνδεση της Βιώσιμης Ανάπτυξης και της Βιώσιμης Αστικής Συγκρότησης με τον Πολιτισμό.

Την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development) εισήγαγε για πρώτη φορά το 1987 η Παγκόσμια Επιτροπή Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης (The World Commission on Environment and Development – WCED), ορίζοντάς την μέσω της τότε Νορβηγού πρωθυπουργού Gro Harlem Brundtland ως «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς όμως να δεσμεύει ή να υπονομεύει την ικανότητα των επερχόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» (Jonathan H., 2000). Η ίδια προσέθεσε επεξηγώντας τον ορισμό ότι: «Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν είναι μια σταθερή κατάσταση αρμονίας, αλλά αντιθέτως μία διαδικασία αλλαγής στην οποία η εκμετάλλευση των αποθεμάτων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης, και οι θεσμικές αλλαγές πραγματοποιούνται σύμφωνα με τις μελλοντικές όσο και με τις σύγχρονες ανάγκες» Η έκθεση Brundland πρόσφερε το έναυσμα να εκδηλωθεί σε παγκόσμια κλίμακα ενδιαφέρον αναφορικά με θέματα βιώσιμης ανάπτυξης τόσο σε επίπεδο έρευνας όσο και εφαρμοσμένης πολιτικής.

Αν και δεν υπάρχει άμεση αναφορά στην πολιτιστική κληρονομιά στο σύνολο της έκθεσης, τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούν να θεωρηθούν ως ‘αποθέματα’ παρόμοιου τύπου. Συνεπώς, η διαχείρισή τους πρέπει να κατευθύνεται από ενέργειες που συμπεριλαμβάνονται στις λέξεις-κλειδιά ‘βιώσιμη προστασία’ - μια ιδέα που περιλαμβάνει τις αξιώσεις τόσο για τις τωρινές όσο και για τις μελλοντικές γενιές.

Παρομοίως, στη Δήλωση του Ρίο (‘Rio Declaration’), η πολιτιστική κληρονομιά δεν αναφέρεται ούτε ως προϋπόθεση ούτε σαν βασικό στοιχείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Παρ’ ολ’ αυτά, στην τελευταία αρχή της βιωσιμότητας, Αρχή 22, υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα της ταυτότητας και του πολιτισμού των τοπικών κοινοτήτων και η σημαντικότητα της υποστήριξής τους από τις κυβερνήσεις. (Rio Declaration, 1992)

Διευρύνοντας τον ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης πέρα από τη συγκέντρωση γύρω από τα οικοσυστήματα και συμπεριλαμβάνοντας τη διάσταση της ανάπτυξης των ανθρώπινων οικισμών,

το 'Habitat II' αναφέρεται στις πόλεις ως κέντρα του πολιτισμού και της πολιτισμικής προαγωγής και προωθεί την ποικιλομορφία τους. Επιπλέον, η έκθεση δηλώνει ξεκάθαρα στην παράγραφο 11 τη σπουδαιότητα της αποκατάστασης και διατήρησης των μνημείων και γενικά των κτιρίων και των χώρων ιστορικής, πολιτιστικής, θρησκευτικής και πνευματικής αξίας. (Habitat II, 1996)

Σε αυτό το πλαίσιο, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ανθρώπινη ανάπτυξη και στην κοινωνική διάσταση της βιωσιμότητας όπου ο πολιτισμός και η κληρονομιά παίζουν έναν αδιαπραγμάτευστο ρόλο. Οι επιβεβαιώσεις στη Δήλωση του Ρίο και στο 'Habitat II' σχετικές με την προστασία της ποικιλομορφίας των πολιτισμών μας και των πόλεων μας συνοδεύεται από την αναφορά του 'Εγγράφου της Νάρα στην Αυθεντικότητα των μνημείων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς' πως 'η προστασία και η ενίσχυση της πολιτιστικής διαφορετικότητας στον κόσμο μας πρέπει να προωθείται ενεργά ως μια ουσιαστική πλευρά της ανθρώπινης ανάπτυξης'. (Nara, 1994)

Στην ίδια κατεύθυνση, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει προσδιορίσει επίσης τη σχέση μεταξύ της κληρονομιάς και της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις διαστάσεις της κυρίως σε δύο συμβάσεις, την 'Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο' του 2000 και το 'Πλαίσιο της Σύμβασης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία' στο Φάρο το 2005. Πιο συγκεκριμένα, στη Σύμβαση για το Τοπίο, 'ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης κατανοείται ως την ολοκληρωτική ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και οικονομικών διαστάσεων με ένα ενιαίο και συνολικό τρόπο, ο οποίος είναι η εφαρμογή τους σε ολόκληρη την περιοχή'. (Landscape, 2000) Επίσης η σύμβαση επισημαίνει το ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς «στις διαδικασίες της βιώσιμης ανάπτυξης και της προώθησης της πολιτισμικής διαφορετικότητας, για τη δημιουργία μιας ειρηνικής και δημοκρατικής κοινωνίας». (Faro, 2005)

Όπως και η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, με την οποία συνδέεται εννοιολογικά, η έννοια της αστικής βιωσιμότητας στοιχειοθετήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η αρχική της θεωρητική συγκρότηση εμπεριείχε την περιβαλλοντική προστασία, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική δικαιοσύνη ως τρεις αλληλένδετες διαστάσεις της βιώσιμης πόλης.

Ο ανταγωνισμός των πόλεων επιβάλλει νέες ατζέντες για τις πόλεις του μέλλοντος: το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο πώς θα βελτιωθεί η αλληλεπίδραση μεταξύ της αστικής αναζωογόνησης, της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ανανέωσης έτσι ώστε να επιτευχθεί μια πιο περιεκτική και ρεαλιστική ανάπτυξη της πόλης.

Σε αυτό το πλαίσιο της αστικής ανάπτυξης, πρόσφατα, η εγκυρότητα του παρόντος ορισμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη έχει τεθεί σε αμφισβήτηση από διεθνείς οργανισμούς, όπως

- η UNESCO και
- η Παγκόσμια Σύνοδος για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη,
- ακαδημαϊκούς και ερευνητές.

Σύμφωνα με αυτούς 'η οικονομική ανάπτυξη, ο κοινωνικός συνυπολογισμός και η περιβαλλοντική ισορροπία, δεν αντανακλούν πλέον όλες τις διαστάσεις των κοινωνιών μας'. Έτσι, προτείνουν την προσθήκη της διάστασης του πολιτισμού στις πολιτικές που έχουν στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η προσθήκη αυτή του πολιτισμού γίνεται καλύτερα αντιληπτή με τη συμβολή του πολιτισμού στους τρεις πυλώνες της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα ισχυρό πλεονέκτημα για την οικονομική ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, δεδομένου ότι θα προσελκύει επενδύσεις και θα εξασφαλίζει πράσινο, τοπική βάση, σταθερές και αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας που αφορούν σε ένα ευρύ φάσμα των βιώσιμων δραστηριοτήτων σε τομείς όπως η συντήρηση, η κατασκευή, η παραγωγή τροφίμων, η παραδοσιακή θεραπεία και φαρμακοποιία, οι βιοτεχνίες όλων των ειδών και των τεχνών γενικότερα, και ασφαλώς στον τουρισμό.

Αυτές οι θέσεις εργασίας βασίζονται σε ανθρώπινους και άλλους πόρους που δεν μπορούν να μετακινηθούν από τις ενδιαφερόμενες κοινότητες, και σε σύγκριση με άλλους τομείς

δραστηριότητας, προσφέρουν οικονομικές ευκαιρίες σε όλες τις ομάδες μέσα στην κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των νέων.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι στενά συνδεδεμένη με τις θεμελιώδεις συνιστώσες της κοινωνικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς. Η αναγνώριση και η διατήρηση της πολυμορφίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με δίκαιη πρόσβαση σε αυτή και τη δίκαιη κατανομή των οφελών που απορρέουν από τη χρήση της, ενισχύει την αίσθηση του τόπου και του ανήκειν και το σεβασμό προς τους άλλους και την αίσθηση του σκοπού και των συλλογικών ικανοτήτων της διατήρησης του κοινού καλού.

Όλα τα παραπάνω συμβάλλουν στη συνοχή των κοινοτήτων, και στη μείωση των ανισοτήτων. Η ενίσχυση των παραδοσιακών τρόπων μετάδοσης της γνώσης και της ενσωμάτωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε τυπική και μη τυπική εκπαίδευση επιτρέπει στους ανθρώπους να επωφεληθούν πλήρως από το εκπαιδευτικό δυναμικό της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι οικογένειες, οι φυλές, υπερήλικες, ομάδες συνομηλίκων και των παραδοσιακών κατασκευών. Όλα παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη συλλογική προσπάθεια. Η μετάδοση και η πρακτική της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς από αυτές τις κοινότητες μεταφέρει έναν πλούτο γνώσεων και δεξιοτήτων στις νεότερες γενιές, συμπεριλαμβανομένων των βασικών εννοιών της επιστήμης και της τεχνολογίας, τις μορφές συμμετοχικής διακυβέρνησης και κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων.

Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι «εκ κατασκευής» πράσινες και ενσαρκώνουν ένα εγγενώς βιώσιμο πρότυπο της χρήσης της γης, της κατανάλωσης και της παραγωγής που έχει αναπτυχθεί με την πάροδο αιώνων αν όχι χιλιετιών, της συνεχούς προσαρμογής μεταξύ των κοινοτήτων και του περιβάλλοντός τους. Για το λόγο αυτό, η επένδυση στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει αναγνωριστεί από σημαντικούς παράγοντες, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα ως ένας καλός τρόπος για τον περιορισμό των εκπομπών CO₂ και την αντιμετώπιση της αλλαγής του κλίματος.

2. Ο Πολιτισμός - ταυτότητα της πόλης, και η συμβολή του στη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Βόλου

Προκειμένου να εντοπισθεί η ταυτότητα μιας πόλης, πρέπει αυτή να εξετασθεί ως Χώρα, δηλαδή ως ένας τόπος με χωρική υπόσταση αναπτυσσόμενη και εξελισσόμενη, μέσα, όχι απλά στον αφηρημένο χρόνο, αλλά στο συγκεκριμένο δικό του καιρό, γράφοντας το δικό του χρονικό (τη δική του ιστορία) διατυπώνοντας και εκφράζοντας, μέσα από όλες τις μορφές έκφρασης του, την ιδεολογία και το συναίσθημα που το έμπυχο υλικό του αναπτύσσει.

Όταν ο λόγος μιας πόλης - χώρας είναι ισχυρός και ο μύθος ως γλώσσα της ψυχής της έντονος, τότε η προσωπικότητά της, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την ενσυνείδητη συλλογικότητα που η πόλη αναπτύσσει, εμφανίζει αυτό που τόσο απλά ονομάζεται πολιτισμός. Αυτό που αναζητάται ως ταυτότητα μιας πόλης δεν είναι παρά το προφίλ αυτού του πολιτισμού, της έκφρασης δηλαδή της συνειδητότητας που ένας - ένας πολίτης, και όλοι μαζί ως κοινωνικό σύνολο κατάφεραν να αναπτύξουν, να διατυπώσουν λογικά και μυθολογικά και να αποτυπώσουν σε μορφές χώρου, χρόνου ή συμπεριφοράς.

Η βιώσιμη ανάπτυξη μιας περιοχής συνάδει με τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό στον οποίο προβλέπονται οι ανάγκες, προβάλλονται τα δυναμικά χαρακτηριστικά και εξασφαλίζεται η λειτουργικότητα. Η σύγχρονη καθημερινότητα αλλά και η αλλαγή στο τοπίο και το σχηματισμό των πόλεων και οικισμών μεταβάλουν τα δεδομένα του σχεδιασμού και εντείνουν την ανάγκη εύρεσης νέων μορφών μέσω των οποίων αναδεικνύεται η ταυτότητα του τόπου. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της ταυτότητας μιας πόλης ή μιας ευρύτερης περιοχής (Deffner και Metaxas, 2007) και σε αυτή μπορεί να στηριχθεί μια σύγχρονη πτυχή του

σχεδιασμού, αυτή του πολιτιστικού σχεδιασμού. Ο τοπικός πολιτισμός, ο οποίος στη σύγχρονη πραγματικότητα περιλαμβάνει εκτός από τις τέχνες και τον τρόπο ζωής (Banks, 2001), μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πλεονέκτημα σε μια προσπάθεια ανάδειξης και προβολής μιας περιοχής με απώτερο στόχο την ευημερία των ίδιων των κατοίκων και φυσικά τη διατήρηση και ενίσχυση αυτής της ταυτότητας. Επιπρόσθετα θα οδηγήσει στην διαμόρφωση μιας βιώσιμης πόλης. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η πόλη του Βόλου.

Ειδικότερα, ο Βόλος είναι παραθαλάσσια πόλη σε επίπεδη περιοχή και βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής από το «μυθικό» βουνό Πήλιο (υψόμετρο 1054 μέτρα). Η πόλη ξεκινάει από τους πρόποδες του βουνού και καταλήγει στο λιμάνι, που είναι, το μόνο μεγάλο της Θεσσαλίας. Σε καίρια θέση στο μυχό του Παγασητικού κόλπου ο Βόλος είναι η πρωτεύουσα του Νομού Μαγνησίας. Σχεδόν ισορροπεί ανάμεσα στην μητρόπολη του Νότου (Αθήνα) και στην πρωτεύουσα των Βαλκανίων (Θεσσαλονίκη) και βρίσκεται στο κέντρο μιας νοητής ευθείας που ενώνει το Ιόνιο με τα παράλια της Μικρασίας

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, οικοδομείται η νέα πόλη του Βόλου. Η νέα πόλη άρχισε να κτίζεται με σχέδιο, ακολουθώντας παράλληλες προς τη παραλία σειρές κτηρίων με καταστήματα, εργαστήρια και σπίτια. Κοντά στα σύνορα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, και με το σημαντικότερο λιμάνι της, αναπτύχθηκε ραγδαία. Κτίζονται πολλά νεοκλασικά και λίγο αργότερα μοντέρνα κτίρια, πολλά από τα οποία φέρουν την υπογραφή γνωστών αρχιτεκτόνων της εποχής. Νέοι μεγαλοπρεπείς ναοί (Άγιος Νικόλαος, Μεταμόρφωση, Άγιος Κωνσταντίνος) δίνουν το όνομά τους στις νεοσύστατες συνοικίες της πόλης.

Οι νεοσύστατες βιομηχανίες στεγάζονται σε ενδιαφέροντα δείγματα αρχιτεκτονικής, ανάλογα με εκείνα της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και από το ότι τα «διάσπαρτα εργοστάσια και καπναποθήκες οικοδομήθηκαν και μέσα στον οικιστικό ιστό, ακόμη και στην παραλιακή ζώνη, ακολουθώντας τη λογική του αστικού κτιρίου (π.χ. το καπνεργοστάσιο Ματσάγγου, οι καπναποθήκες Σπίρερ και Παπαστράτου κ.λ.π.)»

Ένα άλλο στοιχείο ήρθε να ενισχύσει και να υπογραμμίσει τις αλλαγές που συντελούνταν στην πόλη. Η αρχιτεκτονική των δημοσίων αλλά και των ιδιωτικών κτιρίων, νεοκλασική και εκλεκτικιστική, ακολούθησε τα πρότυπα της επίσημης αρχιτεκτονικής του Βασιλείου και τις κοσμοπολίτικες εμπειρίες των εύπορων Πηλιορείτων εμπόρων. Οι αισθητικές επιλογές των αρχών αλλά και των νέων αστών άφησαν συστηματικά έξω από το αρχιτεκτονικό ρεπερτόριο της πόλης την πλούσια πηλιορείτικη παράδοση.

Κατά κανόνα, τα δημόσια κτίρια υιοθέτησαν το νεοκλασικό ύφος (θέατρο, δικαστήρια, εκπαιδευτήρια), τα μέγαρά των ιδιωτών πιο εκλεκτικιστικές φόρμες (π.χ. μέγαρο Σαραφοπούλου, Χατζηκυριαζή), ενώ τα εργοστάσια εισήγαγαν μια νέα λειτουργική αισθητική με εμφανή τη δομή της κατασκευής, οδοντωτές στέγες και μεγάλα εν σειρά ανοίγματα. Πάντως όλα τους, δημόσια κτίρια και κτίρια οργανισμών, ιδιωτικά μέγαρά και απλές κατοικίες, κτίρια αναψυχής, αλλά και κτίσματα χρηστικά - καταστήματα, αποθήκες, εργοστάσια - ενδύθηκαν τις αρχιτεκτονικές μορφές που θεωρήθηκαν ότι αρμόζουν σ' ένα σύγχρονο αστικό περιβάλλον.

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922 εγκαθίσταται στο Βόλο μεγάλο κύμα προσφύγων, κυρίως στη συνοικία της Νέας Ιωνίας, το οποίο συνέβαλε στην περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και επηρέασε τον τρόπο ζωής της πόλης. Η έλευση των προσφύγων τροφοδότησε την πόλη με φθηνά εργατικά χέρια, παράλληλα η εργασιακή κουλτούρα και η παράδοση των γυναικών κυρίως προσφύγων στην υφαντουργία και την επεξεργασία καπνού αποτέλεσε παράγοντα ανανέωσης της Βολιώτικης βιομηχανίας.

Τη δεκαετία του 1930 ο ιταλός μηχανικός και διευθυντής των σιδηροδρόμων Θεσσαλίας Evaristo De Chirico (πατέρας του παγκοσμίου εμβέλειας ζωγράφου Giorgio De Chirico) σχεδίασε το περίφημο Τραϊνάκι του Πηλίου γνωστό και με το χαϊδευτικό του «Μουντζούρης».

Οι σεισμοί του 1955 επέφεραν μεγάλες καταστροφές και έγιναν η αφορμή για **την ανοικοδόμηση της πόλης και την κυριαρχία του Ιπποδάμειου συστήματος ρυμοτομίας**. Η ανάπτυξη συνεχίστηκε με την ίδρυση βιομηχανικής ζώνης, τη συνεχή αναβάθμιση της υποδομής του λιμανιού, αλλά και την ανάπτυξη του τουρισμού, αφού ο Βόλος βρίσκεται στο σταυροδρόμι της ευρύτερης τουριστικής περιοχής Πηλίου, Σποράδων και Ευβοίας. Την οικονομική πρόοδο συνόδευσε η μορφωτική και πνευματική ακμή, με τη λειτουργία βιβλιοθηκών και προτύπων σχολών, την έκδοση περιοδικών και καθημερινών εφημερίδων και τέλος με την ίδρυση του πανεπιστημίου

Η εικόνα της πόλης τα τελευταία είκοσι χρόνια (από τα μέσα της δεκαετίας του 1990) χάρη στις προσπάθειες αναβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος έχει βελτιωθεί σημαντικά. Η προσπάθεια αυτή συνδυάστηκε με την αποκατάσταση, προστασία και προβολή των παλαιών βιομηχανικών κτιρίων, τα οποία κυρίως μέσω του προγράμματος URBAN αξιοποιήθηκαν από το Πανεπιστήμιο και το Δήμο με απόδοση νέων χρήσεων σχετικών με εκπαίδευση και πολιτισμό.

Το Πλινθοκεραμοποιείο Τσαλαπάτα, αξιοπρόσεκτο παράδειγμα διατήρησης βιομηχανικής κληρονομιάς σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συγκεντρώνει χώρους ψυχαγωγίας και εμπορίου και το Μουσείο του διατηρεί όλες τις αρχικές εγκαταστάσεις, ακόμα και τον εξοπλισμό. Το κτίριο της Παλιάς Ηλεκτρικής Εταιρίας Βόλου έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο και στεγάζει τις δραστηριότητες του δημοτικού Κέντρου Μουσικού Θεάτρου ενώ η καπναποθήκη Σπίρερ, στεγάζει πολιτιστικές δραστηριότητες και διατηρεί χώρους εκθέσεων. Στο ανακαινισμένο κτίριο της Τράπεζας Αθηνών στεγάζεται η Κεντρική Βιβλιοθήκη και στο παλιό Απεντομωτήριο εντοπίζεται η ΔΕΜΕΚΑΒ (ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ - ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΟΛΟΥ).

Στην περιοχή των Παλαιών, οι πρώην κυλινδρόμυλοι του Λούλη στεγάζουν ιδιωτικό πολυκινηματογράφο, ενώ σε εξέλιξη είναι η μετατροπή της καπναποθήκης Παπάντου σε Μουσείο της πόλης. Από την επανάχρηση του βιομηχανικού αποθέματος, το πολεοδομικό συγκρότημα του Βόλου αύξησε την έκταση των δημοσίων χώρων του κατά 40 περίπου στρέμματα.

Ένα πρωτότυπο παράδειγμα αρχιτεκτονικής κατασκευής στο Βόλο αποτελεί το σύγχρονο Δημαρχείο της πόλης, το οποίο κτίστηκε το 1970, σε σχέδια του Δημήτρη Πικιώνη, και συνδυάζει την παραδοσιακή πηλιορείτικη αρχιτεκτονική με το λεπτό ύφος και τη χαρακτηριστική γραφή του δημιουργού του. Ένα άλλο παράδειγμα αρχιτεκτονικής είναι το Δημοτικό Ωδείο, που είναι ένα παλιό αποκατεστημένο νεοκλασικό όπου γίνονται συχνά σημαντικές συναυλίες έντεχνης μουσικής. Άξιο μνείας είναι φυσικά και το Αθανασάκειο Μουσείο, το αρχαιολογικό μουσείο του Βόλου, το οποίο κτίστηκε στα 1907 - 1909 με χρήματα του ευεργέτη Αλέξη Αθανασάκη από την Πορταριά.

Στην ανατολική άκρη της προβλήτας ορθώνεται το παλιό καπνεργοστάσιο Παπαστράτου, το οποίο σήμερα είναι ειδικά διαμορφωμένο και αποτελεί την έδρα του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Το δυτικό τμήμα της παραλίας καταλαμβάνεται από τις εγκαταστάσεις του εμπορικού λιμανιού. Το τμήμα του λιμανιού, μέσα στην πόλη, εξυπηρετεί τα επιβατικά σκάφη, τα σκάφη αναψυχής, καθώς και τα οχηματαγωγά και υδροπτέρυγα. Τέλος υπάρχει η αγορά της πόλης του Βόλου, που εκτείνεται κατά μήκος των παράλληλων προς τη θάλασσα οδών, αλλά και στους γύρω κάθετους δρόμους. Εκεί τα μοντέρνα καταστήματα γειτονεύουν με παραδοσιακά μαγαζιά και εργαστήρια, καθώς και με πενταόροφες και εξαόροφες πολυκατοικίες (δείγματα της άναρχης οικιστικής ανάπτυξης της δεκαετίας του 60 και 70).

Η αξιοποίηση αυτής της κληρονομιάς αποτέλεσε πολύτιμο εγχείρημα, επαναχρησιμοποιώντας κτίρια, γεωγραφικά διεσπαρμένα στον αστικό ιστό, για τις σύγχρονες ανάγκες των κατοίκων. Με χρηματοδότηση του Πανεπιστημίου, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του προγράμματος Urban, του λιμενικού ταμείου και ιδιωτικού φορέα, αλλά και εκμετάλλευσης των ευρωπαϊκών προγραμμάτων έχει ξεκινήσει η μεγάλη προσπάθεια για επεμβάσεις ανάπλασης. Το

αστικό τοπίο βελτιώνεται ενώ εξασφαλίζονται δημόσιοι χώροι που απαιτούνται στο εσωτερικό της πόλης.

Η αστική βιωσιμότητα επηρεάζεται όμως και από τους χώρους πρασίνου της πόλης. Στην παραλιακή περιοχή συναντώνται ελεύθεροι χώροι, όπως το πάρκο του Αναύρου, το πάρκο του Αγ. Κων/νου, η πλατεία Ρήγα Φεραίου και το πάρκο του πεδίου του Άρεως που λειτουργεί και ως χώρος υπαίθριων εκθέσεων. Παρ' όλα αυτά, η έκτασή τους παραμένει ανεπαρκής (3%) της συνολικής έκτασης της πόλης. Κατά συνέπεια ο Βόλος αδυνατεί να προσφέρει σε κάθε κάτοικό της το όριο των τετραγωνικών μέτρων πρασίνου που του αντιστοιχεί.

Στην πολιτική μεταφορών προσπάθειες γίνονται για την χάραξη και σταθερή παραμονή ποδηλατικών ζωνών και άλλων παρεμβάσεων στις μετακινήσεις που προωθούν μια άλλη κουλτούρα μεταφορών που προσιδιάζει σε μια σύγχρονη και βιώσιμη πόλη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η συμβολή του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη του Βόλου φαίνεται μέσα από την αναγέννηση του αστικού βίου και την αναζωογόνηση της πόλης, αλλά και την αναβίωση σημαντικών παραδόσεων, όπως είναι η συμμετοχική δημοκρατία κατά τόπους και η συλλογική ηθική.

Οι πολιτιστικές στρατηγικές, οι οποίες παρουσιάζονται ως μέσα για την αναγέννηση του δημότη, ταυτίζονται με εκείνες που έχουν επινοηθεί για την προστασία της ακεραιότητας των δημόσιων οικοδομημάτων και του δημόσιου χώρου, και πιο συγκεκριμένα των οικοδομημάτων και των χώρων του κέντρου της πόλης. Η χωρικότητα, δηλαδή, βρίσκεται στην καρδιά της έννοιας του πολίτη και της ρητορικής του πολιτιστικού σχεδιασμού. Πιστεύεται μάλιστα ότι οι δημόσιοι χώροι δημιουργούν μια πληθώρα δημόσιων πολιτισμών και ως εκ τούτου ο επιστέφον πολιτισμός μιας πόλης είναι ο διάλογος ανάμεσά τους.

Η αξιοποίηση αυτή των δημόσιων χώρων και η σύνδεσή τους με τον πολιτισμό παραπέμπουν στην αρχαιοελληνική αγορά, το ρωμαϊκό forum και τις αυλές των μοναρχών του Μεσαίωνα. Μέσα από την πολιτιστική αναζωογόνηση του δημόσιου χώρου επιτυγχάνεται η αναγέννηση της τοπικής δημοκρατίας και η συγκρότηση μιας κοινοτικής ταυτότητας, κυρίως λόγω της συμμετοχής στα τεκταινόμενα, της προαγωγής του διαλόγου και της ενδυνάμωσης των κοινωνικών δεσμών.

Συμπερασματικά, μέσω της ενίσχυσης της ταυτότητας και της αναζωογόνησης του αστικού ιστού, η πολιτιστική κληρονομιά οδηγεί στη βιώσιμη, μακροχρόνια και διαρκή ανάπτυξή της πόλης του Βόλου.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Τελλάκη, Μ.-Ρ., (2013), «Η πολιτιστική κληρονομιά της Λάρισας ως μοχλός για τη βιώσιμη ανάπτυξή της», Πρακτικά συνεδρίου, [on line], Διαθέσιμο στην http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/53_tellaki_ersagr13.pdf [προσβάσιμο στις 10/12/2017]
- Καραμπέκου, Λ., Μιχαήλογλου Κ., Νικολακοπούλου Χ., & Χαραλάμπογλου, Μ., (2012), *Ο Τοπικός πολιτισμός ως μοχλός ανάπτυξης: Η περίπτωση της περιφέρειας Ηπείρου*, City Branding.gr [on line], Διαθέσιμο στην http://www.citybranding.gr/2012/07/blog-post_25.html, [προβάσιμο στις 10/12/2016]
- **Urban Green as a Key for Sustainable cities - Δήμος Βόλου Υφιστάμενη κατάσταση, [on line], Διαθέσιμο στην** https://www.ioer.de/greenkeys/Greenkeys_Tools/casesreport/PDF/Volos/Volos_strategy_Greek_080708.pdf

- Στεφάνου Ι. (2000) «Φυσιογνωμία της Ελληνικής Πόλης», Εκδόσεις Εργαστηρίου Πολεοδομικής Σύνθεσης Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα, , σελ 13, 22, 139.
- Μητούλα Ρ. (2002), «*Ανθρωπολογία της Ελληνικής πόλης και Ευρωπαϊκή Ένωση*», Περιοδικό Τεχνικά χρονικά, Επιστημονική Έκδοση του Τ.Ε.Ε., τεύχος 1-2/2002 της σειράς II (θέματα Αρχιτεκτονικής, Πολεοδομικού Σχεδιασμού και Χωροταξίας)
- Αστάρα, Ε.-Ο., (2014), «Ο πολιτισμός ως τέταρτος πυλώνας της Βιώσιμης Ανάπτυξης», *Περιοδικό Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτισμός, Παραδόσεις...*, 1^Α, 2^Α/2014, σελ. 104-115.

ΠΑΤΡΑ: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΟΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Μηνάς Αγγελίδης

Καθηγητής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο / Ε.Μ.Π
angelidi@central.ntua.gr

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την εξέλιξη ενός μεγάλου ελληνικού περιφερειακού κέντρου της Πάτρας, πριν από την κρίση και κατά τη διάρκεια της κρίσης, για να καταλήξει στις εναλλακτικές προοπτικές ανάπτυξης της πόλης στο μέλλον και σε κατάλληλες προτάσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξή της. Εξετάζονται διαδοχικά: (α) Η διαδικασία περιορισμού της χωρικής συνοχής των ίδιων των πόλεων - περιφερειακών κέντρων όπως και των ευρύτερων περιοχών επιρροής τους (β) Οι αιτίες που οδηγούν στην ανάγκη για νέες αλλά και βιώσιμες απαντήσεις στα προβλήματα των πόλεων από τις εθνικές αλλά και τις τοπικές / περιφερειακές αρχές (γ) Ο ρόλος της Πάτρας στο πλαίσιο του ελληνικού συστήματος αστικών κέντρων (δ) Οι οικονομικοί τομείς στους οποίους εστιάζονται σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης της πόλης, οι οποίες παραμένουν κατά βάση αναξιοποίητες και οι ενδεικνύομενοι στρατηγική και στόχοι «έξυπνης» αξιοποίησής τους προκειμένου να συμβάλουν στην έξοδο της πόλης και της ευρύτερης περιοχής επιρροής της από την κρίση.

***Λέξεις κλειδιά:** Περιφερειακά κέντρα, πόλεις, κρίση, Ελλάδα, βιώσιμη ανάπτυξη*

Εισαγωγικά

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η ανάλυση του μετασχηματισμού ενός μεγάλου ελληνικού περιφερειακού κέντρου, εκείνου της Πάτρας, πριν από την κρίση και κατά τη διάρκεια της κρίσης, προκειμένου να διατυπωθούν τεκμηριωμένες εναλλακτικές προοπτικές εξέλιξης της πόλης στο μέλλον και κατάλληλες προτάσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξή της. Παρά το γεγονός ότι η Πάτρα δεν αποτελεί «αντιπροσωπευτική» περίπτωση της ομάδας των μεγάλων ελληνικών περιφερειακών κέντρων, η παρούσα ανάλυση εντοπίζει ορισμένα πρώτα σχήματα επιμέρους εξελίξεων των μεγάλων ελληνικών περιφερειακών κέντρων και των προοπτικών τους. Αυτά τα σχήματα μπορεί να αποτελέσουν μια καλή αφετηρία για την περαιτέρω διερεύνηση αυτή τη φορά του συνόλου των μεγάλων ελληνικών περιφερειακών κέντρων. Επισημαίνεται ότι η Πάτρα αποτελεί το τρίτο σε μέγεθος ελληνικό περιφερειακό κέντρο, μετά την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Ακολουθούν, κατά σειρά μεγέθους, το δίπολο Λάρισας - Βόλου και το Ηράκλειο Κρήτης.

1. Η κρίση περιορίζει τη χωρική συνοχή των ίδιων των πόλεων - περιφερειακών κέντρων αλλά και των ευρύτερων περιοχών επιρροής τους.

Χρειάζεται εισαγωγικά να εντοπίσουμε τα κύρια προβλήματα των πόλεων στην περίοδο της κρίσης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Μπορεί η κρίση να πήρε στην Ελλάδα μια μορφή εξαιρετικά έντονη και μακροχρόνια, αλλά δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η κρίση του 2008 επηρέασε όλες τις ευρωπαϊκές πόλεις, όπως και εκείνες της Βόρειας Αμερικής, και, συνακόλουθα, ενέτεινε πολύ σημαντικά τον προβληματισμό για την «ανθεκτικότητα» (resilience) των πόλεων σε περιόδους κρίσης και για τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθήσουν οι πόλεις για να γίνουν πιο «ανθεκτικές» σε οικονομικές κρίσεις (βλ., μεταξύ άλλων, στα: ESPON 2013 Programme / TPG ECR2, 2014 and EU / URBACT, 2010).

Στην περίοδο της κρίσης, δημιουργούνται στις πόλεις - περιφερειακά κέντρα, σημαντικά προβλήματα, τόσο οικονομικά και κοινωνικά, όσο και περιβαλλοντικά: προβλήματα συνολικής οικονομικής συρρίκνωσης, φτώχειας και γενικότερης κοινωνικής υποβάθμισης, όσο και διεύρυνσης των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων ανάμεσα στις διαφορετικές ζώνες της πόλης, δηλαδή προβλήματα χωρικής συνοχής (territorial cohesion). Το κλείσιμο μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων δημιουργεί μια εικόνα εγκατάλειψης σε συνάρτηση με σημαντική πτώση των τιμών των ακινήτων. Οδηγεί κατά κάποιο τρόπο «αυθόρμητα» στο να θεωρούνται τα περιβαλλοντικά ζητήματα και γενικότερα τα ζητήματα ποιότητας ζωής από τις τοπικές αρχές αλλά και από τους κατοίκους ως δευτερεύουσας σημασίας (βλ., μεταξύ άλλων, στα: Αγγελίδης, 2016 και Χατζηκυριάκου, 2016).

Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η κρίση στις πόλεις έχει έντονα χωρικές / τοπικές πλευρές, για αυτό και η αντιμετώπισή της θα πρέπει να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό και σε χωρικές (χωροταξικές και πολεοδομικές) πολιτικές, προγράμματα δράσης και ειδικές παρεμβάσεις ανάπλασης / ανασυγκρότησης.

Οι πόλεις – περιφερειακά κέντρα, αυτές δηλαδή που έχουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της γύρω περιοχής τους, δυσκολεύονται να ασκήσουν στην περίοδο της κρίσης τον περιφερειακό τους ρόλο, εφόσον πολλές από τις δραστηριότητές τους που έχουν έντονη περιφερειακή επιρροή (π.χ. μεγάλες και / ή δυναμικές επιχειρήσεις παραγωγής και υπηρεσιών) συρρικνώνονται.

Επομένως, η πρόσφατη κρίση αρκετών περιφερειακών κέντρων σε χώρες της ΕΕ, ιδίως σε αυτές που επλήγησαν περισσότερο, εντείνει (στις περισσότερες περιπτώσεις) την κρίση των αντίστοιχων περιφερειών. Επιπρόσθετα, συντηρεί αν δεν εντείνει περαιτέρω τις ανισορροπίες του συστήματος περιφερειακών κέντρων στις αντίστοιχες χώρες. Εφόσον οι πόλεις - κέντρα παρέχουν καίριας σημασίας υπηρεσίες αλλά και υποκινούν την ανάπτυξη των αντίστοιχων περιφερειών (αυτών που εντάσσονται στις ευρύτερες περιοχές των κέντρων), περιορίζεται η ισορροπία ως προς τις υπηρεσίες και ως προς την ανάπτυξη ανάμεσα στις διαφορετικές περιφέρειες μιας χώρας. Με άλλα λόγια, εντείνονται οι περιφερειακές ανισότητες και, συνακόλουθα, αναιρούνται τα θετικά αποτελέσματα παλαιότερων προσπαθειών για την βελτίωση της ισορροπίας τόσο των αστικών δικτύων όσο και των συστημάτων των περιφερειών.

Όπως διαπιστώνεται (βλ. μεταξύ άλλων, στο πρόγραμμα URBACT της ΕΕ, 2017), οι μεσαίου μεγέθους πόλεις με πληθυσμό μεταξύ 50.000 και 200.000 κατοίκων (που χαρακτηρίζονται και ως «αστικοί πόλοι» (“urban poles”) αποτελούν σημαντικές κινητήριες δυνάμεις για την βελτίωση της οικονομικής αποδοτικότητας και την επίτευξη καινοτομίας στο πλαίσιο της Κοινοτικής Στρατηγικής της Λισσαβόνας αλλά και της πολιτικής του ντοκουμέντου «Ευρώπη 2020» (ΕΕ, 2010) για έξυπνη, κοινωνικά συνεκτική και περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη των κρατών - μελών της ΕΕ.

Αναφερόμαστε, σωστότερα, στις διακηρύξεις που περιλαμβάνονται στο κείμενο του «Ευρώπη 2020», γιατί η πραγματική εφαρμογή ειδικών Κοινοτικών πολιτικών παρέμβασης σε χώρες που υπέστησαν περισσότερο έντονα την πρόσφατη κρίση, κινήθηκε σε πολύ διαφορετική κατεύθυνση από τις παραπάνω διακηρύξεις. Αυτή η αναντιστοιχία διακηρύξεων - πραγματικής εφαρμογής πολιτικών ήταν εντονότερη στην περίπτωση της Κοινοτικής παρέμβασης στην Ελλάδα για την υπέρβαση της κρίσης - εφόσον το μίγμα πολιτικής που προωθήθηκε ήταν υφεσιακό και όχι αναπτυξιακό.

2. Ανάγκη για νέες αλλά και βιώσιμες απαντήσεις στα προβλήματα των πόλεων από τις εθνικές αλλά και τις τοπικές / περιφερειακές αρχές

Σύμφωνα με τα σχετικά Κοινοτικά ντοκουμέντα, η βιώσιμη ανάπτυξη των ευρωπαϊκών περιφερειακών κέντρων συναρτάται με την επίτευξη ισόρροπης ανταγωνιστικότητας, συνοχής και

αειφορίας στο σύνολο του ευρωπαϊκού χώρου αλλά και την πολυκεντρική ανάπτυξη σε όλα τα χωρικά επίπεδα: κοινοτικό, διεθνικό / εθνικό, περιφερειακό / τοπικό (EU / URBACT, Sustainable regeneration in urban areas, 2015 και Χατζηκυριάκου, 2016).

Όπως υποστηρίζεται από πολλούς (βλ. ενδεικτικά στο: Van Winden and de Carvalho, 2015) οι μικρές και μεσαίες πόλεις μπορούν να αποτελέσουν οδηγούς της ανάκαμψης της χώρας τους από την κρίση, γιατί μπορούν να προαγάγουν πιο αποτελεσματικά την παραγωγή και την καινοτομία. Μπορούν, όμως να το επιτύχουν αυτό μόνο στην περίπτωση που δραστηριοποιηθούν σχεδιασμένα σε αυτή την κατεύθυνση. Όπως τονίζεται σχετικά, οι πόλεις με χαμηλό επίπεδο οργάνωσης και σχεδιασμού αδυνατούν να αντλήσουν οικονομικό δυναμικό (OECD, 2014). Δηλαδή, δεν αξιοποιούν τις υπαρκτές δυνατότητές τους.

Συνοπτικά, τα περιφερειακά κέντρα θα πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στην ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, αξιοποιώντας, μεταξύ άλλων, το ενδογενές δυναμικό τους, να δώσουν έμφαση στην ανάπτυξη «από κάτω προς τα πάνω» και, πάνω από όλα να υποστηρίξουν τις «νέες οικονομίες» (ή: «νέα οικονομία») (EU / URBACT, New urban economies, 2015 και Moloney, 2015).

Πρωταρχική σημασία σε αυτή την κατεύθυνση έχει η ανάπτυξη της αστικής ψηφιακής οικονομίας. Η ψηφιακή οικονομία συνδέεται με τη διάδοση ενός ευρέος φάσματος των τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών (IT / Information Telecommunication) σε όλη την οικονομία και την κοινωνία (De Carvalho - Van Winden, 2015). Την τελευταία δεκαετία, η ψηφιακή τεχνολογία έχει μετασχηματίσει ολόκληρους κλάδους, όπως οι μεταφορές, η υγεία, τα μέσα ενημέρωσης, το λιανικό εμπόριο και οι κατασκευές, όπως επίσης έχει αλλάξει και τους τρόπους εργασίας και ζωής. Σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η ψηφιακή τεχνολογία αντιπροσωπεύει το 5% της συνολικής ευρωπαϊκής οικονομίας και το 25% του συνόλου των εταιρειών. Επιπλέον διαπιστώνεται ότι είναι ανθεκτική στην κρίση στις περισσότερες χώρες.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας αλλά και γενικότερα της καινοτομίας στους αστικούς πόλους παίζει η ύπαρξη σχετικών επιχειρήσεων αλλά και πανεπιστημίων, όπως επίσης η υποστήριξή τους από τις τοπικές αρχές. Και οι τρεις αυτοί παράγοντες υπάρχουν στην περίπτωση της Πάτρας. Η συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων, πανεπιστημίων και τοπικών αρχών σε αυτούς τους τομείς δημιουργεί ένα είδος «τριπλού έλικα» που προωθεί συνολικά την ανάπτυξη (“triple helix” – βλ. στο URBACT RUnUP Thematic Network 2012).

3. Η Πάτρα στο πλαίσιο του ελληνικού συστήματος περιφερειακών κέντρων

Το ελληνικό σύστημα περιφερειακών κέντρων περιλαμβάνει, πολύ σχηματικά:

- α. Μητροπολιτικά κέντρα - μητροπολιτικές περιοχές (ΜΠ) της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Οι δυο ΜΠ έχουν κατά πολύ μεγαλύτερο αναπτυξιακό και πληθυσμιακό δυναμικό από τα υπόλοιπα κέντρα.
- β. Τρία κέντρα με πολύ μεγάλη περιφερειακή επιρροή και πληθυσμιακό δυναμικό (των «ευρύτερων αστικών περιοχών» τους): 130.000 – 210.000 κατ. (τάξη μεγέθους): Πάτρα (πληθυσμός ευρύτερης περιοχής: περίπου 210.000 κάτ.), δίπολο Βόλου - Λάρισας και Ηράκλειο.
- γ. Περιφερειακά κέντρα με μικρότερο πληθυσμιακό δυναμικό και μικρότερη περιφερειακή επιρροή.

Όσον αφορά στη διαχρονική εξέλιξη του συστήματος περιφερειακών κέντρων:

- Στη δεκαετία του '60 έχουμε πόλωση, με έντονη διεύρυνση των μητροπολιτικών και ορισμένων περιφερειακών κέντρων.

- Στην περίοδο 1971 έως 2008, δηλαδή έως πριν από την κρίση, τα κύρια στοιχεία ήταν η διεύρυνση / αναδιάρθρωση των μητροπολιτικών περιοχών και η «επιλεκτική» ανάπτυξη του αστικού συστήματος. Δηλαδή ορισμένα αστικά κέντρα / «αστικοί πόλοι» αναπτύχθηκαν πολύ εντονότερα σε σχέση με τα υπόλοιπα (Αγγελίδης, 2016, 2013, 2005).
- Στην περίοδο της κρίσης το δυναμικό και των μητροπολιτικών και των υπόλοιπων περιφερειακών κέντρων συρρικνώνεται. Διαπιστώνονται βέβαια ορισμένες διαφορές ανάμεσά τους ως προς τον βαθμό συρρίκνωσης.

Συνολικά, το ελληνικό αστικό σύστημα παρουσίαζε παλαιότερα και εξακολουθεί να παρουσιάζει και σήμερα σημαντικό έλλειμμα ισχύος, συνοχής και ισορροπίας, αφού δεν μπορεί να παίξει ικανοποιητικά το ρόλο του, που είναι να συμβάλει στην καλύτερη κατανομή της ανάπτυξης και της παροχής υπηρεσιών στους πολίτες (Αγγελίδης, 2016 και Αγγελίδης - Κάρκα, 2001). Παρουσιάζεται διαχρονικά, συγκριτικά με τις περισσότερες από τις αναπτυγμένες χώρες, υπέρμετρη ανάπτυξη ενός κέντρου: της ΜΠ της Αθήνας. Υπάρχει ένα δεύτερο ικανοποιητικού επιπέδου κέντρο: η ΜΠ της Θεσσαλονίκης. Τα υπόλοιπα περιφερειακά κέντρα είναι γενικά αδύναμα.

Για να ενισχυθεί η ισορροπία του ελληνικού συστήματος περιφερειακών κέντρων είναι σκόπιμο, μεταξύ άλλων, να ενισχυθεί το δυναμικό των τριών μεγάλων περιφερειακών κέντρων (σαφώς μεγαλύτερου δυναμικού συγκριτικά με τα υπόλοιπα): της Πάτρας, του Ηράκλειου και του διπόλου Λάρισας - Βόλου. Ειδικότερα, η Πάτρα μπορεί να παίξει πολύ σημαντικό ρόλο στην εξισορρόπηση του συνολικού συστήματος πόλεων στην χώρα όσο και, ειδικότερα, να ενισχύσει σημαντικά το σύστημα των πόλεων του Δυτικού τμήματος της χώρας.

Η Πάτρα γνώρισε στη δεκαετία του '70 πολύ έντονη πληθυσμιακή αύξηση, η οποία επιβραδύνθηκε σημαντικά στις δεκαετίες του 1981-1991 και 1991-2001 και σχεδόν μηδενίστηκε στο διάστημα 2001-2011. Από το 2008 έως σήμερα ο πληθυσμός της ευρύτερης περιοχής της Πάτρας πιθανόν μειώθηκε ελάχιστα. Γενικά, αυξάνεται ταχύτερα ο πληθυσμός της περιαστικής περιοχής της Πάτρας, η οποία σταδιακά ενσωματώνεται ουσιαστικά στην καθαυτό πόλη - κάτι που διαπιστώνεται όσον αφορά στις περισσότερες μεγάλες ελληνικές πόλεις.

Διαπιστώνεται συρρίκνωση της βιομηχανίας της Πάτρας τα τελευταία τριάντα χρόνια - πολύ εντονότερη στην περίοδο της πρόσφατης κρίσης. Ακόμη, πριν από την κρίση, ενώ στον πρωτογενή τομέα μειώνεται η απασχόληση, αυξάνεται κατά πολύ στις υπηρεσίες και στις κατασκευές. Στην περίοδο της κρίσης, συρρικνώνονται όλοι σχεδόν οι οικονομικοί τομείς, ενώ συγκριτικά εντονότερα συρρικνώνεται ο τομέας των κατασκευών.

Σημαντικό χαρακτηριστικό τόσο της Πάτρας όσο και του διπόλου Λάρισας - Βόλου είναι ότι βρίσκεται επάνω στο βασικό αναπτυξιακό άξονα της Ελλάδος που έχει την μορφή S: Πάτρα - Αθήνα - Θεσσαλονίκη - Καβάλα (ως γενική εικόνα). Η Πάτρα αντλεί σημαντικά οφέλη από την ένταξή της σε αυτό τον άξονα, όταν βέβαια συντρέχουν και άλλες προϋποθέσεις.

Το λιμάνι της Πάτρας αποτελεί τη δυτική πύλη της χώρας. Η πόλη επωφελήθηκε σημαντικά από τη δημιουργία Πανεπιστημίου όπως και από την ενδυνάμωση των διοικητικών υπηρεσιών, εφόσον αποτέλεσε επί μακρόν και αποτελεί και σήμερα κέντρο διοικητικής Περιφέρειας. Όμως, οι δυο αυτές ισχυρές «εκ των έξω» παρεμβάσεις δεν μπόρεσαν να ενδυναμώσουν επαρκώς την ανάπτυξη της ως «αστικού πόλου».

Η Πάτρα, ως Κέντρο της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, επωφελήθηκε σημαντικά από την κατασκευή της γέφυρας Ρίου - Αντιρρίου και επωφελείται, γενικότερα, από τη βελτίωση του οδικού άξονα που διατρέχει το σύνολο της Δυτικής Ελλάδας.

Στην Πάτρα λειτουργεί Επιστημονικό Πάρκο το οποίο συνδέεται, σε ορισμένο βαθμό, με τις ερευνητικές δραστηριότητες του γειτονικού Πανεπιστημίου. Η περαιτέρω ανάπτυξη της δραστηριότητας του Επιστημονικού Πάρκου μπορεί να συμβάλει σημαντικά στον εκσυγχρονισμό όσο και στην ενδογενή ανάπτυξη της Πάτρας όσο και της ευρύτερης Περιφέρειάς της.

Ο βιομηχανικός τομέας, που είναι σημαντικός για την Πάτρα, χρειάζεται να αναπροσαρμοσθεί και εκσυγχρονισθεί. Η προοπτική του βρίσκεται σε κλάδους ανταγωνιστικούς σε διεθνές επίπεδο, που θα αναδειχθούν, εφόσον αναληφθούν κατάλληλες πρωτοβουλίες που θα έχουν δική τους δυναμική και θα χρειάζονται κρατική υποστήριξη μόνο για την άρση των γραφειοκρατικών και άλλων εμποδίων και τη δημιουργία ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος, όπως και για τη βελτίωση της διασύνδεσης με το διεθνές περιβάλλον. Οι κλάδοι αυτοί μπορούν να επωφεληθούν, σε περιορισμένο όμως βαθμό, από την ύπαρξη ανθρώπινου δυναμικού με βιομηχανική παράδοση.

Ο ευρύτερος τομέας των υπηρεσιών, ο οποίος μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην ανάπτυξη της πόλης, παρουσιάζει μεγαλύτερες προοπτικές όσον αφορά ειδικότερα στην παροχή υπηρεσιών (συμβουλών, σχεδιασμού κλπ) σε επιχειρήσεις, σε υπηρεσίες που συνδέονται με τις “νέες βιομηχανικές δραστηριότητες”, είτε με το διαμετακομιστικό ρόλο της πόλης ως λιμάνι και ως κόμβος του Εθνικού οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου, είτε με την τουριστική - πολιτιστική δραστηριότητα.

Σημαντικά οφέλη μπορούν να αναμένονται από την ανάδειξη της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της και τη βελτίωση της διασύνδεσής της με την τουριστική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής της.

Στον ευρύτερο τομέα των υπηρεσιών σε συνάρτηση με τον τομέα των μεταφορών με επίκεντρο το λιμάνι, μπορεί να εστιασθεί σε μεγάλο βαθμό και η αναβάθμιση του διεθνούς ρόλου της Πάτρας, ο οποίος έχει στρατηγική σημασία τόσο γι’ αυτήν όσο και για την Περιφέρειά της / την ευρύτερη περιοχή επιρροής της. Χρειάζεται εδώ να αντλήσουμε διδάγματα από την περίπτωση του λιμανιού του Πειραιά. Εδώ, η δραστηριοποίηση της κινεζικής εταιρείας COSCO και το ευρύτερο ενδιαφέρον του κράτους της Κίνας που αντιμετωπίζει τον Πειραιά ως ένα από τους σημαντικούς κόμβους του «δρόμου του μεταξιού» που συνδέει την Κίνα με την Ευρώπη μας θύμιζε πόσο σημαντικός είναι δυνητικά ο διεθνής ρόλος του Πειραιά. Επιβεβαιώθηκε ότι η ουσιαστική, και όχι μόνο στο επίπεδο των διακηρύξεων πολιτικής, αξιοποίηση αυτού του ρόλου, μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη πολυάριθμων σημαντικών δραστηριοτήτων. Χρειάζεται να τονίσουμε ότι ενώ η αξιοποίηση του διεθνούς ρόλου του Πειραιά αναφερόταν σε όλα τα προγράμματα ανάπτυξης της χώρας μας των τριών (τουλάχιστον) τελευταίων δεκαετιών, δεν έγινε κάτι συγκεκριμένο για την ουσιαστική αξιοποίηση αυτού του ρόλου. Αυτό το γεγονός αποτελεί μια πρωταρχικής σημασίας αδυναμία του τρόπου που ασκείται στην πράξη η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης στη χώρα μας, σε σύγκριση με ότι συμβαίνει σε περισσότερο αναπτυγμένες χώρες.

Το ίδιο ακριβώς ισχύει για την περίπτωση της Πάτρας, όπου ο διεθνής ρόλος της πόλης δεν αξιοποιήθηκε όσο θα ήταν δυνατόν, παρά το γεγονός ότι αυτή η αξιοποίηση είχε ενταχθεί σε όλους τους σχεδιασμούς και προγραμματισμούς ανάπτυξης της πόλης τις τελευταίες δεκαετίες. Αυτό δείχνει μια απλή σύγκριση του τι προβλεπόταν να γίνει και τι έγινε τελικά όσον αφορά σε αυτό το ζήτημα. Με άλλα λόγια, οι «δυνατότητες» του διεθνούς ρόλου της πόλης δεν υλοποιήθηκαν, δεν «μεταφράστηκαν» σε δραστηριότητες που θα συνέβαλαν ουσιαστικά στην «ανάπτυξη» της πόλης.

4. Πέντε δυνατότητες της Πάτρας που δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς τόσο πριν όσο και κατά την διάρκεια της κρίσης

Επεκτείνοντας την συζήτηση της «μη αξιοποίησης» του διεθνούς ρόλου της πόλης, χρειάζεται να αναφερθούμε αναλυτικά σε πέντε κύριες δυνατότητες της Πάτρας (υπάρχουν φυσικά και άλλες, σχετικά λιγότερο σημαντικές) που δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι οποίες πρέπει να υποστηριχθούν κατά προτεραιότητα

γιατί μπορούν να οδηγήσουν στην έξοδο της Πάτρας, ως μεγάλου ελληνικού περιφερειακού κέντρου, από την κρίση (προφανώς σε αλληλεπίδραση με την γενικότερη προσπάθεια εξόδου της χώρας από την κρίση).

Ας δεχθούμε αφετηριακά ότι στη σημερινή περίοδο της κρίσης, είναι δύσκολο να στηριχθεί η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της πόλης σε πολύ μεγάλου ύψους δημόσιες επενδύσεις σε υλικές υποδομές κλπ. Επομένως, ένα σημαντικό κριτήριο επιλογής προτεραιοτήτων χωρικής αναπτυξιακής πολιτικής είναι να δίνεται προτεραιότητα σε κλάδους που μπορούν να αναπτυχθούν με λιγότερες δημόσιες υποδομές και παρεμβάσεις, μετά βέβαια από προσεκτική διερεύνηση όλων των δυνατοτήτων ανάπτυξης της πόλης. Ένα δεύτερο κριτήριο επιλογής κλάδων ή και διακλαδικών παρεμβάσεων θα πρέπει να είναι το κατά πόσον αυτοί θα μπορέσουν να ενισχύσουν τον χαρακτήρα της πόλης ως «αστικού πόλου», θα μπορέσουν δηλαδή να έχουν καταλυτική επίδραση στην ανάπτυξη της περιοχής στην οποία βρίσκονται, αλλά και της περιφέρειάς τους. Η χρησιμοποίηση των παραπάνω κριτηρίων εντάσσεται στην ευρύτερη λογική της «έξυπνης ανάπτυξης».

Με βάση τα προηγούμενα, προτείνουμε τους παρακάτω πέντε τομείς προτεραιότητας για την έξοδο της πόλης και της Περιφέρειάς της από την κρίση (υπάρχουν βέβαια και άλλοι τομείς παρέμβασης, σχετικά λιγότερο σημαντικοί). Οι δραστηριότητες που συνδέονται με αυτές τις προτεραιότητες δεν απαιτούν σημαντικές νέες υποδομές αλλά κυρίως υποστήριξη, μπορούν να γίνουν διεθνώς ανταγωνιστικοί όπως επίσης και να συμβάλλουν σε μια αειφόρο ανάπτυξη της πόλης ως περιφερειακού κέντρου.

α. Ο ρόλος της πόλης ως «πύλης εισόδου» της χώρας από την υπόλοιπη ΕΕ - σε συνάρτηση με δραστηριότητες όπως αυτές που συνδέονται άμεσα με το λιμάνι, την σιδηροδρομική γραμμή ή τον αυτοκινητόδρομο, όπως επίσης δραστηριότητες logistics, δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε επιχειρηματικά κέντρα κλπ. Σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, πολλές πόλεις πύλες εισόδου έχουν αξιοποιήσει σε πολύ υψηλό βαθμό αυτό τον ρόλο.

β. Ο ρόλος της πόλης ως περιφερειακού κέντρου της Περιφέρειας. Δυτικής Ελλάδας αλλά και σε ορισμένο βαθμό ως εν μέρει κέντρο του συνόλου της περιοχής της Πελοποννήσου: υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών προς επιχειρήσεις, υπηρεσίες διαφόρων άλλων κατηγοριών κλπ. Η ανάπτυξη των αντίστοιχων δραστηριοτήτων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην ενδυνάμωση και εξισορρόπηση του συνολικού ελληνικού συστήματος περιφερειακών κέντρων. Η Πάτρα ως πολύ υψηλού επιπέδου περιφερειακό κέντρο μιας πολύ ευρείας περιοχής θα μπορούσε να συμβάλλει πολύ σημαντικά σε αυτή την εξισορρόπηση.

γ. Δραστηριότητες που σχετίζονται με την έρευνα και καινοτομία με αιχμή την ψηφιακή τεχνολογία και «όχημα» την συνεργασία του Πανεπιστημίου Πατρών, του Επιστημονικού Πάρκου Πατρών, επιχειρήσεων των σχετικών κλάδων και των τοπικών περιφερειακών αρχών. Η Πάτρα διαθέτει ήδη σε αρκετό βαθμό αυτά τα προαπαιτούμενα και έχουν ήδη γίνει κινήσεις στην κατεύθυνση της συνεργασίας που αναφέρθηκε.

δ. Πολιτισμός με διεθνή και περιφερειακή εμβέλεια σε συνάρτηση με τον τουρισμό και την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης.

ε. Αγροτικός τομέας και επιλεγμένοι τομείς της μεταποίησης.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Αγγελίδης Μ., (2016), Οι επιπτώσεις της κρίσης στην εξέλιξη της Αττικής: σύγκριση με ευρωπαϊκές μητροπόλεις στο: ERSA-GR 2016: 14ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο «Παραγωγική Ανασυγκρότηση και Περιφερειακή Ανάπτυξη» 24 - 25 Ιουνίου 2016, Ελληνικό Τμήμα της Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (RSAI, ERSA), Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης

- Αγγελίδης Μ., (2013), Η χωρική ολοκλήρωση ως παράγοντας υπέρβασης της κρίσης στην Νοτιοανατολική Ευρώπη», SDCT journal, Ινστιτούτο Σύρου
- Angelidis M., (2005), Polycentricity in Policies: The Greek Case in Built Environment Vol. 31, No. 2, Polycentric Development Policies across Europe, pp. 112-121, Published by: Alexandrine Press
- Αγγελίδης Μ., (2004), Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Χωρική Ανάπτυξη - Μια μεγάλη πρόκληση για την Ευρώπη και την Ελλάδα, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π.
- Αγγελίδης Μ., (2004), Αειφόρος ανάπτυξη των πόλεων στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Αθήνα, 2004
- Αγγελίδης Μ. - Κάρκα Γ., (2001), Réseau urbain et réseau de l'espace in Burgel G. - Demathas Z., La Grèce face au troisième millénaire; territoire, économie, société; 40 ans de mutations, pp. 309-348, Panteion University – University Paris X, Athens
- De Carvalho Luís and Willem van Winden, (2015), The different faces of the urban digital economy, New urban economies, URBACT II capitalisation
- ESPON 2013 Programme / TPG, (2014), ECR2 / Economic Crisis: Resilience of Regions, Final Report
- European Commission, (2010), Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Communication from the Commission COM (2010) 2020, Brussels, 3.3.2010
- European Union / URBACT, (2015), New urban economies, how can cities foster economic development and develop “new urban economies”, URBACT II capitalisation
- European Union / URBACT, (2015), Sustainable regeneration in urban areas, URBACT II capitalisation
- European Union / URBACT, (2010), URBACT Cities facing the crisis: impact and responses (results of the respective specific survey), URBACT
- Χατζηκυριάκου Κ., (2016), Πρότυπες αστικές παρεμβάσεις - Συμπεράσματα του προγράμματος URBACT, Εργασία στο μάθημα: Δυναμικές των πόλεων και σύγχρονες πρακτικές σχεδιασμού, ΕΜΠ – ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική-σχεδιασμός του χώρου κατεύθυνση Β Πολεοδομία και Χωροταξία (επιβλέπων: Μ. Αγγελίδης), Ακαδημαϊκό έτος: 2015-2016
- Moloney Conor, (2015), Why “Think Global, Act Local” is no longer enough a reality check from the emerging intelligence on environmental limits, Sustainable regeneration in urban areas
- Van Winden Willem and Luís de Carvalho, (2015), Setting the scene: Economic transitions in European cities, New urban economies, URBACT II capitalisation
- URBACT - Connecting Cities, Building successes, (2017), <http://urbact.eu/>

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΣΤΗ ΘΗΒΑ

Μαρινάγη Αικατερίνη

Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού, ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας
marinagi@teiste.gr

Τριβέλλας Παναγιώτης

Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού, ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας
ptrivel@yahoo.com

Ρεκλείτης Παναγιώτης

Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού, ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας
preklitis@yahoo.com

Περίληψη

Το Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού (ΔΣΕ) του ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας ιδρύθηκε το 2005 με έδρα τη Θήβα και διαθέτει στρατηγικής σημασίας γεωγραφική θέση με πρόσβαση στις βιομηχανικές περιοχές Σχηματαρίου, Οινοφύτων και Δυτικής Αττικής. Το Τμήμα ΔΣΕ έχει αναλάβει ερευνητικές δραστηριότητες σχετικά με την ανταγωνιστικότητα και την ανάλυση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων που εμπλέκονται στην εφοδιαστική αλυσίδα. Ειδικότερα, έχει αναλάβει τον συντονισμό και την υλοποίηση χρηματοδοτούμενου εκπαιδευτικού έργου σε συνεργασία με εταίρους από 3 Μεσογειακές χώρες (Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος) με στόχο την ανάπτυξη ενός ευέλικτου, εξειδικευμένου προγράμματος ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για όλους τους εμπλεκόμενους στην εφοδιαστική αλυσίδα της αγροδιατροφής με εστίαση στα δημητριακά και το ρύζι, υποστηρίζοντας πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης τόσο σε τοπικό επίπεδο (Θήβα / Βοιωτία), όσο και σε ευρύτερες περιοχές ενδιαφέροντος (περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, περιφέρεια Αττικής).

Λέξεις Κλειδιά: Θήβα, αγροδιατροφή, πράσινη εφοδιαστική αλυσίδα, βιώσιμη ανάπτυξη

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού (ΔΣΕ) του ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας ιδρύθηκε το 2005 στη Θήβα. Η γεωγραφική θέση της έδρας προσδίδει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στο Τμήμα καθώς γειτνιάζει με τις βιομηχανικές περιοχές Σχηματαρίου, Οινοφύτων και Δυτικής Αττικής. Το γεγονός είναι στρατηγικής σημασίας διότι ευνοούνται οι στρατηγικές συνεργασίες με τις επιχειρήσεις σε εκπαιδευτικό και ερευνητικό επίπεδο.

Λόγω της συγκέντρωσης βιομηχανικής δραστηριότητας, η οικονομία της ευρύτερης περιοχής της Βοιωτίας στηρίζεται εν μέρει στο δευτερογενή τομέα παραγωγής, με το ποσοστό απασχόλησης των κατοίκων να ανέρχεται στο 28% του εργατικού δυναμικού. Σημαντική είναι και η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα με ποσοστό περίπου 26,5% (Επιμελητήριο Βοιωτίας, 2012).

Η Βοιωτία είναι μια από τις πλουσιότερες και πιο εύφορες αγροτικές περιοχές της Ελλάδας λόγω των σημαντικών πεδινών καλλιεργούμενων εκτάσεών της. Άλλωστε η λέξη Βοιωτία προέρχεται από το αρχαίο όνομα «βοώτης» που σημαίνει γεωργός. Σημαντικό ρόλο στην οικονομία του νομού παίζει η παραγωγή σιτηρών, κυρίως του σκληρού σιταριού του οποίου η

καλλιέργεια υπολογίζεται σε 750.000 στρέμματα. Η ανταγωνιστικότητα των τοπικών παραγωγών μπορεί να ενισχυθεί μέσω της εκπαίδευσής τους σε εξειδικευμένα θέματα όπως η εφαρμογή ορθών πράσινων πρακτικών στη γεωργία.

Το Τμήμα ΔΣΕ υποστηρίζει πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης τόσο σε τοπικό επίπεδο (Θήβα / Βοιωτία), όσο και σε ευρύτερες περιοχές ενδιαφέροντος (περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, περιφέρεια Αττικής) μέσω των ερευνητικών δραστηριοτήτων που συντονίζει και των υποστηρικτικών υπηρεσιών συμβουλευτικής που μπορεί να προσφέρει σε συγγενή πεδία που θεραπεύει, όπως διοίκηση εφοδιαστικής αλυσίδας, στρατηγικής διοίκησης, πληροφοριακά συστήματα υποστήριξης αποφάσεων, οργανωσιακή συμπεριφορά, διαχείριση γνώσης και ανθρωπίνων πόρων, ανάπτυξη καινοτομίας, διοίκηση ποιότητας, πράσινη εφοδιαστική και βιώσιμη ανάπτυξη (sustainability) στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Συγκεκριμένα, από το 2015 το Τμήμα ΔΣΕ έχει αναλάβει ως συντονιστής και επιστημονικός εταίρος την υλοποίηση χρηματοδοτούμενου έργου (*) με τίτλο: «Green Logistics e-Training in Cereal/Rice Sector», στο οποίο συμμετέχουν συνολικά έξι εταίροι από τέσσερις Μεσογειακές χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος) με στόχο την ανάπτυξη και υλοποίηση ενός ευέλικτου, εξειδικευμένου προγράμματος ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για όλους τους εμπλεκόμενους στην εφοδιαστική αλυσίδα της αγροδιατροφής με εστίαση στον κλάδο των δημητριακών και του ρυζιού.

2. ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΦΟΔΙΑΣΤΙΚΗ ΑΛΥΣΙΔΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΗΣ

2.1 Περιγραφή των στόχων

Σκοπός του ερευνητικού έργου που συντονίζει το Τμήμα ΔΣΕ είναι να αναπτύξει και να προσφέρει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που να αναγνωρίζει και ανταποκρίνεται ευέλικτα στις ιδιαίτερες ανάγκες όλων των ενδιαφερόμενων εταίρων που δραστηριοποιούνται στην αλυσίδα εφοδιασμού στην αγροδιατροφή με εστίαση στα δημητριακά και το ρύζι (εργαζόμενους, στελέχη, αγρότες, παραγωγούς, μεταφορείς, εταιρείες παροχής υπηρεσιών εφοδιαστικής αλυσίδας, εταιρείες αποθήκευσης, συσκευασίας και διαμεταφορείς) σε τέσσερις ευρω-μεσογειακές χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος). Το πρόγραμμα στηρίζεται στη διενέργεια εκτενούς ποσοτικής έρευνας πεδίου για τον εντοπισμό των αναγκών εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εν λόγω ενδιαφερόμενων μερών, επικεντρώνοντας κυρίως στους νέους αγρότες και επιχειρηματίες που ολοκληρώνουν και συνδέουν μέρη της εφοδιαστικής αλυσίδας.

Οι απαιτήσεις του προγράμματος εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (e-learning) είναι να περιλαμβάνει διάφορους τομείς ενδιαφέροντος, όπως την πράσινη εφοδιαστική (green logistics), τη βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development), τη γεωργία ακριβείας (precision agriculture), τη βιολογική γεωργία (organic farming) και τον αγροτουρισμό, αναγνωρίζοντας την πολιτιστική πολυμορφία των συμμετεχόντων χωρών (Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος & Ελλάδα) μέσω μιας εποικοδομητικής διαλεκτικής σχέσης. Επιπλέον, το έργο στοχεύει να προτείνει ένα πλαίσιο αξιολόγησης και αποτίμησης των προσόντων που θα αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι στον κλάδο της εφοδιαστικής στην αγρο-διατροφή (εστίαση στον κλάδο των δημητριακών & ρυζιού).

Η «πράσινη» εφοδιαστική (green logistics) και ο κλάδος των δημητριακών καθορίζουν το πλαίσιο του προγράμματος λόγω της στρατηγικής σημασίας τους για την περιφερειακή/τοπική και εθνική οικονομία των συμμετεχόντων ευρω-μεσογειακών χωρών. Οι χώρες αυτές διερευνούν και προσπαθούν να αναπτύξουν τρόπους για να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση, καθώς υπάρχουν εκθέσεις διεθνών φορέων και οργανισμών που υποδεικνύουν ότι η εφοδιαστική και η γεωργία μπορεί να αποτελέσει το εφαλτήριο για την ανάπτυξή τους. Ήδη, από το 2007, όταν ενέσκηψε η επισιτιστική κρίση αναδεικνύοντας τη σημαντικότητα του κλάδου των δημητριακών,

οι ευρωπαϊκές γεωργικές οικονομίες συνειδητοποίησαν τη σημασία των συστημάτων εφοδιασμού σιτηρών/δημητριακών για την επιβίωσή τους.

Συνεπώς, το υλικό της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης που αναπτύσσεται στο πλαίσιο του έργου θα αποτελέσει ένα εξειδικευμένο εργαλείο που θα ενισχύσει την αξιολόγηση διαφορετικών δεξιοτήτων (πλαίσιο προσόντων), την προώθηση την απόκτησης πρακτικής εμπειρίας στην επιχειρηματικότητα μέσω της κατάρτισης και την υποστήριξη της υιοθέτησης Ανοιχτών Εκπαιδευτικών Πόρων (OER) σε διάφορες γλώσσες της ΕΕ.

2.2. Προκαταρκτικά αποτελέσματα έρευνας πεδίου για τη διάγνωση εκπαιδευτικών αναγκών

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου χρηματοδοτούμενου έργου (*), διεξήχθη έρευνα πεδίου σε νέους αγρότες στην περιοχή της Θήβας (Τριβέλλας κ. συν. 2016), τα προκαταρκτικά αποτελέσματα της οποίας ανέδειξαν ότι μόλις το 24% των αγροτών που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν παρουσία στο διαδίκτυο (κοινωνικά δίκτυα/social media), και διέγινωσε ότι τα σημαντικότερα πεδία εκπαιδευτικών αναγκών είναι το marketing/πωλήσεις, η διερεύνηση της αγοράς, ο στρατηγικός προγραμματισμός, η δημιουργικότητα και η δικτύωση, ενώ ήταν πολύ περιορισμένη η υιοθέτηση πράσινων τεχνικών.

Επιπροσθέτως, σε πρόσφατη έρευνα (Trivellas, Perdikaris, Barbarigou, 2015) επιβεβαίωσε την μη εξοικείωση των αγροτών με τεχνολογίες γεωργίας ακριβείας και ειδικότερα τη χρήση μη επανδρωμένων ιπτάμενων αντικειμένων (Unmanned Aerial Vehicles-UAV), καθώς και το χαμηλό επίπεδο πράσινης ευαισθητοποίησης και πράσινης απόδοσης των επιχειρήσεών τους.

Η αδυναμία των ελληνικών επιχειρήσεων να αναπτύξουν κουλτούρα συνεργασιών, καινοτομίας και προσανατολισμού σε πράσινες πρακτικές εντοπίζεται σε δύο ακόμη έρευνες που διεξήχθησαν από την ερευνητική ομάδα του Τμήματος ΔΣΕ (Trivellas et al 2015; Trivellas, Mantzaris & Reklitis, 2015).

2.3. Συμβολή του έργου στη βιώσιμη ανάπτυξη της Θήβας-Βοιωτίας

Το συγκεκριμένο έργο (*) φιλοδοξεί να συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη της Θήβας και εν γένει της περιοχής της Βοιωτίας ως εξής:

1. Χαρτογράφηση του κλάδου των δημητριακών και του ρυζιού για τον εντοπισμό συγκεκριμένων αναγκών στον τομέα της διαχείρισης συστημάτων εφοδιασμού (χαρτογράφηση του κλάδου, ανάλυση Δυνάμεων, Αδυναμιών, Ευκαιριών & Απειλών, SWOT).
2. Χαρτογράφηση της φυσιογνωμίας των δεξιοτήτων ατόμων (π.χ. εργαζόμενοι, προϊστάμενοι, διευθυντές, αγρότες, διαμεταφορείς) που συμμετέχουν στη διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας του κλάδου της αγρο-διατροφής, με στόχο την καταγραφή των εκπαιδευτικών αναγκών και την ανάπτυξη προτύπων βελτίωσης δεξιοτήτων.
3. Ανάπτυξη εξατομικευμένου ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού (εξ αποστάσεως εκπαίδευση), εύκολα προσβάσιμο από όλα τα ενδιαφερόμενα & εμπλεκόμενα μέρη στην εφοδιαστική αλυσίδα, αναγνωρίζοντας τις διαφορετικές προοπτικές και ανάγκες τους (ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, πρόσβαση σε πληροφορίες και συνέργειες κατά μήκος της εφοδιαστικής αλυσίδας).
4. Ανάπτυξη περιπτώσιολογικών μελετών και βέλτιστων πρακτικών στον τομέα της εφοδιαστικής στον πρωτογενή τομέα που θα προωθήσει την διάδοση της γνώσης και θα τονίσει τη σημασία της εφοδιαστικής στον κλάδο της αγροδιατροφής. Έτσι, η ευθυγράμμιση της ηλεκτρονικής εκπαίδευσης με εθνικές στρατηγικές θα εξασφαλίσει πλεονεκτήματα για τις τοπικές οικονομίες στις αγροτικές περιοχές, στη βάση της βιώσιμης ανάπτυξης. Με αυτόν τον τρόπο θα συμβάλλει στη βελτίωση της απασχολησιμότητας του τοπικού εργατικού δυναμικού και της αποτελεσματικότητας των επιχειρήσεων μέσω της αξιοποίησης των υλικών (π.χ. υποδομές, εξοπλισμός) και άυλων πόρων (π.χ. τεχνογνωσίας, εταιρικής κουλτούρας) κατά μήκος της εφοδιαστικής αλυσίδας.

5. Αξιολόγηση των δεξιοτήτων που συνδέονται με την εφοδιαστική που θα αναπτυχθούν από τους εκπαιδευόμενους και ανάδειξή τους σε καταλύτη για την προσωπική ανάπτυξη και σταδιοδρομία (Τριβέλλας, 2016), καθώς και στην ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών και οικονομιών.

6. Προώθηση της κουλτούρας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μεταξύ των νέων, των αγροτών, των εργαζομένων, των στελεχών και των επιχειρηματιών, η οποία θα αποφέρει και πολλαπλασιαστικά οφέλη στον κλάδο της αγροδιατροφής, καθώς μπορεί εύκολα να μεταδοθεί και σε άλλους κλάδους που συνδέονται με τον πρωτογενή τομέα όπως για παράδειγμα ο αγροτουρισμός.

7. Η εξειδικευμένη εκπαίδευση και η στόχευση για ανάπτυξη εκπαιδευομένων αγροτών και εργαζομένων στην εφοδιαστική αλυσίδα της αγροδιατροφής σε εκπαιδευτές στις συγκεκριμένες αγροτικές περιοχές καλλιέργειας δημητριακών και ρυζιού, θα διευκολύνει τη δημιουργία δικτύων και συνεργασιών μεταξύ επιχειρήσεων που θα διαχέουν και ανταλλάσσουν γνώσεις και βέλτιστες πρακτικές, πολλαπλασιάζοντας τα οφέλη του έργου και δημιουργώντας βιώσιμα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που εκτείνονται πέρα από τον χρονικό ορίζοντα των του έργου.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η συναφής βιβλιογραφία στο πεδίο της πράσινης ανάπτυξης και της αγροδιατροφής εντοπίζει την έλλειψη υιοθέτησης νέων τεχνολογιών (Marinagi, Trivellas & Reklitis, 2015; Marinagi, Trivellas & Sakas 2014; Trivellas, Perdikaris, Barbarigou, 2015), εταιρικής κουλτούρας συνεργασιών και πράσινων τεχνικών (Trivellas et al 2015; Trivellas, Mantzaris & Reklitis, 2015) στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης της τοπικής, περιφερειακής και εθνικής οικονομίας.

Συνεπώς, καταδεικνύεται η αναγκαιότητα για τους απασχολούμενους στον αγροδιατροφικό τομέα να εκπαιδευτούν στις πράσινες τεχνολογίες και πρακτικές που μπορούν να εφαρμοστούν κατά μήκος της εφοδιαστικής αλυσίδας και σε στενή συνεργασία και στρατηγική δικτύωση με όλους τους εμπλεκόμενους (Burlakis et al., 2014; Maglaras & Burlakis, 2015; Maglaras et al., 2013; Marinagi et al., 2014; Marinagi et al., 2015; Matopoulos & Bourlakis, 2010; Vlachos et al., 2008) να οδηγήσουν στην επίτευξη «βέλτιστη αλυσίδα αξίας» και στη δημιουργία διατηρήσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Για την αντιμετώπιση αυτών των εγγενών αδυναμιών, το χρηματοδοτούμενο έργο (*) επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στην πράσινη εφοδιαστική αλυσίδα που υλοποιείται από την ερευνητική ομάδα του Τμήματος ΔΣΕ στοχεύει στην καλλιέργεια και ενίσχυση των δεξιοτήτων και γνώσεων των απασχολούμενων στην εφοδιαστική αλυσίδα της αγροδιατροφής, υποστηρίζοντας πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης τόσο σε τοπικό επίπεδο (Θήβα / Βοιωτία), όσο και σε ευρύτερες περιοχές ενδιαφέροντος (περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, περιφέρεια Αττικής).

Υποσημείωση

(*) Green Logistics e-Training in Cereal/Rice Sector, (2015-1-EL01-KA202-014015), Funding programme: Erasmus+, KA2 - Strategic Partnerships for vocational education and training, (2015-2018) Coordinator: Dpt of Logistics Management/TEISTE (Greece), Partners: SEEDYZ, EIEO (Greece), SODEBUR (Spain), IDS (Portugal), IAPA (Cyprus).

Πράσινη Εφοδιαστική - Εξ' αποστάσεως εκπαίδευση στον κλάδο των δημητριακών & του ρυζιού, (2015-1-EL01-KA202-014015), *Φορέας Διαχείρισης*: IKY, Χρηματοδοτούμενο Σχήμα: Erasmus+, KA2 – Συνεργασία για καινοτομία και ανταλλαγή ορθών πρακτικών, Στρατηγικές συμπράξεις στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, Συντονιστής: Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού (ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας), εταίροι: SEEDYZ, EIEO (Ελλάδα), SODEBUR (Ισπανία), IDS (Πορτογαλία), IAPA (Κύπρο).

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Bourlakis M., Maglaras G, Aktas E, Gallear D,& Fotopoulos C. (2014), Firm size and sustainable performance in food supply chains: Insights from Greek SMEs, *International Journal of Production Economics*, 152, DOI: 10.1016/j.ijpe.2013.12.029.
- Επιμελητήριο Βοιωτίας (2012). «Απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ.» Πρόσβαση Νοέμβριος 2016
<http://www.viotiachamber.gr/viotia/articles/article.jsp?context=103&articleid=610>
- Maglaras, G. &Burlakis, M, (2015) Power-imbalanced relationships in the dyadic food chain: An empirical investigation of retailers' commercial practices with suppliers, *Industrial Marketing Management*, vol. 4, pp. 112-130. DOI: 10.1016/j.indmarman.2015.03.014
- Marinagi C., Trivellas P., Reklitis P. (2015) Information Quality and Supply Chain Performance: The Mediating Role of Information Sharing, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 175, 473-479.
- Marinagi C., Trivellas P., Sakas D. (2014), The impact of Information Technology on the development of Supply Chain Competitive Advantage, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 147, 586-591.
- Matopoulos A., &Bourlakis M., (2010), Sustainability practices and indicators in food retail logistics, *Journal on Chain and Network Science*, 10:207-218. DOI: 10.3920/JCNS2010.x179
- Trivellas P., Perdikaris A., Barmpagalou A, (2015), *The use of unmanned aircrafts on precision agriculture*, Proceedings of the 1st International Conference on Agrifood SCM & Green Logistics, May 27-30, Porto Carras, Halkidiki, Greece, pp. 329-338
- Trivellas, P., Reklitis, P., Marinagi, C., Matsouka, V. (2015). *Supply Chain Management Practices and the Quest for a Sustainable Competitive Advantage in Greek Manufacturing Firms*, Proceedings of the 3rd Olympus International Conference on Supply Chains, (pp. 206-220) Nov 7-8, Athens, Greece.
- Trivellas, P., Mantzaris, I., Reklitis, P., (2015). *Performance implications of Green Supply Chain Management of Leading Greek exporters in Northern Greece*, Proceedings of the 3rd Olympus International Conference on Supply Chains, Nov 7-8, Athens, Greece.
- Τριβέλλας Π. (2016), Προκλήσεις για την εκπαίδευση και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού στην εφοδιαστική αλυσίδα, *Logistics News, Newsletter*, Ελληνική Εταιρεία Logistics, τεύχος 30, σελ. 19-21.
- Τριβέλλας Π., Ρεκλείτης Π., Μαρινάγη Κ., Μαλινδρέτος Γ., Περδικάρης Α. (2016). «Προκαταρκτικά αποτελέσματα έρευνας διάγνωσης αναγκών αγροτών, Πρακτικά ημερίδας: Πράσινη Εφοδιαστική στον Κλάδο των Δημητριακών & του ρυζιού», *Conference proceedings on Green Logistics in Cereal/Rice*, 21 October 2016, Thiva, Greece, στο πλαίσιο του προγράμματος: Green Logistics e-Training in Cereal/Rice Sector, (2015-1-EL01-KA202-014015).
- Vlachos I., Bourlakis M., Karalis V., (2008), Manufacturer–retailer collaboration in the supply chain: Empirical evidence from the Greek food sector, *International Journal of Logistics*, 11:267-277. DOI: 10.1080/13675560701768517

ΧΑΛΚΙΔΑ-ΠΑΛΙΡΡΟΙΑ: ΑΠΟ ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ ΣΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΜΕ ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

Στέφανος Καραγιάννης

Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
stephanoskar@yahoo.gr

Αμαλία Καραμπέκου

M.Sc. & M.P.A., Τμήμα Οικονομικής Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου

Περίληψη

Η τουριστική περίοδος για τη Χαλκίδα που σήμερα περιορίζεται στους τρεις καλοκαιρινούς μήνες και δίδει διέξοδο στους τουρίστες του Σαββατοκύριακου (Αθήνα - Χαλκίδα) να απολαύσουν τα υπέροχα στοιχεία της είναι επιβεβλημένη να επιμηκυνθεί. Με την αξιοποίηση των στοιχείων του πολιτισμού και της ιστορία της καθιστούν την περιοχή μοναδική για τον επισκέπτη ιδιαίτερα όμως την ύπαρξη του παλιρροιακού φαινομένου. Η επιτυχία της τουριστικής ανάπτυξης μέσω του παλιρροϊκού φαινομένου μπορεί ν' αποτελέσει ολοκληρωμένη πρόταση τοπικής ανάπτυξης ή ένα εναλλακτικό μοντέλο. Αυτό ίσως να έχει μια μοναδικότητα τουριστικού χαρακτήρα, διότι το παλιρροϊκό φαινόμενο του Ευρίπου θα μπορούσε όντως ν' αποτελέσει πόλο έλξης για πολλούς γιατί ο τουρισμός αυτής της μορφής, της παρατήρησης δηλαδή αυτού του μοναδικού αλλά πολύ ενδιαφέροντος φυσικού φαινομένου, από τη φύση του είναι αντίθετος με την χλιδή και την πολυτέλεια. Έτσι θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι το παλιρροϊκό φαινόμενο του Ευρίπου θα παίζει σημαντικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη της Χαλκίδας δεδομένου ότι τουρισμός αποτελεί πράγματι ένα εναλλακτικό πρότυπο ανάπτυξης για τη περιοχή ειδικότερα τώρα εν όψει των Ολυμπιακών αγώνων του 2004, αφού η Χαλκίδα θεωρείται προάστιο των Αθηνών.

Λέξεις Κλειδιά: Τοπική ανάπτυξη, Χαλκίδα, παλιρροιακό φαινόμενο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Η γνωριμία με την Εύβοια και την Χαλκίδα ειδικότερα

Ο Νομός της Εύβοιας περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί Εύβοια, που είναι το δεύτερο σε έκταση νησί της Ελλάδας και το τρίτο της Ανατολικής Μεσογείου. Έχει μήκος 160 χιλιόμετρα (περίπου), βρίσκεται κατά μήκος της Στερεάς Ελλάδας και χωρίζεται από αυτήν με τον Ευβοϊκό κόλπο. (Βλιάμος-Καραγιάννης) ο οποίος διαιρείται σε Βόρειο και Νότιο Ευβοϊκό κόλπο δια του στενώματος έμπροσθεν της πόλης της Χαλκίδας, του πορθμού του Ευρίπου, ο οποίος στο στενότερο του σημείο αποτελεί τετράγωνο θαλάσσης, μήκους και πλάτους 40 μέτρων, με βάθος 8,5 μέτρων διευρυνόμενο εκατέρωθεν. Με αυτό τον τρόπο βλέπουμε ότι ο κυρίως Εύριπος, το στενό αυτό, έχει στη συνέχεια δύο ευρείες λεκάνες, προς βορρά με το ονομαζόμενο λιμάνι της Χαλκίδας και προς Νότο το νότιο λιμάνι της Χαλκίδας.(Γ.Μ. Χορς). Η Εύβοια έχει συνολική έκταση 3.896 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Ευβοϊκή Εγκυκλοπαίδεια (1990)) και πληθυσμό 209.132 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 1991 ενώ σύμφωνα με την απογραφή του 2001 έχει 215.136 κατοίκους. Η Χαλκίδα σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001 είχε 55.241 κατοίκους ενώ σήμερα έχει 53.384 κατοίκους (Στατιστική υπηρεσία Χαλκίδας 2002) δηλαδή παρατηρείται μια μείωση του πληθυσμού της τάξης του 3,4%. Το νησί Σκύρος ανήκει στην Εύβοια με την οποία συνδέεται μέσω Κύμης. Μοναδικό όριο της Σκύρου από όλα τα σημεία αποτελεί το Αιγαίο Πέλαγος. Η μοίρα της Εύβοιας είναι άρρηκτα δεμένη με τη μοίρα του πορθμού

του Ευρίπου. Η θολωτή κινητή γέφυρα κάτω από την οποία γίνεται αλλαγή των ρευμάτων έχει καθιερωθεί έως σήμερα ως σημείο συνάντησης επειδή εκεί μπορεί να συνδυάσει την εναλλαγή των παλιρροϊκών φαινομένων της πλημμυρίδας και της άμπωτης του πορθμού. Χαρ.Σφέτσας (1999).

1. Τουρισμός: Μορφές τουρισμού οι οποίες αναπτύσσονται στο Ν. Εύβοιας

Η Εύβοια ως τουριστικός προορισμός παρουσιάζει ορισμένες ιδιομορφίες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τον προσδιορισμό και την εκτίμηση της τουριστικής ζήτησης διαχρονικά. Οι ιδιομορφίες αυτές σχετίζονται: με την γεωγραφική θέση της ως προς την Αθήνα, η οποία με την σειρά της έχει ως συνέπεια α) την καθ' όλη την διάρκεια του έτους τουριστική κίνηση και β) την αύξηση των παραθεριστικών κατοικιών. Στην Βόρεια Εύβοια καλλιεργείται ο Ιαματικός Θεραπευτικός Τουρισμός αφού υπάρχει η Λουτρόπολη της Αιδηψού, η οποία από τα αρχαία χρόνια ήταν γνωστή για τις θεραπευτικές ιδιότητες των νερών της που αναβλύζουν σε μεγάλη θερμοκρασία. Στα Λουτρά Αιδηψού υπάρχουν 23 υδροθεραπευτήρια εκ των οποίων τα 21 είναι ιδιωτικά, τα 2 δεν λειτουργούν και το 1 ανήκει στον ΕΟΤ. (Στοιχεία από το Δήμο Αιδηψού 2002). Η γεωμορφολογία της Εύβοιας έχει να παρουσιάσει όλα τα φυσικά τοπία και φαινόμενα. Αν και ο περιηγητικός και φυσιολατρικός τουρισμός, έχει αρχίσει να αποτελεί στοιχείο ορισμένων προγραμμάτων και πρωτοβουλιών δεν υπάρχει συστηματική καταγραφή και σήμανση μονοπατιών, χώρων κ.λ.π., ενώ και τα προβλεπόμενα μικρά έργα για την αξιοποίηση των συγκεκριμένων πόρων είναι αρχικό στάδιο ή δεν έχουν ολοκληρωθεί.

Ο νομός Ευβοίας διαθέτει συνολικά περίπου 890 χιλιόμετρα ακτών (Ενημερωτ. Φυλ. Νομαρχ.Αυτοδ. (2001). Οι ακτές προς τον Ευβοϊκό κόλπο είναι σχεδόν στο σύνολό τους προσπελάσιμες και σε μεγάλο βαθμό αξιοποιημένες. Οι ακτές προς το Αιγαίο, λόγω της δυσκολίας πρόσβασης προς αυτές, είναι λιγότερο αξιοποιημένες, αλλά με μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον επισκέπτη. Κατά μήκος όλης της ακτογραμμής υπάρχουν παραλίες, οι οποίες είναι κατάλληλες (μη βραχώδεις) για θαλάσσιο μπάνιο και θαλάσσια σπορ. Οι παραλίες εμφανίζουν ποικιλομορφία ως προς το μέγεθός τους, το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον και το βάθος. Από την πληθώρα των παραλιών που συναντά κανείς στην Εύβοια μόνο οι 20 απ' αυτές είναι οργανωμένες και οι περισσότερες βρίσκονται προς τον Ευβοϊκό κόλπο. Η μορφολογία των παραλιών επιτρέπει την ανάπτυξη των θαλάσσιων σπορ, κυρίως της ιστιοπλοΐας, του surfing, του κανό-καγιάκ και του σκι. Στην Χαλκίδα υπάρχει Ιππικός Όμιλος και Ιππόδρομος, ο οποίος διαθέτει άλογα ιππασίας και παραδίδονται μαθήματα ιππασίας. Στο νομό υπάρχουν πολλά σημεία αναφοράς τα οποία μπορούν να αποτελέσουν τουριστικούς πόρους για την τουριστική αγορά της τρίτης ηλικίας. Αναφέρονται οι ιαματικές πηγές των Λουτρών Αιδηψού και Γιάλτρων, καθώς και οι εκκλησίες, που είναι διάσπαρτες στο νομό. Ο Συνεδριακός Τουρισμός στον νομό Εύβοιας ουσιαστικά δεν υπάρχει αφού λείπει η κατάλληλη τουριστική υποδομή, η οποία να διευκολύνει αυτό το είδος τουρισμού. Αρκετά ξενοδοχεία της Χαλκίδας και της Ερέτριας διαθέτουν αίθουσες παρουσιάσεων, διαλέξεων και ομιλιών χωρίς όμως να παρέχουν πλήρεις υπηρεσίες.

2. Η Χαλκίδα και τα παλιρροϊκά φαινόμενα του Ευρίπου ως κύρια περιοχή του ερευνητικού μας ενδιαφέροντος

Ο τρόπος προσέγγισης της Χαλκίδας είναι το τρένο, το οποίο, ακολουθώντας την οφιοειδή παραλιακή γραμμή, ξεδιπλώνεται σιγά - σιγά και φθάνει στην πόλη αρκετές φορές το 24ώρο, ημέρα και νύχτα. Τερματίζει τη διαδρομή του έξω από το παραδοσιακό κτίριο κοντά στην παλαιά κινητή γέφυρα συνθέτοντας έτσι την ξεχωριστή απaráμιλλη εικόνα του πορθμού του Ευρίπου. Εκτός από τη σιδηροδρομική σύνδεση, υπάρχουν και αρκετές πορθμιακές συνδέσεις σε διάφορα

κατά μήκος του νησιού σημεία όπως στην Αιδηψό, στην Ερέτρια, στην Σκύρο και στην Κάρυστο από όπου φθάνει κανείς τη Χαλκίδα διασχίζοντας το εσωτερικό του νησιού, ακολουθώντας πανέμορφες διαδρομές, ενώ τα ταχύτατα ιπτάμενα δελφίνια εκμηδενίζουν τις αποστάσεις μεταξύ της Χαλκίδας, των Σποράδων και των άλλων νησιών του Αιγαίου Πελάγους.

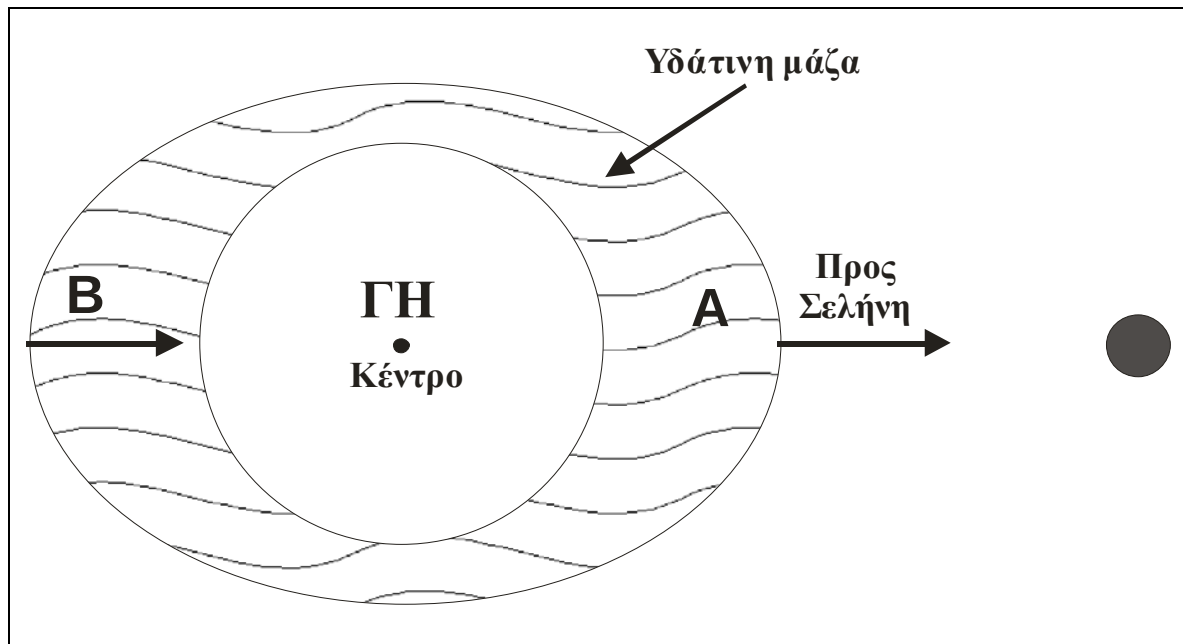
Στη Χαλκίδα, ο επισκέπτης μπορεί να έρθει με αυτοκίνητα του ΚΤΕΛ ακολουθώντας την Εθνική οδό Αθηνών - Λαμίας, περνώντας αρχικά από την καινούρια υψηλή γέφυρα μήκους ενός χιλιομέτρου περίπου. Εκτός όμως από την γέφυρα, που προαναφέραμε, ο επισκέπτης μπορεί να περάσει για να εισέλθει στην πόλη και από την παλαιά κινητή γέφυρα πάνω από το στενό του Ευρίπου. Εκεί μπορεί να θαυμάσει το περίεργο και σπάνιο φαινόμενο της παλίρροιας που πραγματοποιείται με την αλλαγή της κατεύθυνσης του θαλάσσιου νερού άλλοτε προς το βορρά και άλλοτε προς τον νότο κάθε έξι ώρες. Σε μια άλλη βιβλιογραφική πηγή (Μαστροδημήτρης 1964) η Χαλκίδα ιδιαίτερα έγινε γνωστή για το παλιρροιακό φαινόμενο που συμβαίνει και ενεργεί κάθε έξι ώρες αφού το ρεύμα του νερού αλλάζει κατεύθυνση (B-N και N-B) με ολιγόλεπτο διάστημα ηρεμίας μεταξύ των αλλαγών. Οι κανονικές αυτές αλλαγές διαρκούν επί 23-24 ημέρες, μεσολαβεί μετά ένα διάστημα 5-6 ημερών κατά το οποίο μπορεί να μην υπάρχουν αλλαγές ρεύματος ή και να υπάρξουν αρκετές, αλλά ακανόνιστης διάρκειας και ταχύτητας, και ύστερα το φαινόμενο επαναλαμβάνεται. Η ερμηνεία του φαινομένου που ακολουθεί τους νόμους της παλίρροιας, έχει απασχολήσει και τους αρχαίους Έλληνες, ειδικότερα τον Αριστοτέλη και τον Ερατοσθένη. Εγκυκλοπαίδεια «Νέα Δομή» (1996). Το φαινόμενο αυτό προκάλεσε από τα πολύ παλιά χρόνια το ενδιαφέρον των ανθρώπων τόσο από φιλοσοφικής όσο και από πρακτικής άποψης, εξαιτίας της ωραιότητας και του μυστηρίου που παρουσιάζει. (Μιαούλης Ανδ. 1882)

2.1. Απόψεις του φαινομένου της παλίρροιας του Ευρίπου

Το φαινόμενο αυτό προσπάθησε να ερμηνεύσει στην αρχαιότητα και ο μεγάλος Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης, ο οποίος και πέθανε στις αρχές Αυγούστου του 322 π.Χ. Στ. Καλλίας (1986). Η εξέταση του φαινομένου απασχόλησε όλους τους σοφούς από τον Αριστοτέλη και ακόμα το πρόβλημα δεν λύθηκε. Είναι γνωστό ότι το ρεύμα αλλάζει διεύθυνση ανά 6-7 ώρες, αλλά δεν βρέθηκε ακόμα ο ακριβής νόμος αυτής της αμπώτιδας και πλημμυρίδας, ώστε να καθορίζονται εκ των προτέρων με ακρίβεια. (Κοκκίνης Σπύρος 1941). Οι περισσότερες θεωρίες των σύγχρονων επιστημόνων για την εξήγηση του φαινομένου, συμπίπτουν με αυτές του Αριστοτέλη και αναφέρουν ότι τα ρεύματα αυτά οφείλονται στη διαφορά της έλξης της Σελήνης και του Ήλιου στο κέντρο και στην επιφάνεια της Γης που δημιουργεί διαφορετικά επίπεδα στάθμης του θαλάσσιου νερού δηλαδή ανύψωση και πτώση της υδάτινης μάζας. Το φαινόμενο της παλίρροιας του Ευρίπου, όπως άλλωστε όλα τα παλιρροϊκά φαινόμενα που συμβαίνουν σε αβαθείς τεχνητές ή φυσικές διώρυγες, σε αβαθείς κόλπους, σε κοίτες ποταμών που εκβάλλουν στις θαλάσσιες παραλίες και γενικά σε ακτές, είναι πολυσύνθετο, δηλαδή, αποτέλεσμα όχι μόνο αστρονομικών αιτιών, όπως αναφέρθηκε, αλλά και πολλών άλλων αιτιών, όπως μετεωρολογικών, υδραυλικών, τοπογραφικών, ακτογραφικών και γεωλογικών. (Λεοντάρης Σωτήριος 1984-1985) Συμβολή στην έρευνα του παλιρροϊκού φαινομένου του Ευρίπου Χαλκίδας σε σχέση με την ακτογραφική κατάσταση του Βορ. και Νοτ. Ευβοϊκού Κόλπου Α Ε Μ & ΣΤ' σελ. 193-220)

2.2. Αστρονομική εξήγηση της παλίρροιας

Την ερμηνεία του παλιρροιακού φαινομένου έδωσε ο Νεύτωνας, δεχόμενος ότι αυτό οφείλεται στην έλξη της Σελήνης που ασκείται στην επιφάνεια της Γης σε συνδυασμό με αυτήν που ασκεί ο Ήλιος. Οι παλίρροιες οφείλονται στο γεγονός ότι, η πλευρά της Γης που βρίσκεται πλησιέστερα στην Σελήνη έλκεται ισχυρότερα από αυτήν σε σχέση με την πλευρά που βρίσκεται στο αντίθετο σημείο, δηλαδή σε μεγαλύτερη απόσταση από την Σελήνη (Σχήμα 1)

Σχήμα 1. Η διαφορετική έλξη της Σελήνης στα σημεία A και B που προκαλεί τις παλίρροιας

Από το παραπάνω σχήμα φαίνεται ότι η σελήνη προκαλεί έλξη στο σημείο A, στο κέντρο της Γης και στο σημείο B αλλά η ένταση στο σημείο A είναι μεγαλύτερη από ότι στο κέντρο της Γης, η οποία είναι, με τη σειρά της, μεγαλύτερη από ότι στο σημείο B. Η έλξη στο σημείο A τείνει να μετακινήσει τις υδάτινες μάζες προς την κατεύθυνση της σελήνης ενώ η έλξη στο κέντρο της Γης τείνει να μετακινήσει ολόκληρη την γη προς την ίδια κατεύθυνση χωρίς αυτό να είναι αισθητό λόγω πολύ μεγάλης διαφοράς μάζας. Οι ελκτικές δυνάμεις που ασκούνται στο σημείο B είναι πολύ μικρότερες από ότι στο σημείο A και κατά συνέπεια η μετακίνηση των υδάτινων μαζών προς την κατεύθυνση της σελήνης είναι πολύ μικρότερη στο σημείο αυτό. Το αποτέλεσμα των ελκτικών δυνάμεων που ασκούνται από την Σελήνη στα σημεία A και B είναι η ανύψωση της στάθμης των υδάτων, δηλαδή παρατηρείται πλημμυρίδα.

Η παλίρροια παράγεται ουσιαστικά από τη διαφορά της έλξης της Σελήνης στη γήινη επιφάνεια και στο κέντρο της Γης. Το αποτέλεσμα είναι η ανύψωση των υδάτων στις διευθύνσεις που συνδέουν Γη - Σελήνη (συζυγίες) και η πτώση στις κάθετες κατευθύνσεις (τετραγωνισμοί). Πρέπει να σημειωθεί ότι παλίρροια υφίστανται και ο στερεός φλοιός της γης και η ατμόσφαιρα, η τελευταία όμως σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό.

Η δύναμη που προκαλεί την παλίρροια ονομάζεται παλιρροιογόνος και εκφράζεται από την εξίσωση $F_{παλ} = -2g \frac{M}{r^3}$ (1) (όπου: F = παλιρροιογόνος δύναμη, M = μάζα της σελήνης σε σύγκριση με την μάζα της γης, r = η απόσταση της σελήνης από ο κέντρο της γης εκφρασμένη σε γήινες ακτίνες και g = η επιτάχυνση της βαρύτητας στην επιφάνεια της γης).

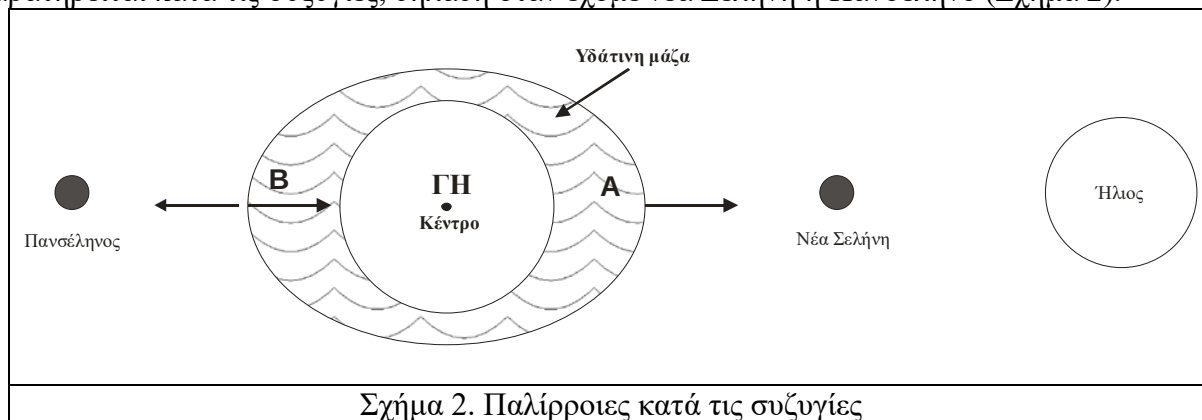
Εκτός από τη Σελήνη παλίρροια προκαλεί και ο Ήλιος, η οποία όμως είναι κατά 55% περίπου μικρότερη από την παλίρροια που προκαλείται από την Σελήνη. Αν F_H και F_Σ είναι οι παλιρροιογόνες δυνάμεις του Ήλιου και της Σελήνης αντίστοιχα, M_H και M_Σ είναι οι μάζες τους και R_H και R_Σ οι αποστάσεις τους από το κέντρο της Γης και χρησιμοποιήσουμε την εξίσωση (1) θα έχουμε: $F_H = -2g \frac{M_H}{R_H^3}$ και $F_\Sigma = -2g \frac{M_\Sigma}{R_\Sigma^3}$. Με δεδομένο ότι η απόσταση του Ήλιου από το κέντρο

της Γης είναι περίπου 400 φορές μεγαλύτερη από αυτήν της Σελήνης, η κατά μέλη διαίρεση των δυο παραπάνω εξισώσεων θα μας δώσει, αφού αντικαταστήσουμε όπου $R_H = 400 R_\Sigma$,

$\frac{F_H}{F_\Sigma} = \frac{M_H}{64.000.000 \times M_\Sigma}$. Αν λάβουμε επίσης υπ' όψη ότι $M_H \approx 29.090.090 M_\Sigma$, θα έχουμε

$$\frac{F_H}{F_\Sigma} = \frac{5}{11} \Rightarrow F_H = 45,5\% \times F_\Sigma \quad (2)$$

Το φαινόμενο της παλίρροιας είναι πιο έντονο όταν παρατηρείται σεληνοηλιακή παλίρροια, όταν δηλαδή προστίθεται η έλξη του Ηλίου σε αυτήν της Σελήνης. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κατά τις συζυγίες, δηλαδή όταν έχουμε νέα Σελήνη ή Πανσέληνο (Σχήμα 2).

2.3. Προέλευση και εξέλιξη της παλίρροιας της Χαλκίδας

Είναι γεγονός ότι τα παλιρροϊκά φαινόμενα μιας θάλασσας είναι τόσο έντονα, όσο η έκταση αυτής είναι μεγάλη. Οι παλίρροιες σε αβαθείς και μικρές θάλασσες, λιμένες, κόλπους, πορθμούς και διώρυγες, είναι πολύ μικρές, ενώ στις μεγάλες και βαθιές θάλασσες σημαντικές. Ο σχηματισμός μεγάλης σχετικά παλίρροιας απαιτεί σημαντική μάζα νερού, που δεν διαθέτει το Αιγαίο, λόγω της μικρής σε έκταση και βάθος υδάτινης μάζας του. Πρέπει λοιπόν, για την εξήγηση των παλιρροιών στο Αιγαίο, να αναζητήσουμε την προέλευσή τους σε άλλους θαλάσσιους χώρους, με τους οποίους ευρίσκεται σε επικοινωνία.

...είναι αδύνατη η ίδια κύμανση σε όλο τον Ευβοϊκό και ότι η γένεση του ρεύματος οφείλεται στην ενέργεια της διαφοράς της στάθμης των δύο λιμένων. Συμπεραίνει δε αυτό, αφού απέδειξε θεωρητικά ότι ούτε κατά τις παλιρροϊκές κινήσεις, ούτε κατά τις ταλαντώσεις μπορεί να παραχθεί ίδιο πεδίο κύμανσης προς Β και προς Ν. του πορθμού της Χαλκίδας, αν λάβουμε υπόψη την επίδραση της τριβής και ιδιαίτερα τη στενότητα του πορθμού. Έτσι λοιπόν πιστεύεται ότι μόνο η διαφορά του ύψους της στάθμης των λιμένων της Χαλκίδας ενεργεί για τη γένεση των ρευμάτων. Αν δε διευρυνόταν ακόμη ο πορθμός (περισσότερο των 40 μ.) θα περιμέναμε ελάχιστη αξιοσημείωτη μεταβολή.

Το ίδιο αποδεικνύεται και για τις ταλαντώσεις, που και αυτές παράγονται χωριστά στις δύο πλευρές του πορθμού του Ευρίπου και δεν είναι δυνατή ενιαία από αυτές κύμανση, σε όλο τον Ευβοϊκό κόλπο.

ΚΙΝΗΣΗ ΡΕΥΜΑΤΩΝ ΠΟΡΘΜΟΥ ΕΥΡΙΠΟΥ										
Ημέρες Σελήνης	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								Πιθανή ώρα ανοίγματος γέφυρας	Προτεραιότητα Πλοίων
	B-N		N-B		B-N		N-B			
1η	3:00	9:18	9:20	15:13	15:15	21:34	21:36	3:28	3:20	N-B
2η	3:30	9:48	9:50	15:43	15:45	22:04	22:06	2:58	3:50	
3η	4:00	10:18	10:20	16:13	16:15	22:34	22:36	4:28	22:15	B-N
4η	4:30	10:48	10:50	16:43	16:45	23:04	23:06	4:58	22:45	B-N

5η	5:00	11:18	11:20	17:18	17:15	23:34	23:36	5:28	23:15	B-N
6η	5:30	11:48	11:50	16:43	16:45	0:04	0:06	5:58	23:45	B-N
7η	ΑΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								-----	-----
Πρώτο Τέταρτο	ΑΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								-----	-----
9η	ΑΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								-----	-----
10η	0:01	6:18	6:20	12:13	12:15	18:34	18:36	0:28	0:20	N-B
11η	0:30	6:48	6:50	12:43	12:45	19:04	19:06	0:58	0:50	N-B
12η	1:00	7:18	7:20	13:13	13:15	19:34	19:36	1:28	1:20	N-B
13η	1:30	7:48	7:50	13:43	13:45	20:04	20:06	1:58	1:50	N-B
14η	2:00	8:18	8:20	14:13	14:15	20:34	20:36	2:28	2:20	N-B
Πανσέ-ληνος	2:30	8:48	8:50	14:43	14:45	21:04	21:06	2:58	2:50	N-B
16η	3:00	9:18	9:20	15:13	15:15	21:34	21:36	3:28	3:20	N-B
17η	3:30	9:48	9:50	15:43	15:45	22:04	22:06	3:58	21:50	
18η	4:00	10:18	10:20	16:13	16:15	22:34	22:36	4:28	22:20	N-B
19η	4:30	10:48	10:50	16:43	16:45	23:04	23:06	4:58	22:50	N-B
20η	5:00	11:18	11:20	17:18	17:15	23:34	23:36	5:28	23:20	N-B
21η	5:30	11:48	11:50	16:43	16:45	0:04	0:06	5:58	23:50	N-B
22η	ΑΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								-----	-----
Τελευταίο Τέταρτο	ΑΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								-----	-----
24η	ΑΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑ ΡΕΥΜΑΤΩΝ								-----	-----
25η	0:01	6:18	6:20	12:13	12:15	18:34	18:36	0:28	0:20	N-B
26η	0:30	6:48	6:50	12:43	12:45	19:04	19:06	0:58	0:50	N-B
27η	1:00	7:18	7:20	13:13	13:15	19:34	19:36	1:28	1:20	N-B
28η	1:30	7:48	7:50	13:43	13:45	20:04	20:06	1:58	1:50	N-B
29η	2:00	8:18	8:20	14:13	14:15	20:34	20:36	2:28	2:20	N-B
Νέα Σελήνη	2:30	8:48	8:50	14:43	14:45	21:04	21:06	2:58	2:50	N-B

Κάθε έξι ώρες τα νερά αλλάζουν κατεύθυνση από Βορρά προς Νότο και αντίστροφα. Το φαινόμενο εξαρτάται από τη Σελήνη. Στο 24ωρο τα νερά αλλάζουν κατεύθυνση 4 φορές ($4 \times 6 = 24$).

Όταν ξεκινά η αλλαγή της κατεύθυνσης των ρευμάτων, στις 3 ώρες σταδιακά αυξάνεται ο ρυθμός της κίνησης των ρευμάτων και πάνω στις 3 ώρες φθάνει στο ζενίθ του. Από το σημείο αυτό και για τις επόμενες 3 ώρες μέχρι τη συμπλήρωση του εξαώρου, ο ρυθμός σταδιακά μειώνεται και πάνω στις 6 ώρες υπάρχει πλήρης ηρεμία. Από το σημείο αυτό αλλάζει η κατεύθυνση των ρευμάτων προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Το άνοιγμα της γέφυρας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ένταση των ρευμάτων αφού τα πλοία μπορούν να διασχίσουν τον πορθμό μόνο όταν τα νερά βρίσκονται σε ηρεμία.

Μόνο 2 φορές τον μήνα, το πρώτο τέταρτο της Σελήνης για 3 μέρες και το τελευταίο τέταρτο πάλι για 3 μέρες υπάρχει ακαταστασία των ρευμάτων. Στην περίπτωση αυτή τα νερά κατευθύνονται άτακτα από Βορά προς Νότο ή αντίστροφα χωρίς σταθερές ώρες.

Έτσι, λόγω κυρίως της στενότητας του πορθμού, τα πλησιέστερα σε αυτόν τμήματα του Ευβοϊκού κόλπου κυμαίνονται ή λόγω της παλίρροιας ή λόγω των ταλαντώσεων, σαν να ήταν δύο ανεξάρτητες μεταξύ τους θαλάσσιες λεκάνες, το δε ρεύμα που κυλάει δια του πορθμού του Ευρίπου είναι αποτέλεσμα μόνο της διαφοράς της στάθμης των λιμένων της Χαλκίδας.

Αποδεικνύεται, λοιπόν, ότι το ρεύμα του Ευρίπου είναι αποκλειστικό αποτέλεσμα της διαφοράς της στάθμης των δύο λιμένων της Χαλκίδας, επομένως και τα μακριά από τον πορθμό παρατηρούμενα ασθενέστερα ρεύματα προέρχονται εξ αυτού, δηλαδή από την ίδια διαφορά.

Σχετικά με τα αίτια που κάθε φορά δημιουργούν τη διαφορά του ύψους της στάθμης των δύο λιμένων της Χαλκίδας, κατά την κανονική περίοδο, θεωρούνται άλλα μεν συστηματικά, άλλα δε τυχαία και μάλιστα οφείλεται στη μεγάλη διαφορά της στάθμης των δύο λιμένων, που συμβαίνει κατά τις συζυγίες και οφείλεται κύρια στη διαφορά των ποσοτήτων του νερού που φθάνουν στους δύο λιμένες κατά τη διάρκεια μιας πλημμυρίδας, καθώς επίσης και στην τοπογραφική κατάσταση των ακτών και των λιμένων.

Τελειώνοντας, θεωρούμε αναγκαίο να τονίσουμε ιδιαίτερα το γεγονός ότι θα πρέπει σύντομα να στραφεί το επιστημονικό και οικονομικό ενδιαφέρον προς τη κατεύθυνση της εκμετάλλευσης και αξιοποίησης της αξιοσημείωτης κινητικής ενέργειας που παράγεται από τη συνεχή κίνηση του νερού στον πορθμό του Ευρίπου και σε άλλα διαπιστωμένα σημεία του Ελλαδικού θαλάσσιου χώρου καθώς και στην ανάδειξή του ως σπουδαίου πόλου τουριστικής έλξης.

3. Η Έρευνα: Ταυτότητα της έρευνας

Ο Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας ήταν οι μήνες Ιούνιος και Ιούλιος του 2016. Ο Τύπος της έρευνας ήταν ποσοτική έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου και προσχεδιασμένες προσωπικές συνεντεύξεις. Το δείγμα ήταν της τάξεως των 320 ατόμων. Ο τρόπος δειγματοληψίας ήταν τυχαίος δηλαδή τυχαία δειγματοληψία από άτομα που μόλις είχαν επισκεφθεί τον Πορθμό.

3.1. Τόπος: Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Από την έρευνα προέκυψε ότι το 42,5% των επισκεπτών έρχεται από την περιοχή της Αθήνας και τι υπόλοιπο 57,5% από κάθε γωνιά της Ελλάδας. Όσον αφορά τις ηλικίες, το 55,6% είναι μεταξύ 15 και 35 ετών, το 23,1% μεταξύ 36 και 50 ετών ενώ οι υπόλοιποι επισκέπτες είναι μεγαλύτερης ηλικίας.

Το 56,3% του συνόλου των επισκεπτών επέλεξε να κάνει τουλάχιστον μια διανυκτέρευση στην Χαλκίδα ενώ οι υπόλοιποι είναι «περαστικοί» αφού παραμένουν στην Χαλκίδα μερικές μόνο ώρες (1 έως 6 ώρες) κάθε φορά.

Οι επισκέπτες από την Αθήνα παραμένουν στη Χαλκίδα κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τους (73,5%) για μερικές ώρες στα πλαίσια μιας ημερήσιας εκδρομής είτε απλώς για φαγητό ενώ το υπόλοιπο 26,5% παραμένει περισσότερες ημέρες συνδυάζοντας την παραμονή τους με επίσκεψη και σε κάποιες άλλες περιοχές της Εύβοιας. Οι επισκέπτες από την υπόλοιπη Ελλάδα κατά 21,7% επισκέπτονται την πόλη για μερικές ώρες ενώ κατά 78,3% για μερικές ημέρες και η παραμονή τους στην πόλη, διαφέρει στατιστικά από αυτήν των εξ Αθηνών επισκεπτών ($\chi^2=198,725$, $df = 3$, $p = 0,00$, **Pearson Coefficient = 0,516**)

Τα ευρήματα αναφορικά με την πηγή ενημέρωσης των επισκεπτών για την Χαλκίδα έχουν αρκετό ενδιαφέρον αφού σε ποσοστό 62,5% η ενημέρωση αυτή προέρχεται από «κάποιον γνωστό».

Οι επισκέπτες από την Αθήνα ενημερώνονται για τη Χαλκίδα σε ποσοστό 12,5% από κάποιο «Τουριστικό Έντυπο», 5,9% από «Διαφημιστικό Φυλλάδιο», 8,8% από τον «ΕΟΤ» και 72,8% από «κάποιον γνωστό» ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους επισκέπτες από την υπόλοιπη Ελλάδα είναι 26,6%, 15,8%, 2,7% και 54,9% και διαφέρουν στατιστικά από αυτά των επισκεπτών από την Αθήνα ($\chi^2=255,175$, $df = 3$, $p=0,00$, **Pearson Coefficient = -0,222**)

Εξ ίσου ενδιαφέρουσες είναι και οι απαντήσεις σχετικά με την πηγή της ενημέρωσης των επισκεπτών για το φαινόμενο της παλirroιας. Σε ποσοστό 78,4% η ενημέρωση αυτή γίνεται «τυχαία».

Οι επισκέπτες από την Αθήνα ενημερώνονται για το παλirroιακό φαινόμενο σε ποσοστό 5,1% από κάποιο «Βιβλίο», 9,6% από κάποιο «Τουριστικό Περιοδικό» και 85,3% «τυχαία», ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους επισκέπτες από την υπόλοιπη Ελλάδα είναι 10,3%, 16,3% και 73,4% και διαφέρουν στατιστικά από αυτά των επισκεπτών από την Αθήνα ($\chi^2=294,306$, $df = 2$, $p=0,00$, **Pearson Coefficient = -0,139**)

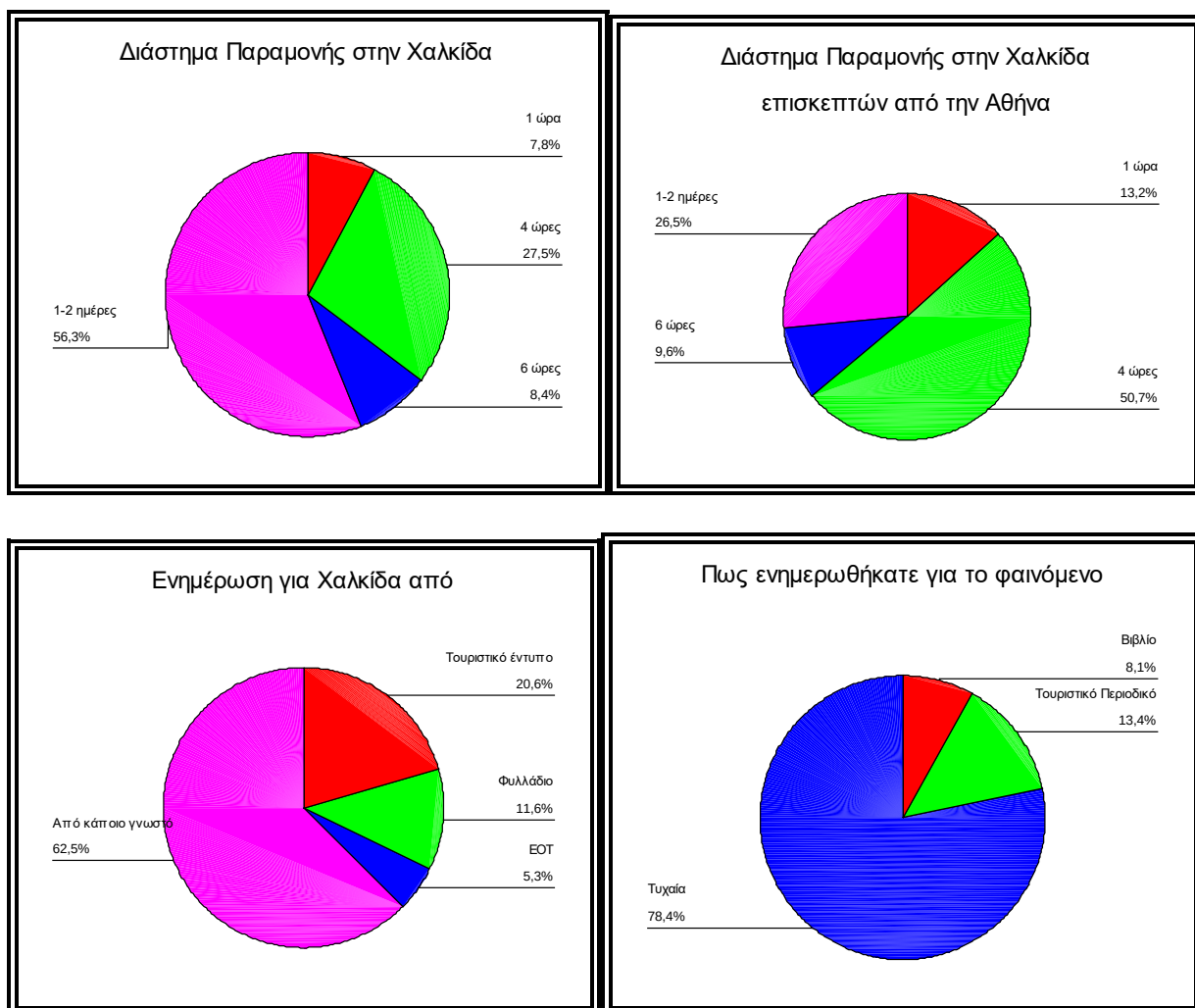
Παρά το σχετικά «τυχαίο» της ενημέρωσης, το 98,4% των επισκεπτών απαντά ότι άξιζε τον κόπο η επίσκεψη στη Χαλκίδα εξ αιτίας του παλirroιακού φαινομένου. Μάλιστα η πόλη φαίνεται ότι γίνεται αγαπητή στους επισκέπτες της, αφού το ποσοστό αυτών που την είχαν επισκεφθεί και στο παρελθόν (repeaters) είναι πολύ υψηλό (70,6%). Μεταξύ των επισκεπτών από την Αθήνα το ποσοστό αυτών που έχουν επισκεφθεί και στο παρελθόν την Αθήνα είναι πολύ υψηλό (92,6%) ενώ μεταξύ των επισκεπτών από την υπόλοιπη Ελλάδα, το αντίστοιχο ποσοστό είναι 54,3%. ($\chi^2=54,45$, $df = 1$, $p=0,00$, **Pearson Coefficient = 0,416**).

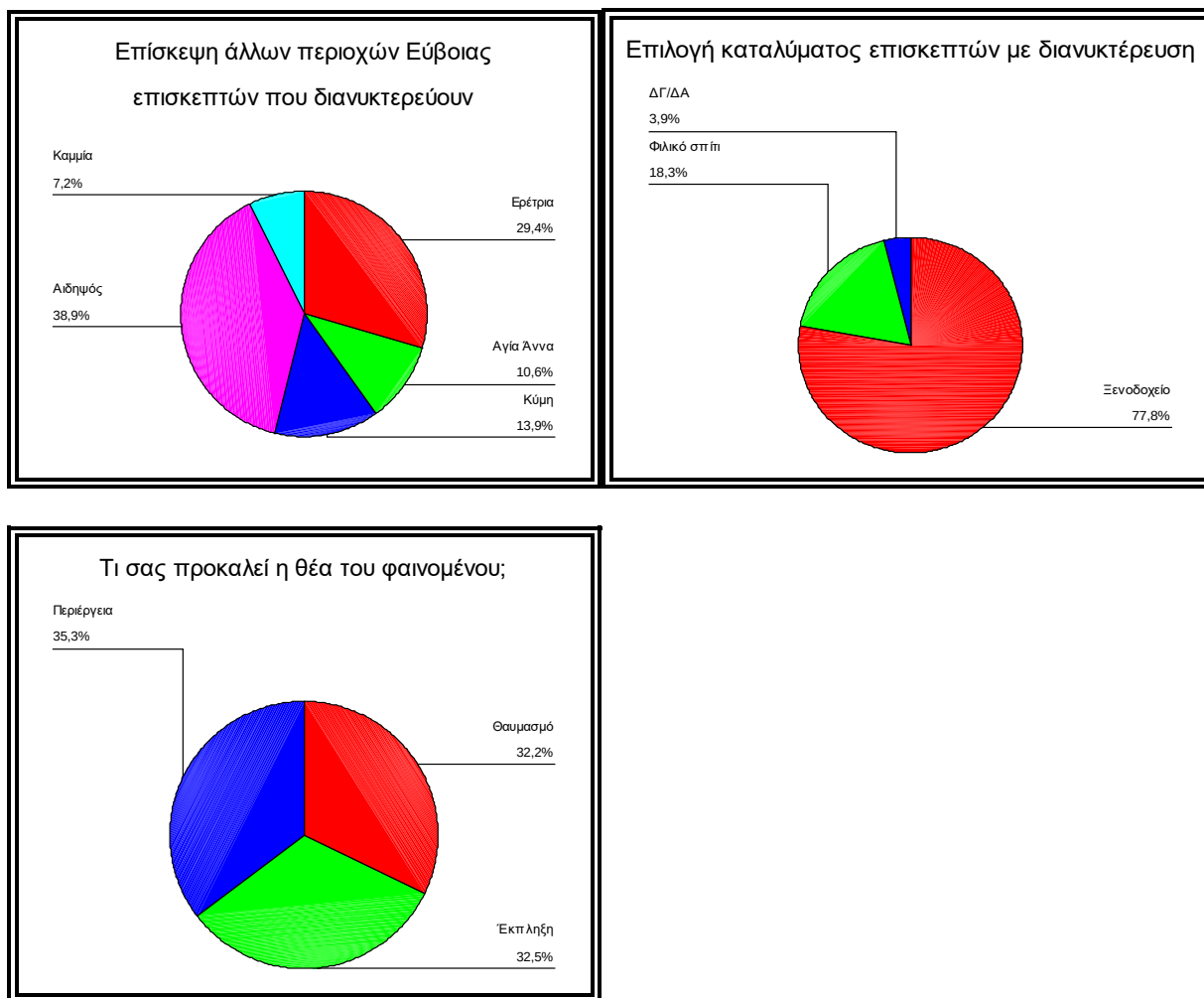
Εξ αιτίας του παλirroιακού φαινομένου δεν ωφελείται μόνο η πόλη της Χαλκίδας, αλλά και άλλες περιοχές της Εύβοιας. Το 56,3% των επισκεπτών συνδυάζουν την επίσκεψη στην Χαλκίδα με επίσκεψη και σε κάποια άλλη κοντινή πόλη ή περιοχή. Το ποσοστό αυτό μάλιστα αυξάνεται σε 92,8% μεταξύ των επισκεπτών που διανυκτερεύουν στην πόλη, οι οποίοι συνδυάζουν τη διαμονή τους με επίσκεψη σε κάποια άλλη πόλη της Εύβοιας με πιο δημοφιλείς προορισμούς κατά σειρά η Αιδηψός (ιδιαίτερα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας για τα γνωστά λουτρά), η Ερέτρια, η Κύμη και η Αγία Άννα.

Παρά το ότι ένα μεγάλο ποσοστό των επισκεπτών που διανυκτερεύουν στην Χαλκίδα φιλοξενούνται σε σπίτια φίλων (18,3%) το 77,8% διαμένει στα ξενοδοχεία της πόλης δημιουργώντας σημαντικό εισόδημα για την τοπική οικονομία.

Οι επισκέπτες της παραπάνω κατηγορίας που έρχονται από την Αθήνα διαμένουν κατά 61,1% σε ξενοδοχείο και κατά 38,9% σε κάποιο φιλικό σπίτι σε αντίθεση με τους επισκέπτες από την υπόλοιπη Ελλάδα για τους οποίους τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 81,9% και 13,2% ενώ το 4,9% δεν απαντά στην ερώτηση. Τα παραπάνω ποσοστά διαφέρουν στατιστικά ($\chi^2=165,633$, $df = 2$, $p=0,00$, **Pearson Coefficient = 0,0**). Μεταξύ των «διερχομένων» επισκεπτών των ολίγων ωρών το 47,1% φιλοξενείται σε «κάποιο φιλικό σπίτι» γεγονός που επιβεβαιώνει το ανεπτυγμένο αίσθημα φιλοξενίας των κατοίκων.

Τα συναισθήματα των επισκεπτών όταν αντικρίζουν το παλιρροιακό φαινόμενο κυμαίνονται μεταξύ θαυμασμού, περιέργειας και έκπληξης όπως φαίνεται στο επόμενο γράφημα. Σχεδόν το σύνολο όμως των επισκεπτών (98,4%) θεωρεί ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο είναι σημαντικός πόλος έλξης για την πόλη της Χαλκίδας και την Εύβοια γενικότερα και αποτελεί δυναμικό μοχλό ανάπτυξης της περιοχής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Θα λέγαμε ότι υπάρχουν δύο κατηγορίες επισκεπτών στη Χαλκίδα που προκύπτουν από τα ευρήματα της έρευνας. Αυτοί που έρχονται για λίγες ώρες για διασκέδαση, για να πιουν ένα καφέ ή να φάνε οι οποίοι σε μεγάλο ποσοστό κατάγονται από την Αθήνα και αυτοί που συνήθως έρχονται από την υπόλοιπη Ελλάδα με γκρουπ ή μεμονωμένα, μένουν μερικές μέρες και συνδυάζουν την επίσκεψη με περιηγήσεις σε τουριστικές περιοχές της Εύβοιας ή επισκέπτονται, για λόγους υγείας, την περιοχή της Αιδηψού όπου βρίσκονται και τα Ιαματικά Λουτρά. Κυρίως τα Λουτρά Αιδηψού επισκέπτονται άτομα μεγαλύτερης ηλικίας για ευνόητους λόγους.

Οι δυο αυτές ομάδες επισκεπτών έχουν σαφώς διαφορετικά χαρακτηριστικά και απαιτήσεις ως προς τον τρόπο που έχουν ενημερωθεί για την πόλη και το φαινόμενο της παλίρροιας, την διάρκεια παραμονής τους, τον τύπο καταλύματός τους κ.λ.π. Οι επισκέπτες από την Αθήνα μαθαίνουν για την περιοχή κυρίως «στόμα με στόμα» και λιγότερο από περιοδικά ή έντυπα, μένουν συνήθως λίγες ώρες στην Χαλκίδα στα πλαίσια μιας ημερήσιας εκδρομής ή ολιγόωρης βόλτας και έχουν περισσότερες σχέσεις με οικογένειες της περιοχής οι οποίες και τους φιλοξενούν σε αρκετά μεγάλα ποσοστά. Οι επισκέπτες από την υπόλοιπη Ελλάδα έρχονται στην Χαλκίδα πιο ενημερωμένοι από έντυπα ή φυλλάδια, μένουν συνήθως μερικές μέρες επισκεπτόμενοι και άλλες περιοχές της Εύβοιας και συνήθως διαμένουν σε ξενοδοχεία.

Είναι σαφές ότι οι τρόποι προσέλκυσης αυτών των διαφορετικών ομάδων επισκεπτών θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένοι στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Το παλιρροιακό φαινόμενο

του Πορθμού του Ευρίπου αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης για την πόλη της Χαλκίδας αλλά και για την ευρύτερη περιοχή της Εύβοιας. Η ροή των επισκεπτών ίσως θα ήταν πιο έντονη και πιθανά πιο οργανωμένη αν οι φορείς της περιοχής προωθούσαν διαφημιστικά το φαινόμενο σε συνδυασμό με τις ομορφιές της πόλης και της Εύβοιας γενικότερα. Σε κάθε περίπτωση το παλιρροιακό φαινόμενο αποτελεί παράγοντα ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής, και δημιουργεί ευκαιρίες επιχειρηματικής δραστηριότητας και απασχόλησης. Εναπόκειται στους εκπροσώπους και στις αρχές της περιοχής να εκμεταλλευθούν το φαινόμενο όσο είναι δυνατό, φροντίζοντας όμως ταυτόχρονα να διατηρηθούν συνθήκες διατήρησης της περιβαλλοντικής ισορροπίας.

Ουσιαστικά, προκύπτει ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα για την προσέλκυση διαφορετικού target group, καθώς διαθέτει περιοχές για την ανάπτυξη τουρισμού αναψυχής αλλά υστερεί στις υποδομές και στο κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό για την υποδοχή των τουριστών. Είναι καιρός να δουν τις πηγές τους να μελετήσουν το πλούσιο υλικό που έχει η Χαλκίδα και με έργα ικανών και καταξιωμένων πνευματικών ανθρώπων που έγραψαν και γράφουν ιστορία, πολιτισμό και προβάλλουν έτσι την κοινωνία της Χαλκίδας. Για να δημιουργηθεί ένα νέο όραμα, με τα παλιρροιακά φαινόμενα του Ευρίπου και μια νέα ελπίδα για την τοπική κοινωνία, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η μελέτη και η φαντασία.

Τελικές Σημειώσεις

Πρέπει να επισημανθεί η καταλυτική συμβολή του φοιτητή Σαγκουλή Κωνσταντίνου που χωρίς τη συμμετοχή του δε θα μπορούσε να ολοκληρωθεί η επιτόπια έρευνα. Επίσης η ιδιαίτερη συμβολή της καθ. Φιλολογίας Γερογιώργη Χρυσούλας για την φιλολογική επιμέλεια του κειμένου καθώς και των φοιτητών Ραπτάκη Γιώργου, Καμαριανάκη Μυρτώ, Κανάρη Μάγδα, Ιορδανίδου Μαρία, Ζαραμπούκα Ελευθερία, Τσιχλάκη Ελευθερία, Καραμολέγγου Μαρία, Κομποράκη Κατερίνα, κα.Τσουκάτου, κα.Γωνιοτάκη για τη διερεύνηση δευτερογενών πηγών πληροφόρησης.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ Δ (1928): Το πρόβλημα της παλίρροιας του Ευρίπου. Πρακτ. Ακαδημ Αθηνών
- ΒΑΡΙΑΓΚΙΝ Μ. (1972): Παλίρροια και τιμαί παλίρροιας Ελληνικών λιμένων, Οκεανογρ. Μελέτη Νο 9 Κέντρον Υ.Υ./Α.Ν. Υδατογραφική Υπηρεσία, Αθήνα
- DIETRICH G (1944): Die Gezeiten den Weltmeeres als geograph Erscheinung, Zeitschr d. Gesel. Erdkunde, Berlin
- DIETRICH G – KALLE K (1965): Allgemeine Meerreskunde (Ozeanographie), Zweite Aufl, s. 325-390 Berlin
- ENDROS A (1914): Zum Problem den Euripus Sitzung d. kgl Bayer Akad. D. Wiss Munchen
- (1915): Die Gezeiten, Seiches und Stromungen des Meers bei Aristoteles Sitzungs ber d. K. Bayer Akad der Wissen Wien.
- FOREL F. A. (1879): Comptes rendus a l' Acad des Sciences (II, 859)
- KRUMMEL O (1888): Zum Problem des Euripus Peter Mitteilurgen Heft 11
- ΚΩΣΤΑΚΗΣ Σ: (1974): Περί της γενέσεως του Ληλάντιου πεδίου και της μορφολογικής εξελίξεως της στενής διόδου Μπουρτζίου – Χαλκίδας , Αρχ. Ευβ. Μελετών, ΙΘ' / 1974 σελ. 33-48, Αθήνα
- (1979): Συμβολή εις την μορφολογική και μορφογενετικής ανάπτυξιν της νήσου Ευβοίας και του Ευβοϊκού κόλπου (Βορείου – Νοτίου). Αρχ. Ευβ. Μελετών, ΚΒ' / 1978 – 97, σελ 145-172, Αθήνα
- ΜΑΡΑΤΟΣ Σ (1959): Το παλιρροιακόν ρεύμα του Ευρίπου Χαλκίδας, Εθν. Ωκεανογραφική Εταιρ. Θαλασσινά φύλλα, Αθήνα
- ΜΙΑΟΥΛΗΣ Α (1882): Περί της παλίρροιας του Ευρίπου Χαλκίδος, Εθν. Ωκεανογραφική Εταιρ. Θαλασσινά φύλλα, Αθήνα

- ΣΑΡΡΗΣ Ι (1922): Η εξήγηση της παλίρροιας του Ευρίπου, Επιστημονική Ηχώ, Αθήνα
- R. von STERNECK (1882): Zur Theorie der Gezeiten des Mittelmeeres, Sitzungsber, d. K. Akad, d. Wiss 122 Wien
- (1914): Über der Gezeiten des Aegaischen Meeres, Ebenda, Sitzung, Anz, Nr, 26 Wien
- (1916): Zur Theorie der Euripustromungen Sitzung d K. Akad. D. Wiss, Wien
- SEIBOLD E. (1922): Der Meeresboden Ergebnisse und Probleme der Meeresgeologie s. 3-96 New York – Heidelberg - Berlin

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ «ΕΞΥΠΝΩΝ ΠΟΛΕΩΝ»: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ

Ελένη Θεοδωροπούλου

Καθηγήτρια Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, Διευθύντρια Π.Μ.Σ. «Βιώσιμη Ανάπτυξη»
etheodo@hua.gr

Χρήστος Σταμόπουλος

Απόφοιτος Π.Μ.Σ. «Βιώσιμη Ανάπτυξη» Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
cstamopoulos@hua.gr

Περίληψη

Η τεχνολογική εξέλιξη έχει προκαλέσει αλλαγές στο σύγχρονο τρόπο ζωής. Αυτές οι αλλαγές δημιουργούν και αυξάνουν τις απαιτήσεις των ανθρώπων για το περιβάλλον στο οποίο ζούνε. Οι πόλεις έχουν αρχίσει να οργανώνονται με νέους τρόπους οι οποίοι εναρμονίζονται με τα δεδομένα της εποχής. Το αντικείμενο που πραγματεύεται η εργασία είναι οι έξυπνες πόλεις και τα χαρακτηριστικά τους, με καταγραφή στρατηγικών ανάπτυξης για την οικοδόμησή τους ανά τον κόσμο. Στη συγκεκριμένη εργασία μελετήθηκε η περίπτωση της πόλης της Καλαμπάκας και οι γνώσεις των κατοίκων της γύρω από τις έξυπνες πόλεις, την άποψη τους για την πόλη και αν θα μπορούσε μελλοντικά να υλοποιηθεί μια παρόμοια στρατηγική ανάπτυξης σ' αυτή. Τα αποτελέσματα από τη δειγματοληψία έδειξαν το αρκετά καλό επίπεδο γνώσεων των κατοίκων σχετικά με τις έξυπνες πόλεις ενώ η άποψη τους για την πόλη δεν είναι η καλύτερη δυνατή θεωρώντας ότι πρέπει να βελτιωθεί σε αρκετούς τομείς αν θέλει να γίνει μελλοντικά έξυπνη πόλη. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι η αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από εκείνη της εξοικονόμησης ενέργειας, όπως και η καινοτομία έχει επίδραση στο επίπεδο ποιότητας ζωής της πόλης, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία φαίνεται να είναι ευχαριστημένοι με τις μέχρι τώρα κινήσεις της διοίκησης.

Λέξεις Κλειδιά: Καλαμπάκα, έξυπνες πόλεις, ανάπτυξη πόλεων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, αναπτύχθηκε μια παγκόσμια τάση να συγκεντρώνεται μεγάλο μέρος του πληθυσμού στα κατεξοχήν μεγάλα αστικά κέντρα. Μπορεί αυτό να βοήθησε στην αύξηση της παραγωγικότητας αλλά και της καινοτομίας, αποτέλεσε όμως μεγάλη πρόκληση για τις εκάστοτε κυβερνήσεις η διαχείριση αυτής της μεγάλης εισροής ατόμων. Άτυπη ανάπτυξη, κυκλοφοριακή συμφόρηση, διαχείριση αποβλήτων, εγκληματικότητα ήταν μερικές από τις αρνητικές πτυχές που δημιουργήθηκαν μέσα από αυτή την συσσώρευση ατόμων, κάνοντας τη ζήτηση υπηρεσιών άμεση. Αν συνυπολογιστούν και οι μορφές ανταγωνισμού που υφίστανται μεταξύ των χωρών, γίνεται κατανοητό ότι για να βρεθούν λύσεις χρειάζεται κάτι καινοτόμο. Αυτές οι προκλήσεις οδήγησαν σε πειράματα με νέες προσεγγίσεις για το σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση, την κατασκευή, τη λειτουργία των αστικών υποδομών και τη διακυβέρνηση ώστε σήμερα να γίνεται συζήτηση για τις έξυπνες πόλεις. (Harrison, Donnelly, 2011) Οι στρατηγικές που χρησιμοποιούνται για την οικοδόμηση έξυπνων πόλεων βασίζονται σε χαρακτηριστικά όπως η οικονομία, η διοίκηση, η διαβίωση, η κινητικότητα, το περιβάλλον, οι άνθρωποι. Βέβαια, η εξέλιξη αυτή διαφοροποιείται από πόλη σε πόλη. (Angelidou, 2016) Μια

σωστή κοινωνία θα πρέπει να εξετάζει το παρελθόν της για να μπορεί να σχεδιάζει τις απαραίτητες πολιτικές για το παρόν, προκειμένου να εξασφαλίσει τη συνέχεια και τη βιωσιμότητά της. Μια έξυπνη πόλη, χρησιμοποιώντας αποτελεσματικά όλους τους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους, εξασφαλίζει μια ολοκληρωμένη ενδογενή ανάπτυξη της κοινωνικής ζωής. Σε σχέση μ' άλλες πόλεις, απαιτεί την συμμετοχή όλων των πολιτών και περισσότερη επένδυση στην εκπαίδευση και στον επαγγελματισμό. (Keta, 2015)

Οι έξυπνες πόλεις αποτελούν τμήμα του ευρύτερου σχεδίου των δυτικών κοινωνιών για μετάβαση στην κοινωνία και οικονομία της γνώσης. Περιγράφουν ένα περιβάλλον που βελτιώνει τις ανθρώπινες ικανότητες δημιουργικότητας, μάθησης και καινοτομίας. Δημιουργούνται από τη συνένωση τοπικών συστημάτων καινοτομίας που λειτουργούν μέσα στις πόλεις (τεχνολογικές συνοικίες, τεχνολογικά πάρκα, πόλοι καινοτομίας, clusters) με ψηφιακά δίκτυα και εφαρμογές της κοινωνίας της πληροφορίας. Η αξία τους βρίσκεται στη δυνατότητα να συγκεντρώνουν και να συνδυάζουν τρεις μορφές ευφυΐας: ανθρώπινη του πληθυσμού των πόλεων, συλλογική των θεσμών καινοτομίας, και τεχνητή των ψηφιακών δικτύων και εφαρμογών. (Κομνηνός, 2007, Florida, 2002) Οι πόλεις χρειάζονται ταυτότητα και εξειδικεύσεις. Καμιά πόλη δεν μπορεί να είναι καλή σε όλα, γι' αυτό και η στρατηγικά σχεδιασμένη εξειδίκευση των πόλεων χρησιμοποιείται ως εργαλείο οικονομικής ανάπτυξης και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της πόλης με στόχο τη βελτίωση της ζωής των πολιτών, την προσέλκυση των κεφαλαίων, επιχειρήσεων και εξειδικευμένου προσωπικού. Για να οργανωθεί σωστά μια έξυπνη πόλη πρέπει να ακολουθηθούν συγκεκριμένα βήματα. Αρχικά, πρέπει να διατυπωθεί το όραμα αυτής και εν συνεχεία ποιος θα το διαχειριστεί. Επίσης, η δημιουργία ενός οδικού χάρτη υλοποίησης κρίνεται απαραίτητη έτσι ώστε να υπάρχει ένα σχέδιο το οποίο να παρέχει οδηγίες προς την κατεύθυνση οικοδόμησης της έξυπνης πόλης, που θα δημιουργήσει και το αντίστοιχο brand name στη συνέχεια. (Μοχιανάκης, 2013)

Πολλές προσεγγίσεις έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς από ερευνητές για τρόπους με τους οποίους οι πόλεις μπορούν να εξελιχθούν. Είναι λογικό κάθε πόλη να δίνει προτεραιότητα και σ' άλλο τομέα κυρίως λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της. Με τη βιβλιογραφική προσέγγιση παρατηρήσαμε ότι για τη δημιουργία και την εξέλιξη έξυπνων πόλεων χρειάζεται να συνδυαστούν παράγοντες που έχουν σημαντική συνεισφορά σ' αυτή: οικονομία, κινητικότητα, διοίκηση, ποιότητα ζωής, περιβάλλον, πολίτες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο κομμάτι της τεχνολογίας και της καινοτομίας δίνοντας μέσα από την χρήση πλούσιων πηγών πληροφόρησης τη δυνατότητα να γνωρίζουν τόσο οι πολίτες όσο και η ίδια η διοίκηση τι συμβαίνει στην πόλη, πάντα όμως με γνώμονα την προστασία της ιδιωτικότητας. (Hollands, 2008) Όπως προαναφέραμε, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε πόλης δίνεται προτεραιότητα σ' άλλον τομέα π.χ. στο Λονδίνο έγινε εστίαση στο κομμάτι της κινητικότητας, στο Μόντρεαλ στον τομέα της υγείας και των δικτύων, στη Στοκχόλμη στη διαχείριση της κυκλοφορίας στο κέντρο της πόλης και στην αντικατάσταση των παλιών υποδομών. (Ben Letaifa, 2015) Για την υλοποίηση τέτοιων ενεργειών σημαντικό ρόλο παίζει η κεντρική διοίκηση η οποία μέσα από μια ολοκληρωμένη στρατηγική θα ενισχύσει τον συντονισμό, τον έλεγχο και την ενθάρρυνση της γρήγορης αφομοίωσης πρωτοβουλιών για τις έξυπνες πόλεις. (Lee, Hancock, Hu, 2013) Στη Σλοβακία και πιο συγκεκριμένα στη δυνητικά έξυπνη πόλη Banska Bystrica διαπιστώθηκε ότι δεν μπορεί να αναπτυχθεί μόνο ένα συστατικό μέσα σε μια έξυπνη πόλη καθώς όλα είναι αλληλένδετα μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται. (Borsekova, Petricova, Vanova, 2015) Αυξανόμενη είναι και η ανησυχία για την προστασία του περιβάλλοντος (Ferrara, 2015) με τη μείωση των εκπομπών του CO₂ να θεωρείται αναγκαία (χαρακτηριστικό παράδειγμα η πόλη του Τόκιο με την προώθηση φωτοβολταϊκών πάνελ). (Yamagata, Seva, 2013) Σίγουρα όλες αυτές οι ενέργειες προς τη δημιουργία μιας έξυπνης πόλης χρειάζονται τις κατάλληλες γνώσεις και εμπειρίες τις οποίες μπορούν να βρεθούν μέσα από τη συνεργασία με ξένους εταίρους (Kumar, 2015) Ένα εντυπωσιακό παράδειγμα έξυπνης πόλης είναι

εκείνο της πόλης Sondgo, της οποίας η ανάπτυξη οφείλεται σε ιδρύματα υποστήριξης. Μάλιστα αυτός είναι και ο κύριος λόγος που οι ΗΠΑ υλοποιούν τις ανεπτυγμένες τεχνολογίες για πρώτη φορά σ' αυτήν και όχι οπουδήποτε αλλού. (Ksherti, Alcantara, Park, 2014) Εξίσου σημαντική στη διαδικασία εξέλιξης των έξυπνων πόλεων είναι και η ενεργή συμμετοχή των πολιτών. Στη Στοκχόλμη το «έξυπνο» σύστημα κυκλοφορίας έφερε βελτίωση στην ποιότητα του αέρα, μείωσε την κυκλοφοριακή συμφόρηση και αύξησε τη χρήση των αστικών συγκοινωνιών. Έτσι, με τη διαθεσιμότητα των έξυπνων υπηρεσιών διακυβέρνησης βελτιώθηκε συγχρόνως και η συμμετοχή των κατοίκων στα κοινά. (E. Kolokytha, G. Kolokythas, Valsamidis, Florou, 2015) Όλα αυτά όμως θα πρέπει να είναι άμεσα συνυφασμένα με την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά κάθε πόλης, χρησιμοποιώντας την εμπειρία αυτής χωρίς όμως να αλλοιώνεται εκ των υστέρων (Edo Period- Ιαπωνία). (Eu- Japan Center for Industrial Cooperation, 2015) Όπως αναφέραμε, κάθε πόλη μπορεί ανάλογα με τις ανάγκες της να δώσει έμφαση και σε διαφορετικό τομέα. Στο Παρίσι και στη Νις έριξαν το βάρος στην ποιότητα ζωής ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας προσελκύοντας νέους επενδυτές, δημιουργώντας ταυτόχρονα προοπτικές για τις start- up επιχειρήσεις. (Arduin, Negre, Rosenthal-Sabroux, 2016) Όλα τα παραπάνω όμως δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν χωρίς μια ολοκληρωμένη οικονομική προσέγγιση, η οποία θα βασίζεται σε συνεργασίες ιδιωτικών, κερδοσκοπικών και φιланθρωπικών τομέων που θα λειτουργήσουν ως πρότυπο για την αντιμετώπιση προκλήσεων. (Poloncarz, 2013) Η οικονομία άλλωστε θεωρείτε ακρογωνιαίος λίθος για έξυπνη όλη, γι' αυτό και πρέπει να δίνεται η ανάλογη προσοχή προς αυτή (Hu, Brakman, van Marrewijk, 2014)

Όλες οι παραπάνω προσεγγίσεις και οι ιδέες μας έδωσαν το έναυσμα να προσπαθήσουμε να μελετήσουμε μια αντίστοιχη περίπτωση πόλης στον ελληνικό χώρο. Η αλήθεια είναι ότι για να εξελιχθεί μια πόλη σε έξυπνη χρειάζονται κάποια βασικά χαρακτηριστικά. Είναι όμως απαραίτητο αυτό; Η απάντηση είναι διττή καθώς ναι μεν χρειάζεται κάποια βασικά χαρακτηριστικά (όπως π.χ. ο πληθυσμός της περιοχής) και υποδομές (π.χ. να έχει νοσοκομείο που να καλύπτει την περίθαλψη των πολιτών, όπως επίσης ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα) αλλά δεν έπεται ότι μια περιοχή που δεν τα περιλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό δεν μπορεί μελλοντικά να εξελιχθεί σε έξυπνη. Έτσι, μέσα από τη συγκεκριμένη εργασία, προσπαθήσαμε να μελετήσουμε και αποκρυπτογραφήσουμε χαρακτηριστικά και πτυχές μιας περιοχής που μπορεί να μη θεωρείτε μεγαθήριο συγκριτικά μ' άλλες, παρόλα αυτά διαθέτει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία με την κατάλληλη διαχείριση μπορούν να τη βοηθήσουν να εξελιχθεί. Η περιοχή της Καλαμπάκας, η οποία βρίσκεται στη Θεσσαλία, λίγα χιλιόμετρα έξω από τα Τρίκαλα, είναι μια τέτοια περίπτωση. Ευρέως γνωστή ανά τον κόσμο, κυρίως λόγω των ιερών βράχων των Μετεώρων, δεν θεωρείτε τυχαία ένας δημοφιλής προορισμός, ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες. Μελετήθηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά και η γενική εικόνα της περιοχής, εστιάζοντας σε τομείς όπως το περιβάλλον, η ποιότητα ζωής, η κοινωνική πολιτική και η τοπική οικονομία και η απασχόληση. (www.kalabaka.org, Δήμος Καλαμπάκας, 2015, www.vistimeteora.gr, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Καλαμπάκας 2014-2019) Παρατηρήσαμε, ότι παρά τις ελλείψεις που έχει κυρίως στο κομμάτι των υποδομών και των υπηρεσιών, υπάρχει πρόσφορο έδαφος για να γίνουν οι κατάλληλες αναβαθμίσεις έτσι ώστε να γίνει το «βήμα» παραπάνω στο μέλλον. Άλλωστε διαθέτει ανθρώπινο δυναμικό το οποίο είναι άρτια καταρτισμένο και με τη σωστή εκμετάλλευση του μπορεί να συμμετέχει στα κοινά. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχει και ο αγροτικός χώρος οποίος μπορεί να ανανεωθεί και μαζί με τον τουρισμό να αποτελέσουν τα «βαριά» χαρτιά της περιοχής στα οποία θα βασιστεί η περιοχή.

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η επιλογή της περιοχής έγινε με βάση τα ιδιαίτερα γνωρίσματά της και το φυσικό της πλούτο. Παρόλα αυτά, η διαχείρισή του δεν γίνεται με σωστό τρόπο. Αν και υπάρχουν αρκετές

δυνατότητες εξέλιξης στη περιοχή, οι κινήσεις που γίνονται είναι μεμονωμένες και κυρίως ιδιωτικές.

1.1. Σύνταξη του ερωτηματολογίου

Στη παρούσα έρευνα, το δείγμα που επιλέχθηκε ήταν τόσο κάτοικοι της Καλαμπάκας όσο και άτομα που μπορεί να μη μένουν μόνιμα αλλά εργάζονται σ' αυτήν. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για το καθορισμό του δείγματος ήταν η απλή τυχαία δειγματοληψία με την χρήση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με βάση χαρακτηριστικά των έξυπνων πόλεων αλλά και της περιοχής έρευνας. Ελέγχθηκε ως προς τη μορφή του, τη γλώσσα του, τη σαφήνεια του, τη δυσκολία και την αξιοπιστία του σε μια πιλοτική έρευνα που προηγήθηκε της κύριας δειγματοληψίας. Η δοκιμαστική έρευνα είναι ένα σημαντικό στάδιο (Oppenheim, 1992) καθώς επιδιώκει να ανιχνεύσει: α) αν οι ερωτήσεις γίνονται κατανοητές, β) αν η κάθε ερώτηση εξασφαλίζει την πληροφορία για την οποία σχεδιάστηκε και γ) αν εξασφαλίζει το ενδιαφέρον και τη συνεργασία των ερωτώμενων. Μετά την παραπάνω δοκιμαστική έρευνα, το ερωτηματολόγιο διορθώθηκε και δοκιμάστηκε ξανά πριν την κύρια δειγματοληψία, για να εξακριβωθεί ο τρόπος λειτουργίας του και να επιτευχθεί περαιτέρω βελτίωσή του. Συλλέχθηκαν συνολικά 150 ερωτηματολόγια.

1.2. Αρχιτεκτονική του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα είχε τα εξής τμήματα:

i. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Μέσα απ' αυτή την ενότητα μάθαμε το φύλο, την ηλικία, το επάγγελμα, το ετήσιο εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο και φυσικά αν κατοικούν και αν εργάζονται στη πόλη της Καλαμπάκας. Μ' αυτόν τον τρόπο διαμορφώθηκε το προφίλ των ερωτώμενων της έρευνας που διεξήχθη.

ii. Έξυπνες πόλεις – Smart Cities

Σ' αυτό το κομμάτι ελέγχθηκαν οι γνώσεις που έχουν οι ερωτώμενοι γύρω από τις έξυπνες πόλεις και πως θα αξιολογούν τα χαρακτηριστικά αυτών.

iii. Η Καλαμπάκα – μια εν δυνάμει έξυπνη πόλη;

Σκοπός σ' αυτήν την ενότητα ήταν να ερευνηθεί η άποψη των ερωτώμενων για τη σημερινή όψη της περιοχής και να το αιτιολογήσουν.

iv. Η άποψη σας για την πόλη της Καλαμπάκας

Σε συνέχεια της προηγούμενης ενότητας διερευνήθηκε η άποψη αν κατά πόσο λειτουργούν σε ικανοποιητικό επίπεδο μερικά από τα χαρακτηριστικά της έξυπνης πόλης (ευαισθησία για το περιβάλλον, καλή ποιότητα ζωής κλπ) και ποιες οι προτάσεις τους για την αναζωογόνηση τους.

Η διανομή των ερωτηματολογίων έγινε σε διάφορα σημεία της πόλης και κυρίως σε εκείνα που ήταν περισσότερο πολυσύχναστα, έτσι ώστε να προσεγγίσουμε κόσμο απ' όλες τις ηλικίες και με διάφορα χαρακτηριστικά. Η έρευνα ξεκίνησε στις 19 Ιουλίου 2016 και ολοκληρώθηκε στις 12 Αυγούστου του ίδιου έτους. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τα στατιστικά πακέτα SPSS και STATA και οι παλινδρομήσεις εξέτασαν τους παράγοντες που επηρεάζουν:

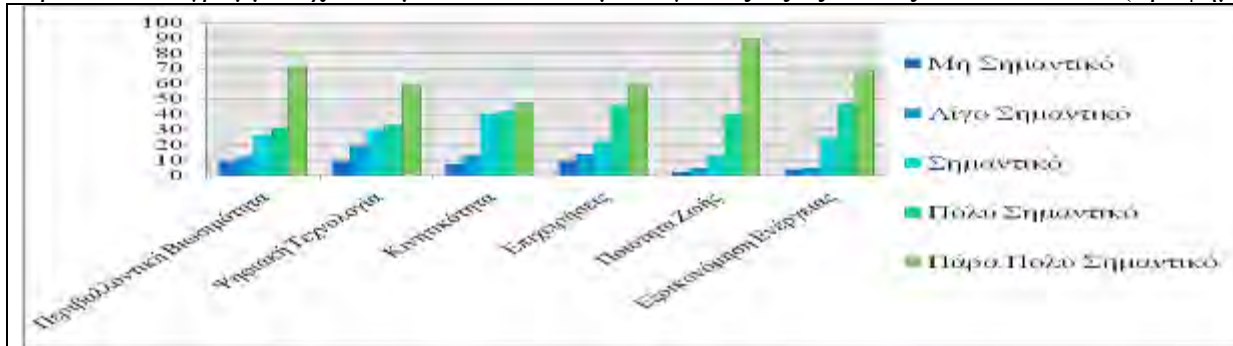
- το πόσο σημαντική βρίσκουν την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας οι ερωτώμενοι
- την ευχαρίστηση τους από την ποιότητα ζωής της πόλης και το έργο της δημοτικής αρχής

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ, ΟΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΞΥΠΝΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

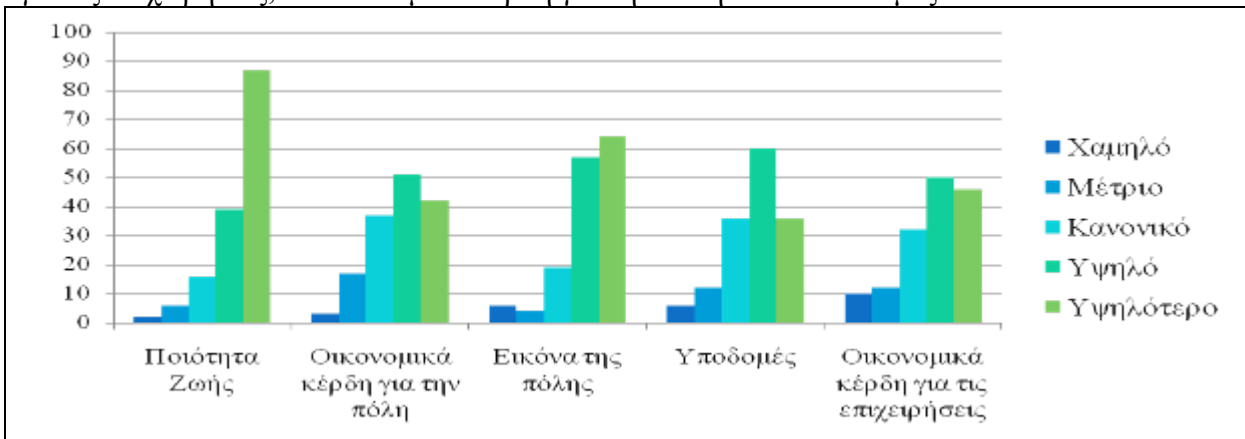
Τα αποτελέσματα της δειγματοληψίας έδειξαν ότι το 52% των ερωτώμενων ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 38,3% δήλωσαν ότι έχουν εισόδημα έως 6000 ευρώ και το

35,6% έως 15000 ευρώ. Όσο αφορούσε το επίπεδο γνώσεων σχετικά με τις έξυπνες πόλεις το 48% γνώριζε τη φράση «έξυπνη πόλη» ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη ποιότητα ζωής, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας, όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα σχετικά με τα αποτελέσματα για τις αξίες των έξυπνων πόλεων. (Γράφημα1)

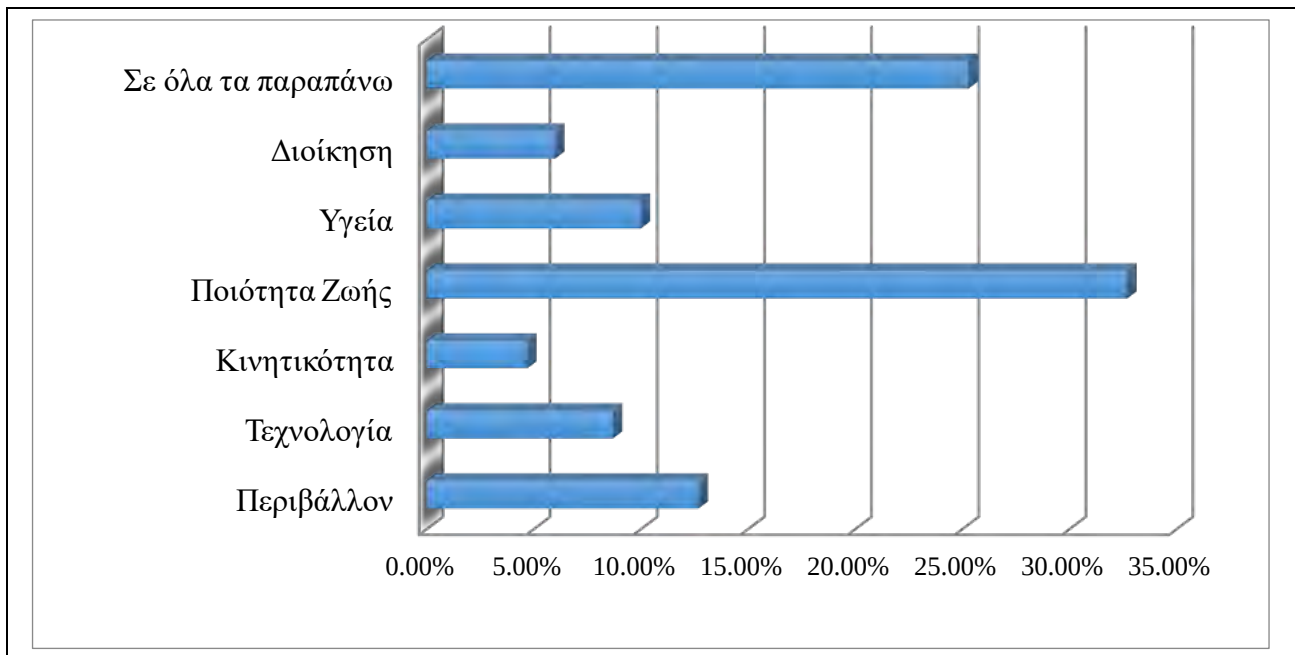
Γράφημα 1 : Αξίες «έξυπνων» πόλεων (Βαθμολόγηση 1 έως 5, όπου 1 μη σημαντικό έως πάρα πολύ σημαντικό)

Σημαντικός παράγοντας μέσα σε μια «έξυπνη» πόλη θεωρείται η καινοτομία (46%) όπως επίσης και η ψηφιακή τεχνολογία (49%). Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με το τι είδους καινοτομίες πιστεύουν ότι μπορούν να εφαρμοστούν μέσα σε μια έξυπνη πόλη, με τις καινοτομίες ενεργειακής αποδοτικότητας να συγκεντρώνουν τις περισσότερες απαντήσεις (30%), οι κοινωνικές το 22,7%, οι υποδομών 18,7%, οι διοικητικές 14,7% και τελευταίες οι τεχνικές με 14%. Και σ' αυτή την περίπτωση ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να βαθμολογήσουν από το 1 έως 5, όπου 1 το χαμηλότερο και 5 το υψηλότερο, του τομέας που πιστεύουν ότι μπορούν να φέρουν βελτιώσεις τα είδη καινοτομιών που αναφέραμε προηγουμένως. (Γράφημα 2) Όπως και στις αξίες, έτσι και εδώ, οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η ποιότητα ζωής θα επηρεαστεί περισσότερο απ' όλα, με την εικόνα της πόλης να έρχεται δεύτερη και να τις ακολουθούν τα οικονομικά κέρδη για τις επιχειρήσεις, τα οικονομικά κέρδη για την πόλη και οι υποδομές.

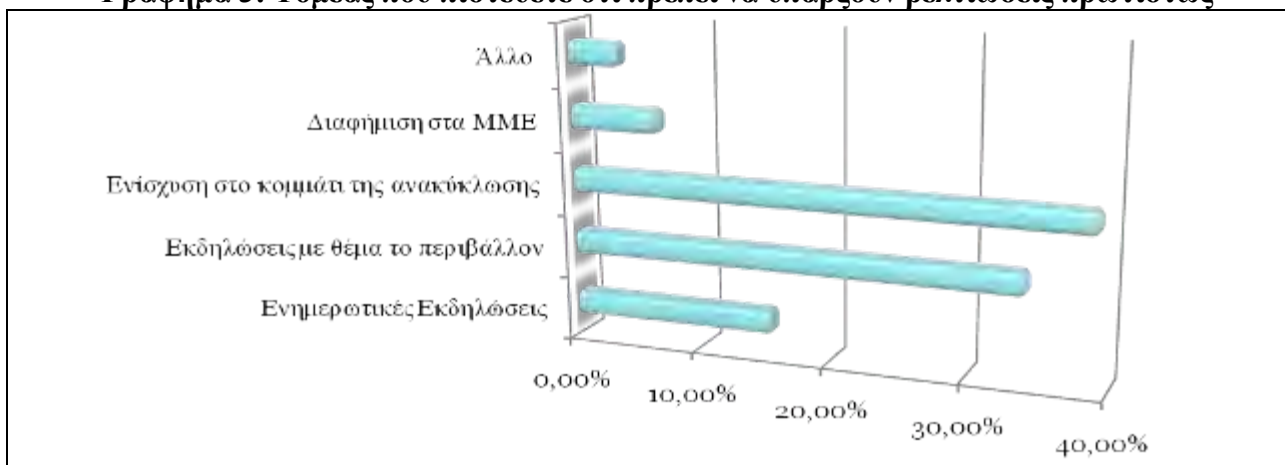

Γράφημα 2 : Τομείς που μπορούν να φέρουν βελτιώσεις οι καινοτομίες (Βαθμολόγηση από 1 έως 5, όπου 1 το χαμηλότερο και 5 το υψηλότερο)

Πολύ μεγάλο ποσοστό δεν συμφωνεί με την σημερινή όψη της πόλης (75%), όπως επίσης δεν θεωρεί ότι υπάρχει περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση (69%), με το κομμάτι της ανακύκλωσης αλλά και η ενίσχυση του τομέα της ποιότητας ζωής να προκρίνονται ως αναγκαίες λύσεις. (Γραφήματα 3 και 4) Έτσι εξηγείται και το μεγάλο ποσοστό εκείνων που θεωρούν ότι θα ήταν ευεργετικό για την πόλη να γίνει «έξυπνη» (55%).

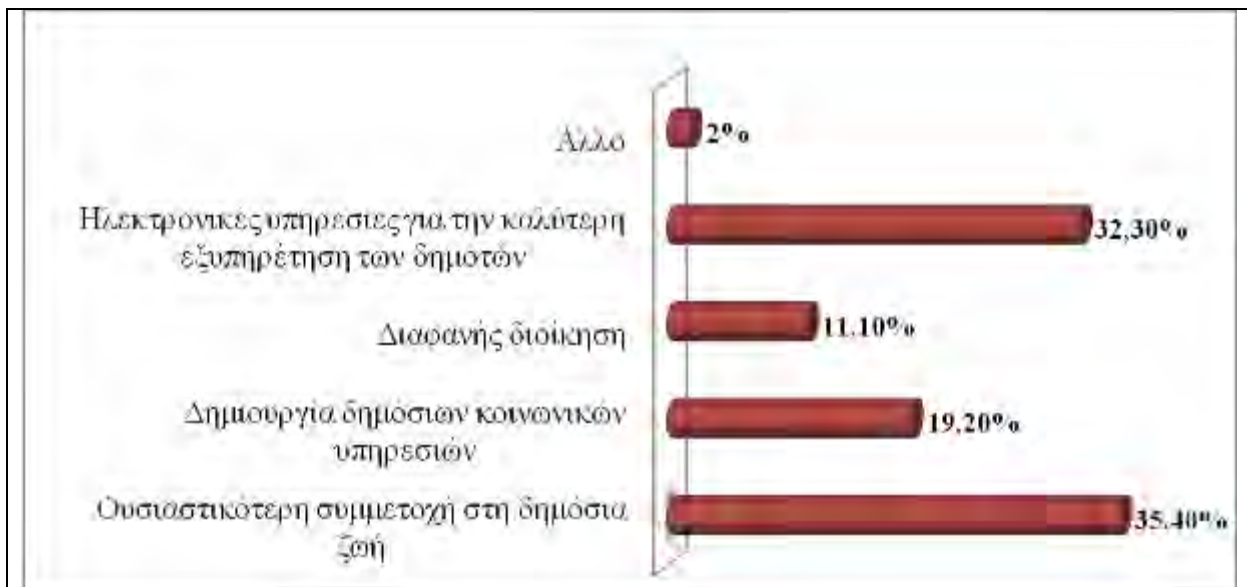

Γράφημα 3: Τομέας που πιστεύετε ότι πρέπει να υπάρξουν βελτιώσεις πρωτίστως

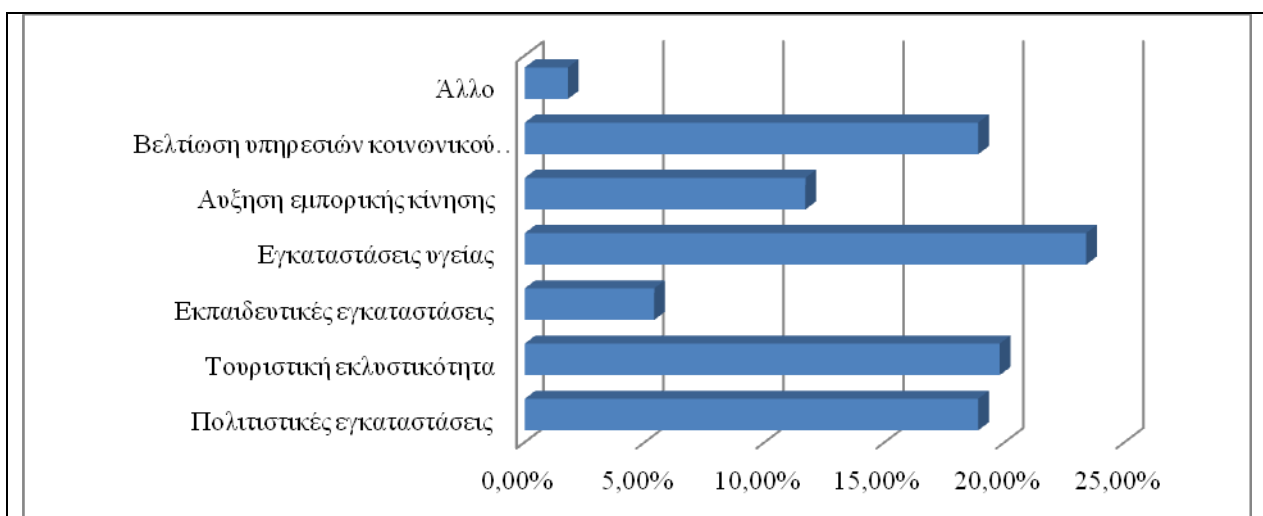
Γράφημα 4: Μέθοδοι που θα βοηθούσαν προς την κατεύθυνση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης

Μέσα από την έρευνα έγινε φανερό, επίσης, ότι ακρογωνιαίος λίθος για την οικονομία της πόλης είναι ο τουρισμός (71%) με τις ατομικές επιχειρήσεις (14%) και τον αγροτικό τομέα (12%) να έπονται. Θα περίμενε κανείς η κατάσταση της περιοχής να είναι σχετικά καλή, βάσει της περιόδου που έγινε η έρευνα, και κυρίως του δυνατού τουριστικού χαρακτηριστικού που διαθέτει, τους ιερούς βράχους των Μετεώρων. Τα αποτελέσματα όμως έδειξαν το αντίθετο καθώς οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι περιορισμένες (το 55% των ερωτηθέντων έδωσε αυτή την απάντηση) αλλά και από την οικονομία λείπουν στοιχεία που θα μπορούσαν να δώσουν την απαραίτητη ώθηση όπως η επιχειρηματικότητα και το καινοτόμο πνεύμα. Πέρα αυτά υπάρχει έντονη δυσαρέσκεια και για τη μέχρι τώρα πορεία της δημοτικής αρχής (το 66% δεν είναι ευχαριστημένο απ' αυτή). Πιστεύουν ότι για να διορθώσει τα κακώς κείμενα θα πρέπει να έχει ουσιαστικότερη συμμετοχή στη δημόσια ζωή (35,4%) αλλά και να εφαρμόσει ηλεκτρονικές υπηρεσίες (32,3%) έτσι ώστε να διευκολύνει την εξυπηρέτηση των δημοτών. (Γράφημα 5) Μέσα απ' αυτό θα μπορέσει κατά κάποιο τρόπο να καλύψει και το έλλειμμα που υπάρχει στο κομμάτι των υπηρεσιών, εξαιτίας των συγχωνεύσεων των τμημάτων σε μεγαλύτερες πόλεις.

Γράφημα 5: Τι πιστεύετε ότι πρέπει να διορθώσει για να γίνει καλύτερη η δημοτική αρχή;

Κλείνοντας τον κύκλο των ερωτήσεων που συνέθεσαν το ερωτηματολόγιο, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να πούν αν και κατά πόσο είναι ευχαριστημένοι με τη ποιότητα ζωής της πόλης. Τα αποτελέσματα δείχνουν πως το 73% απάντησε αρνητικά. Όπως και σε προηγούμενες ερωτήσεις, όσοι απάντησαν αρνητικά έπρεπε να τεκμηριώσουν την απάντησή τους και να μας πουν τι πιστεύουν ότι μπορεί να τη βελτιώσει. Τα ποσοστά των απαντήσεων είναι σχετικά μοιρασμένα καθώς η κάθε μια απ' αυτές έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Οι εγκαταστάσεις υγείας έλαβαν το 23,4% των απαντήσεων, η τουριστική ελκυστικότητα το 19,8%, οι πολιτιστικές εγκαταστάσεις και η βελτίωση υπηρεσιών κοινωνικού τομέα (παιδικοί σταθμοί, γηροκομείο, βοήθεια στο σπίτι κλπ) έλαβαν η κάθε μια από 18,9%, και πιο πίσω έρχονται η αύξηση της εμπορικής κίνησης με 11,7% και οι εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις με 5,4%. Τέλος, υπήρξε ένα μικρό ποσοστό που έδωσε τη δική του πρόταση (1,8% και είχε να κάνει με δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων όπως επίσης και αντίστοιχες δραστηριότητες που θα απευθύνονται σ' όλες τις ηλικίες. (Γράφημα 6)

Γράφημα 6: Τι πιστεύετε ότι μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής της πόλης;

3. ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Μετά την περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, επιχειρήθηκε μια εκτίμηση της επίδρασης παραγόντων α) για το πόσο σημαντική βρίσκουν την περιβαλλοντική βιωσιμότητα οι ερωτώμενοι, β) την ευχαρίστησή τους από την ποιότητα ζωής της πόλης, γ) την ευχαρίστησή τους από το έργο της δημοτικής αρχής. Οι μεταβλητές για εκτίμηση επιλέχθηκαν με γνώμονα τη βιβλιογραφία, καθώς αποτελούν βασικούς παράγοντες σε στρατηγικές που αναφέρθηκαν, αλλά και για τα υψηλά τους ποσοστά που έλαβαν στην έρευνα που διεξήγαμε.

3.1. Προσδιοριστικοί παράγοντες που επηρεάζουν το πόσο σημαντική βρίσκουν την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας οι ερωτώμενοι

Η συναρτησιακή έκφραση της διατεταγμένης λογιστικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$Sustenvir = b_0 + b_1 government + b_2 qualitylife + b_3 energy + b_4 innovinfra + b_5 innovviewcity + \varepsilon_i$$

Όπου:

Sustenvir	Εξαρτημένη ποιοτική μεταβλητή, η οποία εκφράζει το πόσο σημαντική βρίσκουν την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας οι ερωτώμενοι από 1 ως 3, όπου 1= μη σημαντικό, 2= σημαντικό, 3= πολύ σημαντικό
government	Ανεξάρτητη ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 0 στην περίπτωση που ο ερωτώμενος δεν είναι ευχαριστημένος από τη δημοτική αρχή και την τιμή 1 στην αντίθετη περίπτωση
qualityoflife	Ανεξάρτητη ποιοτική μεταβλητή, η οποία μετρά της σημαντικότητα της συγκεκριμένης αξίας (ποιότητα ζωής) από 1 έως 5, όπου 1 μη σημαντικό έως 5 πάρα πολύ σημαντικό
energy	Ανεξάρτητη ποιοτική μεταβλητή, η οποία μετρά τη σημαντικότητα της συγκεκριμένης αξίας (εξοικονόμηση ενέργειας) από 1 έως 5, όπου 1 μη σημαντικό έως 5 πάρα πολύ σημαντικό
innovinfra	Ανεξάρτητη ποιοτική μεταβλητή, η οποία μετρά σε ποιους τομείς (υποδομές) μπορούν να φέρουν βελτιώσεις οι καινοτομίες από 1 έως 5, όπου 1 το χαμηλότερο έως 5 το υψηλότερο
innovviewcity	Ανεξάρτητη ποιοτική μεταβλητή, η οποία μετρά σε ποιους τομείς μπορούν να φέρουν βελτιώσεις οι καινοτομίες από 1 έως 5, όπου 1 το χαμηλότερο έως 5 το υψηλότερο
ε_i	Τα σφάλματα εκτίμησης της παλινδρόμησης

Στον παρακάτω πίνακα (ΠΙΝΑΚΑΣ 1) παρουσιάζονται οι εκτιμώμενοι συντελεστές και η στατιστική σημαντικότητά τους, οι λόγοι πιθανοτήτων (odd ratio) και οι περιθώριες προβλέψεις (marginal effects) για κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Αποτελέσματα διατεταγμένης λογιστικής παλινδρόμησης

Ανεξάρτητες μεταβλητές	Εκτιμώμενοι συντελεστές	Odd Ratio	Μη σημαντικό	Marginal Effects	
				Σημαντικό	Πολύ σημαντικό

<i>government</i>	-0.8909786***	0.4102541	0.1308898	0.1834655	0.6856107
<i>qualityoflife</i>	0.7135886***	2.041304	0.1133749	0.1977375	0.6888877
<i>energy</i>	0.7930811***	2.210196	0.107809	0.1951126	0.6970784
<i>innovinfra</i>	-0.4033593***	0.668072	0.1450728	0.1771614	0.6777657
<i>innovviewcity</i>	0.4061972**	1.501099	0.1340429	0.180893	0.6850641
<i>cut1</i>	3.799707				
<i>cut2</i>	5.327584				
<i>Log likelihood</i>	-97.896565				
<i>Pseudo R²</i>	0.2287				
<i>LR chi2</i>	58.06				

Σημείωση: ***, **, * αντιπροσωπεύουν τα επίπεδα σημαντικότητας στο 1%, 5%, 10% αντίστοιχα

Αρχικά, η PseudoR², μέτρηση που εκφράζει το βαθμό μέγιστης συμφωνίας, που μας δίνει την πληροφορία ότι το συγκεκριμένο υπόδειγμα ερμηνεύει το 22,87% της συμφωνίας γι' αυτή την άποψη. Από τις μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν, η αξία της ποιότητας ζωής, η αξία της εξοικονόμησης ενέργειας, οι βελτιώσεις στην εικόνα της πόλης μέσω καινοτομιών φαίνεται να αποτελούν σημαντικούς παράγοντες με θετική επίδραση στο πόσο σημαντική βρίσκουν την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας οι ερωτώμενοι. Αντίθετα, η ευχαρίστηση από τη δημοτική αρχή και οι βελτιώσεις στις υποδομές ήταν μεταβλητές με αρνητική επίδραση στην παραπάνω γνώμη. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι μεταβλητές βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1% εκτός από τη μεταβλητή *innovviewcity* (τομείς μπορούν να φέρουν βελτιώσεις οι καινοτομίες) που είναι σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%.

Ο λόγος πιθανοτήτων (odd ratio) εκφράζει την πιθανότητα να συμβεί ένα γεγονός δια την πιθανότητα το γεγονός αυτό να μην συμβεί. Για να έχουμε αυξημένες πιθανότητες να συμβεί το γεγονός, ο λόγος πιθανοτήτων πρέπει να είναι μεγαλύτερος του ένα ενώ στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή να είναι μικρότερος, οι πιθανότητες μειώνονται. Συγκεκριμένα, στο υπόδειγμά ένας ο οποίος είναι ευχαριστημένος από τη δημοτική αρχή είναι πιθανότερο κατά 0,41 (κατά προσέγγιση) να μην επηρεάζεται η γνώμη του για την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας σε σχέση με κάποιον ο οποίος έχει αντίθετη άποψη. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση που ένας ο οποίος θεωρεί ότι οι καινοτομίες μπορούν να φέρουν βελτιώσεις στις υποδομές είναι πιθανότερο κατά 0,67 (κατά προσέγγιση) να μην επηρεάζεται η γνώμη του για την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας σε σχέση με κάποιον ο οποίος έχει αντίθετη άποψη. Στις υπόλοιπες μεταβλητές, οι λόγοι πιθανοτήτων είναι μεγαλύτεροι του 1 όποτε και η κατάσταση διαφοροποιείται. Βλέπουμε ότι ένας ο οποίος θεωρεί σημαντική την αξία της ποιότητας ζωής είναι πιθανότερο κατά 2,041 (κατά προσέγγιση) να επηρεάζεται η γνώμη του για την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας σε σχέση με κάποιον που δεν τη θεωρεί τόσο σημαντική. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση που ένας θεωρεί σημαντική την αξία της εξοικονόμησης ενέργειας είναι πιθανότερο κατά 2,22 (κατά προσέγγιση) να επηρεάζεται όπως επίσης και στην περίπτωση που ένας θεωρεί ότι οι καινοτομίες μπορούν να φέρουν βελτιώσεις στην εικόνα της πόλης (odd ratio= 1.51 (κατά προσέγγιση)).

Εκτός από τα παραπάνω, στον πίνακα παραθέτονται και τα marginal effects τα οποία αναφέρονται για κάθε μεταβλητή ξεχωριστά. Όπως φαίνεται, τα αποτελέσματα μεταξύ των μεταβλητών έχουν ελάχιστες διαφορές για κάθε μια από τις 3 επιλογές. Έτσι, για το σύνολο του υποδείγματος, η πιθανότητα για την επιλογή μη σημαντικό όταν οι υπόλοιπες μεταβλητές είναι στις μέσες τιμές τους, είναι **14,35%**, η πιθανότητα για την επιλογή σημαντικό είναι **17,99%** και η πιθανότητα για την επιλογή πολύ σημαντικό είναι **67,65%**. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεταβλητή *energy*, η οποία είναι αυτή που επηρεάζει περισσότερο από κάθε άλλη την εξαρτημένη *sustenvir*. Στο παρακάτω πίνακα (ΠΙΝΑΚΑΣ 2) παραθέτονται οι περιθώριες προβλέψεις για τις περιπτώσεις

μη σημαντικό, σημαντικό και πολύ σημαντικό όταν στην μεταβλητή *energy* ο ερωτώμενος έχει δώσει τιμή 1= σημαντικό και όταν έχει δώσει τιμή 5= πολύ σημαντικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Περιθώρια πρόβλεψης για τις περιπτώσεις μη σημαντικό, σημαντικό και πολύ σημαντικό όταν στην μεταβλητή *energy* ο ερωτώμενος έχει δώσει τιμή 1= μη σημαντικό και τιμή 5=πολύ σημαντικό

	Margin energy	
	Τιμή=1	Τιμή=5
Μη σημαντικό	0,49000734	0,0569148
Σημαντικό	0,2903492	0,1260476
Πολύ σημαντικό	0,2195774	0,8170376

Όπως γίνεται αντιληπτό, η πιθανότητα να απαντήσει μη σημαντικό για την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας ένας ο οποίος θεωρεί μη σημαντική την αξία εξοικονόμησης ενέργειας είναι 49%, όταν οι υπόλοιπες μεταβλητές είναι στις μέσες τιμές τους. Το αντίθετο συμβαίνει στην περίπτωση που θεωρεί την εξοικονόμηση ενέργειας πολύ σημαντική, τότε η πιθανότητα να απαντήσει μη σημαντικό είναι πολύ μικρότερη (5,69%) ενώ η πιθανότητα να απαντήσει πολύ σημαντική είναι 81,7%. Είναι φανερό ότι η συγκεκριμένη μεταβλητή επηρεάζει θετικά ή αρνητικά το πόσο σημαντική θεωρούνε την αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας οι ερωτώμενοι.

3.2. Προσδιοριστικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ευχαρίστηση των ερωτώμενων από την ποιότητα ζωής της πόλης

Η συναρτησιακή έκφραση της λογιστικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$Qualitylife = b_0 + b_1 emploppor + b_2 envirawar + b_3 knowsmartcity + b_4 innovsmartcity + \epsilon_i$$

Όπου:

Qualitylife	Εξαρτημένη ψευδομεταβλητή μεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 0 στην περίπτωση που ο ερωτώμενος δεν είναι ευχαριστημένος από την ποιότητα ζωής της πόλη και την τιμή 1 στην αντίθετη περίπτωση
Emploppor	Ανεξάρτητη ψευδομεταβλητή η οποία λαμβάνει την τιμή 0 στην περίπτωση που ερωτώμενος θεωρεί ότι δεν υπάρχουν ευκαιρίες απασχόλησης και την τιμή 1 στην αντίθετη περίπτωση
enviawar	Ανεξάρτητη ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 0 στην περίπτωση που ο ερωτώμενος θεωρεί ότι δεν υπάρχει περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στην πόλη και την τιμή 1 στην αντίθετη περίπτωση
knowsmartcity	Ανεξάρτητη ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 0 στην περίπτωση που ο ερωτώμενος δεν γνωρίζει την φράση έξυπνη πόλη και την τιμή 1 στην αντίθετη περίπτωση
innovsmartcity	Ανεξάρτητη ψευδομεταβλητή, η οποία παίρνει την τιμή 0 στην περίπτωση που ο ερωτώμενος δεν θεωρεί σημαντική την καινοτομία στην έξυπνη πόλη και την τιμή 1 στην αντίθετη περίπτωση
ε_i	Τα σφάλματα εκτίμησης της παλινδρόμησης

Στον παρακάτω πίνακα (ΠΙΝΑΚΑΣ 3) παρουσιάζονται οι συντελεστές παλινδρόμησης για την ευχαρίστηση των ερωτώμενων από την ποιότητα ζωής της πόλης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Εκτίμηση λογιστικής παλινδρόμησης για την ευχαρίστηση των ερωτώμενων από την ποιότητα ζωής της πόλης

Μεταβλητές	Εκτιμώμενοι συντελεστές	Odd Ratio	$e^{\beta-1}$
<i>Σταθερά</i>	-1.012***	-	-
<i>Emplorpor</i>	.974**	2.934	1.934
<i>Enviawar</i>	1.079***	3.571	2.571
<i>Smartcity</i>	-.845**	0.727	-0.273
<i>Innovsmartcity</i>	-1.576***	0.284	-0.716
<i>R² (Nagelkerge)</i>	.239		
<i>2Log likelihood</i>	147.077		
<i>Hosmer and Lemeshow</i>	1.023		

Σημείωση: ***,**, * αντιπροσωπεύουν τα επίπεδα σημαντικότητας στο 1%, 5%, 10% αντίστοιχα

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του συγκεκριμένου υποδείγματος, από τον έλεγχο των Hosmer-Lemeshow, ο οποίος με τη χρήση της στατιστικής $\hat{C}$ επιτρέπει τη διαπίστωση της καλής προσαρμογής των δεδομένων, προκύπτει ότι σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha > 0,05$ ($\chi^2 = 1,023$, $\alpha = 0,961$) υπάρχει καλή προσαρμογή του υποδείγματος στα δεδομένα, δηλαδή καλή προσαρμογή της ποσοστιαίας κατανομής των παρατηρήσεων σε ομάδες. Επίσης, η τιμή του R^2 (Nagekkerke) είναι 0,239. Δηλαδή, το συγκεκριμένο υπόδειγμα ερμηνεύει το 23,9% της πιθανότητας να συμβεί το ενδεχόμενο 1, δηλαδή ο ερωτώμενος να είναι ευχαριστημένος από την ποιότητα ζωής της πόλης.

Από τις μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν, οι ευκαιρίες απασχόλησης και η ύπαρξη περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, φαίνεται να αποτελούν σημαντικούς παράγοντες με θετική επίδραση στην ευχαρίστηση για την ποιότητα ζωής της πόλης, εν αντιθέσει τη γνώση της φράσης έξυπνη πόλη όπως και με την σημαντικότητα της καινοτομίας στην έξυπνη πόλη, που επιδρούν αρνητικά. Όλες οι μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1% εκτός από τις μεταβλητές smartcity και emplorpor που είναι σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%.

Από τα αποτελέσματα είναι εμφανές ότι ένας ο οποίος θεωρεί ότι υπάρχουν ευκαιρίες απασχόλησης στην πόλη είναι πιθανότερο να είναι και ευχαριστημένος με την ποιότητα ζωής της πόλης. Την ίδια γνώμη για την ποιότητα της πόλης είναι πιθανότερο να έχει και ένας ο οποίος θεωρεί ότι υπάρχει περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Αντίθετα ένας ο οποίος γνωρίζει την φράση έξυπνη πόλη, όπως επίσης θεωρεί την καινοτομία σημαντική γι' αυτή, είναι λιγότερο πιθανό να είναι ευχαριστημένος με την ποιότητα ζωής της πόλης. Βλέπουμε δηλαδή ότι οι γνώσεις γύρω από την έξυπνη πόλη επηρεάζουν σημαντικά την άποψη που διαμορφώνει κάποιος σχετικά με την ποιότητα ζωής με την οποία είναι ευχαριστημένος.

Σχετικά με τους λόγους πιθανοτήτων του υποδείγματος παρατηρούμε ότι για τις μεταβλητές smartcity (0,727) και innovsmartcity (0,284) τα odd ratio είναι μικρότερα από 1, δηλαδή συγκεντρώνουν λιγότερες πιθανότητες να συμβεί το ενδεχόμενο να είναι ευχαριστημένοι από την ποιότητα ζωής της πόλης, έχοντας αρνητική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή, ενώ για τις emplorpor και enviawar είναι μεγαλύτερα από 1, δηλαδή έχουν αυξημένες πιθανότητες να συμβεί το προαναφερθέν ενδεχόμενο, έχοντας θετική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή. Πιο συγκεκριμένα, ο λόγος πιθανοτήτων για τη μεταβλητή emplorpor είναι 2,939 και η οριακή επίδραση 1,939 ($e^{\beta} - 1 = 2,939 - 1 = 1,939$). Αυτό σημαίνει ότι οι πιθανότητες να είναι

ευχαριστημένος με την ποιότητα ζωής της πόλης σε σχέση με την μεταβλητή $emproror$ είναι αυξημένες κατά 19,39%, δεδομένου όλων των άλλων μεταβλητών σταθερών. Εκτός αυτού, ο λόγος πιθανοτήτων για τη μεταβλητή $enirawar$ είναι 3,571 και η οριακή επίδραση 2,571 ($e^b - 1 = 3,571 - 1 = 2,571$). Αυτό σημαίνει ότι οι πιθανότητες να είναι κάποιος ευχαριστημένος από την ποιότητα ζωής τη πόλης σε σχέση με την μεταβλητή $enirawar$ είναι αυξημένες κατά 25,71%, δεδομένου όλων των άλλων μεταβλητών σταθερών. Στο συγκεκριμένο υπόδειγμα, η μεταβλητή αυτή έχει την ισχυρότερη επίδραση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να αναδειχθούν τα χαρακτηριστικά των έξυπνων πόλεων και να γίνει μια εκτενής αναφορά των στρατηγικών που έχουν χρησιμοποιηθεί ανά τον κόσμο με σκοπό τόσο την εξέλιξη των πόλεων όσο και την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους στον μέλλον. Όπως μαρτυρούν οι καιροί που ζούμε, αυτό θα πρέπει να αποτελεί βασική προτεραιότητα αν θέλουμε να έχουμε το μέλλον που ονειρευόμαστε όλοι.

Αρχικά, έγινε προσπάθεια να οριστεί η έννοια της έξυπνης πόλης αν και διακρίνεται μεγάλη ασάφεια ως τον ακριβή ορισμό της. Ο επικρατέστερος είναι ότι πρόκειται για ένα συνδυασμό όλων των βιώσιμων δραστηριοτήτων που προϋπήρχαν και την εκτέλεσή τους με μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση, μέσω της συνεργασίας των εταίρων που εμπλέκονται και το συντονισμό με όλους τομείς που συσχετίζονται μ' αυτές. Η δημιουργία έξυπνων πόλεων βασίζεται σε άξονες : οικονομία, κινητικότητα, διοίκηση, περιβάλλον, ανθρώπινο δυναμικό, ποιότητα ζωής. Είναι σαφές ότι αυτοί είναι άμεσα συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλο και για την επίτευξη του στόχου πρέπει να εξελίσσονται και να μην μένουν στάσιμοι. Δεν είναι μια εύκολη διαδικασία και σημαντικό κομμάτι σ' αυτή την προσπάθεια παίζουν οι τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας οι οποίες παρέχουν τα απαραίτητα εφόδια για την γρήγορη υλοποίηση του στόχου.

Υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις πόλεων ανά τον κόσμο και τους τρόπους που ακολούθησαν προς την ανάπτυξη των έξυπνων πόλεων. Η αλήθεια είναι ότι το υλικό για το συγκεκριμένο κομμάτι ήταν αρκετά μεγάλο, γι' αυτό και έγινε προσπάθεια να καταγραφούν όσο το δυνατό περισσότερες έτσι ώστε να υπάρχει μια σφαιρική άποψη για το θέμα της έρευνας. Η τεχνολογική εξέλιξη έπαιξε σε αρκετές περιπτώσεις το ρόλο της. Όμως δεν αρκούσε μόνο αυτή. Έπρεπε να ενεργοποιηθούν όλα τα κομμάτια της κάθε περίπτωσης με πρώτο τη διοίκηση. Επίσης, η καλή επαφή και η συνεργασία μεταξύ πολιτών και διοίκησης έχει εξαιρετικά αποτελέσματα, κυρίως γιατί μ' αυτό τον τρόπο και είναι πλήρως ενημερωμένοι και ενεργοποιούνται οι πολίτες μέσα στην πόλη που ζούν. Όφελος από μια τέτοια διαδικασία έχει και η οικονομία, με τις τάσεις του απομονωτισμού να εξαλείφονται με τον καιρό για χάρη της ανάπτυξης και συνεργασίας με άλλες πόλεις. Γι' αυτούς τους λόγους αρκετές στρατηγικές που αναφέραμε έριξαν το βάρος και στην κινητικότητα, η εξέλιξη της οποίας διευκόλυνε τόσο την μετακίνηση μέσα σε μια πόλη όσο και εκτός αυτής με τον εκσυγχρονισμό των υποδομών αλλά και την προώθηση των καινοτομιών. Όλα, όμως, πρέπει να υλοποιούνται με γνώμονα την πολιτιστική κληρονομιά και τη προστασία του περιβάλλοντος.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας υπήρξαν δυσκολίες καθώς άλλες αντίστοιχες έγιναν κυρίως με τη διεξαγωγή συνεντεύξεων ενώ στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε να γίνει με τη μέθοδο τυχαίας δειγματοληψίας με τη χρήση ερωτηματολογίου. Παρόμοιες έρευνες βρίσκονται σε εξέλιξη, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πόλη του Birmingham από την οποία δεν υπάρχουν ακόμη αποτελέσματα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση τα αποτελέσματα παρουσίασαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στόχος ήταν να μελετηθούν οι γνώσεις των κατοίκων όσο και των εργαζομένων της πόλης γύρω από τις έξυπνες πόλεις, αν θα μπορούσε να υλοποιηθεί ένα τέτοιο πλάνο στην Καλαμπάκα και ποια η άποψη τους γι' αυτήν. Παρατηρήσαμε ότι σε γενικές γραμμές υπάρχει ένα

καλό επίπεδο πληροφόρησης γύρω από το θέμα και δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην ποιότητα ζωής, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα αλλά και την καινοτομία και την ψηφιακή τεχνολογία, οι οποίες όπως είδαμε και στις περιπτώσεις των Hoon Lee, Phaal, Lee, Yamagata, Seya, Batagan, Ferrara αλλά και στο project City keys της ευρωπαϊκής επιτροπής παίζουν σημαντικό ρόλο σε μια έξυπνη πόλη. Έδωσαν αρκετές απαντήσεις για τους λόγους που δεν συμφωνούν με τη σημερινή όψη της πόλης, ο οποίος έχουν να κάνουν με ελλείψεις που κατά τη γνώμη τους στην περιοχή αλλά και το πόσο ευεργετικό θα ήταν για την πόλη να γίνει έξυπνη. Ενδεικτικό είναι ότι άλλος ένας τομέας που πρέπει να δίνεται προτεραιότητα σε μια έξυπνη πόλη είναι η προστασία του περιβάλλοντος, όπως ανέφερε ο Ferrara και ο Kumar. Από τα αποτελέσματα φαίνεται πως η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στην πόλη δεν είναι σε υψηλά επίπεδα, και η ενίσχυση στο κομμάτι της ανακύκλωσης με ταυτόχρονες εκδηλώσεις για το περιβάλλον κρίνεται απαραίτητη. Η αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας φαίνεται να επηρεάζεται, όπως έδειξαν τα αποτελέσματα της έρευνας, από την ποιότητα ζωής, από το τρόπο που λειτουργεί η διοίκηση, από την εξοικονόμηση ενέργειας και από καινοτομίες που τυχόν γίνουν στο κομμάτι των υποδομών όσο και στην εικόνα της πόλης. Όπως προαναφέρθηκε, ο τουρισμός είναι σημαντική δραστηριότητα για την πόλη, όπως φάνηκε και από την έρευνα, αλλά σίγουρα του λείπουν χαρακτηριστικά όπως σωστή επιχειρηματικότητα και καινοτόμο πνεύμα για να κάνει βήματα μπροστά. Μεγάλος προβληματισμός υπάρχει και για τον τρόπο που διαχειρίζεται την κατάσταση η διοίκηση, με την άποψη ότι πρέπει να έχει ουσιαστικότερη συμμετοχή στη δημόσια ζωή αλλά και να προκρίνει μεθόδους όπως ηλεκτρονικές υπηρεσίες για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών, όπως ανέφεραν και οι E. Kolokytha, G. Kolokythas, Valsamidis, Florou. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζουν και για την ποιότητα ζωής της πόλης, με τις εγκαταστάσεις υγείας να θεωρείται άμεση προτεραιότητα, όπως αναφέρθηκε και από τον Ben Letaifa. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα φαίνεται να επηρεάζονται από τις ευκαιρίες απασχόλησης στην πόλη, από την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και από τις γνώσεις σχετικά με την έξυπνη πόλη και την καινοτομία. Είναι φανερό, πως σε γενικές γραμμές το δείγμα γνωρίζει για τις έξυπνες πόλεις και τα χαρακτηριστικά τους και μέσα από τις απαντήσεις που έδωσε, δείχνει τις απαιτήσεις που έχει από την πόλη στην οποία μένει ή εργάζεται.

Εν κατακλείδι, γίνεται αντιληπτό ότι στην περιοχή έρευνας ήταν αρκετά δύσκολο σε πρώτη φάση να λειτουργήσει ένα project έξυπνης πόλης. Οι ελλείψεις στο εσωτερικό της πόλης είναι βασικός μη εξελικτικός παράγοντας. Θα πρέπει κυρίως να βοηθήσουν οι τοπικοί φορείς και η διοίκηση προς αυτή την κατεύθυνση, να εκμεταλλευτούν και να τελειοποιήσουν τις ήδη υπάρχουσες δυνατότητές της. Υπενθυμίζεται πως τουριστικά τουλάχιστον έχει μεγάλο πλεονέκτημα το οποίο πρέπει να διαχειριστεί κατάλληλα για να αποφέρει κέρδη, τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στην ίδια την κοινωνία. Το πλεονέκτημα στη συγκεκριμένη περιοχή, είναι ότι οι πολίτες είναι επαρκώς ενημερωμένοι σε θέματα που αφορούν τις έξυπνες πόλεις. Η διάδοση πληροφοριών σίγουρα βοήθησε σ' αυτό, γεννώντας στους πολίτες νέες ανάγκες αλλά και απαιτήσεις για την περιοχή στην οποία ζούνε. Επιπλέον, η συνεργασία πολιτών και διοίκησης μπορεί να βοηθήσει αποτελεσματικά στην επίτευξη του στόχου. Όσον αφορά στην πόλη, αυτό που προτείνεται είναι γίνει προσπάθεια να υιοθετηθούν καινοτόμες ιδέες που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον τόσο των πολιτών όσο και των εξωτερικών παραγόντων. Σταθερά να οδεύει προς αυτή την κατεύθυνση στο μέλλον, υιοθετώντας καλά παραδείγματα πόλεων της Ελλάδας, όπως τα Τρίκαλα, το Ηράκλειο, η Λάρισα κ.ά., και να προσπαθήσει να διατηρήσει τους νέους σ' αυτή αλλά και να προσελκύσει πιθανούς επενδυτές. Σε επίπεδο έρευνας, αυτό που προτείνεται είναι να γίνει μια προσπάθεια μελέτης ανάλογων περιπτώσεων πόλεων που είναι εν δυνάμει έξυπνες πόλεις, με την καταγραφή ικανού αριθμού απόψεων από τους ίδιους τους πολίτες. Τουλάχιστον, αυτοί φαίνεται να διαθέτουν τα εφόδια και τις γνώσεις, κυρίως λόγω της τεχνολογικής ανάπτυξης, για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις αλλαγές που φέρνει η εξέλιξη ανά τον κόσμο

και να δώσουν και την απαραίτητη ώθηση για να γίνει κάτι παρόμοιο και στην πόλη στην οποία ζούμε. Άλλωστε, ένα τέτοιο εγχείρημα θα μπορούσε να υλοποιηθεί σε οποιαδήποτε πόλη, αρκεί να υπάρχουν εκείνα τα χαρακτηριστικά, οι κατάλληλες συνθήκες και φυσικά η θέληση όλων όσων δραστηριοποιούνται σ' αυτό, που θα βοηθήσουν στη δημιουργία και εξάπλωση των έξυπνων πόλεων.

Βιβλιογραφία – Αναφορές

Ξενόγλωσση

- Akcura Tolga M., Avci Burgu S., (2013), "How to make global cities: Information communication technologies and macro- level variables", Elsevier
- Angelidou M., (2016), "Four European Smart City Strategies", International Journal of Social Science Studies
- Arduin Pierre-Emmanuel, Negre Elsa, Rosenthal-Sabroux Camille, (2016), "Knowledge and Decision for Smart Cities Initiatives -Cases of Paris and Nice", HAL-archives-ouvertes.fr
- Arrington, G.B., (2007) Light rail and the American city: State-of-the-practice for transit-oriented development. In Light rail transit and transit-oriented development
- Batagan L.,(2012), "Methodologies for local development in smart society", The Bucharest University of Economic Studies, Romania, Oeconomics of Knowledge
- Ben Letaifa Soumaya, (2015), " How to strategize smart cities: Revealing the Smart model", Elsevier
- Borsekova K., Petrikova K., Vanova A., (2015), "Building of smart cities in specific conditions of transitional economies", www.sre.wu.ac.at
- Bruneckiene Jurgita, Sinkiene Jolita, (2014), "Critical Analysis of Approaches to Smart Economy", 8th International Scientific Conference "Business and Management 2014"
- Calvillo C.F. , Sánchez-Miralles A., Villar J. , (2016), " Energy management and planning in smart cities", Elsevier
- Caragliu Andrea, Chiara F. Del Bo, (2013), " Smart Specialization Strategies and Smart Cities: An evidence –based assessment of EU policies", Università degli Studi di Milano
- Crivello S., (2014), "Urban Policy Mobilities: The Case of Turin as a Smart City", Journal of Urban Tecnology
- De Santis R., Fasano A., Mignolli N., Villa A., (2014), "Smart city: fact and fiction", Munich Personal Re PEc Archive
- Dong Lu,Ye Tian , Vincent Y. Liu, Yi Zhang , (2015), "The Performance of the Smart Cities in China - A Comparative Study by Means of Self-Organizing Maps and Social Networks Analysis", www.mdpi.com/journal/sustainability
- EU-Japan Centre for Industrial Cooperation, (2015), "Tokyo smart City Development in Perspective of 2020 Olympics: Opportunities for EU- Japan Cooperation and Business Development", Minerva EU-Japan Fellowship
- Ferrara Rosario, (2015), "The Smart City and the Green Economy in Europe: A Critical Approach", www.mdpi.com/journal/energies
- Florida, R. L. (2002). The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life, New York: Basic Books
- Girardet, H., (2009) , "Creating sustainable Cities", Green Books
- Girard Luigi Fusco, (2015), " Toward a Smart Sustainable Development of Port Cities/Areas: The Role of the "Historic Urban Landscape" Approach", www.mdpi.com/journal/sustainability
- Government of Canada-Federation of Canadian Municipalities, (2008), "City of Yellowknife: Smart growth development plan"

- Harrison C., Donnelly A.(2011), ‘‘A theory of Smart Cities’’, www.researchgate.net
- Hollands R., (2008), ‘‘Will the real smart city please stand up?’’, Routledge Taylor and Francis Group
- Hu S., Brakman S., van Marrewijk C., (2014), ‘‘Smart Cities are Big Cities’’, CESifo
- Keta Majlinda, (2015), ‘‘ Smart City, Smart Administration and Sustainable Development’’, Romanian Economic and Business Review
- Kolokytha Eleftheria, Kolokythas Georgios, Valsamidis Stavros, Florou Giannoula, (2013), ‘‘The condribution of the open data to the development of the smart cities’’, Scientific Bulletin – Economic Sciences
- Kontinakis N., De Cunto A., (2015), ‘‘ Overview of the needs- Citykeys ‘’, www.citykeys-project.eu
- Ksherti Nir, Alcantara Lailani L., Park Yonghoon, (2014), ‘‘Development of a Smart City and its Adoption and Acceptance: the Case of New Songdo’’, Digiworld Economic Journal
- Kumar S., (2015), ‘‘Engendering Live able Low –Carbon Smart Cities in Asian as an inclusive Green Growth Model and opportunities for regional cooperation’’, Eria Discussion Paper Series
- Lee Jung Hoon, Gong Hancock Marguerite, Hu Mei-Chih, (2014), ‘‘Towards an effective framework for building smart cities: Lessons from Seoul and San Francisco’’, Elsevier
- Lee Jung Hoon, Phaal Robert, Lee Sang-Ho, (2012), ‘‘An integrated service-device-technology roadmap for smart city development’’, Elsevier
- Manitiou D., Pedrini G., (2015), ‘‘Smart and sustainable cities in the European Union. An ex ante assessment of environmental, social and cultural domains’’, Sustainability Environmental Economics and Dynamic Studies
- Mittal T., Singh C., (2015), ‘‘Smart Urban Mobility: Road less travelled’’, Indian Institute of Management Bangalore
- Oppenheim, A., (1992), Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement, London
- Paroutis Sotirios, Bennett Mark, Loizos Heracleous, (2014), ‘‘A strategic view on smart city technology: The case of IBM Smarter Cities during a recession’’, Elsevier
- Paulin A., (2016), ‘‘Informating Smart Cities Governance? Let us first understand the atoms’’, www.springerlink.com
- Piovano Luca, Garrido David, Silva Ricardo & Galloso Iris, (2014),’’What (Smart) Data Visualizations Can Offer to Smart City Science’’, Digiworld Economic Journal
- Poloncarz M., (2013), ‘‘Initiatives for a smart economy’’, Erie County Division of Information and Support Services
- Porumb Elena Marilena, Ivanova Nadia Valentina, (2014), ‘‘Development through knowledge economy : Cluj –Napoca- a European Smart City’’, Management Dynamic in the Knowledge Economy
- Roth S., Kaivo- Oja J., Hirschmann T. (2014), ‘‘Smart regions: Two cases o f crowdsourcing for regional development’’, HAL-archives-overtes.fr
- Ruiz - Romero Salvador, Colmenar - Santos Antonio, Mur - Perez Francisco, Lopez - Rey Africa, (2014), ‘‘Integration of distributed generation in the power distribution network: The need for smart grid control systems, communication and equipment for a smart city- use cases’’, Elsevier
- Stratigea A., Papadopoulou C., Panagiotopoulou M., (2015), ‘‘Tools and Technologies for Planning the Development of Smart Cities’’, Journal of Urban Technology
- Tezzele R., De Amicis R. ,(2015), ‘‘The role of technology and citizens: involvement in smart, inclusive and sustainable urban development’’, Munich Personal RePEc Archive

- Walravens Nils, Breuer Jonas & Ballon Pieter, (2014), “Open Data as a Catalyst for the Smart City as a Local Innovation Platform”, Digiworld Economic Journal
- Yamagata Yoshiki, Seya Hajime, (2013), “Simulating a future smart city: An integrated land use-energy model”, Elsevier

Ελληνόγλωσση

- Βαρβιτσιώτη Γ., (2013), “Ευφυείς Πόλεις: Θεωρία και Πρακτικές Εφαρμογές”, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Κομνηνός Ν., (1982), “Ανάπτυξη της Πόλης και Προγραμματισμός” Θεσσαλονίκη, Τίμαιος
- Κομνηνός Ν. (2006) “Έξυπνες Πόλεις: Συστήματα Καινοτομίας και Τεχνολογίες Πληροφορίας στην Ανάπτυξη των Πόλεων”, Περιοδικό Αρχιτέκτονες
- Μακεδόνας Δ. , (2002), Ταξίδι στο Παρελθόν, εκδ. Γένεσις, Καλαμπάκα
- Μοχιανάκης Κ., (2016), “Σχεδιάζοντας τις έξυπνες πόλεις στην Ελλάδα: Το παράδειγμα του Ηρακλείου”, www.citybranding.gr
- Δήμος Καλαμπάκας, (2015), “Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαμπάκας”

Ιστοσελίδες

<https://ideas.repec.org/> : Bibliographic database dedicated to Economics

Δήμος Καλαμπάκας: <https://www.kalabaka.org/>

Visit Meteora Travel : <https://www.visitmeteora.travel/gr>

ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Χρήστος Μιχαλακέλης
Επίκουρος Καθηγητής Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου
michalak@hua.gr

Γιώργος Χατζηθανάσης
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεματικής
geo.hatz@hua.gr

Περίληψη

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, οι προσπάθειες ανάκαμψης από την ύφεση και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία αύξησε σημαντικά τον ανταγωνισμό στη διεθνή αγορά, δημιούργησαν την ανάγκη προσδιορισμού νέων πηγών ανάπτυξης και νέων, βιώσιμων, τρόπων οικονομικής προόδου. Ένα σημαντικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί προς την κατεύθυνση αυτή αποτελούν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών - ΤΠΕ. Η χρήση τους δίνει τη δυνατότητα άρσης των μέχρι τώρα γεωγραφικών, ή άλλων, περιορισμών και επιταχύνει σημαντικά την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Τα οφέλη που προκύπτουν σχετίζονται άμεσα και με τη βελτίωση σημαντικών μακροοικονομικών μεγεθών, όπως το κατά κεφαλήν εισόδημα, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την αύξηση της παραγωγικότητας. Ιδιαίτερα σε περιοχές που δεν είναι μεγάλα αστικά κέντρα, η χρήση των νέων τεχνολογιών αποτελεί το σημαντικότερο ίσως εργαλείο ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και βελτίωσης των οικονομικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών της περιοχής, διευρύνοντας τα κλασσικά όρια και κάνοντας δυνατή την είσοδο της επιχείρησης στην παγκόσμια αγορά.

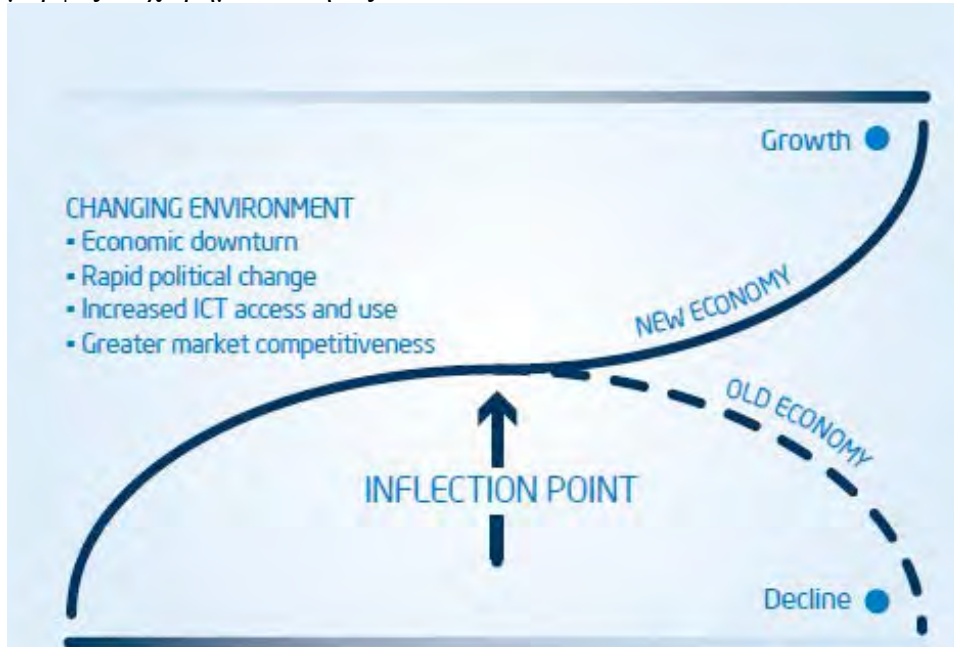
Λέξεις Κλειδιά: Νέες τεχνολογίες, επιχειρηματικότητα, ανάπτυξη περιφερειακών πόλεων

Εισαγωγή

Ανάμεσα στις σημαντικότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης, της διεθνούς ύφεσης και της παγκοσμιοποίησης, είναι η διαμόρφωση του παγκόσμιου οικονομικού περιβάλλοντος, το οποίο χαρακτηρίζεται από αύξηση της ανταγωνιστικότητας, από μικρότερους κύκλους ζωής προϊόντων και υπηρεσιών και ταχύτερη υποκατάστασή τους. Οι παραπάνω συνθήκες, καθώς και οι συνεχείς αλλαγές στη ζήτηση των αγορών έχουν δημιουργήσει στις χώρες την ανάγκη να προσδιορίσουν νέους τρόπους ανάπτυξης και βιώσιμης οικονομικής προόδου, με άνοιγμα στην παγκόσμια αγορά, προώθηση της καινοτομίας στις διαδικασίες παραγωγής και επένδυση στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Η παραδοσιακή εξάρτηση από τις φυσικές πηγές και πρώτες ύλες είναι πλέον ανεπαρκής για να υποστηρίξει μια μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την επένδυση στη ραγδαία αναπτυσσόμενη ψηφιακή οικονομία.

Ως συνέπεια των συνθηκών που περιγράφηκαν παραπάνω, το διεθνές οικονομικό περιβάλλον βρίσκεται σε ένα στρατηγικό σημείο καμπής (inflection point) όπως αποτυπώνεται στην Εικόνα 1 και το οποίο είναι αποτέλεσμα κυρίως της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας. Επιπλέον, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και ειδικότερα των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών - ΤΠΕ (Information and Communications Technology - ICT) συνέδραμε στη σημαντική αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές.

Στο κρίσιμο αυτό σημείο καμπής, τόσο η κάθε χώρα όσο και η αγορά στο σύνολό της, θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει τα υπάρχοντα επιχειρηματικά μοντέλα που βασίζονται στην παλιά οικονομική θεωρία και να προχωρήσει στη νέα εποχή, επενδύοντας στο μέλλον και στις νέες μορφές επιχειρηματικότητας.

Εικόνα 1 Σημείο καμπής του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος. (Πηγή: Intel (2011), “The Path to Growth: Accelerating Entrepreneurship and Innovation Through ICT”)

Ανάμεσα στα κύρια χαρακτηριστικά της σύγχρονης αγοράς είναι οι μικρότεροι κύκλοι ζωής των προϊόντων, τα χαμηλότερα κόστη παραγωγής και οι συχνές αλλαγές στις απαιτήσεις της αγοράς, πολύ συχνότερες απ’ ότι μέχρι τώρα. Σε αυτό το περιβάλλον, είναι απαραίτητος ο επαναπροσδιορισμός των τρόπων οικονομικής ανάπτυξης και η επένδυση στο μέλλον με έμφαση στην υποστήριξη και την επιτάχυνση της επιχειρηματικότητας μέσω της καινοτομίας. Είναι απαραίτητη η προώθηση της χρήσης των ΤΠΕ στην επιχειρηματική δραστηριότητα, προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη ανάπτυξη, αντιμετώπιση του ανταγωνισμού και πρόσβαση στην παγκόσμια αγορά. Επιπλέον, η χρήση των ΤΠΕ στη δημόσια διοίκηση κάθε επιπέδου, επιτρέπει την αποδοτικότερη λειτουργία του δημόσιου τομέα, την παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών στους πολίτες και την αποτελεσματικότερη διαχείριση των προϋπολογισμών.

1. Επισκόπηση των ΤΠΕ

Ένα μεγάλο πλήθος από μελέτες, έρευνες, αλλά και πρακτικά παραδείγματα παγκοσμίως, τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, επιβεβαιώνουν τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη της χρήσης των ΤΠΕ. Ανάμεσα στα οφέλη αυτά περιλαμβάνεται και η βελτίωση μακροοικονομικών μεγεθών, όπως η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς και βελτιώσεις στην παραγωγικότητα συνολικά.

Η θετική επίδραση των ΤΠΕ στην οικονομία έχει τις βάσεις της στη νεότερη ιστορία των τηλεπικοινωνιών και στους σημαντικότερους σταθμούς της, καθώς και στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης πάνω στο θέμα αυτό. Η παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών αποτελούσε κρατικό μονοπώλιο, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, για οικονομικούς λόγους, αλλά και για λόγους ασφάλειας και στρατηγικής των χωρών. Οι κυρίαρχοι, συνήθως κρατικοί, πάροχοι

είχαν την αποκλειστικότητα στην παροχή υπηρεσιών τηλεφωνίας και μετάδοσης δεδομένων. Οι διεθνείς τάσεις όμως ανάγκασαν την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και τους παγκόσμιους φορείς γενικότερα, να κάνουν τα πρώτα βήματα προς την απελευθέρωση του τομέα των τηλεπικοινωνιών. Ανάμεσα στους λόγους που οδήγησαν στην απόφαση αυτή, ήταν:

- η διαπίστωση ότι οι σημαντικές αλλαγές στην τεχνολογία θα επέφεραν αλλαγές στον τρόπο διαχείρισης και διοίκησης του τομέα των τηλεπικοινωνιών,
- η τάση για παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία εκφραζόταν από την ανάγκη των επιχειρήσεων με διεθνή δραστηριότητα (τράπεζες, αεροπορικές εταιρείες, κλπ) και οι οποίες είχαν ανάγκη από υψηλής ποιότητας τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες για την απρόσκοπτη λειτουργία των συστημάτων τους
- η διεθνής τάση για απελευθέρωση των τηλεπικοινωνιών, κυρίως στις ΗΠΑ.

Έτσι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες προχώρησαν σε κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις ενσωματώνοντας τις οδηγίες της Κοινότητας στο δίκαιό τους και απελευθερώνοντας τον τομέα των τηλεπικοινωνιών. Οι χώρες που απελευθέρωσαν τελευταίες την αγορά των τηλεπικοινωνιών είναι η Ελλάδα και η Πορτογαλία, το 2001.

Ανάμεσα στα σημαντικότερα αποτελέσματα της απελευθέρωσης της αγοράς των τηλεπικοινωνιών συγκαταλέγονται:

- Η αύξηση της έρευνας και ανάπτυξης, ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού που δημιουργήθηκε από την είσοδο νέων παρόχων στην αγορά.
- Η σημαντική μείωση του κόστους παραγωγής, αλλά και των λιανικών τιμών.
- Η σύγκλιση των δικτύων φωνής και δεδομένων σε ένα ενιαίο δίκτυο.
- Η ραγδαία βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών, ακόμα και των κυρίαρχων παρόχων, οι οποίοι προσέφεραν μέχρι τότε χαμηλής ποιότητας - ακριβές υπηρεσίες. Με την απελευθέρωση της αγοράς επένδυσαν στην έρευνα και ανάπτυξη και οι περισσότεροι κατάφεραν να διεκδικήσουν μια σημαντική θέση στην αγορά.
- Η ανάπτυξη των δικτύων κινητής τηλεφωνίας και η ευρεία διείσδυσή τους στην αγορά των τηλεπικοινωνιών.

2. Η επίδραση των ΤΠΕ στην κοινωνία και την οικονομία

Η απελευθέρωση των τηλεπικοινωνιών οδήγησε, σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, σε αύξηση της ταχύτητας μετάδοσης των δεδομένων, και σε υψηλής ποιότητας και εύρους υπηρεσιών, με ταυτόχρονη μείωση της τιμής τους. Κατά συνέπεια, το σημερινό τηλεπικοινωνιακό τοπίο χαρακτηρίζεται από τις ευρυζωνικές υπηρεσίες (ADSL, VSDL, Fiber Optics) ενώ η κινητή τηλεφωνία βρίσκεται στην εποχή της 4^{ης} γενιάς (4G) με την επόμενη γενιά (5G) να είναι προ των πυλών.

Οι χαρακτηριστικότερες εφαρμογές των σύγχρονων τηλεπικοινωνιακών τεχνολογιών είναι

- SmartX: X= cities, factories, homes, appliances
- Internet of Things - IoT
- Cloud computing – υπολογιστικό νέφος
- Factory 4.0 – “The new industrial revolution”

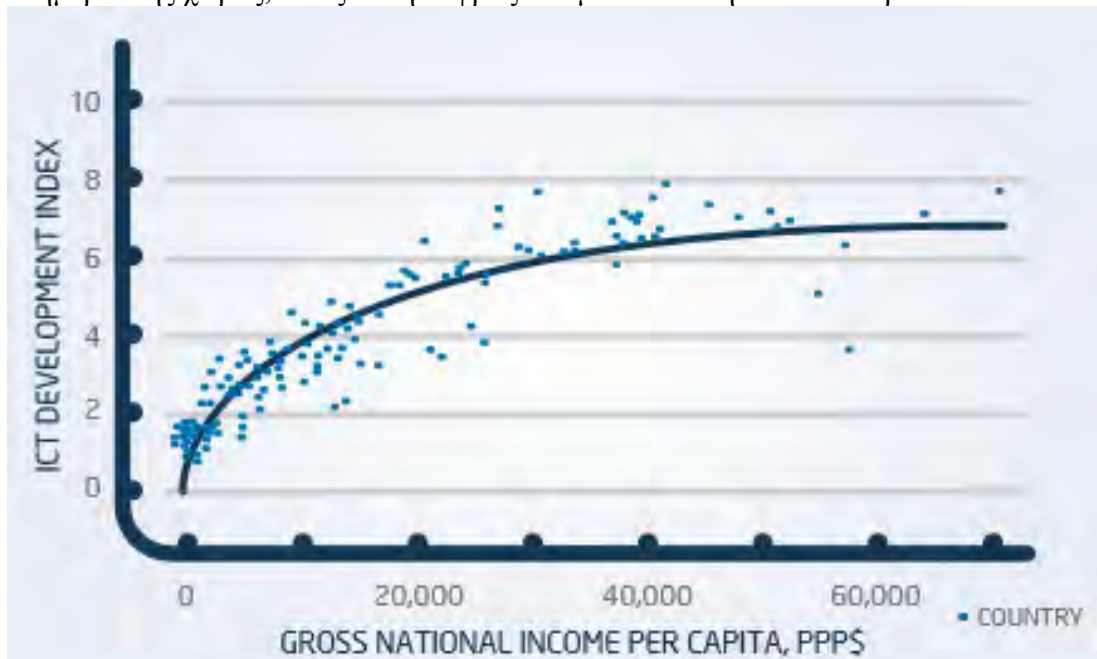
Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν σε σημαντικά κοινωνικά και οικονομικά οφέλη, όπως:

- Εξάλειψη γεωγραφικού και κοινωνικού αποκλεισμού
- Προοπτικές για καινοτομία, επιχειρηματικότητα και βιώσιμη ανάπτυξη
- Αναπτυξιακές ευκαιρίες, εκσυγχρονισμός επιχειρήσεων, αναδιάρθρωση του δημόσιου τομέα
- Μείωση μεσαζόντων για πρόσβαση στην αγορά

- Πρόσβαση στην παγκόσμια αγορά

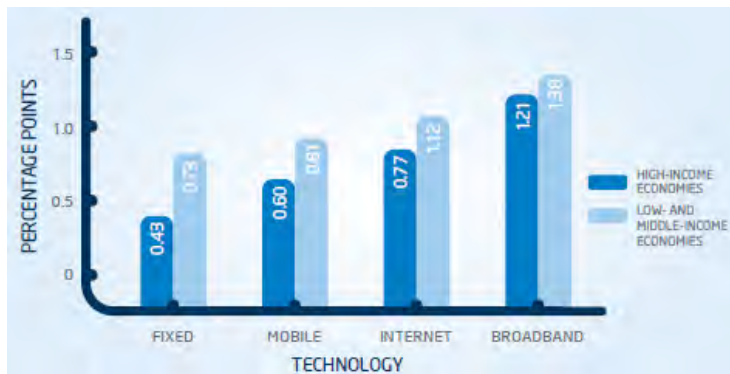
Η εξάλειψη του αποκλεισμού αποτελεί τον σημαντικότερο ίσως σταθμό στη σύγχρονη εποχή. Όπως ανέφερε και ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Obama, κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα, το 2016, και την ομιλία του στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος: «*Η ανισότητα κάποτε γινόταν ανεκτή γιατί οι άνθρωποι δεν είχαν μέτρο σύγκρισης. Τώρα δεν είναι ανεκτή. Γιατί όλοι έχουν ένα τηλέφωνο και μπορούν να δουν τι γίνεται στον κόσμο. Οι άνθρωποι τώρα γνωρίζουν καλύτερα τι συμβαίνει. Ακόμη και στο μικρότερο αφρικανικό χωριό μπορούν να δουν πώς ζουν οι άνθρωποι στο Λονδίνο και στη Νέα Υόρκη*».

Στο μακροοικονομικό επίπεδο, έχει αποδειχτεί ότι η χρήση των ΤΠΕ επιδρά θετικά στον ανταγωνισμό σε παγκόσμιο επίπεδο, στην αύξηση της παραγωγικότητας, στην αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και σε μια σειρά ακόμα από άμεσα οικονομικά οφέλη. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, υπάρχει ισχυρή, θετική, συσχέτιση, ανάμεσα στην Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα και τον Δείκτη Ανάπτυξης των ΤΠΕ (Εικόνα 2). Αυτό σημαίνει ότι όσο αυξάνεται η χρήση των νέων τεχνολογιών σε μια οικονομία τόσο αυξάνεται και η κοινωνική ευημερία της χώρας, όπως αυτή εκφράζεται με το δείκτη του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος.

Εικόνα 2 Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα και Δείκτης Ανάπτυξης ΤΠΕ (Πηγή: World Bank (2010), “Measuring the Information Society”)

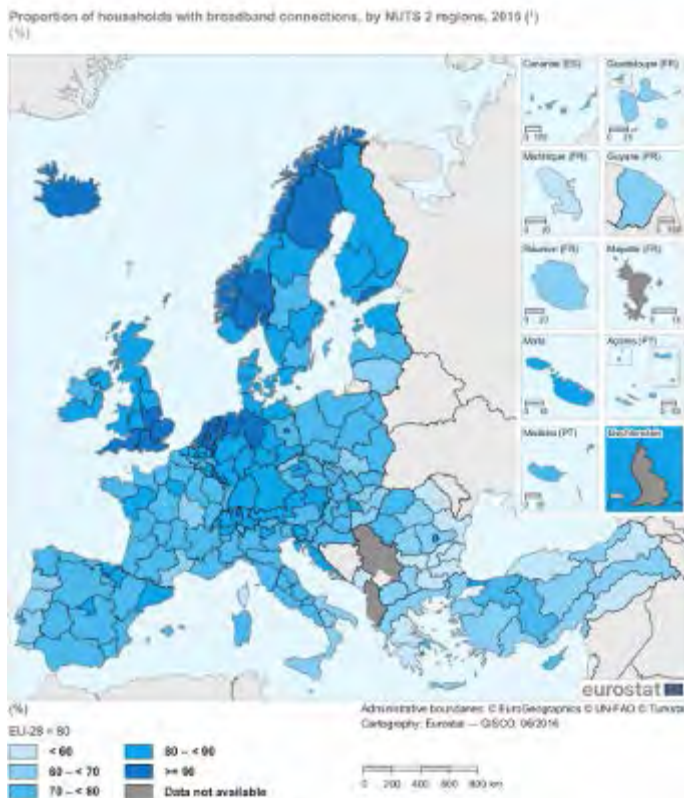
Ένας επιπλέον δείκτης ο οποίος αποτυπώνει την επίδραση της χρήσης των ΤΠΕ στην παραγωγική διαδικασία μιας χώρας είναι το Κατά Κεφαλήν Εισόδημα. Στην Εικόνα 3 αποτυπώνεται η επίδραση της αύξησης χρήσης των ΤΠΕ κατά 10% στο Κατά Κεφαλήν Εισόδημα. Όπως παρατηρείται είναι θετική και σημαντική. Το σημαντικότερο είναι ίσως το γεγονός ότι η αύξηση της χρήσης των ΤΠΕ έχει μεγαλύτερη επίδραση στις αναπτυσσόμενες χώρες, αντί των αναπτυγμένων. Ο λόγος είναι ότι στις αναπτυγμένες χώρες η χρήση των ΤΠΕ είναι ευρεία, με μικρά περιθώρια αύξησής της, και οι χώρες αυτές έχουν κάνει ήδη χρήση των θετικών επιπτώσεων των ΤΠΕ στην οικονομία τους. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ευρυζωνικές συνδέσεις (ADSL, VDSL, Fiber) και η κινητή τηλεφωνία αποτελούν τα δύο πλέον σημαντικά στοιχεία των ΤΠΕ.

Εικόνα 3 Αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, ως αποτέλεσμα της αύξησης της χρήσης ΤΠΕ κατά 10% (Πηγή: Intel (2011), “The Path to Growth: Accelerating Entrepreneurship and Innovation Through ICT”)

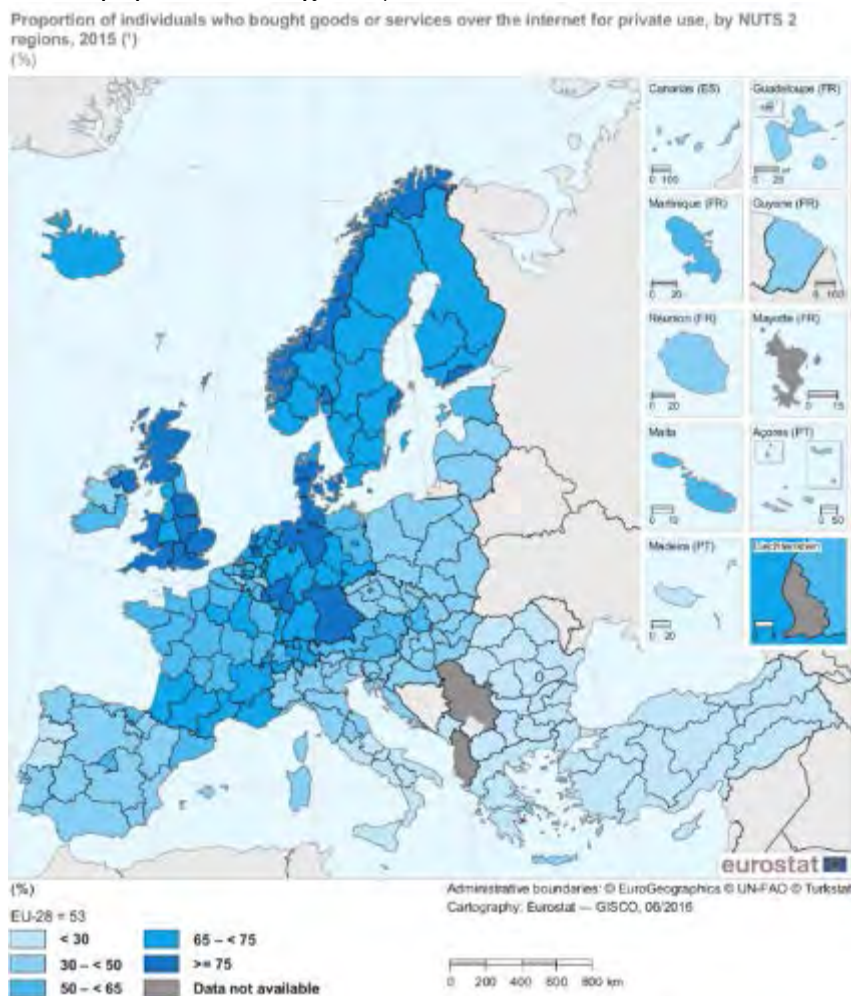
3. Υπάρχουσα κατάσταση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Η διείσδυση του διαδικτύου στην Ευρώπη, όπως αυτή εκφράζεται μέσω των σύγχρονων συνδέσεων ευρυζωνικής πρόσβασης (ADSL, VDSL, FTTx) δε βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο για όλες τις χώρες, δημιουργώντας αυτό που αποκαλείται «ψηφιακό χάσμα» (digital divide). Το ψηφιακό χάσμα έχει απασχολήσει πολύ την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία έχει αναπτύξει αρκετές στρατηγικές για τη μείωση και την εξάλειψή του. Το ψηφιακό χάσμα εκφράζεται και με άλλες υπηρεσίες και προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, όπως η διείσδυση της κινητής τηλεφωνίας. Όπως αποτυπώνεται στην Εικόνα 4, το ποσοστό των νοικοκυριών στην Ελλάδα που διαθέτουν ευρυζωνική σύνδεση είναι κάτω από το 60%, κατέχοντας μια από τις τελευταίες θέσεις στον Ευρωπαϊκό χώρο, συνεισφέροντας στο ψηφιακό χάσμα (digital divide).

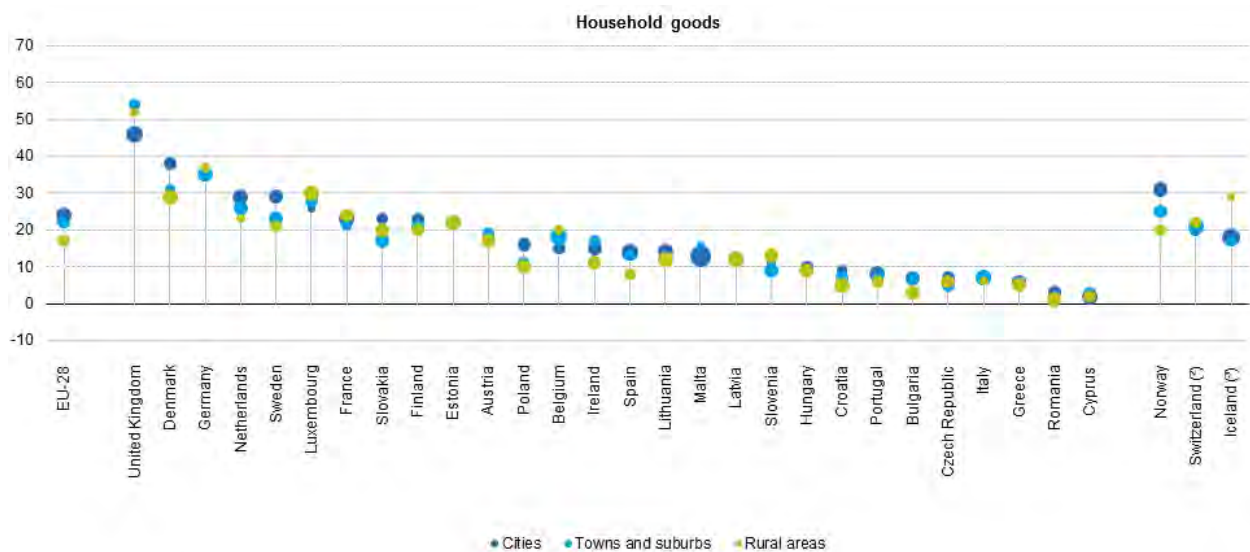
Εικόνα 4 Ποσοστό νοικοκυριών με ευρυζωνική πρόσβαση (Πηγή: Eurostat 2015)

Παρόμοια εικόνα παρουσιάζει και η χρήση των υπηρεσιών internet, όπως αυτή εκφράζεται, για παράδειγμα, από τη χρήση του internet για την πραγματοποίηση αγορών (Εικόνα 5). Και στην περίπτωση αυτή η Ελλάδα διατηρεί σαφή απόσταση από την υπόλοιπη Ευρώπη, υστερώντας σημαντικά στη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών για την πραγματοποίηση καθημερινών δραστηριοτήτων. Τα παραπάνω στατιστικά μεγέθη δείχνουν τη σαφή υστέρηση του Ελληνικού πληθυσμού στην εξοικείωση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, και κατά συνέπεια το δυναμικό ανάπτυξης που χάνεται από την ελλιπή χρησιμοποίησή τους. Σημαντικό εύρημα αποτελεί η αντιδιαστολή στη διείσδυση των ΤΠΕ στις χώρες της κεντρικής και κυρίως της βόρειας Ευρώπης, με έμφαση στις Σκανδιναβικές χώρες, οι οποίες αποτελούσαν πάντα τον πρωτοπόρο στην υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών.

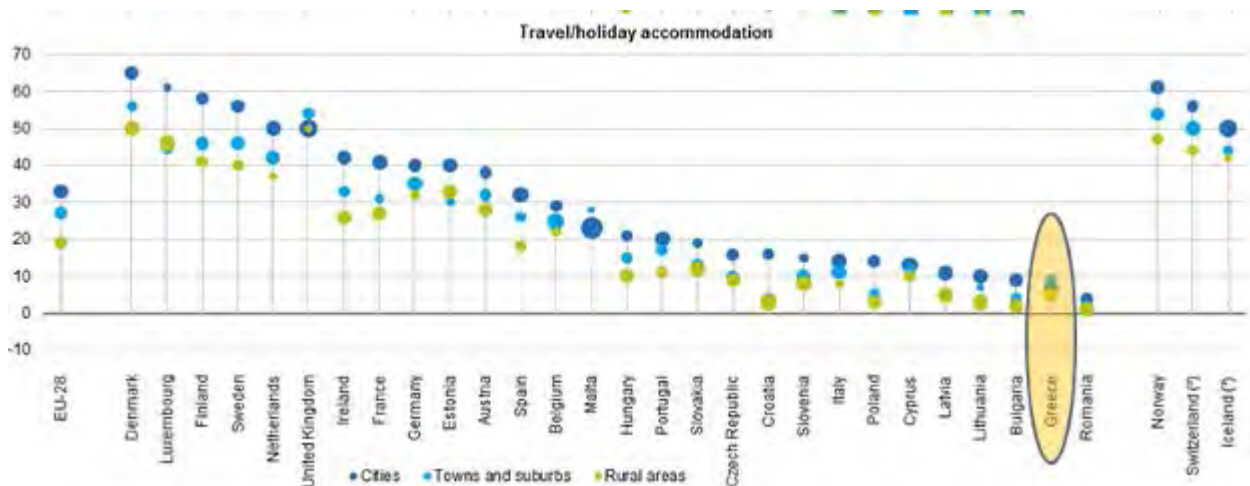

Εικόνα 5 Ποσοστό ατόμων που έκαναν αγορές μέσω internet (Πηγή: Eurostat 2015)

Σε μια πιο λεπτομερή αποτύπωση της χρήσης του internet για την πραγματοποίηση συναλλαγών μέσω του διαδικτύου, παρουσιάζονται ενδεικτικά η αγορά οικιακών αγαθών και αγορά τουριστικών υπηρεσιών (Εικόνα 6 και Εικόνα 7, αντίστοιχα). Η πληροφορία που παρουσιάζεται αφορά στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο (EU-28) και επιπλέον παρουσιάζεται ανά κατηγορία αστικοποίησης (Αστικά κέντρα - Cities, Περιφερειακές πόλεις - Towns and suburbs, Αγροτικές περιοχές - Rural). Και στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα κατέχει μια από τις θέσεις με μικρότερη διείσδυση στη χρήση των ΤΠΕ σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες.

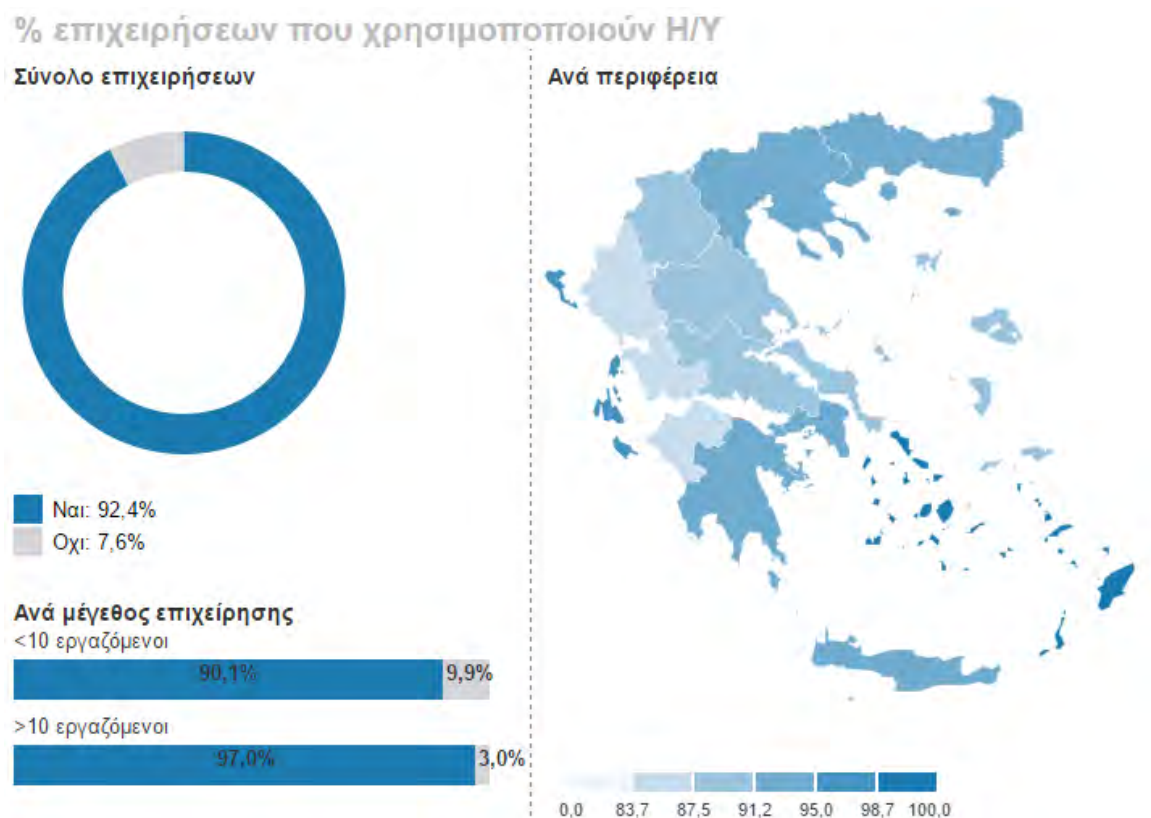

Εικόνα 6 Αγορά οικιακών προϊόντων μέσω *internet* στις χώρες της Ευρώπης και ανά κατηγορία αστικοποίησης (Πηγή: Eurostat, 2015)

Εικόνα 7 Αγορά τουριστικών υπηρεσιών μέσω *internet* στις χώρες της Ευρώπης και ανά κατηγορία αστικοποίησης (Πηγή: Eurostat, 2015)

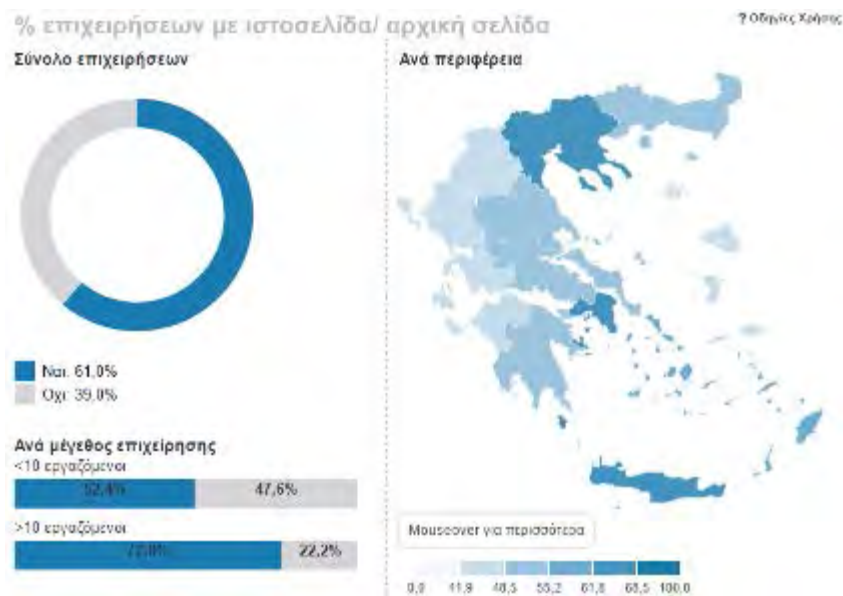
Αναφορικά με τη χρήση των ΤΠΕ στις επιχειρήσεις στην Ελλάδα, η εικόνα εμφανίζεται βελτιωμένη. Εκτός από περιοχές της Δυτικής Ελλάδας και των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, οι οποίες εμφανίζουν χαμηλότερη διείσδυση, οι υπόλοιπες περιοχές διαθέτουν Η/Υ σε ένα ποσοστό της τάξης άνω του 80%. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι η μεγαλύτερη διείσδυση Η/Υ εμφανίζεται στις τουριστικές περιοχές, όπως η Ρόδος, οι Κυκλάδες και τα νησιά του Ιονίου, στις οποίες υπάρχει μεγάλη επιχειρηματική δραστηριότητα, κυρίως με το εξωτερικό. Στο σύνολό τους, μόνο το 7,9% των επιχειρήσεων δε χρησιμοποιεί Η/Υ στις δραστηριότητές τους.

Εικόνα 8 Ποσοστό επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν Η/Υ (Πηγή: ΚΤΠ Α.Ε. 2015)

Ελαφρώς χειρότερη εικόνα παρουσιάζουν οι επιχειρήσεις που έχουν παρουσία στο internet, διαθέτοντας ιστοσελίδα (Εικόνα 9). Στο σύνολο των μικρών επιχειρήσεων, με κάτω από 10 εργαζόμενους, σχεδόν το 50% δε διαθέτει παρουσία στο internet μέσω αντίστοιχης ιστοσελίδας, ενώ στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις είναι πιο εμφανής η χρησιμότητα της παρουσίας στο διαδίκτυο, καθώς σχεδόν το 80% διαθέτει ιστοσελίδα. Στο σύνολό τους, το 61% των επιχειρήσεων έχουν ιστοσελίδα, ενώ σε επίπεδο περιφέρειας η εικόνα είναι αρκετά απαισιόδοξη καθώς, με εξαίρεση την Κρήτη, κάποιες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας και την Αττική, οι υπόλοιπες περιφέρειες παρουσιάζουν πολύ χαμηλά ποσοστά στο σχετικό δείκτη.

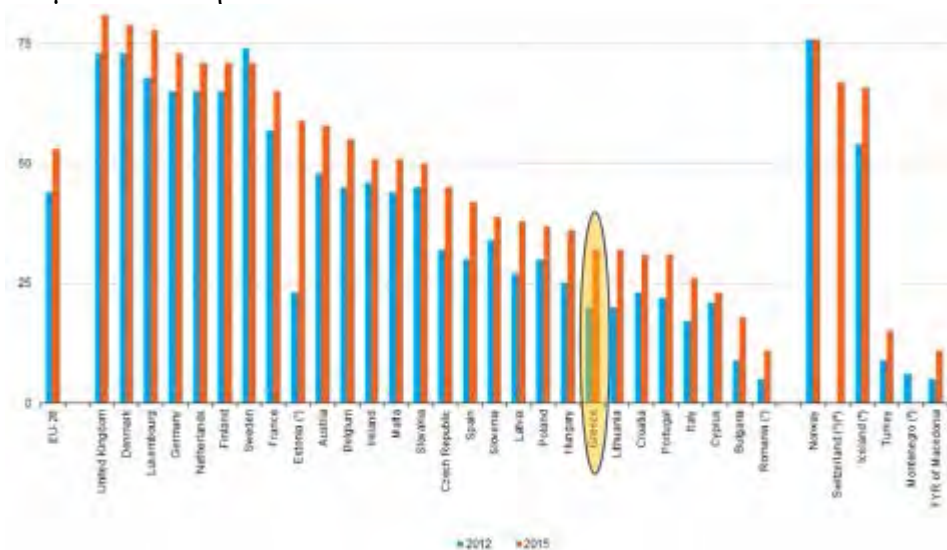
Το σημαντικό εύρημα όμως, σύμφωνα με την Ετήσια έκθεση Ελληνικού Εμπορίου για το έτος 2016, είναι ότι μόνο το 3,4% χρησιμοποιεί το internet για την προώθηση των προϊόντων / υπηρεσιών μέσω e-shops. Το γεγονός αυτό είναι αρκετά ανησυχητικό, καθώς στην περίοδο της οικονομικής ύφεσης και κρίσης, κατά την οποία πολλά καταστήματα έχουν σταματήσει τη λειτουργία τους, οι πωλήσεις μέσω e-shops και το ηλεκτρονικό εμπόριο γενικότερα, αποτελούν τη σημαντικότερη ίσως διέξοδο για τη βιωσιμότητα και την περαιτέρω ανάπτυξη των επιχειρήσεων.

Εικόνα 9 Ποσοστό των Ελληνικών επιχειρήσεων που διαθέτουν ιστοσελίδα (Πηγή: ΚΤΠ Α.Ε, 2015)

Παρά τα παραπάνω αποθαρρυντικά στοιχεία, υπάρχει βάσιμη αισιοδοξία για τη συστηματικότερη χρησιμοποίηση των ΤΠΕ το μέλλον, όπως αυτή προκύπτει από αντίστοιχα δεδομένα. Ενδεικτικά και αναφορικά με τη χρήση του internet για παραγγελία προϊόντων σε άτομα ηλικίας από 16 έως 74 ετών, η Ελλάδα κατέχει μια καλή θέση στην κατάταξη των Ευρωπαϊκών χωρών (EU-28), όπως αποτυπώνεται στην Εικόνα 10. Το ποσοστό αυτό παρουσιάζει σημαντική αύξηση ανάμεσα στα έτη 2012- 2015, σηματοδοτώντας μια σειρά από βελτιώσεις, όπως την αύξηση της εξοικείωσης των χρηστών με το ηλεκτρονικό εμπόριο, την εμπιστοσύνη στα θέματα ασφάλειας και ιδιωτικότητας που σχετίζονται με τις ηλεκτρονικές συναλλαγές, κλπ.

Αντίστοιχη, θετική, εικόνα παρουσιάζει η κατάταξη της Ελλάδας στη χρήση κινητών συσκευών για την πρόσβαση στο διαδίκτυο (Εικόνα 11). Αν και υπάρχουν ακόμα πολλά περιθώρια βελτίωσης, η Ελλάδα παρουσιάζει εικόνα μεγάλης εξοικείωσης αναφορικά με τη χρήση φορητών ηλεκτρονικών συσκευών για την πρόσβαση στο internet με μεγάλο ποσοστό αύξησης ανάμεσα στα έτη 2012-2015.

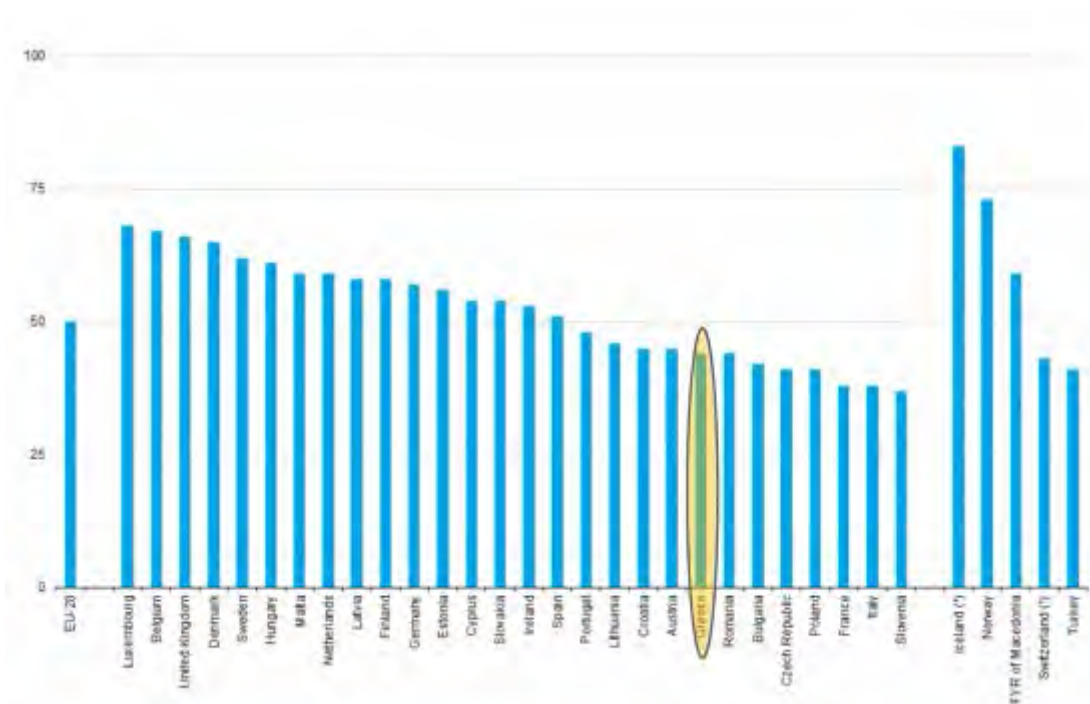

Εικόνα 10 Χρήση internet για παραγγελία προϊόντων (Πηγή Eurostat 2015)

Εικόνα 11 Χρήση φορητού υπολογιστή/ tablet/ κινητού για πρόσβαση στο internet, Πηγή: Eurostat 2015

Η πιο θετική προοπτική στη χρήση του διαδικτύου παρουσιάζεται ίσως από την εξοικείωση που εμφανίζουν οι Έλληνες χρήστες των κοινωνικών δικτύων, όπως το Facebook (Εικόνα 12).

Εικόνα 12 Χρήση internet για συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα (Πηγή: Eurostat 2015)

Από τα μέχρι τώρα δεδομένα γίνεται εμφανές ότι η Ελλάδα υστερεί σημαντικά στη χρήση των ΤΠΕ, τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και στο επίπεδο των επιχειρήσεων, καθώς βρίσκεται ανάμεσα στις τελευταίες θέσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Παρατηρείται όμως μια σημαντική αύξηση κατά τα τελευταία χρόνια, η οποία δημιουργεί τις προοπτικές να υποστηριχθεί το ηλεκτρονικό εμπόριο και οι υπόλοιπες δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και οι οποίες μπορούν να συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξη της οικονομίας.

4. Περιφερειακές πόλεις και ΤΠΕ

Τα χαρακτηριστικά που διέπουν πολλές από τις περιφερειακές πόλεις μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

- Γεωγραφικός και κοινωνικός και δημογραφικός αποκλεισμός
- Μείωση οικονομικής δραστηριότητας λόγω μετακίνησης σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα
- Υψηλότερο κόστος παραγωγής και δικτύου διανομής
- Λίγες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες
- Χαμηλή εργασιακή κινητικότητα
- Χαμηλή δραστηριότητα για καινοτομία και τεχνολογική έρευνα

Για κάθε ένα από αυτά μπορεί να γίνει περαιτέρω ανάλυση, καθώς συνεισφέρει στη διατήρηση του χάσματος ανάμεσα στις περιφερειακές πόλεις και τα μεγάλα αστικά κέντρα. Για την υποστήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης στις πόλεις αυτές υπάρχει μια σειρά από απαραίτητες παρεμβάσεις που μπορούν να γίνουν προκειμένου να τονωθεί το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα. Οι παρεμβάσεις αυτές προκύπτουν από τις διεθνείς πρακτικές και προτάσεις:

- **Ενίσχυση και προώθηση υποδομών ΤΠΕ.** Είναι η απαραίτητη πρώτη παρέμβαση προκειμένου να υπάρχουν οι απαραίτητες υποδομές για την υλοποίηση του σχεδιασμού. Οι κυριότερες επενδύσεις που πρέπει να γίνουν αφορούν σε:
 - Υποδομές σταθερής (ADSL, VDSL, Fiber) και κινητής ευρυζωνικής πρόσβασης (4G/4G+/5G)
 - Προώθηση της χρήσης υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους (cloud computing). Η πρόταση αυτή δίνει τη δυνατότητα για ανάπτυξη υποδομών πληροφορικής με πολύ χαμηλά λειτουργικά κόστη.
- **Εκπαίδευση και κατάρτιση.** Η παρέμβαση αυτή είναι εξίσου σημαντική, όσο και η ύπαρξη υποδομών. Ένας μεγάλος αριθμός έργων έχει αποτύχει σε μικρότερο ή και μεγαλύτερο βαθμό, λόγω της έλλειψης εκπαίδευσης των τελικών χρηστών ή των αποδεκτών των έργων. Προς την κατεύθυνση αυτή λοιπόν, πρέπει να γίνουν δράσεις που αφορούν στην:
 - Ανάπτυξη πληροφοριακών υποδομών και πρόσβαση στην εκπαίδευση, την προβολή και την αγορά, τόσο την εγχώρια όσο και τη διεθνή.
 - Ενίσχυση της εξ' αποστάσεως και δια-βίου μάθησης, κυρίως σε θέματα καινοτομίας, επιχειρηματικότητας, χρήσης ΤΠΕ, κλπ.
 - Υποστήριξη δράσεων καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, κυρίως νεανικής.
- **Επένδυση σε δράσεις έρευνας και ανάπτυξης (R&D).** Καθώς η οικονομική κρίση έχει οδηγήσει στην αναζήτηση και ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών μοντέλων είναι ιδιαίτερα σημαντικό να δημιουργηθεί και να αναπτυχθεί το περιβάλλον έρευνας και ανάπτυξης που θα υποστηρίξει την καινοτομία και θα υποστηρίζει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των περιφερειακών πόλεων για την ισότιμη συμμετοχή τους σε μια παγκόσμια αγορά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προώθηση των e-shops, τα οποία αποτελούν τη σύγχρονη, ραγδαία αναπτυσσόμενη, τάση επιχειρηματικότητας. Όπως είναι εμφανές, οι περιφερειακές πόλεις μπορούν να ωφεληθούν ιδιαίτερα από την προσέγγιση αυτή, καθώς όχι

μόνο αίρονται οι γεωγραφικοί περιορισμοί, αλλά δίνεται η δυνατότητα στις αντίστοιχες κοινωνίες να αναδείξουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, προϊόντα και υπηρεσίες τους.

5. Επιτυχημένα μοντέλα

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται δύο επιτυχημένα επιχειρηματικά μοντέλα τα οποία, σύμφωνα και με τις διεθνείς πρακτικές και εμπειρίες, μπορούν να συνεισφέρουν στην επιχειρηματικότητα και κατά συνέπεια στη βιώσιμη ανάπτυξη των περιφερειακών πόλεων. Τα μοντέλα αυτά αφορούν στο ηλεκτρονικό εμπόριο (e-commerce) και στην τουριστική βιομηχανία.

e-commerce

Όπως περιγράφηκε και προηγουμένως το ηλεκτρονικό επιχειρείν αποτελεί έναν ραγδαία αναδύομενο τομέα, στον οποίο δυστυχώς η Ελλάδα υστερεί σημαντικά έναντι των υπολοίπων, Ευρωπαϊκών και μη, χωρών.

Σε επίπεδο περιφερειακών πόλεων, η συνεισφορά του e-commerce στη βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να προκύψει από την εκμετάλλευση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των περιοχών, όπως, για παράδειγμα, από την υιοθέτηση του ηλεκτρονικού επιχειρείν και των e-shops από τους τοπικούς συνεταιρισμούς που δραστηριοποιούνται εκεί, όπως αγροτικοί συνεταιρισμοί, συνεταιρισμοί γυναικών, εμπορικοί συνεταιρισμοί, κλπ. Μέσω των ηλεκτρονικών καταστημάτων είναι δυνατή η ανάπτυξη της εμπορικής δραστηριότητας και η πρόσβαση των συνεταιρισμών δυνητικά σε όλο τον κόσμο.

Προκείμενου όμως να γίνει αυτό εφικτό, είναι απαραίτητο να υλοποιηθούν κάποιες απλές αλλά σημαντικές παρεμβάσεις, που αφορούν στην εκπαίδευση (ακόμα και εξ' αποστάσεως) των συμμετεχόντων σε θέματα που αφορούν στη:

- χρήση των ΤΠΕ
- βελτίωση διαδικασίας παραγωγής, το στρατηγικό σχεδιασμό και τη διαφήμιση - προώθηση των προϊόντων
- διαχείριση και υποστήριξη πελατών
- επιχειρηματική κουλτούρα
- ανάπτυξη και λειτουργία e-shop

Τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν μέσα από αυτή την προσέγγιση είναι πολλαπλά, με κυριότερα:

- την παράκαμψη των μεσαζόντων
- την πρόσβαση σε εθνικές (ebloko.gr, skroutz.gr) ή παγκόσμιες ηλεκτρονικές αγορές (e-bay)
- τη δημιουργία επιχειρηματικής φήμης (reputation).
- την οικονομική ανάπτυξη και ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής

Τουριστική βιομηχανία

Η τουριστική βιομηχανία ως γνωστόν αποτελεί ένα σημαντικό πυλώνα ανάπτυξης της Ελλάδας, ο οποίος όμως δυστυχώς δεν αξιοποιείται πλήρως. Εκτός του γενικού τουρισμού, υπάρχει μια σειρά από εναλλακτικούς τρόπους τουρισμού, από Έλληνες αλλά και ξένους, όπως θεματικός, επιστημονικός, θρησκευτικός, βιομηχανικός, αγροτικός τουρισμός, κλπ. Τη μέχρι τώρα, κλασσική, προσέγγιση προώθησης μέσω πρακτορείων τουρισμού και συμβατικών διαφημίσεων έρχεται να ανατρέψει πλήρως το διαδίκτυο, το οποίο προσφέρει δυνατότητες για:

- άμεση και προσωποποιημένη διαφήμιση
- παράλειψη μεσαζόντων
- επικοινωνία με τους εγχώριους και διεθνείς τουρίστες
- πρόσβαση σε διεθνείς πλατφόρμες τουρισμού όπως:

- Airbnb - Tripping - HomeAway -9flats, ...
- συμβατικές booking.com hotels.com, ...

Δίνεται έτσι η δυνατότητα για τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας συνεισφέροντας στη γενικότερη ανάπτυξη μιας περιοχής, καθώς ωφελούνται και τομείς που δρουν συμπληρωματικά στο πλαίσιο της τουριστικής βιομηχανίας, όπως τουριστικές επιχειρήσεις, τοπικοί συνεταιρισμοί, μεμονωμένοι προμηθευτές. Υποστηρίζεται με τον τρόπο αυτό όλη η εμπορική αλυσίδα, που περιλαμβάνει καταλύματα, εστιατόρια, μεταφορές, τοπικό εμπόριο, τουριστικές επιχειρήσεις, κλπ.

6. Πλαίσιο ανάπτυξης

Για την υποστήριξη δράσεων όπως οι παραπάνω, υπάρχει ένα θεσμικό πλαίσιο για την υποστήριξη και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Η πιο πρόσφατη και χαρακτηριστική παρέμβαση είναι η θεσμοθέτηση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας – ΚΑΛΟ. Ως «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία» ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον (Ν. 4430/2016 ΦΕΚ 205/Α/31-10-2016). Ο θεσμός της ΚΑΛΟ είναι ευρέως διαδομένος στην υπόλοιπη Ευρώπη και συνεισφέρει σε μεγάλο ποσοστό στη διαμόρφωσή του. Στο πλαίσιο αυτό η κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία θα μπορούσε να είναι μια πραγματική εναλλακτική λύση, δημιουργώντας μεγάλο αριθμό νέων θέσεων εργασίας και κοινωνικών σχέσεων, ειδικά σε χώρες που έχουν πληγεί από τις πολιτικές λιτότητας.

Αναφορικά με τις Ευρωπαϊκές πηγές χρηματοδότησης τέτοιων πρωτοβουλιών, υπάρχουν μια σειρά από δράσεις ΕΣΠΑ και δράσεων στο πλαίσιο του Horizon 2020, όπως, ενδεικτικά:

- **ΕΣΠΑ 2014-2020:** Ενιαία δράση Κρατικών Ενισχύσεων «Ερευνά - Δημιουργώ - Καινοτομώ»
- Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) (αρχές 2017):
 - «ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΑΛΥΣΙΔΩΝ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ»
 - «ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ - ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΜΜΕ»
 - «ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΝΕΚΚΙΝΗΣΗ»
- **H2020-ICT-2016-2017:** Collective Awareness Platforms for Sustainability and Social Innovation
- **H2020-RUR-2016-2017:** RURAL RENAISSANCE - FOSTERING INNOVATION AND BUSINESS OPPORTUNITIES
- **H2020-SC6-CO-CREATION-2016-2017:** CO-CREATION FOR GROWTH AND INCLUSION
- **ΕΣΠΑ – Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις**
 - **Σύγχρονη Μεταποίηση** (100 εκατ. €)
 - Μεταποιητική διαφοροποίηση - Παραγωγικός μετασχηματισμός
 - Ενεργειακή αποτελεσματικότητα
 - Ψηφιακή Βιομηχανία
 - **Ενίσχυση επιχειρηματικών σχεδίων στην περιβαλλοντική βιομηχανία** (30 εκατ. €)
 - εισαγωγή νέων τεχνολογιών
 - πρωτοτυπιών και καινοτομιών (τεχνολογικών και μη τεχνολογικών) στην παραγωγική διαδικασία
 - ανάπτυξη και εφαρμογή πληροφοριακών συστημάτων εφαρμογές ηλεκτρονικού εμπορίου κ.λπ.

- **Ανάπτυξη Επιχειρηματικών Πάρκων Τοπικής Εμβέλειας για τη Μεταποίηση και Εφοδιαστική Αλυσίδα** (40 εκατ. €).
 - ηλεκτρονικής παρακολούθησης των πάρκων,
 - έλεγχος διαχείρισης των υποδομών και χρήσης σύγχρονων τεχνολογικών υποδομών επικοινωνιών και πληροφορικής.
- **Ενίσχυση Αλυσίδων Προστιθέμενης Αξίας** (80 εκατ. €)
 - υφιστάμενες ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στους εννέα τομείς προτεραιότητας της οικονομίας: Αγροδιατροφή - Βιομηχανία Τροφίμων, Τουρισμός, Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες, Υλικά - Κατασκευές, Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Ενέργεια, Εφοδιαστική Αλυσίδα, Περιβάλλον, Υγεία
 - ενισχύεται ο τομέας των ΤΠΕ για ανάπτυξη υποδομών πληροφορικής κοινού ενδιαφέροντος, σύμφωνα με τις επιταγές της Ψηφιακής Βιομηχανίας και του νέου παραγωγικού προτύπου.
- **Εξωστρέφεια – Διεθνοποίηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων** (100 εκατ. €)
 - ενίσχυση της εξωστρεφούς επιχειρηματικότητας ΜΜΕ
 - προβολή των ελληνικών επιχειρήσεων και των προϊόντων τους στις διεθνείς αγορές
- **Αξιοποίηση Επιχειρηματικής Εμπειρίας - Επιχειρηματική Επανεκκίνηση** (54 εκατ.)
 - ίδρυση νέων επιχειρήσεων από ανέργους ηλικίας άνω των 45 ετών

Συμπεράσματα

Είναι σαφές ότι η οικονομία έχει μπει σε μια νέα εποχή, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας οικονομικής η οποία χαρακτηρίζεται, ανάμεσα σε άλλα, από σημαντική αύξηση του ανταγωνισμού, δημιουργώντας την ανάγκη προσδιορισμού νέων πηγών ανάπτυξης. Η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών - ΤΠΕ, αποτελεί το σημαντικότερο εργαλείο για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας και την ανάπτυξη των αγορών και των κοινωνιών.

Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάστηκαν οι σύγχρονες εξελίξεις στην τεχνολογία της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα να υλοποιηθούν τα σύγχρονα επιχειρηματικά μοντέλα, αλλά και η εικόνα της ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην Ελληνική κοινωνία. Τέλος, παρουσιάστηκαν ενδεικτικές προτάσεις που αφορούν στην ενίσχυση της προσπάθειας για τη βιώσιμη ανάπτυξη των περιφερειακών πόλεων, καθώς και πλαίσια για την υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για ανάπτυξη, με έμφαση στην

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- World Bank (2010), “Measuring the Information Society
- Intel (2011), “The Path to Growth: Accelerating Entrepreneurship and Innovation Through ICT”
- Erkki Liikanen (2001) “The European Union Telecommunications Policy)
- ΣΕΒ(2012), «Τεχνολογία και Καινοτομία, Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών», Ενημερωτικό Δελτίο
- Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου και Επιχειρηματικότητας, ΕΣΕΕ (2016), “Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2016”
- <http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1457569/tria-nea-programmata-espia-gia-tis-epiheirhseis.html>

- <http://www.epidoto.gr/anergoi/esp-ne-programmata-epixeirimatikotita>
- [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Proportion of people who used a mobile phone \(or smart phone\) to access the internet, by degree of urbanisation, 2015 \(%C2%B9\) \(%25\) RYB2016.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Proportion_of_people_who_used_a_mobile_phone_(or_smart_phone)_to_access_the_internet,_by_degree_of_urbanisation,_2015_(%C2%B9)_(%25)_RYB2016.png)
- [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Information society statistics at regional level#Broadband connections](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Information_society_statistics_at_regional_level#Broadband_connections)
- [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/E-commerce statistics for individuals](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/E-commerce_statistics_for_individuals)
- [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital economy and society statistics - households and individuals](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals)
- <http://www.ktpae.gr/>
- <http://ict4growth.ktpae.gr/>
- <http://icteval.ktpae.gr/stats/delivery/#>
- <http://icteval.ktpae.gr/stats/delivery2/>

ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ: ΕΝΑ «ΕΞΥΠΝΟ» ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΓΙΑ «ΕΞΥΠΝΕΣ» ΠΟΛΕΙΣ

Δημήτριος Κάρναβος
Οικονομολόγος, Υπ. Δρ. Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου
d.karnavos@yahoo.gr

Περίληψη

Η δυναμική των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων αναγνωρίστηκε αρχικά το 2003. Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις έχουν αναγνωριστεί ως ένα σημαντικό εργαλείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων που τίθενται. Οι Δημόσιες Αρχές, ως οι κύριοι καταναλωτές στην Ευρώπη, κρατούν ένα σημαντικό ρόλο στην προώθηση και εφαρμογή των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων. Μπορούν να οδηγήσουν την αγορά σε «πράσινα» προϊόντα και υπηρεσίες, επιτυγχάνοντας τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Πρόσφατα, αναγνωρίστηκε ότι η χρήση της αγοραστικής δύναμης των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων από τις Δημόσιες Αρχές οδήγησε σε εξοικονόμηση οικονομικών πόρων και σε μια καλύτερη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων που δημιουργούνται.

Για να βοηθηθούν οι Δημόσιες Αρχές στην προμήθεια «πράσινων» προϊόντων και υπηρεσιών, η ΕΕ έχει αναπτύξει μια σειρά από «κριτήρια» για μια ομάδα προϊόντων και υπηρεσιών, τα οποία μπορούν να ενσωματωθούν απευθείας στα διαγωνιστικά τεύχη. Τα κριτήρια αυτά επανεξετάζονται και επικαιροποιούνται σε τακτική βάση, ούτως ώστε να λαμβάνουν υπόψη τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα, τις νέες τεχνολογίες, την ανάπτυξη της αγοράς και τις προκλήσεις που δημιουργούνται από το θεσμικό πλαίσιο. Τα περισσότερα εξ αυτών είναι διαθέσιμα σε όλες τις γλώσσες και έχουν αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Νέα κριτήρια αναμένονται εντός του 2017.

Τα οφέλη των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων δεν περιορίζονται μόνο στη βελτίωση της περιβαλλοντικής απόδοσης των προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά εκτείνονται και σε κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά οφέλη, ενώ ταυτόχρονα καθίστανται ένα σημαντικό εργαλείο για την προώθηση και υποστήριξη της καινοτομίας. Η καινοτομία μπορεί να ενσωματωθεί στις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις, επιτυγχάνοντας έτσι σημαντικό πρόοδο στην ανάπτυξη των πόλεων και μετατρέποντας τις πόλεις σε «έξυπνες πόλεις». Ο συνδυασμός καινοτομίας και Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων θα συνεισφέρει προς την κατεύθυνση δημιουργίας ελκυστικών και βιώσιμων πόλεων, όπου η ποιότητα ζωής θα τις καθιστά ως τα ιδανικά μέρη για να ζει κανείς. Οι Δημόσιες Αρχές, τέλος, οφείλουν να λάβουν υπόψη τις καλές πρακτικές και εφαρμογές που υπάρχουν.

Λέξεις κλειδιά: Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις, Οδηγίες Προμηθειών, Δημόσιες Αρχές, Περιβαλλοντικές επιδόσεις, Κριτήρια Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων, Έξυπνες πόλεις, Καινοτομία.

Εισαγωγή

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι δημόσιες προμήθειες υπόκεινται σε μια σειρά κοινοτικών νομοθεσιών, όπως Οδηγίες για τις Προμήθειες (π.χ 2004/24/EK και 2004/25/EK), Συνθήκες (π.χ Συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ), Ευρωπαϊκές Στρατηγικές και Πολιτικές (π.χ ΕΥΡΩΠΗ 2020, Δημόσιες προμήθειες για ένα καλύτερο περιβάλλον, Κλείνοντας τον Κύκλο - Ένα Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία, Χάρτης Πορείας για την αποτελεσματική χρήση των πόρων στην

Ευρώπη, Ενέργεια 2020, Οικο-Σήμανση, κ.λπ.), Νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και συναφείς νόμοι για τον «ανταγωνισμό» και τις «κρατικές ενισχύσεις».

Η δυναμική των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων επισημάνθηκε αρχικά το 2003 στην Ανακοίνωση της Επιτροπής για μια Ολοκληρωμένη Πολιτική Προϊόντων, όπου και έγιναν συστάσεις στα Κράτη Μέλη να υιοθετήσουν εθνικά Σχέδια Δράσης για τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις έως τα τέλη του 2006 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008). Από τότε, ο όρος «Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις» εισήλθε πιο δυνατά στο πεδίο των Δημοσίων Συμβάσεων.

Στο πρόσφατο θεσμικό πλαίσιο για τις Δημόσιες Συμβάσεις προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο οι προμηθευτές του Δημοσίου μπορούν να συμπεριλάβουν περιβαλλοντικές παραμέτρους στις διαδικασίες προμηθειών. Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής, οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις χαρακτηρίζονται ως «...η διαδικασία με την οποία οι δημόσιες αρχές επιδιώκουν να συνάψουν συμβάσεις για αγαθά, υπηρεσίες και έργα με μικρότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, σε σύγκριση με αγαθά, υπηρεσίες και έργα που επιτελούν την ίδια πρωταρχική λειτουργία τα οποία θα αποτελούσαν το αντικείμενο της σύμβασης υπό άλλες συνθήκες» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008). Οι έννοιες της Ανάλυσης Κύκλου Ζωής (Life-cycle analysis - LCA) και του Κόστους Κύκλου Ζωής (Life-cycle costing - LCC) βρίσκονται στο επίκεντρο των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων, απαιτώντας αγοραστές και προμηθευτές που λαμβάνουν υπόψη όχι μόνο το αρχικό κόστος μιας δεδομένης λύσης, αλλά το συνολικό της οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος, από την αρχή έως το τέλος του κύκλου ζωής (Environmental Protection Agency, 2014). Λαμβάνοντας υπόψη αυτή την προσέγγιση, οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις καθίστανται ένα σημαντικό εργαλείο για την αειφόρο ανάπτυξη και για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων σχετικών με την κλιματική αλλαγή και το φαινόμενο του θερμοκηπίου, τη χρήση των φυσικών πόρων, την βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση, την αύξηση της οξύτητας στα νερά και στο έδαφος, την ελάττωση του στατοσφαιρικού όζοντος, κ.λπ. (Bjørn Bauer et al., 2009).

Οι Δημόσιες Αρχές, ως οι κυριότεροι καταναλωτές στην Ευρώπη, διατηρούν έναν σημαντικό ρόλο στην προώθηση και χρήση των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων. Κάθε χρόνο δαπανούν περίπου 2 δις ευρώ, περίπου δηλαδή το 14% του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην προμήθεια αγαθών (βλ. εξοπλισμό γραφείου, οχήματα, δομικά στοιχεία, κ.λπ.), και υπηρεσιών (π.χ συντηρήσεις κτιρίων, μεταφορικές υπηρεσίες, υπηρεσίες καθαρισμού, υπηρεσίες catering, κ.λπ.) (EC Public Procurement Indicators 2015). Ως εκ τούτου, οι Δημόσιες Αρχές μπορούν να συνεισφέρουν οδηγώντας την αγορά σε πιο «πράσινα» προϊόντα και υπηρεσίες, επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό μια σημαντική μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και του περιβαλλοντικού αποτυπώματος. Επιπρόσθετα, οι Δημόσιες Αρχές μπορούν να χρησιμοποιούν τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις ως έναν οδηγό καινοτομίας, μετατρέποντας τις πόλεις σε «έξυπνες» και προμηθεύοντας αυτές με βιώσιμες λύσεις, για την οικονομική ανάπτυξή τους και για την μετατροπή τους σε ελκυστικά μέρη για να ζει κανείς (European Commission, 2016).

Πρόσφατα, επίσης, αναγνωρίστηκε ότι η χρήση της αγοραστικής δύναμης των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων από τις Δημόσιες Αρχές συμβάλλει στην εξοικονόμηση οικονομικών πόρων και ταυτόχρονα διασφαλίζει ότι οι φόροι των φορολογουμένων πολιτών χρησιμοποιούνται με αποτελεσματικό τρόπο, εξασφαλίζοντας από την μία τα μέγιστα περιβαλλοντικά οφέλη και μειώνοντας από την άλλη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι Δημόσιες Αρχές δε που χρησιμοποιούν τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις είναι καλύτερα προετοιμασμένες για να ανταποκριθούν στις εξελισσόμενες περιβαλλοντικές προκλήσεις που δημιουργούνται (π.χ μείωση των αερίων του θερμοκηπίου, βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας, μείωση των αποβλήτων, μείωση των επικινδύνων ουσιών, μετακίνηση προς μία κυκλική οικονομία, κ.λπ.).

Σήμερα, ακόμη και αν η έννοια των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων έχει αναγνωριστεί ευρέως ως ένα χρήσιμο εργαλείο, εντούτοις παραμένει ακόμη ένα «εθελοντικό» εργαλείο. Τα

Κράτη Μέλη, λοιπόν, είναι αναγκαίο να ενθαρρυνθούν για να αναπτύξουν τα δικά τους εθνικά Σχέδια Δράσης για το «πρασίνισμα» των δημοσίων προμηθειών. Μεταξύ άλλων, τα χρόνια που έρχονται θα πρέπει να είναι χρόνια πολιτικών δεσμεύσεων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

1. Κριτήρια Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων στην ΕΕ

Για να βοηθηθούν οι Δημόσιες Αρχές κατά τη σύναψη συμβάσεων για αγαθά, υπηρεσίες και εργασίες, η ΕΕ έχει αναπτύξει μια σειρά από «κριτήρια» για μια ομάδα προϊόντων και υπηρεσιών, τα οποία μπορούν να ενσωματωθούν απευθείας στα διαγωνιστικά τεύχη. Τα κριτήρια αυτά επανεξετάζονται και επικαιροποιούνται σε τακτική βάση, ούτως ώστε να λαμβάνουν υπόψη τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα, τις νέες τεχνολογίες, την ανάπτυξη της αγοράς και τις προκλήσεις που δημιουργούνται από το θεσμικό πλαίσιο. Τα περισσότερα εξ αυτών είναι διαθέσιμα σε όλες τις γλώσσες και έχουν αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα κριτήρια της ΕΕ για τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις περιλαμβάνουν δύο «επίπεδα» για κάθε καλυπτόμενο τομέα. Τα στοιχειώδη κριτήρια, τα οποία έχουν καταρτιστεί για να διευκολύνεται η εφαρμογή της διαδικασίας των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων, επικεντρώνονται στους κύριους τομείς περιβαλλοντικών επιδόσεων ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας και αποβλέπουν στην ελαχιστοποίηση του διοικητικού κόστους για τις επιχειρήσεις. Τα αναλυτικά κριτήρια, από την άλλη, λαμβάνουν υπόψη περισσότερες πτυχές ή υψηλότερα επίπεδα περιβαλλοντικών επιδόσεων και μπορούν να χρησιμοποιούνται από αρχές που επιθυμούν να στηρίξουν περαιτέρω την επίτευξη των στόχων για το περιβάλλον και την καινοτομία.

Από το 2011, υπεύθυνος για την ανάπτυξη των κριτηρίων σε μια ευρεία ομάδα προϊόντων και υπηρεσιών είναι το Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας (JRC) και συγκεκριμένα το Ινστιτούτο Τεχνολογικών Μελετών που εδρεύει στη Σεβίλλη (Ισπανία).

Κατά το χρόνο συγγραφής του παρόντος κειμένου, τα ως άνω αναφερόμενα κριτήρια καλύπτουν 21 ομάδες προϊόντων και υπηρεσιών:

- Προϊόντα και υπηρεσίες καθαρισμού.
- Συμπαγωγή θερμότητας και ηλεκτρισμού.
- Κομπιούτερ και μόνιτορ.
- Φωτοαντιγραφικό χαρτί και γραφής.
- Ηλεκτρονικός και ηλεκτρικός εξοπλισμός στον τομέα της υγείας.
- Ηλεκτρισμός.
- Τρόφιμα και υπηρεσίες catering.
- Έπιπλα.
- Προϊόντα και υπηρεσίες κηπουρικής.
- Imaging equipment.
- Εσωτερικός φωτισμός.
- Σχεδιασμός, κατασκευή και διατήρηση κτιρίων γραφείων.
- Κατασκευή και συντήρηση οδών.
- Βρύσες κουζίνας και μπάνιου.
- Φωτισμό και σηματοδότες κυκλοφορίας.
- Κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα..
- Αποχωρητήρια και ουρητήρια με καταιονισμό νερού.
- Μεταφορές.
- Τοιχοπετάσματα.
- Υποδομή διαχείρισης υγρών αποβλήτων.

- Υδρονικοί θερμαντήρες.

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Εργασιών για τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις (2016-2017) το Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και το Ινστιτούτο Oeko/ICLEI εργάζονται από κοινού για την ανάπτυξη κριτηρίων στις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις που αφορούν στα εξής:

- Indoor/ outdoor paints, varnishes and road markings (JRC, 1^ο τρίμηνο 2017)
- Υφάσματα (JRC, 1^ο τρίμηνο 2017).
- Υπηρεσίες καθαρισμού (JRC, τέλη του 2017).
- Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Ινστιτούτο Oeko/ICLEI, 1^ο τρίμηνο 2017).
- Τρόφιμα και υπηρεσίες catering (JRC, τέλη του 2017).
- Μεταφορές (JRC, τέλη του 2017).
- Οδικός φωτισμός (JRC, τέλη του 2017).

2. Τα οφέλη των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων

Τα οφέλη των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων δεν περιορίζονται μόνο στην περιβαλλοντική απόδοση των προϊόντων και των υπηρεσιών, αλλά εκτείνονται και σε μία σειρά άλλων, όπως κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά, ενώ δεν είναι λίγες εκείνες οι φορές που οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις αποτελούν ένα εργαλείο καινοτομίας. Ειδικότερα:

• Περιβαλλοντικά οφέλη

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις έχουν ένα ενεργό ρόλο στις προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για προστασία του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος. Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις δύνανται να είναι εκείνο το εργαλείο που θα αντιμετωπίσει μια σειρά περιβαλλοντικών προβλημάτων, άλλων μικρότερης κλίμακας και άλλων μεγαλύτερης, όπως: η αποψίλωση των δασών (π.χ μέσω της χρήσης πιστοποιημένης ξυλείας από δάση που διαχειρίζονται με αειφόρο τρόπο), η μείωση των αερίων του θερμοκηπίου (π.χ μέσω της προμήθειας αγαθών και υπηρεσιών με μικρότερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και περιβαλλοντικό αποτύπωμα), η μείωση της κατανάλωσης του νερού (π.χ μέσω της χρήσης συστημάτων εξοικονόμησης των καταναλώσεων του νερού), η αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και η χρήση των φυσικών πόρων (π.χ μέσω της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τεχνολογιών για την ενεργειακή αποδοτικότητα), η μείωση των παραγόμενων αποβλήτων (π.χ μέσω της μείωσης των παραγόμενων αποβλήτων και των επικίνδυνων υποκατάστατων), η μείωση της ρύπανσης του αέρα, των υδάτων και του εδάφους (π.χ μέσω της μείωσης των παραγόμενων εκπομπών) και η μείωση της ρύπανσης της γεωργικής γης (π.χ μέσω της μείωσης των ποσοτήτων αζωτούχων και φωσφορικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων).

Συμπληρωματικά με τα παραπάνω αξίζει να αναφερθεί πως η μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη χρήση των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων μπορεί μόνο να εκτιμηθεί, μιας και διαφοροποιείται μεταξύ των προϊόντων και των κρατών. Για παράδειγμα, μια μελέτη που διενεργήθηκε σε 7 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έδειξε ότι στον τομέα των μεταφορών δύναται να αυξηθούν τα κόστη από 3-4%, αλλά να μειωθούν οι εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) κατά 10-15%. Για τον ηλεκτρονικό εξοπλισμό γραφείου η μελέτη έδειξε περίπου τα ίδια κόστη, αλλά μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) κατά 20%. Για τα προϊόντα καθαρισμού τα αποτελέσματα εξαρτώνται και διαφοροποιούνται αναλόγως των απαιτήσεων που υπάρχουν. Η προαναφερθείσα επίσης μελέτη κατέδειξε ότι είναι εφικτή η μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) παράλληλα με τη (μείωση) εξοικονόμηση των κοστών. Αυτή η διαπίστωση καταρρίπτει το μύθο ότι τα προϊόντα των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων είναι πολύ πιο ακριβά από τα παραδοσιακά προϊόντα των παραδοσιακών Δημοσίων Προμηθειών (Price Water House Coopers, 2009).

Βασισμένοι στα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά προς την κατεύθυνση προμήθειας βιώσιμων αγαθών και υπηρεσιών, με καλύτερες περιβαλλοντικές επιδόσεις, που σε κάθε άλλη περίπτωση θα ήταν δύσκολο να εισέλθουν στην αγορά. Αυτά τα προϊόντα και υπηρεσίες μπορούν να συνεισφέρουν άμεσα ή έμμεσα στην προστασία του περιβάλλοντος.

• **Κοινωνικά οφέλη και οφέλη στην δημόσια υγεία**

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων που τίθενται. Με την προσθήκη βιώσιμων κριτηρίων στις διαδικασίες των προμηθειών βελτιώνονται οι περιβαλλοντικές επιδόσεις των προϊόντων και των υπηρεσιών και κατ' επέκταση βελτιώνεται η ποιότητα ζωής. Για παράδειγμα, η προμήθεια «πράσινης» ηλεκτρικής ενέργειας (ανανεώσιμες πηγές ενέργειας) συμβάλει στην εξοικονόμηση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), βελτιώνοντας έτσι την ποιότητα του αέρα. Μειώνοντας την χρήση τοξικών και χημικών στα προϊόντα καθαρισμού βελτιώνεται η ποιότητα του εργασιακού περιβάλλοντος. Προμηθεύοντας ξυλεία που προέρχεται από δάση με αειφορική διαχείριση, διατηρείται η ποικιλία της βλάστησης και η βιοποικιλότητα δημιουργώντας έτσι πιο ελκυστικό και υγιές περιβάλλον (Brilhante and Skinner, 2015).

Επιπρόσθετα, οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις μπορούν να συνεισφέρουν προς την κατεύθυνση παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών με υψηλότερα ποιοτικά κριτήρια και καλύτερη απόδοση, τόσο για τις Δημόσιες Αρχές όσο και για τους πολίτες. Νέα προϊόντα και υπηρεσίες που μπορούν να καλύψουν τις απαιτήσεις που απορρέουν από τις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις μπορεί να είναι δημοφιλή και σε ιδιώτες καταναλωτές, βελτιώνοντας έτσι τη συνολική ποιότητά τους.

• **Οικονομικά οφέλη**

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις οδηγούν συχνά σε εξοικονόμηση πόρων, τόσο για τις Δημόσιες Αρχές όσο και για την κοινωνία, σε όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής ενός προϊόντος. Για παράδειγμα, η προμήθεια ενεργειακά αποδοτικού εξοπλισμού πληροφορικής μπορεί να εξοικονομήσει χρήματα από τη χαμηλότερη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, την ευκολότερη ανακύκλωση, την επαναχρησιμοποίηση, κ.λπ. Στο πλαίσιο αυτό οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις μπορούν να μειώσουν τις τιμές, αυξάνοντας τον ανταγωνισμό. Πιο συγκεκριμένα, με την εισαγωγή «πράσινων» κριτηρίων στους διαγωνισμούς μπορεί να επηρεαστεί η αγορά και να οδηγήσει νεοεισερχόμενους στο πεδίο των περιβαλλοντικών τεχνολογιών και αγαθών συνεισφέροντας στην αύξηση του ανταγωνισμού και στη μείωση των τιμών.

Με βάση τα παραπάνω, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι σε ορισμένες περιοχές, οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις μπορεί, αρχικά, να συνεπάγονται υψηλότερο κόστος, κυρίως για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, λόγω της ανάγκης να επενδύσουν σε καινοτόμα υλικά (Υπηρεσία Προστασίας του Περιβάλλοντος, 2014). Οι αρχικές αυξημένες δαπάνες αφορούν και στις Δημόσιες Αρχές, μιας και τα «πράσινα» προϊόντα και υπηρεσίες μπορεί να κοστίζουν περισσότερο (αλλά μακροπρόθεσμα θα υπάρξει εξοικονόμηση πόρων).

• **Πολιτικά οφέλη**

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις μπορούν να οδηγήσουν τις Δημόσιες Αρχές σε μια δέσμευση για προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, μέσω της προμήθειας αγαθών και υπηρεσιών με λιγότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Εξάλλου, το 95% των ευρωπαϊών πολιτών θεωρούν ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι σημαντικά για τους ίδιους προσωπικά (Ειδική Έκθεση Ευρωβαρομέτρου, 2014). Ως εκ τούτου, μια στροφή στην προμήθεια

«πράσινων» προϊόντων και υπηρεσιών στο τέλος θα οδηγήσει σε μια θετική αντιμετώπιση και αντίληψη για τη Δημόσια Διοίκηση και τις Δημόσιες Αρχές.

3. Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις και καλές πρακτικές για έξυπνες πόλεις

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό όφελος των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων, πέραν των περιβαλλοντικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών που αναφέρθηκαν προηγουμένως, είναι και η υποστήριξη και προώθηση της καινοτομίας. Το Φινλανδικό Υπουργείο Περιβάλλοντος πιστεύει ότι οι δημόσιες προμήθειες μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά προς την κατεύθυνση της προώθησης των περιβαλλοντικών καινοτομιών. Στην ίδια κατεύθυνση βρίσκεται και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία πιστεύει ότι οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις είναι ένα ιδιαιτέρως δυνατό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προώθηση καινοτομιών και την ενθάρρυνση των εταιρειών να αναπτύξουν προϊόντα με ιδιαίτερες περιβαλλοντικές αποδόσεις.

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις διαθέτουν μια καλή δυναμική για να αναπτυχθούν καινοτόμες λύσεις και προϊόντα, συνεισφέροντας με τον τρόπο αυτό στο κλείσιμο αυτού του «καινοτόμου κενού» που υπάρχει. Ο καινοτόμος χαρακτήρας των προϊόντων και υπηρεσιών μπορεί να ενσωματωθεί στις Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις, επιτυγχάνοντας μια πραγματική πρόοδο στις πόλεις και βοηθώντας να μετατραπούν σε «έξυπνες πόλεις». Αυτός ο καινοτόμος χαρακτήρας θα πρέπει να ληφθεί επίσης ιδιαίτερα υπόψη και από τις Δημόσιες Αρχές, ούτως ώστε να αξιοποιηθεί με τρόπο που οι πόλεις θα μετατραπούν σε έξυπνους και ελκυστικούς τόπους για να ζει κανείς. Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί ότι ο καινοτόμος χαρακτήρας των προϊόντων και υπηρεσιών θα πρέπει να είναι πάντα σύμφωνος με τις πραγματικές ανάγκες που υπάρχουν και θα πρέπει να καλυφθούν με επενδύσεις στο αστικό περιβάλλον.

Σήμερα, υπάρχουν πολλά εμπειρικά παραδείγματα και εφαρμογές των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων. Μερικά από αυτά αναλύονται στη συνέχεια. Επιλέχθηκαν με κριτήριο την ικανότητα που έχουν ορισμένες έξυπνες πόλεις να υιοθετούν «πράσινα» κριτήρια, μέτρα και πολιτικές για την προώθηση της καινοτομίας, της βιωσιμότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος. Ειδικότερα:

- Η Διεύθυνση Δημοσίων Οδών της Νορβηγίας αποφάσισε να προμηθευτεί ένα νέο ferry boat το οποίο ήταν κατά 15 - 20% πιο ενεργειακά αποδοτικό από το πλοίο που ήταν ήδη σε λειτουργία. Στο πλαίσιο διαδικασίας ανάθεσης σύμβασης δύο σταδίων, η Διεύθυνση ξεκίνησε ανταγωνιστικό διάλογο σε αναζήτηση καινοτόμων λύσεων για ενεργειακά αποδοτικά φεριμπότ. Συστάθηκε συμβουλευτική ομάδα και καταρτίστηκαν τα τεύχη δημοπράτησης και τα κριτήρια αξιολόγησης. Ο διαγωνισμός δεν απαιτούσε καμία συγκεκριμένη τεχνολογία. Η επιλεγείσα προσφορά αφορούσε σε ένα ήταν ένα ηλεκτροκίνητο φεριμπότ. Το νέο ferry boat τέθηκε σε λειτουργία το 2015, επιτυγχάνοντας μείωση των εξόδων καυσίμων κατά 70 % και μείωση των εκπομπών CO₂ κατά 89 % ετησίως.

- Το 2013 η Υπηρεσία Δημοσίων Συμβάσεων του Ομοσπονδιακού Υπουργείου Εσωτερικών της Γερμανίας δημοσίευσε πρόσκληση υποβολής προσφορών για την προμήθεια 50.000 ελαφρών τερματικών αξίας 15 εκατομμυρίων ευρώ. Στην ανοικτή διαδικασία υποβολής προσφορών προσδιορίστηκαν τεχνικά πρότυπα και συμβατικοί όροι, συμπεριλαμβανομένης εγγύησης της συμμόρφωσης με περιβαλλοντικές πτυχές όσον αφορά στα εξαρτήματα, το θόρυβο και τη διαχείριση αποβλήτων. Η συμφωνία-πλαίσιο είχε διάρκεια 24 μηνών, με δυνατότητα παράτασης για 12 μήνες. Η εξοικονόμηση ενέργειας κατά τη διάρκεια της πενταετίας είχε υπολογιστεί σε 58.750.000 kWh ηλεκτρικής ενέργειας, που αντιστοιχούν σε 29.000 τόνους CO₂.

- Το 2011 ο Δήμος Στοκχόλμης αποφάσισε την προμήθεια ηλεκτρικών οχημάτων μαζί με άλλους 296 Οργανισμούς. Η προσέγγιση της από κοινού προμήθειας εφαρμόστηκε με σκοπό: α) τη μείωση του διοικητικού κόστους, β) την επίτευξη μειώσεων τιμών, γ) την αποστολή ισχυρού

μηνύματος ζήτησης στην αγορά και δ) τη διασφάλιση της πρόσβασης μικρότερων δήμων στα εν λόγω οχήματα. Οι Εταίροι καθόρισαν από κοινού τις προδιαγραφές των οχημάτων, συμπεριλαμβανομένων κριτηρίων για τις εκπομπές CO₂ και της κύκλο ζωής των προϊόντων (ηλεκτρικά οχήματα). Η πρώτη αγορά το 2012 είχε ως αποτέλεσμα την εξοικονόμηση 34 τόνων CO₂, δηλαδή μείωση κατά 95 % εν συγκρίσει με τα αντίστοιχα βενζινοκίνητα οχήματα.

- Το 2011 ο Δήμος του Vantaa προσέλαβε μία εταιρεία ενεργειακών υπηρεσιών για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης 14 δημοτικών κτιρίων. Με τη χρήση σύμβασης ενεργειακής απόδοσης διασφαλίστηκε ότι τα μέτρα εξοικονόμησης ενέργειας και οι σχετικές εξοικονομήσεις κόστους θα υλοποιούνταν ταχύτερα από ό,τι θα ήταν εφικτό με τη χρήση επενδύσεων από τον προϋπολογισμό του Δήμου. Οι τεχνικές προδιαγραφές περιλάμβαναν εγγύηση από την εταιρεία ενεργειακών υπηρεσιών για την εξοικονόμηση ενέργειας και τις περιόδους αποπληρωμής. Κατά την οκταετή διάρκεια της σύμβασης, οι εκπομπές CO₂ θα μειωθούν συνολικά κατά 7.500 τόνους και οι ετήσιες εξοικονομήσεις ενεργειακού κόστους θα ανέλθουν για τον Δήμο σε 200.000 ευρώ.

- Δέκα Δήμοι της Ολλανδικής Περιφέρειας Rivierenland (215.000 κάτοικοι) ανανέωσαν τα συμβόλαιά τους για την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας. Οι Δήμοι προμηθεύονται πλέον «πράσινη» ενέργεια, που προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: υδροηλεκτρική, αιολική και βιομάζα. Η Ολλανδική Περιφέρεια εξοικονομεί 12.5 GWh κάθε χρόνο, επιτυγχάνοντας μείωση των εκπομπών του CO₂ κατά 5.500 τόνους, που ισοδυναμούν με τις ετήσιες εκπομπές CO₂ 600 πολιτών.

- Το 2008, πραγματοποιήθηκε αρχιτεκτονικός σχεδιασμός για την ενσωμάτωση βιώσιμων κριτηρίων στο σχεδιασμό και την κατασκευή ενός νοσοκομείου στη Βιέννη. Τα κριτήρια ήταν τα εξής: προστασία ή/και αποκατάσταση φυσικών περιοχών; ενσωμάτωση των κτιριακών υποδομών στο τοπίο; χρήση του βρόχινου νερού για εξοικονόμηση της κατανάλωσής του; καλές συνδέσεις με το δίκτυο των μεταφορών; θερμική άνεση; καλή ποιότητα αέρα στο εσωτερικό των χώρων; ευελιξία στη χρήση; προσβασιμότητα; μείωση των συνολικών ενεργειακών απαιτήσεων; διαχειριστικά ενεργειακά μέτρα; Προμήθεια «πράσινης» ενέργειας; περιβαλλοντική προστασία της περιοχής; μείωση των αποβλήτων, των εκπομπών σκόνης, των αιωρούμενων σωματιδίων, του θορύβου, κ.λπ.. Λαμβάνοντας υπόψη τα συγκεκριμένα κριτήρια η κατασκευή και η χρήση του νοσοκομείου της Βιέννης θα επιτύγχανε τη μείωση των εκπομπών CO₂ και τη μείωση των φυσικών πόρων.

- Το 2005, ο Δήμος του Esbjerg χρειάστηκε να προμηθευτεί προϊόντα καθαρισμού. Στο πλαίσιο αυτό αποφασίστηκε να υλοποιηθεί ένα πρόγραμμα που σκοπό θα είχε να ενημερώσει ή/και να ευαισθητοποιήσει τους πολίτες ότι μπορούν να χρησιμοποιούν προϊόντα καθαρισμού τόσο στις οικίες τους, όσο και στους χώρους εργασίας με τις μικρότερες δυνατές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Ο Δήμος Esbjerg ήταν πεπεισμένος για τη σημασία της χρήσης του Οικολογικού Σήματος (Ecolabel) στις δημόσιες προκηρύξεις. Στο πλαίσιο αυτό, ο Δήμος ζήτησε οι προμηθευτές να πληρούν συγκεκριμένες περιβαλλοντικές προδιαγραφές ενός από των επομένων οικολογικών σημάτων: του Οικολογικού Σήματος της ΕΕ («Το λουλούδι»), του Σκανδιναβικού Κύκνου («Nordic SWAN»), του Γερμανικού Γαλάζιου Αγγέλου («BLAUER ENGEL») ή του Σουηδικού «Καλή Περιβαλλοντική Επιλογή» («BRA MILJÖVAL»). Τα προϊόντα που προμηθεύτηκε πλέον δεν έχουν σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, εξαιτίας της μείωσης των επικίνδυνων υποκατάστατων, που είθισται να χρησιμοποιούνται στην υπηρεσίες καθαριότητας (CSR Europe, 2009).

- Την περίοδο 2004 - 2007 πραγματοποιήθηκε ένα πιλοτικό πρόγραμμα για την προετοιμασία και παροχή οργανικών γευμάτων στα σχολεία της πόλης Malmö. Στόχος του έργου ήταν η παροχή 100% βιολογικών τροφίμων σε ένα πρότυπο σχολείο της πόλης που επελέγη, στο οποίο είχε προβλεφθεί η ανακαίνιση του χώρου εστίασης και η εξυπηρέτηση 500 γευμάτων ημερησίως. Έως τα τέλη του 2007, μέσω του εν λόγω πιλοτικού προγράμματος, επετεύχθη το 97%

της προμήθειας των τροφίμων στα σχολεία να είναι οργανικά. Αξίζει να αναφερθεί πως οι δαπάνες αγοράς βιολογικών τροφίμων ήταν σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητες. Όπου δε χρειάστηκε μειώθηκε η ποσότητα του κρέατος και αντικαταστάθηκε από εποχικά φρούτα και λαχανικά. Το Τμήμα Περιβάλλοντος του Δήμου υπολόγισε και μέτρησε τη συνεισφορά των διαφόρων menu στο φαινόμενο του θερμοκηπίου. Παραταύτα, ήταν δύσκολο να υπολογιστούν οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τη μεταφορά και παράδοση των τροφίμων. Ωστόσο, η επιλογή μείωσης της ποσότητας των κρεατικών, σε συνδυασμό με την αντικατάσταση του από εποχικά φρούτα και λαχανικά που παράγονται σε καλλιεργούμενες εκτάσεις και όχι σε θερμοκήπια, είχε σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη.

- Η VASO είναι μια μη κερδοσκοπική εταιρεία που προμηθεύει εργατικές κατοικίες για λογαριασμό ενός συγκεκριμένου αριθμού Δήμων στη ΝΔ Φινλανδία. Τον Ιανουάριο του 2010 μια ομάδα εμπειρογνομόνων διορίστηκε να σχεδιάσει 31 παθητικές κατοικίες στο Naantali χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα πρότυπα/ προδιαγραφές. Η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας επέτρεψε την περεταίρω μείωση του αποτυπώματος του διοξειδίου του άνθρακα. Στο μέλλον, τέτοιου είδους περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι σημαντικό να λαμβάνονται στην διαδικασία κατασκευής ενός έργου, όπου μεταξύ άλλων συστήνεται να λαμβάνονται υπόψη η μείωση των παραγόμενων αποβλήτων και η μείωση των διαδρομών μεταφοράς υλικών για κτιριακά έργα.

- Το 2009 αποφασίστηκε η αντικατάσταση των δημοσίων αυτοκινήτων στην πόλη της Λιουμπλιάνα προκειμένου να υπάρχει εξορθολογισμός στη διαχείρισή τους. Η ιδέα ήταν να πωληθούν όλα τα αυτοκίνητα που ανήκαν στον «στόλο» και να αντικατασταθούν από 60 νέα αυτοκίνητα με πενταετή χρονομίσθωση (leasing). Στόχος ήταν το 10% των νέων οχημάτων να ήταν υβριδικά. Λόγω των πολύ συγκεκριμένων τεχνικών προδιαγραφών στην προκήρυξη του διαγωνισμού, μόνο 2 προμηθευτές πληρούσαν τις απαιτήσεις. Τη συγκεκριμένη δε χρονική στιγμή που διεξήχθη ο διαγωνισμός μόνο 2 οχήματα υβριδικού τύπου ήταν διαθέσιμα στην αγορά. Τελικά επελέγη η φίρμα «Toyota Prius» που πληρούσε τις προδιαγραφές και τα κριτήρια του διαγωνισμού. Τα νέα υβριδικά αυτοκίνητα μείωσαν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις - συγκεκριμένα τις εκπομπές CO₂ - που σχετίζονταν με την κατανάλωση καυσίμων.

- Το 2009, το Υπουργείο Περιβάλλοντος & Υδάτων της Βουλγαρίας ανακοίνωσε την πρόθεσή του να συνάψει μια πλήρως «πράσινη» δημόσια σύμβαση. Το χαρτί επιλέχθηκε από μια ομάδα προϊόντων ως το προϊόν που είναι κατάλληλο για τον νέο οικολογικό προσανατολισμό, λόγω των σαφών επιπτώσεων του στο περιβάλλον. Χρησιμοποιήθηκαν βιώσιμα κριτήρια, όπως λ.χ. να είναι πλήρως ή μερικώς απαλλαγμένο από λεύκανση με χλώριο. Εκτός από τα περιβαλλοντικά οφέλη, η δημόσια σύμβαση που συνάφθηκε για την προμήθεια ανακυκλώσιμου χαρτιού συνεπαγόταν και οικονομικά οφέλη. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος & Υδάτων προέβη σε προ-συμβατική ανάλυση των τιμών του ανακυκλωμένου και μη ανακυκλωμένου χαρτιού από την οποία προέκυψε ότι οι τιμές είναι σχετικά συγκρίσιμες.

- Το 2008 η Αστική Κοινότητα Δουνκέρκης καθιέρωσε ένα πλαίσιο συμφωνίας για την προμήθεια προϊόντων πληροφορικής και λογισμικού. Μια από τις παρτίδες αφορούσε στην προμήθεια επιτραπέζιων (desktop) και φορητών (laptop) υπολογιστών, καθώς και διαφόρων τύπων οθονών. Όλος ο εξοπλισμός έπρεπε να πληρεί τα κριτήρια της σήμανσης «Energy Star». Οι επίπεδες οθόνες έπρεπε να πληρούν τις απαιτήσεις του προτύπου TCO99 03 ή ισοδύναμου. Όλος ο εξοπλισμός έπρεπε να πληρεί τις απαιτήσεις που ορίζονται στις Οδηγίες 2002/95/EK (για τον περιορισμό της χρήσης επικίνδυνων υποκατάστατων στον ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό) και 2002/96/EK (για τη μείωση των παραγόμενων αποβλήτων από τον ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό). Διευκρινίζεται πως η κατανάλωση ενέργειας, η χρήση επικίνδυνων ουσιών και οι ελάχιστες επιπτώσεις στο τέλος του κύκλου ζωής είναι τα κύρια ζητήματα που σχετίζονται με τα προϊόντα πληροφορικής και τις επιπτώσεις που έχουν στο περιβάλλον.

- Το Μαρούσι ήταν ο πρώτος δήμος στην Ελλάδα που καταχωρήθηκε το 2006 στο πλαίσιο του κοινοτικού Συστήματος Οικολογικής Διαχείρισης και Οικολογικού Ελέγχου (EMAS). Τρία χρόνια μετά, δηλαδή το 2009, λαμβάνει το Εθνικό Βραβείο Οικολογικής Διαχείρισης και Οικολογικού Ελέγχου (EMAS) για την εφαρμογή «πράσινων» κριτηρίων στις πρακτικές της αγοράς. Επίσης, ήταν ο πρώτος δήμος που πιστοποιήθηκε το 2010 σύμφωνα με το πρότυπο ISO 14001:2004. Ο Δήμος Αμαρουσίου εφαρμόζει «πράσινα» κριτήρια στις δημόσιες συμβάσεις για την προμήθεια προϊόντων και υπηρεσιών με χαμηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

- Το Ίδρυμα για τα «Σχολεία του Αύριο» είναι ένας εθνικός φορέας της Μάλτας, υπεύθυνος για τα σχολεία. Το Δημοτικό Σχολείο στην πόλη Pembroke ήταν ένα νέο έργο που στόχος ήταν να κατασκευαστεί και να λειτουργήσει ως ένα ενεργειακά αυτόνομο κτίριο. Η ενέργεια θα παραγόταν από τη χρήση του ηλιακού και αιολικού δυναμικού της περιοχής με σκοπό να καλυφθούν οι ανάγκες σε ηλεκτροδότηση και ζεστό νερό. Το σχολείο είχε σχεδιαστεί σε 2 ορόφους, πλήρους προσβάσιμους ακόμη και από μαθητές με ειδικές ανάγκες. Το Ίδρυμα για τα «Σχολεία του Αύριο» ενσωμάτωσε βιώσιμα κριτήρια για σε μια ανοιχτή διαδικασία – πρόκληση προς ενδιαφερομένους. Η κατασκευή του «Πράσινου» Δημοτικού Σχολείου έδωσε τη ευκαιρία στην Κυβέρνηση της Μάλτας να κατανοήσει περισσότερο τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των έργων και να τις ελαχιστοποιήσει στα μελλοντικά της έργα. Θέσπισε δε συγκεκριμένα περιβαλλοντικά πρότυπα που έπρεπε να πληρούνται στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των έργων. Αυτό διευκόλυνε επίσης τη διαφάνεια στις διαδικασίες σύναψης συμβάσεων.

Συμπεράσματα

Οι φυσικοί πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταναλώνονται με τρόπο που δημιουργούν σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αλλά και με τρόπο μη βιώσιμο, καθιστώντας την αναπλήρωσή τους δύσκολη ή ανέφικτη. Η αυξανόμενη αυτή κατανάλωση έχει δημιουργήσει αυξημένες ανησυχίες, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Πέραν της φύσεως των περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούνται, αυτός ο ρυθμός θα μπορούσε να δημιουργήσει ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία και στο ρυθμό ανάπτυξης της. Σημαντικά προβλήματα στην κοινωνία και στη δημόσια υγεία, επίσης, είναι πιθανό να δημιουργηθούν.

Οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στις ανάγκες περιβαλλοντικής προστασίας και βιωσιμότητας, όπως αυτές έχουν προκύψει από την αυξανόμενη κατανάλωση πόρων και αγαθών. Αν και αποτελούν ένα εθελοντικό εργαλείο για πολλές χώρες, η δύναμη των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων έχει ευρέως αναγνωριστεί ως ένα σημαντικό εργαλείο για να οδηγηθεί η αγορά στην προμήθεια «πράσινων» προϊόντων και υπηρεσιών με μειωμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Σήμερα, η ΕΕ έχει αναπτύξει μια σειρά ελκυστικών κριτηρίων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις Δημόσιες Αρχές για το «πρασίνισμα» των Δημοσίων Προμηθειών τους. Αφορούν αγαθά, υπηρεσίες και εργασίες και έχουν ως στόχο την μείωση των επιπτώσεων στο περιβάλλον και την εξοικονόμηση οικονομικών πόρων. Από το 2011, υπεύθυνος για την ανάπτυξη των κριτηρίων σε μια ευρεία ομάδα προϊόντων και υπηρεσιών είναι το Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας (JRC) και συγκεκριμένα το Ινστιτούτο Τεχνολογικών Μελετών που εδρεύει στη Σεβίλλη (Ισπανία). Κατά το χρόνο συγγραφής του παρόντος κειμένου, τα ως άνω αναφερόμενα κριτήρια καλύπτουν 21 ομάδες προϊόντων και υπηρεσιών.

Τα οφέλη των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων δεν περιορίζονται μόνο στην περιβαλλοντική απόδοση των προϊόντων και των υπηρεσιών, αλλά εκτείνονται και σε μία σειρά άλλων, όπως κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά, ενώ δεν είναι λίγες εκείνες οι φορές που οι Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις αποτελούν ένα εργαλείο καινοτομίας. Η καινοτομία φύση των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων είναι εκείνη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την μετατροπή

των πόλεων σε «έξυπνες πόλεις» και στο σχεδιασμό τους με τρόπο που να αποτελούν ελκυστικά μέρη για να ζει κανείς.

Σήμερα, υπάρχουν πολλά παραδείγματα και πρακτικές των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων. Τα παραδείγματα αυτά έχουν συλλεχθεί από την ΕΕ και σχετίζονται με την υλοποίηση των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων σε διαφορετικά Κράτη Μέλη. Οι Δημόσιες Αρχές θα πρέπει να λάβουν υπόψη τις καλές πρακτικές και να υιοθετήσουν μέτρα και πολιτικές για την προώθηση των Πράσινων Δημοσίων Συμβάσεων και κατ' επέκταση της καινοτομίας και της βιωσιμότητας. Τα ίδια δε τα Κράτη Μέλη θα πρέπει να αναπτύξουν Σχέδια Δράσης για το «πρασίνισμα» των προμηθειών τους, προσφέροντας με τον τρόπο αυτό βιώσιμες λύσεις στις πόλεις. Σε κάθε περίπτωση, τα επόμενα χρόνια θα πρέπει να είναι χρόνια πολιτικών δεσμεύσεων προς αυτή την κατεύθυνση, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Bjørn Bauer, Jens Christensen, Karen Christensen, Tue Dyekjær-Hansen and Ida Bode, (2009), “Benefits of Green Public Procurement”, Nordic Council of Ministers, Copenhagen.
- CSR Europe, (2009), “Sustainable Public Procurement”, Provided by: Colleen M. Fletcher, Carien Duisterwinkel, Deirdre Reidy, Paula Tomé, www.csreurope.org, Brussels, Belgium.
- Commission of the European Communities, (2008), “Public Procurement for a better environment”, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2008) 400 final, Brussels, Belgium.
- Directorate-General for Communication, (2014), “Attitudes of European citizens towards the environment”, Special Eurobarometer 416, Fieldwork: April - May 2014, The survey has been requested by the European Commission, Directorate-General for Environment, Brussels, Belgium.
- Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC Text with EEA relevance.
- Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC Text with EEA relevance.
- European Commission, (2016), “Buying Green! - A Handbook on green public procurement”, 3rd edition, Brussels, Belgium.
- European Commission, (2016), “Public Procurement Indicators 2015”, DG GROW G4 - Innovative and e-Procurement, Brussels, Belgium.
- European Commission, (2016), “Green Public Procurement Case Studies”, Brussels, Belgium.
- European Commission, (2012), “Green Public Procurement - A collection of good practices”, The brochure has been compiled under Contract № ENV.G.2/SER/2009/0030 between the European Commission, BIO Intelligence Service, and ICLEI - Local Governments for Sustainability, Brussels, Belgium.
- European Commission, (2011), “Buying green! A handbook on environmental public procurement”, 2nd edition, Brussels, Belgium.
- Jorge Núñez Ferrer, (2013), “Public Procurement for Smart Cities”, Contributors: Maria Galindo (City of Barcelona), George Niland (Eurocities), Jose Ignacio Hormaeche (Basque Energy Board), Joan Battle (City of Barcelona), European Commission, Brussels, Belgium.
- Ministry of the Environment, (2009), “Sustainable public procurement - Public sector becomes a pioneer in sustainable procurement”, Finland.

- Pricewaterhouse Coopers, Significant and Ecofys, (2009), “Collection of statistical information on Green Public Procurement in the EU Report on data collection results”, Netherlands.

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΣΕΩΝ

Παναγιώτης Ε. Καλδής

Καθηγητής Εφαρμοσμένων Οικονομικών & Μάρκετινγκ

Αναπληρωτής Προέδρου ΤΕΙ Αθήνας

Επίτιμος Καθηγητής (Honorary Professor) Οικονομικών των Επιχειρήσεων (Business Economics)

Πανεπιστήμιο Guglielmo Marconi, Ρώμη, Ιταλία

pkaldis@teiath.gr

Περίληψη

Στόχοι του city branding είναι η υπόδειξη: (I) πολιτικών προσέλκυσης επισκεπτών και ανάδειξης της ελκυστικότητας μιας πόλης, ανάμεσα σ' άλλα και ως υπερτοπικού πολιτιστικού προορισμού στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά, (II) κατευθύνσεων αναδιάταξης και αύξησης της αναγνωρισιμότητας και της ανταγωνιστικότητας του συνολικού (μίγματος) πολιτιστικού προϊόντος της πόλης και (III) δημόσιων πολιτικών για την ενεργό συμβολή του πολιτιστικού προϊόντος στην «έξυπνη» και βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης. Τα προηγούμενα μπορεί να δομηθούν στη βάση στρατηγικού μάρκετινγκ ελκυστικότητας του προορισμού (I) μέσα από ανθρωποκεντρικό σχεδιασμό, δηλαδή να αφορά σε προσφορά και προώθηση εμπειριών και βιωματικών αγαθών (δημιουργικότητα και καινοτομία στην αξιοποίηση πόρων πολιτισμού), (II) ανταπόκρισης στον ανταγωνισμό για το διαθέσιμο χρόνο και το εισόδημα του καταναλωτή, δημιουργώντας του συναισθηματική μοναδικότητα και (III) επικέντρωσης στο συναίσθημα που προκαλείται, παρά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη λειτουργικότητα των αγαθών που προσφέρονται.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι περιφερειακές πόλεις της Ελλάδας αποτελούν τη ραχοκοκκαλιά της. Το δυνατό σημείο της. Οι πόλεις αυτές δεν είναι μόνο οικονομικές μονάδες, έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν την αστική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την αστική και πολιτιστική ταυτότητα τους. Για να πραγματοποιηθούν αυτά, καθοριστικό ρόλο μπορεί να παίξει το citybranding, δηλαδή η διαχείριση της επωνυμίας των πόλεων.

Η ανάπτυξη των πόλεων είναι έννοια που συνεχώς εξελίσσεται. Αρχικά αναφερόταν σε ζητήματα χωροταξικά, ασφάλειας και υγιεινής, ενώ στις μέρες μας η έννοια συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη, που στοχεύει στο να είναι μια πόλη ελκυστική και να διαφημίζεται σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Τόσο στο παγκόσμιο όσο και στο τοπικό επίπεδο, οι πόλεις ανταγωνίζονται μεταξύ τους ώστε να προσελκύσουν νέους επενδυτές, τουρίστες, κ.ά. και οτιδήποτε άλλο μπορεί να ενισχύσει τη θέση και την οικονομία τους. Έτσι, για να αντιμετωπίσουν οι πόλεις τα νέα δεδομένα της παγκόσμιας αγοράς και οικονομίας εφαρμόζουν μεθόδους μάρκετινγκ και branding.

Με την έννοια του όρου citybranding αναφερόμαστε στη μέθοδο που εφαρμόζεται από τους υπεύθυνους φορείς μιας πόλης, ώστε να διαφημιστεί και να βελτιωθεί. Το city branding είναι βασικό αστικό εργαλείο εξέλιξης της πόλης, όπου η έννοια της επωνυμίας και της ταυτότητάς της κατέχουν κύριο ρόλο (Citybranding, 2016).

Η κατάλληλη διαχείριση της επωνυμίας μιας πόλης έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει (Evans, 2001):

- Την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, με αποτέλεσμα τη θετική επίπτωση στις επενδύσεις, στους κατοίκους, στους επισκέπτες και στα τρέχοντα συμβάντα στην πόλη.

- Τις υψηλότερες αποδόσεις σε επενδύσεις σε ακίνητα, στις υποδομές και στις διάφορες εκδηλώσεις της πόλης.
- Τη συνεκτική ανάπτυξη της πόλης, καθώς οι φυσικές, οι κοινωνικές, οι οικονομικές και πολιτιστικές πτυχές συνδυάζονται για να προσφέρουν αυτά που υπόσχεται η επωνυμία της πόλης.
- Τη μεγάλη δόση υπερηφάνειας για την πόλη, αφού οι κάτοικοι, οι επιχειρήσεις και τα θεσμικά όργανα αντιμετωπίζουν μια νέα αίσθηση του σκοπού και της κατεύθυνσης.
Με νέα λογότυπα και με νέες διαφημιστικές εκστρατείες, το branding και το μάρκετινγκ μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της πόλης.

1. TO CITY BRANDING ΣΗΜΕΡΑ - ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ

Το city branding σήμερα αναφέρεται στη διαμόρφωση της εικόνας και της ταυτότητας των πόλεων (τόπων). Αξιοποιεί στοιχεία από διάφορους επιστημονικούς χώρους, όπως είναι το μάρκετινγκ, ο χωρικός σχεδιασμός, η κοινωνική, η οικονομική και η φυσική γεωγραφία, ο πολιτιστικός σχεδιασμός, η επικοινωνία, η διαχείριση κοινωνικών μέσων, η διαχείριση τουριστικού προορισμού κ.ά.

Στηρίζεται στον πολιτισμό και τις πολιτικές πολιτιστικής αναζωογόνησης/αναβίωσης (culture-led regeneration). Σημειώνεται ότι ο πολιτισμός είναι το κύριο στοιχείο ταυτότητας κάθε πόλης. Λειτουργεί ως συγκριτικό πλεονέκτημα, λόγω της συμβολής του στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την περιβαλλοντική προστασία.

2. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓ ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΕΝΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Η ανάπτυξη τοπικής οργανωτικής ικανότητας (Organisation) - V.R.I.O. και η ανάλυση - μέσω μιας αποτελεσματικής στρατηγικής μάρκετινγκ εμπειριών (experience marketing) για τη διαχείρισή τους είναι ουσιαστική και καθοριστική συνιστώσα για την επιτυχία της εφαρμογής του οποιουδήποτε προγράμματος marketing.

Το στρατηγικό μάρκετινγκ ελκυστικότητας ενός προορισμού - πόλης πρέπει να:

- έχει ανθρωποκεντρικό σχεδιασμό, δηλαδή να αφορά σε προσφορά και προώθηση εμπειριών και βιωματικών αγαθών (δημιουργικότητα και καινοτομία στην αξιοποίηση πόρων πολιτισμού),
- ανταποκρίνεται στον ανταγωνισμό για το διαθέσιμο χρόνο και το εισόδημα του καταναλωτή, δημιουργώντας του συναισθηματική μοναδικότητα,
- επικεντρώνεται στο συναίσθημα που προκαλείται, παρά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη λειτουργικότητα των αγαθών που προσφέρονται

Οι στόχοι του city branding σήμερα είναι:

- Η υπόδειξη πολιτικών προσέλκυσης επισκεπτών και ανάδειξης της ελκυστικότητας μιας πόλης, ανάμεσα σ' άλλα και ως υπερτοπικού πολιτιστικού προορισμού, αξιοποιώντας μνήμες του παρελθόντος (αρχαιολογικούς χώρους και λοιπά), συγκεντρώσεις πολιτιστικής κληρονομιάς (μουσεία/συλλογές), αλλά και σύγχρονο πολιτιστικό γίνεσθαι (πολιτιστικές διαδρομές και σύγχρονη τέχνη) στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά.
- Η υπόδειξη κατευθύνσεων αναδιάταξης και αύξησης της αναγνωρισιμότητας και της ανταγωνιστικότητας του συνολικού (μίγματος) πολιτιστικού προϊόντος της πόλης.
- Η υπόδειξη δημόσιων πολιτικών για την ενεργό συμβολή του πολιτιστικού προϊόντος στην οικονομική, τουριστική, κοινωνική και αισθητική ανάπτυξη της πόλης

Τα ερωτήματα του city branding είναι:

- Πως μπορεί να επιτευχθεί «έξυπνη» ανάπτυξη αξιοποιώντας τους πολιτιστικούς πόρους; (δηλαδή ποια στρατηγική προσέγγιση πρέπει να υιοθετηθεί; πως πρέπει να σχεδιαστεί η αλλαγή; πως μπορεί να υπάρξει ολοκληρωμένη περιβαλλοντική μέριμνα; και πως μπορεί να δοθούν ευκαιρίες για όλους;).
- Πως μπορεί να υποστηριχθούν χρηματοδοτικές πρακτικές της λογικής «κάνε περισσότερα διαθέτοντας λιγότερα» στην περίπτωση της αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων; (δηλαδή πως μπορεί να αξιολογηθούν και να διαχειριστούν οι τοπικές δαπάνες με αυστηρότητα; πως μπορεί να αναπτυχθούν συνεργασίες; πως μπορεί να εισαχθεί και εφαρμοσθεί η επενδυτική λογοδοσία; και πως μπορεί να ενσωματωθεί η τεχνολογία επικοινωνίας και πληροφοριών;).
- Πως μπορεί να διαμορφωθεί το υποστηρικτικό πλαίσιο για την «αλλαγή» στην αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων; (δηλαδή πως μπορεί να δημιουργηθεί ένα τοπικό όραμα; πως μπορεί να διαμορφωθεί μια ομάδα αλλά και υπηρεσιακός μηχανισμός υψηλής αποτελεσματικότητας για την υποστήριξη της ηγεσίας; πως μπορεί να δημιουργηθεί νοοτροπία λογοδοσίας; και πως μπορεί να εξασφαλισθεί η συναίνεση των συμμετεχόντων;)

3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ CITY BRANDING

Μέχρι σήμερα διάφοροι θεωρητικοί ασχολήθηκαν με την έννοια του marketing και κατέγραψαν δύο από τις ευρέως εφαρμοσμένες αστικές πολιτικές, που συμβάλλουν στο μετασχηματισμό και την αύξηση της ελκυστικότητας του προφίλ των πόλεων και που αποτελούν την αστική αναγέννηση (urban regeneration) και το μάρκετινγκ τόπου (place marketing).

Σύμφωνα με τον Couch (Couch and others, 1990) ορίζεται η αστική αναγέννηση ως «η διαδικασία κατά την οποία η πολιτεία ή η τοπική κοινότητα επιδιώκει να επαναφέρει τις επενδύσεις, την απασχόληση, την κατανάλωση και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής σε αστικές περιοχές». Ταυτόχρονα, οι Roberts και Sykes (2000) σημειώνουν ότι η αστική αναγέννηση είναι ένα ολοκληρωμένο όραμα που συμβάλλει στην επίλυση των αστικών προβλημάτων και στοχεύει στη διαρκή βελτίωση της οικονομικής, περιβαλλοντικής, κοινωνικής κατάστασης μιας περιοχής που υπόκειται σε αλλαγές. Επομένως, είναι μια μακροχρόνια και στρατηγικής σημασίας δραστηριότητα, η οποία έχει ως στόχο το συντονισμό και την ολοκλήρωση ευρύτερων τομεακών αστικών πολιτικών που αποσκοπούν στην ευημερία των κατοίκων και στη γενικότερη ανάπτυξη.

Κατά τον ίδιο τρόπο τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται στην Ελλάδα και το μάρκετινγκ τόπου (place marketing), όπου ορίζεται από τον Kotler (1999) ως αυτό που «αφορά στη διαδικασία σχεδιασμού ενός τόπου προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες των αγορών-στόχων στις οποίες απευθύνεται. Μπορεί να είναι επιτυχημένο όταν ικανοποιούνται δυο παράμετροι: α) οι επιχειρήσεις και οι κάτοικοι αποκτούν ικανοποίηση από την κατανάλωση των αγαθών και των υπηρεσιών που ο τόπος τους παρέχει και β) οι προσδοκίες των αγορών στόχων (επενδύσεις, επισκέπτες κ.ά.) ικανοποιούνται, στο βαθμό που τα αγαθά και οι υπηρεσίες που τους παρέχει ο τόπος είναι και αυτά τα οποία επιθυμούν να λάβουν». Το μάρκετινγκ τόπου προσανατολίζεται κυρίως στη λογική του παραδοσιακού μάρκετινγκ επιχειρήσεων, προϊόντων, υπηρεσιών κ.ά. Πρόκειται για μια διακριτή διάσταση του μάρκετινγκ, που πλέον φαίνεται να θεωρείται ως «αιμοδότης» ενός τόπου για την επιβίωσή του στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον (Davidson & Rogers, 2006). Η συγκεκριμένη αντιμετώπιση της πόλης ως προϊόν αντιμετωπίζει αρκετές κριτικές. Στόχος της διαδικασίας marketing τόπου είναι η «αποδόμηση της εμπειρίας» του προϊόντος «τόπος/πόλη» σε επιμέρους χαρακτηριστικά (Kotler, 1993), με επιδιωκόμενο αποτέλεσμα την ενίσχυση της ελκυστικότητας και κατ' επέκταση της ανταγωνιστικότητας ενός τόπου. Βέβαια, τονίζεται ότι το μάρκετινγκ τόπου συμπληρώνει και δεν αντικαθιστά τον πολεοδομικό σχεδιασμό (Defner & Metaxas, 2006), αλλά συγκλίνει με βασικά πεδία της αστικής πολιτικής και οικονομίας.

Στις μέρες μας πολλαπλασιάζονται συνεχώς τα παραδείγματα των πόλεων που επιδιώκουν με τη χρήση ειδικών επικοινωνιακών εργαλείων να τονίσουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή αξίες. Οι έξυπνες κατοικίες, η ζωή στη φύση, οι «θεματικές» γειτονιές, οι διάσημοι κάτοικοι κ.ά. είναι δεδομένα που μπορούν να προσελκύσουν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Σήμερα είναι πολλές οι ευρωπαϊκές περιφέρειες που προσπαθούν να δημιουργήσουν μία «πράσινη», οικολογική ταυτότητα χρησιμοποιώντας στοχευμένες καμπάνιες και σύμβολα: π.χ. στις περιοχές Romagna, Montefeltro και Val di Cornia της Ιταλίας οι σχετικές επιλογές διαγράφουν ένα ευρύ φάσμα εικόνων συμβολισμών και λύσεων που τονίζουν ακριβώς αυτό το χαρακτηριστικό (Giovanardi κ.ά., 2012). Μία άλλη παρόμοια δράση είναι η καινοτομία και οι λεγόμενες ευφυείς περιφέρειες. Στο πλαίσιο αυτό το Αϊντχόβεν χαρακτηρίζεται ως «η πιο έξυπνη περιφέρεια της Ευρώπης», ενώ αντίστοιχα το δίπολο Arnhem- Nijmegen ως η πιο «προχωρημένη» ("coolest region"). Η τουριστική προώθηση και η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη εμφανίζονται ως προτεραιότητες σε πολλές περιφέρειες με τις εναλλακτικές μορφές και τη σύνδεση αγροτικής παραγωγής και τουρισμού να είναι τα κύρια ζητούμενα (Christofakis, 2010). Με την έννοια αυτή συνδέονται η αυθεντικότητα και η βίωση μιας πρωτότυπης εμπειρίας, με το σύγχρονο τουρίστα να αναζητά πρωτότυπα στοιχεία, γεγονότα, γεύσεις, κ.ά. κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του σε έναν τόπο (Urry 1990, Waitt 2000).

4. Η ΑΞΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΟΥ CITY BRANDING

Ποιά όμως είναι η αξία του city branding; Είναι σαφώς η επιτυχία του και για να επιτύχει η οποιαδήποτε στρατηγική του citybranding θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι παρακάτω παραγοντες: (VanGelder, 2005; Τσαγκαράκης, 2010)

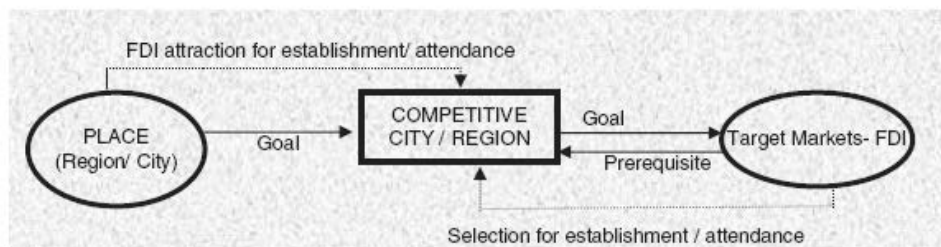
- Η Ενότητα: οι βασικοί ενδιαφερόμενοι φορείς της πόλης θα πρέπει να πάρουν την απόφαση και να εργαστούν από κοινού έτσι ώστε να δημιουργήσουν τους στόχους με την κατάλληλη και την πιο αποτελεσματική στρατηγική για την πόλη τους. Η συγκεκριμένη δράση δεν είναι εύκολη πρακτική. Πολλές φορές οι ενδιαφερόμενοι δεν συμμετέχουν με επιμέλεια και σε ελάχιστες περιπτώσεις και σε μέρη, οι ενδιαφερόμενοι φορείς έχουν πράγματι συμφωνήσει να δράσουν συντονισμένα για τη διαμόρφωση των στόχων.
- Η Ποικιλομορφία: οι πόλεις που διαθέτουν κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά και φυσικά πλεονεκτήματα έχουν περισσότερες ευκαιρίες για δημιουργία μιας αποδοτικής επωνυμίας.
- Η Πρωτοβουλία: πόλεις όπου οι ενδιαφερόμενοι είναι υπεύθυνοι για τις πρωτοβουλίες που θα πρέπει να παρθούν, καθώς αυτές είναι αναγκαίες προκειμένου να επιτευχθούν οι αναπτυξιακές προσπάθειες της πόλης. Αυτό συμβαίνει διότι έχουν πεισθεί ότι είναι απαραίτητες οι αλλαγές και προσπαθούν να τις πραγματοποιήσουν
- Ο Πειραματισμός: απαραίτητη είναι η ύπαρξη προθυμίας στην ανάληψη τυχόν κινδύνων και στην ανοχή για τα μη αποτελεσματικά μέτρα. Πολλές φορές, οι πρακτικές είναι παγιωμένες και οι υπεύθυνοι παραμένουν σε "εκείνα που ξέρουν ήδη". Ανασταλτικός παράγοντας είναι και η απροθυμία ανάληψης κινδύνων, καθώς συχνά εμφανίζεται στους σημαντικούς οργανισμούς που είναι υπεύθυνοι.

Όμως ακόμα και αν όλα τα παραπάνω ισχύσουν, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ταυτότητα μιας πόλης ή ενός τόπου δεν χτίζεται σε μια μέρα. Το place branding είναι μια χρονοβόρα διαδικασία και χρειάζεται πολλά χρόνια επίπονης προσπάθειας για να αναπτυχθεί και να καθιερωθεί η ταυτότητα ενός τόπου. Οπότε, όσο πιο πολύ έχει ενδυναμωθεί η διαδικασία απόκτησης ταυτότητας από μια πόλη, τόσο πιο εύκολο είναι να ανταπεξέλθει σε μια κρίση που θα παρουσιαστεί (η οποία μπορεί να την «αγγίξει» μεν, όχι όμως σε βαθμό που να απειλείται η οικονομική επιβίωση). Θα πρέπει να είναι σαφές ότι η ανάπτυξη ταυτότητας δε θα συμβάλει στην εξαφάνιση της κρίσης, λόγω του ότι θα πραγματοποιηθούν αποφασιστικές ενέργειες. Παρόλα

αυτά, η επωνυμία, θα συμβάλει στην υλοποίηση ενός πλαισίου διαχείρισης των κρίσεων και ενδυνάμωσης της πόλης για την εύρεση της επίλυσης των ζητημάτων που θα προκύψουν (Μπιλανάκη, 2011).

Ποιοί τόποι είναι κατάλληλοι για εφαρμογή της διαδικασίας placebranding; Σύμφωνα με τον Μπιλανάκη είναι (Μπιλανάκη, 2011):

- Μέρη που κατέχουν μεγάλο ανταγωνισμό, διότι χρειάζεται να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους, να κρατήσουν ή να αυξήσουν θέσεις στην «αγορά». Ο ανταγωνισμός αυτός οδηγεί στην αλλαγή της πόλης σε έναν ανεξάρτητο οικονομικό οργανισμό, όπου έχει να κάνει προφανώς, όχι συγκεκριμένα, με τα ιδιωτικά (εντός της πόλης) ή κρατικά κεφάλαια αλλά και με την προσέλκυση ξένων επενδύσεων σε άμεση μάλιστα σύνδεση (Foreign Direct Investments), εκτός από γραφειοκρατικά εμπόδια ή επιπλέον καθυστερήσεις που έχουν να κάνουν με τον αυστηρό και αργό κρατικό έλεγχο.
- Τόποι που ήδη έχουν εφαρμόσει προγράμματα ανάπτυξης, όπως π.χ. επέκταση αστικών περιοχών. Χρειάζεται βέβαια να γνωρίζουν το «τι θέλουν να γίνουν», εκείνο που παρέχουν και πώς θα λειτουργήσουν όλα αυτά, γεγονός τα οποία είναι και η ουσία του placebranding.
- Τόποι στους οποίους παρουσιάζεται μια μικρή αλλά σταθερά καθοδική πορεία. Σε αυτήν την περίπτωση, στους συγκεκριμένους τόπους, παρουσιάζονται απώλειες στις εταιρίες, στα άτομα, κ.ά. με αργό και όμως σταθερό ρυθμό έως το μέγεθος του προβλήματος να εμφανιστεί. Οι συγκεκριμένοι τόποι έχουν τη δυνατότητα να περιορίσουν τις απώλειες και μάλιστα να αντιστρέψουν το αρνητικό κλίμα αν ενεργήσουν συντονισμένα, επιχειρώντας να χρησιμοποιήσουν την επωνυμία τους.
- Τόποιοι στους οποίους παρουσιάστηκε μια κρίση και πρέπει να ξαναγεννήσουν τον εαυτό τους. Τα συγκεκριμένα μέρη βίωσαν μια κρίση που έχει διαφοροποιήσει τελείως τις οικονομικές και κοινωνικές δομές. Δεν έχουν τη δυνατότητα να αλλάξουν την κατάσταση κι εκείνο που μόνο μπορούν κάνουν είναι να στηριχτούν στην επωνυμία τους, προκειμένου να επανέρθουν πάλι στην προηγούμενη κατάσταση που βρισκόταν.

Διάγραμμα 1: Δράση της στρατηγικής του citybranding σε πλαίσιο ανταγωνιστικότητας (Μπιλανάκη, 2011)

5. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΟΥ CITY BRANDING

Στόχος του city branding είναι η προσφορά επιζητούμενων εμπειριών, που μπορεί να ικανοποιούν τις αισθήσεις (συναισθηματική πληρότητα) και να προσδίνουν προσωπικό νόημα, μέσα από συμμετοχικές και βιωματικές πολυθεματικές δραστηριότητες. Έτσι, ο σύγχρονος πολιτιστικός τουρισμός μετατρέπει την εμπειρία σε συναλλαγή και αφορά σε μετάβαση:

- Από τη συμβατική εμπειρία των πολιτιστικών πόρων.
- Στην έμφαση και διεύρυνση της προσφοράς με αισθητικές και βιωματικές αξίες σε εγκαταστάσεις - επιχειρήσεις πολιτιστικής πολυμορφίας και αναψυχής, καθώς και στην ευρύτερη περιοχή.
- Κατ'αυτό τον τρόπο οι πόλεις, αξιοποιώντας στοιχεία αυθεντικότητας του χώρου (φυσικό και δομημένο περιβάλλον - τοπίο - τοπικά προϊόντα - γαστρονομία κ.λπ.), συν-δημιουργούν με τον

επισκέπτη, που αναζητά την ευχαρίστηση, εξατομικευμένες εμπειρίες σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν.

- Οι σύγχρονοι επισκέπτες είναι αναζητητές εμπειρίας, που επιθυμούν να μάθουν κάτι νέο, να συμμετάσχουν στο πολιτιστικό γίγνεσθαι και στον τοπικό τρόπο ζωής και χαίρονται για προσωπικά βιώματα τα οποία μπορούν να διηγηθούν σε φίλους και γνωστούς.
- Είναι κοινωνικοί, απολαμβάνουν την τοπική γνώση και τους αρέσει η πρόσδεση και η διαδραστικότητα με τον τοπικό πληθυσμό.
- Τους αρέσει η περιπέτεια και ταξιδεύουν για να προκαλέσουν τον εαυτό τους, φυσικά, συναισθηματικά και πνευματικά.
- Περιηγούνται για να έχουν εμπειρίες περισσότερο των διαφορών και λιγότερο των ομοιοτήτων, αναζητώντας την αντίθεση και τη διαφορετικότητα από την καθημερινή τους ζωή.

Δεδομένων των Ελληνικών συνθηκών, για έναν τουριστικό προορισμό, το όποιο τοπικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και τα θετικά οικονομικά αποτελέσματα, που προκύπτουν γι' αυτόν, αφορούν στη διασύνδεσή του με τους διαθέσιμους πολιτιστικούς πόρους

Δηλαδή, στη συνολική τοπική κοινωνική κληρονομιά:

- Πνευματική (culture) και
- Υλική (civilisation)

στην ανάδειξή της, στην αποτελεσματική αξιοποίηση - διαχείρισή της και στην πολιτική συνέχειας και βιώσιμης ανάπτυξής της (οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά) ώστε να μεταβιβασθεί στις επόμενες γενιές (διαγενεακή ισότητα). Αυτό σημαίνει ότι, απαιτούνται διαδικασίες επιτυχούς τοπικής επιχειρηματικότητας και ενδογενούς ανάπτυξης του εσωτερικού περιβάλλοντος του προορισμού, με έμφαση σε στοιχεία της πολιτιστικής γεωγραφίας, όπως είναι:

- τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού,
- η πολιτιστική ιστορία,
- η πολιτιστική περιοχή,
- το πολιτιστικό τοπίο και
- η πολιτιστική οικολογία

Έτσι, όταν οι συγκεκριμένες διαδικασίες μπορεί να παράγουν αξία, τότε και οι πόροι έχουν αξία - είναι «πολύτιμοι» - (Valuable) και αποτελούν πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Αν μάλιστα, οι συγκεκριμένοι πόροι, όπως είναι οι πολιτιστικοί (που εκτός από καθολικοί, σε επίπεδο προορισμού, συχνά εμπεριέχουν στοιχεία ιδιάζοντα, διακριτά και με εναλλαγές), είναι σπάνιοι (Rare), δεν αντιγράφονται πλήρως και δεν υποκαθίστανται (Imitable), τότε αποτελούν πηγή για βιώσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω γνώση και πρακτική προτείνεται ο σχετικός επιχειρησιακός σχεδιασμός να διαρθρώνεται μέσα από σειρά λογικών «βημάτων»:

Πρώτο βήμα: διατύπωση «οράματος» - αποστολή («αφήγημα» - storytelling) επιχειρησιακού σχεδίου δράσης με απαντήσεις σε ερωτήματα, όπως:

- Ποιος είναι ο τύπος των πολιτιστικών αγαθών (περιβολή προϊόντων με αξία εμπειριών) και εν γένει των συναισθηματικών «δεδομένων» φιλοξενίας, που μπορεί να προσφερθούν; Έχουν οι συγκεκριμένες εμπειρίες νόημα για τον καταναλωτή;
- Ποιες είναι οι αγορές - στόχος;
- Πως τα συγκεκριμένα αγαθά υπερτερούν και διαφοροποιούνται από άλλα ανταγωνιστικά;
- Υπάρχει δυνατότητα ανανέωσης των εμπειριών διαχρονικά;

- Ποιες είναι τυχόν άλλες παράλληλες δραστηριότητες που αναπτύσσονται και ποιες είναι οι προτεραιότητες που δίνονται;
- Γιατί επιχειρηματικά υφίσταται ενδιαφέρον (στόχοι, πεποιθήσεις και επιχειρηματικές αξίες), για κέρδη, για παροχή απασχόλησης, για τοπικό κοινωνικό γόητρο;

Δεύτερο βήμα: η εκτίμηση του εξωτερικού περιβάλλοντος της επιχειρησιακής δράσης, σε θέματα:

- μικροοικονομίας (ανάλυση του καταναλωτή, του ανταγωνισμού και της αγοράς) και
- μακροοικονομίας (διαθέσιμη τεχνογνωσία και διαφοροποιήσεις, που μπορεί να ευνοούν την περιοχή, πολιτικό γίνεσθαι, γενική οικονομική κατάσταση, θεσμικό πλαίσιο, καθώς και κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο και λοιπά

Τρίτο βήμα: η αναγνώριση των σημαντικών ευκαιριών και απειλών για την επιχειρηματική δράση.

Τέταρτο βήμα: η εκτίμηση των δυνατοτήτων και αδυναμιών της επιχειρησιακής δράσης (εσωτερικό περιβάλλον). Τα ερωτήματα που θα πρέπει να απαντηθούν είναι:

- ποιες είναι οι δυναμικότητες σε σχέση με τη φέρουσα ικανότητα και η ποιότητα των διαθέσιμων πόρων και μέσων;
- ποιες είναι οι δυνατότητες και οι περιορισμοί του μάνατζμεντ;
- ποιες είναι οι δεξιότητες και οι ικανότητες του διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού;
- ποια είναι η ίδια οικονομική κατάσταση του φορέα της επιχειρηματικής δράσης;

Το επόμενο, πέμπτο βήμα, αφορά στην υιοθέτηση σειράς στόχων, που να μπορούν να οδηγήσουν την επιχειρηματική δράση στην εκπλήρωση της αποστολής της.

Οι στόχοι υλοποιούνται μέσα από σειρά δράσεων. Κάθε δράση πρέπει να είναι συγκεκριμένη (specific), μετρήσιμη (measurable), εφικτή (attainable), αποδοτική (rewarding) και να κινείται βάσει χρονικού περιορισμού (timeline).

Ως έκτο βήμα, μπορεί να θεωρηθεί η ανάπτυξη εναλλακτικών σχεδίων και η εκ των προτέρων αξιολόγηση τους σε τρία επίπεδα:

- απαισιόδοξο
- αισιόδοξο
- μεσαίο

Εβδομο βήμα: η επιλογή της καλύτερης στρατηγικής. Αυτή πρέπει:

- να μπορεί να δρα ρεαλιστικά στο εξωτερικό περιβάλλον και να αξιοποιεί τις ευκαιρίες, αδρανοποιώντας ή εξουδετερώνοντας τις απειλές,
- να είναι συνεπής με το όραμα/αποστολή/στόχους της επιχειρηματικής δράσης,
- να είναι εφικτή,
- να είναι συμπληρωματική με τυχόν άλλες παρόμοιες στρατηγικές, και
- να προσαρμόζεται σε λογικές αλλαγές

Όγδοο βήμα: η εφαρμογή της στρατηγικής. Δηλαδή, η μετατροπή της σε επιχειρησιακό σχέδιο (επιμέρους σχέδια τακτικής που να απαντούν σε ερωτήματα, όπως: ποιος, τι, πότε και πόσο θα κοστίσει;).

Τελικό βήμα είναι το ένατο, που περιλαμβάνει τη φάση αξιολόγησης, ελέγχου αποκλίσεων και διορθωτικές κινήσεις.

Με βάση τα προηγούμενα προκύπτει ότι το city branding πρέπει να είναι μία συντεταγμένη προσπάθεια από τους διάφορους εμπλεκόμενους φορείς μιας πόλης. Η δημιουργία μίας επωνυμίας (brand) μπορεί να αποτελεί συνδυασμό ονομασίας, συμβολικών στοιχείων, εικόνων, και επιμέρους διαδικασιών κατά τέτοιον τρόπο ώστε το προϊόν-πόλη να αναγνωρίζεται οπτικά και να ξεχωρίζει συναισθηματικά μεταξύ άλλων ανταγωνιστών. Το λογότυπο που θα χρησιμοποιηθεί, μπορεί να είναι σύμβολο, ή να είναι λέξη, ή και συνδυασμός στοιχείων και είναι πολύ σημαντικό στοιχείο της επωνυμίας, δηλαδή του brand, διότι το αντιπροσωπεύει οπτικά. Όμως, η ταυτότητα ενός τόπου δεν διαμορφώνεται μόνο από ένα «δυνατό» σήμα. Οι εικόνες, οι γεύσεις, οι ήχοι, οι πληροφορίες, η εμπειρία που βιώνει κάποιος από τον τόπο, μπορούν και αποτελούν την επωνυμία του τόπου. Η ταυτότητα μιας πόλης αποτελεί εκείνο το στοιχείο που την κάνει μοναδική και ξεχωριστή. Αυτός είναι ακριβώς και ο στόχος και η τελική επιτυχία του city branding.

Αναφορές - Βιβλιογραφία

- Citybranding (2016), Πόλεις και Πολιτικές: για την ανταγωνιστική ταυτότητα των πόλεων. Διαθέσιμο στο: <http://www.citybranding.gr/>
- Evans, G. (2001), Cultural Planning: An Urban Renaissance. London: Routledge.
- Τσαγκαράκης Μ. (2010), Πώς θα βελτιωθούν οι πιθανότητες για μια επιτυχημένη ανάπτυξη και εφαρμογή μιας στρατηγικής για το brand ενός τόπου; Διαθέσιμο στο: <http://www.citybranding.gr/2010/10/brand.html>
- Van Gelder, S. (2005). Global Brand Strategy: Unlocking Brand Potential across Countries, Cultures and Markets. London: Kogan Page Ltd.
- Μπιλανάκη Μ. (2011), Παραδείγματα ευρωπαϊκών πόλεων με εφαρμογή του citybranding. Διαθέσιμο στο: <http://www.citybranding.gr/2011/07/city-branding.html>
- Μπιλανάκη Μ. (2011), Ο τρόπος και η μέθοδος στη στρατηγική εφαρμογή της διαδικασίας του citybranding. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2011/07/city-branding_19.html
- Chris Couch, Charles Fraser, Susan Percy. (1990), "Urban Regeneration in Europe", ed. John Wiley & Sons
- Roberts P. and Sykes H. (2000), "Urban Regeneration – A Handbook", ed. SAGE, London
- Davidson R., Rogers T, (2006), "Marketing Destinations and Venues for Conferences Conventions and Business Events", Publishing House Elsevier, UK
- Deffner Al. & Metaxas Th. (2006), "Is City Marketing Opposed to Urban Planning? The Elaboration of a Pilot City Marketing Plan for the Case of Nea Ionia, Magnesia, Greece," ERSA conference papers ersa06p889, European Regional Science Association
- Lucarelli, A., Giovanardi, M., & Pasquinelli, C. (2012). Regional Branding: The case of three Italian regions. In <i>International Place Branding, Special Edition: Roots- Politics- Methods
- Christofakis M. (2010), "Strategic Options for Tourism Impacts on Local Sustainability: A Conceptual Approach", Local Economy, Vol. 25(7), pp. 589-601.
- Waitt Gordon (2000), "Consuming heritage: Perceived historical authenticity, Annals of Tourism Research, Volume 27, Issue 4, October 2000, Pages 835-862, ISSN 0160-7383, [http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00115-2](http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00115-2).

Συμπεράσματα Ημερίδας
**ΜΠΟΡΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΑ
ΑΝΑΠΤΥΧΘΟΥΝ ΜΕ ΟΡΟΥΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ**

Ρόϊδω Μητούλα,
Αναπλ.Καθηγήτρια Χαροκοπείου Πανεπιστημίου
Πρόεδρος Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας
mitoula@hua.gr

Στην παρούσα Ημερίδα διερευνήθηκαν τομείς που αποδεδειγμένα αποτελούν βασικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν μία περιφερειακή πόλη στη βιώσιμη ανάπτυξη και που εντάσσονται στο τρίπτυχο περιβάλλον - οικονομία - κοινωνία και πολιτισμός. Το βασικό ερώτημα το οποίο ετέθη από την αρχή είναι εάν «οι ελληνικές περιφερειακές πόλεις μπορούν να αναπτυχθούν με όρους βιωσιμότητας και ποιοί είναι αυτοί».

Το παραπάνω ερευνητικό ερώτημα απαντήθηκε από διεκεκριμένους επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων. Μέσα από το δικό του γνωσιολογικό επίπεδο, ο κάθε ένας από αυτούς κατέθεσε τη γνώση, την εμπειρία, τα ερευνητικά αποτελέσματα και τις προτάσεις του για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών περιφερειακών πόλεων.

Ο Ομότιμος Καθηγητής **Ιωσήφ Στεφάνου** μίλησε για τη συμβολή της φυσιογνωμίας των ελληνικών περιφερειακών πόλεων στην ανάπτυξή τους. Υποστήριξε ότι είναι γνωστή η άποψη ότι η φυσιογνωμία μιας πόλης ή ενός τόπου είναι στην κυριολεξία η γνώμη που σχηματίζουμε για τη φύση αυτής της πόλης ως ολοκληρωμένης οντότητας, όπως επίσης είναι πλέον κοινά αποδεκτό ότι αυτή η φυσιογνωμία εκφράζεται από το τοπίο και από την ίδια τη συνολική αντίληψη που αυτή η πόλη έχει σχηματίσει κατ' αρχήν για τον ίδιο της τον εαυτό και στη συνέχεια εκπέμπει προς τους επισκέπτες ή τους όποιους άλλους ενδιαφερόμενους γι' αυτήν.

Στην εισήγησή του απέδειξε ότι η φυσιογνωμία του πολεοδομικού συγκροτήματος της Ερμούπολης - Άνω Σύρου διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην όλη ανάπτυξή του, αφού εμπεριέχει όλα τα στοιχεία της ταυτότητας, όλους τους υλικούς και άυλους πόρους, καθώς και όλες τις εν δυνάμει δυνατότητές του, άρα είναι αυτή η οποία κατευθύνει τις επιλογές και την αναπτυξιακή πορεία της πόλης.

Η Αναπλ.Καθηγήτρια του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Δρ. **Ρόϊδω Μητούλα** και η απόφοιτη του ΠΜΣ «Βιώσιμη Ανάπτυξη και **Ευαγγελία Καντζούρα** μίλησαν για τη συμβολή της φυσιογνωμίας της πόλης της Λάρισας στην ανάπτυξή της.

Υποστήριξαν ότι η βαθιά ύφεση που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία και η ανάγκη ανάκαμψής της βρίσκονται σήμερα στην κορυφή των ημερήσιων διατάξεων. Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η ανάκαμψη απαιτεί ταυτόχρονα με την αντιμετώπιση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της χώρας. Η ανάδειξη της φυσιογνωμίας συγκαταλέγεται στις πρώτες προτεραιότητες, προκειμένου να προωθηθεί η οποιαδήποτε δράση για τη βιώσιμη ανάπτυξη ενός τόπου. Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία τους διερεύνησε τη συμβολή της φυσιογνωμίας της πόλης της Λάρισας στην ανάπτυξή της.

Για τις ανάγκες της υπόψη εργασίας πραγματοποιήθηκε έρευνα με ερωτηματολόγια σε τυχαίο δείγμα διακοσίων πολιτών στην Περιφερειακή Ενότητα Λάρισας, το Σεπτέμβριο του 2016. Παράλληλα, από τη διερεύνηση των βιβλιογραφικών πηγών και την επιτόπια παρατήρηση, εντοπίστηκαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης της Λάρισας που συνιστούν τη φυσιογνωμία της και οι πυκνωτές φυσιογνωμίας της πόλης. Η έρευνα διαπίστωσε ότι η ανάδειξη της φυσιογνωμίας της Λάρισας μπορεί να βελτιώσει την τοπική κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα και να οδηγήσει την πόλη στην ανάπτυξη και την ευημερία.

Ο Καθηγητής του ΕΜΠ Δρ. **Κωνσταντίνος Μωραΐτης** μίλησε για την ταυτότητα περιφερειακών πόλεων και τα δίκτυα επισκεψιμότητας.

Υποστήριξε ότι η προώθηση της ταυτότητας πόλεων εμφανίζει επιχειρησιακό-ερευνητικό ενδιαφέρον στο πλαίσιο της ενίσχυσης της περιγητικής κίνησης, της προσέλκυσης επενδύσεων, όπως και της ενίσχυσης της επιχειρησιακής ποιότητας του πληθυσμού. Ωστόσο, μία ανάλογη προσπάθεια, πρώτη εισαγωγική παρατήρηση, διαθέτει και βαθύτερη πολιτιστική και πολιτική εντέλεια σκοπιμότητα· σκοπιμότητα συνυφασμένη με την ενίσχυση της ‘αξιοπρέπειας της κατοίκησης’ στις επιμέρους αστικές περιοχές. Επιπλέον, δεύτερη εισαγωγική του παρατήρηση είναι ότι η προσπάθεια αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει σε θετικότερα αποτελέσματα, αν στρεφόταν όχι σε μεμονωμένες πόλεις, αλλά στη συσχετίσή τους με ευρύτερες περιοχές ενδιαφέροντος, πέρα από το αστικό πεδίο, και σε δίκτυα επισκεψιμότητας ικανά να συσχετίσουν περισσότερες από μία πόλεις.

Ο Αναπλ. Καθηγητής του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Δρ. **Κωνσταντίνος Αμπελιώτης** μίλησε για τις «έξυπνες» οικιακές συσκευές και τις «έξυπνες» πόλεις.

Υποστήριξε ότι κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, με τις αυξημένες δυνατότητες της τεχνολογίας των επικοινωνιών, οι όροι «έξυπνα δίκτυα», «έξυπνα σπίτια» και «έξυπνες συσκευές» έχουν τύχει ιδιαίτερης προσοχής. Αυτό προέκυψε ως αποτέλεσμα του συνδυασμού πολιτικών, όπως η εξοικονόμηση ενέργειας και η αντιμετώπιση της κλιματικής μεταβολής και τεχνολογικών εξελίξεων, όπως το γρήγορο internet και οι ασύρματες συσκευές.

Το σπίτι του μέλλοντος θα αποτελείται από τεχνολογικά εξοπλισμένες και δικτυωμένες οικιακές συσκευές. Ήδη η διασύνδεση των σύγχρονων ηλεκτρικών συσκευών με το διαδίκτυο και τον παγκόσμιο ιστό είναι γεγονός. Επίσης, η ανάπτυξη των έξυπνων δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας (smart grids) εξυπηρετεί τη μείωση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης που σχετίζεται με τις οικιακές ηλεκτρικές συσκευές.

Κατά την εισήγησή του παρουσίασε εφαρμογές των «έξυπνων» οικιακών συσκευών στον οικιακό χώρο και έδειξε πώς αυτή η εφαρμογή μεταβάλλει την καθημερινή λειτουργία των πόλεων του μέλλοντος.

Ο Καθηγητής του ΤΕΙ Αθηνών κος **Γρηγόριος Βλασσάς** μίλησε για την έξυπνη ανάπτυξη των περιφερειακών πόλεων και ως μελέτη περίπτωσης περιέγραψε το Φεστιβάλ Φωτογραφίας και Βίντεο της Πρέβεζας.

Αναφέρθηκε στο πως η τέχνη της φωτογραφίας και του βίντεο έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον 20ο αιώνα, έχοντας καταλυτική επίδραση στη διαμόρφωση αυτού που αποκαλείται σύγχρονος οπτικός πολιτισμός. Υποστήριξε ότι σήμερα, περισσότερο από ποτέ, αντί να διαχωρίζουμε αυτές τις καλλιτεχνικές εκφράσεις πρέπει να τις συνδέουμε, διότι έχουν κοινή γλώσσα, τη γλώσσα της οπτικής εικόνας.

Ως μελέτη περίπτωσης ανέφερε το 1ο Φεστιβάλ που διοργάνωσε η Ελληνική Φωτογραφική Εταιρεία Πρέβεζας, με τη συνεργασία του Δήμου Πρέβεζας. 127 δημιουργοί φωτογράφοι και σκηνοθέτες ταινιών μικρού μήκους που εκφράζονται με τη στατική ή την κινούμενη εικόνα, ήταν φέτος επιλεγμένοι να συμμετάσχουν στο δυγκεκριμένο φεστιβάλ, στο οποίο πραγματοποιήθηκαν 22 ατομικές εκθέσεις φωτογραφίας, 1 επετειακή ομαδική, 3 εγκαταστάσεις και συμμετοχή - προβολή 57 ταινιών βίντεο, έργα 66 δημιουργών. Παράλληλα με το εκθεσιακό πρόγραμμα, ολοκλήρωσαν τις δραστηριότητες του φεστιβάλ, κυκλικά τραπέζια για τη φωτογραφία, το βίντεο και τις εγκαταστάσεις, βραδιά αφιερωμένη στην ιστορία της Ελληνικής φωτογραφίας, Portfolio Reviews και παρουσιάσεις βιβλίων. Είναι αξιοσημείωτο ότι την πρωτοβουλία της ΕΦΕΠ για τη δημιουργία του 1ου Φεστιβάλ, που για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στην πόλη της Πρέβεζας, αγκάλιασαν όλοι οι τοπικοί φορείς. Η εργασία απέδειξε ότι τέτοιες πρωτοβουλίες συμβάλλουν αποφασιστικά στην πολιτιστική ανάπτυξη και έχουν μια προστιθέμενη αξία επειδή πραγματοποιούνται στην περιφέρεια. Οι εκδηλώσεις της πρώτης

χρονιάς είχαν έναν κύριο στόχο: να καταδείξουν την ποικιλία του έργου που έχει πραγματοποιηθεί από μια γενιά δημιουργών έως τώρα, φιλοδοξώντας την καταξίωσή τους από το μεγάλο κοινό.

Αυτά ως προς το εικαστικό κομμάτι των εκδηλώσεων που έγιναν διότι υπάρχει και ένα ακόμη κομμάτι πολύ ισχυρό για την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας που αναλύθηκε σε αυτή την ημερίδα, η περίπτωση του ειδικού τουρισμού· του τουρισμού που προσελκύει τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα. Ανέφερε ότι η Πρέβεζα είναι είναι μεν μία μικρή πόλη, όμως είναι ένα μοναδικό μνημείο πολιτισμού, ένα ανυπέρβλητο μνημείο φυσικής ομορφιάς και έχει απόλυτα ανάγκη να επιμηκύνει την τουριστική της περίοδο.

Η Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Δρ. **Ιωάννα Σπηλιοπούλου** μίλησε για την προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς παρουσιάζοντάς την ως μοχλό βιώσιμης ανάπτυξης μιας σύγχρονης περιφερειακής πόλης. Ως μελέτη περίπτωσης εξέτασε την πόλη της Καλαμάτας.

Ανέφερε ότι την 13η και 15η Σεπτεμβρίου του 1986 έπληξαν την όμορφη και ιστορική πόλη της Καλαμάτας μεγάλοι σεισμοί. Τον Ιούνιο του 1996 απονεμήθηκε στην πόλη το βραβείο της Europa Nostra για τη διάσωση του ιστορικού της κέντρου και την αναστήλωση των ιστορικών της κτηρίων, μετά τους σεισμούς. Η εργασία έδειξε πώς η περαιτέρω προστασία και αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης ως του κυριότερου μέρους του πολιτιστικού της αποθέματος, καθώς και η συνέχιση των έργων εξωραϊσμού και ενίσχυσης των πολιτισμικών πόρων σε ολόκληρο τον Νομό Μεσσηνίας στο πλαίσιο μιας βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης, της παρείχαν τη δυνατότητα να υποβάλει μία δυναμική υποψηφιότητα για την ανάδειξή της σε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 2021.

Ο Διδάκτωρ του ΕΜΠ κος **Αθανάσιος Μπαλέρμπας** μίλησε για τη βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης των Ιωαννίνων μέσα από την πνευματική και πολιτιστική της ταυτότητα.

Υποστήριξε ότι το πολιτισμικό και πνευματικό φορτίο ενός αστικού συνόλου αποτελεί έναν εξέχοντα παράγοντα που συμβάλλει στο σχηματισμό της φυσιογνωμίας της συγκεκριμένης πόλης. Ως στοιχείο της φυσιογνωμίας της διαδραματίζει έναν ξεχωριστό ρόλο στην εικόνα της. Επομένως, μπορεί να αξιοποιηθεί ως φορέας βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης.

Το πολιτισμικό και πνευματικό υπόβαθρο της πόλης λειτουργεί προς την κατεύθυνση της αυτοσυνειδησίας των κατοίκων της. Ταυτόχρονα, εφόσον μετουσιωθεί σε αστικό Λόγο και Μύθο, δημιουργεί τη δυνατότητα αφενός της αυτόνομης προσέλκυσης επισκεπτών και αφετέρου της ανάπτυξης ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων τόσο σε επίπεδο παραγωγής, όσο και σε επίπεδο υπηρεσιών.

Η πόλη των Ιωαννίνων διαθέτει ένα ισχυρό πολιτιστικό και πνευματικό δυναμικό, το οποίο σε θεωρητικό επίπεδο έχει αναδειχθεί σε μεγάλο βαθμό. Η αξιοποίησή του, όμως, στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, παρά το γεγονός ότι ανήκει στην περιφέρεια της Ηπείρου, προς την οποία κατευθύνονται πολλά ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα.

Ο Δρ. Μπαλέρμπας κατέληξε ότι ο κύριος λόγος για την κατάσταση αυτή είναι η έλλειψη ενός ενοποιητικού ιστού των στοιχείων της πολιτιστικής και πνευματικής ταυτότητας της πόλης. Επιπλέον, ότι δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς η εκμετάλλευση των σύγχρονων τεχνολογιών στην ανάδειξη και διαρκή ένταξη των παραπάνω στοιχείων στην τοπική οικονομία.

Η Δρ. του ΕΜΠ κα **Σόνια Μαυρομμάτη** και ο Επίκουρος Καθηγητής του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Δρ. **Γεώργιος Μαλινδρέτος** μίλησαν για την ανάπτυξη Δικτύου "μεταφοράς πολιτισμού" στην πόλη της Τρίπολης και στους δορυφορικούς οικισμούς της Αρκαδίας.

Υποστήριξαν ότι η ενεργοποίηση του «Δικτύου Μεταφοράς Πολιτισμού» αναπτύχθηκε μέσω της διερεύνησης ανάδειξης της φυσιογνωμίας της πόλης της Τρίπολης και της ευρύτερης

Αρκαδικής περιφέρειας από τη διεπιστημονική ομάδα συμβούλων Desarch στα πλαίσια υποστήριξης του φακέλου υποψηφιότητας ΠΠΕ που ανατέθηκε από το Δήμο Τρίπολης το 2015.

Η πόλη της Τρίπολης και η ευρύτερη περιοχή του νομού Αρκαδίας, διαθέτοντας πληθώρα φυσικών, αρχαιολογικών, ιστορικών και πολιτιστικών πόρων και απίστευτη εναλλαγή τοπίων, παρουσιάζει γεωγραφική, οικονομική και κοινωνική συνέχεια, συνοχή και ενότητα, που την καθιστά τόπο κατάλληλο για την εφαρμογή μιας ενιαίας στρατηγικής ανάπτυξης. Με φίλτρο την άμεση, σε πραγματικό χρόνο και οικονομική προσέγγιση - και με αφετηρία τις θεωρητικές προσεγγίσεις των Αστικών Οικοσυστημάτων Καινοτομίας - συγκροτείται το σχέδιο διαχείρισης και ανάπτυξης πολιτιστικών υποδομών μέσω τριών κυρίαρχων στρατηγικών, με τη σύγχρονη εφαρμογή καινοτόμων ευφυών συστημάτων για την ανάπτυξη μιας «έξυπνης» πόλης του μέλλοντος ως διαδικασία παραγωγής πολιτισμού:

1. Δημιουργία και ανάπτυξη δικτύων βιώσιμης κινητικότητας και πράσινων διαδρομών.
2. Δημιουργία και ανάπτυξη πολιτιστικών δικτύων και νέων πόλων/κόμβων πολιτισμού.
3. Ανάπτυξη καινοτόμων συστημάτων παραγωγικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Οι κύριοι στόχοι διατυπώνονται στην ανάπτυξη δικτύων και στην προβολή σημαντικών πόλων/κόμβων δημιουργώντας άξονες πολιτισμού και επιχειρηματικότητας, και πορείες φυσικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, που θα ανασυνθέσουν τις περιοχές διοικητικού κέντρου, κατοικίας και εργασίας, και θα επαναπροσδιορίσουν τη διάδραση πόλης - περιφέρειας αλλά και πόλης - Αρκαδικού τοπίου παράλληλα με:

- την ενίσχυση δράσεων σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας,
- προβολή επιλεγμένων πολιτιστικών πόρων με χρήση νέων τεχνολογιών,
- ανάπτυξη νέων και τόνωση υπαρχόντων δικτύων παραγωγής τοπικών προϊόντων σε συσχέτιση με πολιτιστικά δίκτυα,

με τελικό στόχο τη δημιουργία ενός δικτύου ενδιαφερομένων και τοπικών κοινωνιών και τη συσχέτιση του σύγχρονου αστικού κέντρου με οικισμούς-δορυφόρους πολιτισμού.

Ως σημαντικός άξονας ανάδειξης και ενίσχυσης των πολιτιστικών υποδομών οργανώνεται η ενεργοποίηση του σιδηροδρομικού δικτύου όχι μόνο ως δίκτυο μεταφοράς και συγκοινωνίας αλλά ως «δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού» με επανάχρηση του κτιριακού αποθέματος στο Σταθμό Τρίπολης αλλά και των μικρότερων σταθμών του δικτύου στην περιοχή της Αρκαδίας, που έχουν διατηρητέα κτίρια χαρακτηρισμένα ως «μνημεία τέχνης», και ως δραστική συμβολή στην τόνωση του πολιτιστικού δικτύου της πόλης, της ευρύτερης γειτνιάζουσας περιοχής της και κατ' επέκταση όλου του νομού και περιφέρειας.

Η εργασία καταλήγει ότι το «δίκτυο μεταφοράς πολιτισμού» τελικά ορίζεται ως δυναμικό μοντέλο που στόχο έχει τη δημιουργία και ανάπτυξη ενός δικτύου μεταφερόμενων «πολιτιστικών» χώρων σε προσωρινά ανενεργούς κόμβους κατά μήκος του σιδηροδρομικού δικτύου μεταφοράς και συγκοινωνίας της ευρύτερης περιφέρειας της Πελοποννήσου.

Η Καθηγήτρια Εφαρμογών του ΤΕΙ Ιονίων Νήσων Δρ. **Όλγα Αστάρα** μίλησε για τη συμβολή του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη του Βόλου.

Μέσα από τη βιβλιογραφία η κα Αστάρα ανέδειξε τη σημασία του πολιτισμού στους πυλώνες της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος και ως τέταρτου πυλώνα της Βιώσιμης Ανάπτυξης και απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίησή της.

Υποστήριξε ότι η αστική βιωσιμότητα της πόλης του Βόλου επιτυγχάνεται μέσα από την επαναχρησιμοποίηση παλαιών βιομηχανικών κτιρίων, στα οποία αποδίδονται νέες χρήσεις σχετικές με την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Κατέληξε ότι ο Βόλος αποτελεί πρωτοπόρα πόλη στη μελέτη και υλοποίηση ποδηλατικών ζωνών και στην υιοθέτηση μιας νέας κουλτούρας κινητικότητας.

Ο Καθηγητής του ΕΜΠ Δρ. **Μηνάς Αγγελίδης** μίλησε για την Πάτρα και το Ηράκλειο υπογραμμίζοντας τις προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης των δύο αυτών μεγάλων ελληνικών περιφερειακών κέντρων

Η έρευνα εξέτασε την εξέλιξη δύο μεγάλων ελληνικών περιφερειακών κέντρων: της Πάτρας και του Ηρακλείου Κρήτης, πριν από την κρίση και κατά τη διάρκεια αυτής, για να καταλήξει στις εναλλακτικές προοπτικές εξέλιξής τους στο μέλλον και σε κατάλληλες προτάσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξή τους. Εξετάστηκαν διαδοχικά: (α) Η Πάτρα και το Ηράκλειο στο πλαίσιο του ελληνικού συστήματος αστικών κέντρων, (β) Η εξέλιξη των δύο μεγάλων περιφερειακών κέντρων πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης, (γ) Οι προοπτικές - σενάρια μελλοντικής ανάπτυξης της Πάτρας και του Ηρακλείου. Συμπερασματικά δόθηκαν προτάσεις βιώσιμης ανάπτυξης της Πάτρας και του Ηρακλείου.

Η Καθηγήτρια του ΤΕΙ Δρ. **Αικατερίνη Μαρινάγη** με τους συνεργάτες της κ. **Τριβέλλα Παναγιώτη** και κ. **Ρεκλείτη Παναγιώτη** μίλησαν για τη συμβολή του Τμήματος Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού στη βιώσιμη ανάπτυξη. Ως μελέτη περίπτωσης επέλεξαν την περίπτωση της αγροδιατροφής στη Θήβα.

Αρχικά ανέφεραν ότι το Τμήμα Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού (ΔΣΕ) του ΤΕΙ Στερεάς Ελλάδας ιδρύθηκε το 2005 με έδρα τη Θήβα και διαθέτει στρατηγικής σημασίας γεωγραφική θέση με πρόσβαση στις βιομηχανικές περιοχές Σχηματαρίου, Οινοφύτων και Δυτικής Αττικής. Το Τμήμα ΔΣΕ έχει αναλάβει ερευνητικές δραστηριότητες σχετικά με την ανταγωνιστικότητα και την ανάλυση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων που εμπλέκονται στην εφοδιαστική αλυσίδα. Ειδικότερα, διατελεί συντονιστής ερευνητικού προγράμματος σε συνεργασία με τρεις Μεσογειακές χώρες (Ισπανία, Πορτογαλία, Κύπρος), με στόχο την ανάπτυξη και υλοποίηση ενός ευέλικτου, εξειδικευμένου προγράμματος ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για όλους τους εμπλεκόμενους στην εφοδιαστική αλυσίδα της αγροδιατροφής, με εστίαση στα δημητριακά και το ρύζι, υποστηρίζοντας πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης τόσο σε τοπικό επίπεδο (Θήβα / Βοιωτία), όσο και σε ευρύτερες περιοχές ενδιαφέροντος (περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, περιφέρεια Αττικής).

Ο Αναπλ. Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου Δρ. **Στέφανος Καραγιάννης** και η κα **Αμαλία Καραμπέκου** κατέθεσαν εργασία με τίτλο «Χαλκίδα-Παλίρροια: Από μία βιβλιογραφική περιδιάβαση στα αναπτυξιακά τεκμήρια με μία έρευνα πεδίου».

Οι συγγραφείς καταδεικνύουν πως η μελέτη της τουριστικής ανάπτυξης και ανάδειξης, με επικέντρωση τη Χαλκίδα, οδηγεί κυρίως σε έναν επίκαιρο προβληματισμό. Αυτός αφορά στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, η οποία, σήμερα, περιορίζεται στους τρεις καλοκαιρινούς μήνες και δίνει διέξοδο στους τουρίστες του Σαββατοκύριακου (Αθήνας - Χαλκίδας). Μέσα από την προοπτική αυτή, οι συγγραφείς καταλήγουν στην ανάλυση των παλιρροϊκών φαινομένων του Ευρίπου και τεκμηριώνουν πως το φαινόμενο αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει «έναν μοναδικό πόλο τουριστικής έλξης». Στη συνέχεια παρουσιάζεται η αστρονομική ερμηνεία της παλίρροιας και γενικότερα των παλιρροϊκών φαινομένων. Η Χαλκίδα και τα παλιρροϊκά φαινόμενα του Ευρίπου αποτελούν για τους συγγραφείς κύρια περιοχή ερευνητικού ενδιαφέροντος, όπου πραγματοποίησαν και μια ποσοτική έρευνα πεδίου, πάνω στην παλιά γέφυρα. Το δείγμα ήταν επισκέπτες που μόλις είχαν επισκεφθεί τον Πορθμό. Παράλληλα από τα ευρήματα της έρευνας, ανιχνεύθηκαν οι αιτίες και οι προϋποθέσεις της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, με προτάσεις για επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου με περισσότερα και διαφορετικά τουριστικά πρότυπα από όσα υπάρχουν σήμερα.

Η Καθηγήτρια του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Δρ. **Ελένη Θεοδωροπούλου** και ο Υποψ. Δρ. κος **Χρήστος Σταμόπουλος** μίλησαν για τις στρατηγικές ανάπτυξης για την οικοδόμηση «έξυπνων» πόλεων, παίρνοντας ως μελέτη περίπτωσης την πόλη της Καλαμπάκας.

Ανέφεραν ότι στη σημερινή εποχή, η εξέλιξη έχει φέρει αλλαγές σε όλους τους τομείς της ζωής, οι οποίες αλλαγές, ωστόσο, έχουν δημιουργήσει και νέες απαιτήσεις τόσο από την πλευρά των ανθρώπων όσο και από την πλευρά του περιβάλλοντος στο οποίο ζούμε. Οι πόλεις έχουν αρχίσει να οργανώνονται με νέους τρόπους οι οποίοι εναρμονίζονται με τα δεδομένα της εποχής. Το αντικείμενο που πραγματεύτηκε η εργασία είναι οι «έξυπνες» πόλεις και τα χαρακτηριστικά τους, με καταγραφή στρατηγικών ανάπτυξης για την οικοδόμησή τους ανά τον κόσμο. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε η περίπτωση της πόλης της Καλαμπάκας και οι γνώσεις των κατοίκων της γύρω από τις «έξυπνες» πόλεις, η άποψή τους για την πόλη και αν θα μπορούσε μελλοντικά να υλοποιηθεί μια παρόμοια στρατηγική ανάπτυξης σε αυτήν. Τα αποτελέσματα από τη δειγματοληψία έδειξαν το αρκετά καλό επίπεδο γνώσεων των κατοίκων σχετικά με τις «έξυπνες» πόλεις, ενώ η άποψή τους για την πόλη δεν είναι η καλύτερη δυνατή, θεωρώντας ότι πρέπει να βελτιωθεί σε αρκετούς τομείς αν θέλει να καταστεί μελλοντικά «έξυπνη πόλη».

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, προέκυψε ότι η αξία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από εκείνη της εξοικονόμησης ενέργειας, όπως και ότι η καινοτομία έχει επίδραση στο επίπεδο ποιότητας ζωής της πόλης, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ερωτώμενοι φαίνεται να είναι ευχαριστημένοι με τις μέχρι τώρα κινήσεις της διοίκησης.

Ο Επίκουρος Καθηγητής Δρ. **Χρήστος Μιχαλακέλης** μίλησε για τη χρήση των νέων τεχνολογιών για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε περιφερειακές πόλεις.

Υποστήριξε ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση, οι προσπάθειες ανάκαμψης από την ύφεση και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία αύξησε σημαντικά τον ανταγωνισμό στη διεθνή αγορά, δημιούργησαν την ανάγκη προσδιορισμού νέων πηγών ανάπτυξης και νέων, βιώσιμων, τρόπων οικονομικής προόδου. Ένα σημαντικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί προς την κατεύθυνση αυτή αποτελούν οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών - ΤΠΕ. Η χρήση τους δίνει τη δυνατότητα άρσης των μέχρι τώρα γεωγραφικών, ή άλλων, περιορισμών και επιταχύνει σημαντικά την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Τα οφέλη που προκύπτουν σχετίζονται άμεσα και με τη βελτίωση σημαντικών μακροοικονομικών μεγεθών, όπως το κατά κεφαλήν εισόδημα, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την αύξηση της παραγωγικότητας. Ιδιαίτερα σε περιοχές που δεν είναι μεγάλα αστικά κέντρα, η χρήση των νέων τεχνολογιών αποτελεί το σημαντικότερο ίσως εργαλείο ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και βελτίωσης των οικονομικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών της περιοχής, διευρύνοντας τα κλασσικά όρια και κάνοντας δυνατή την είσοδο της επιχείρησης στην παγκόσμια αγορά.

Ο Υποψ.Δρ. **Δημήτριος Κάρναβος** μίλησε για τις πράσινες δημόσιες προμήθειες ως ένα «έξυπνο» εργαλείο για «έξυπνες» πόλεις.

Ανέφερε ότι οι Δημόσιες Αρχές αποτελούν τους κύριους καταναλωτές στην Ευρώπη. Κάθε χρόνο, καταναλώνονται σε προμήθειες περίπου 2 τρισεκατομμύρια ευρώ, που ισοδυναμούν με το 19% του ΑΕΠ της ΕΕ. Οι προμήθειες αυτές αφορούν προϊόντα (π.χ. εξοπλισμό γραφείου, κτιριακό εξοπλισμό, μεταφορικά οχήματα, κ.ά.), υπηρεσίες (π.χ. συντήρηση κτιρίων, υπηρεσίες μεταφοράς, καθαρισμού και τροφοδοσίας) αλλά και έργα. Η προώθηση και χρήση των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων (ΠΔΣ) μπορεί να αποτελέσει για τις Δημόσιες Αρχές ένα ουσιαστικό εργαλείο που θα οδηγήσει την αγορά στην προώθηση «πράσινων» προϊόντων και υπηρεσιών, επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος και των επιπτώσεων που δημιουργούνται. Οι ΠΔΣ δύνανται, επίσης, να αποτελέσουν ένα εργαλείο οικονομικής ανάπτυξης που θα δημιουργήσει ευκαιρίες για τις «έξυπνες πόλεις» και την κοινωνία.

Στην ΕΕ, το πλαίσιο των δημόσιων προμηθειών υπόκειται σε μια σειρά διατάξεων που προκύπτουν από Οδηγίες για τις δημόσιες προμήθειες, Ευρωπαϊκές Συνθήκες, κ.ά. Για την υιοθέτηση των ΠΔΣ η ΕΕ έχει αναπτύξει μια σειρά κοινών κριτηρίων που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν από τα επιμέρους Κράτη Μέλη και αφορούν σε 19 τομείς προμηθειών (π.χ. φωτοαντιγραφικό χαρτί και χαρτί γραφής, εξοπλισμός πληροφορικής, προϊόντα καθαρισμού,

υπηρεσίες μεταφοράς και κατασκευής, κ.λπ.). Ταυτόχρονα έχει δημοσιεύσει μια σειρά από εγχειρίδια για την ερμηνεία των σχετικών νομοθετημάτων και αρχών που διέπουν τις ΠΔΣ.

Στη συνολική ανασκόπηση που διενεργήθηκε, αναλύθηκε αρχικά η πολιτική της ΕΕ στον τομέα των ΠΔΣ και εν συνεχεία επιλέχθηκαν μια σειρά από εμπειρικά παραδείγματα που υλοποιήθηκαν σε «έξυπνες πόλεις». Τα παραδείγματα αυτά αξιολογήθηκαν ως προς τις δυνατότητες εφαρμογής τους συνολικά από τις Δημόσιες Αρχές των Κρατών Μελών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, τα οφέλη που σχετίζονται με τις ΠΔΣ δεν περιορίζονται μόνο στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αλλά μπορεί να περιλαμβάνει τα πάντα· κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά οφέλη.

Η εργασία καταλήγει ότι η έννοια των ΠΔΣ έχει αναγνωριστεί ευρέως ως ένα χρήσιμο εργαλείο, αλλά παραμένει μια εθελοντική πράξη. Προτείνει τα Κράτη Μέλη να καταρτίσουν Σχέδια Δράσης για την προώθηση των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων, ούτως ώστε να προωθήσουν βιώσιμες λύσεις και να δημιουργήσουν πόλεις ιδανικές για ζωή.

Ο Καθηγητής του ΤΕΙ Αθήνας και Αναπληρωτής Προέδρου ΤΕΙ Αθήνας Δρ. **Παναγιώτης Καλδής** μίλησε για το City Branding και την εμπειρία των αισθήσεων.

Υποστήριξε ότι οι στόχοι του city branding είναι η υπόδειξη: (Ι) πολιτικών προσέλκυσης επισκεπτών και ανάδειξης της ελκυστικότητας μιας πόλης, ανάμεσα σ' άλλα και ως υπερτοπικού πολιτιστικού προορισμού στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά, (ΙΙ) κατευθύνσεων αναδιάταξης και αύξησης της αναγνωρισιμότητας και της ανταγωνιστικότητας του συνολικού (μίγματος) πολιτιστικού προϊόντος της πόλης και (ΙΙΙ) δημόσιων πολιτικών για την ενεργό συμβολή του πολιτιστικού προϊόντος στην «έξυπνη» και βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης. Τα προηγούμενα μπορεί να δομηθούν στη βάση στρατηγικού μάρκετινγκ ελκυστικότητας του προορισμού (Ι) μέσα από ανθρωποκεντρικό σχεδιασμό, δηλαδή να αφορά σε προσφορά και προώθηση εμπειριών και βιωματικών αγαθών (δημιουργικότητα και καινοτομία στην αξιοποίηση πόρων πολιτισμού), (ΙΙ) ανταπόκρισης στον ανταγωνισμό για το διαθέσιμο χρόνο και το εισόδημα του καταναλωτή, δημιουργώντας του συναισθηματική μοναδικότητα και (ΙΙΙ) επικέντρωσης στο συναίσθημα που προκαλείται, παρά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τη λειτουργικότητα των αγαθών που προσφέρονται.